

*R.Nosirova, M.Abdullayeva, G.Gaynazarova,
G.Tojiboyeva, Z.Kurbonova, I.Narimbetova*

MAKTABGACHA TA'LIMNING ME'YORIY ASOSLARI

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**TOSHKENT VILOYATI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI**

**R.Nosirova, M.Abdullayeva, G.Gaynazarova,
G.Tojiboyeva, Z.Kurbonova, L.Narimbetova**

**MAKTABGACHA TA'LIMNING ME'YORIY ASOSLARI
(O'quv qo'llama)**

**Chirchiq—2021
«Malik print co» NASHRIYOTI**

UO'K: 373
КБК: 74.1
Н-80

**R.Nosirova, M.Abdullayeva, G.Gaynazarova, G.Tojiboyeva,
Z.Kurbonova, L.Narimbetova / Maktabgacha ta'limning me'yoriy
asoslari / O'quv qo'llanma. – Chirchiq: «Malik print co», 2021. – 192 bet.**

Taqrizchilar:

A.A.ABDULLAYEV
Nizomiy nomidagi TDPU doktoranti.
Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti
“Maktabgachana ilim” kafedrası mudiri

O'quv qo'llanma davlat ta'lim standartlari hamda amaldagi fan dasturlariga ko'ta ishlab chiqilgan. Ushbu qo'llanma maktabgacha ta'lim yo'nalishida bakalavrt ta'limi bo'lgan oliy o'quv yurtlari talabalari hamda soxaning pedagoglari uchun mo'ljallangan.

O'quv qo'llanma muallifning maktabgacha ta'lim soxasidagi ko'p yillik tajribalariga asoslanib, muayyan yo'nalishda olib borilgan izlanishlari asnosida yaratilgan. U o'z ichiga maktabgacha ta'lim-tarbiya huquqlari, shuningdek, bola huquqlarining kafolati va uning asoslari mazmuni, qoidalarini, hamda, tushunchalari ochib berilgan.

Ushbu o'quv qo'llanma maktabgacha ta'lim sohasida faoliyat yuritayotgan pedagoglar, talabalar, magistrilar, aspirantlar hamda kadrlarni malakasini oshirish va qayta tayyorlash institutlarida o'qiyotgan mo'ljallangan bo'lib, maktabgacha ta'lim-tarbiyaning nazariy va uslubiy asoslarini o'rganishiga qaratilgan.

ISBN 978-9943-9170-7-1

© R.Nosirova va b., 2021
© «Malik print co», 2021

ANNOTATSIYA

O'quv qo'llanma davlat ta'lim standartlari hamda amaldagi fan dasturlariga ko'ta ishlab chiqilgan. Ushbu qo'llanma maktabgacha ta'lim yo'nalishida bakalavrt ta'limi bo'lgan oliy o'quv yurtlari talabalari hamda soxaning pedagoglari uchun mo'ljallangan.

O'quv qo'llanma muallifning maktabgacha ta'lim sohasidagi ko'p yillik tajribalariga asoslanib, muayyan yo'nalishda olib borilgan izlanishlari asnosida yaratilgan. U o'z ichiga maktabgacha ta'lim-tarbiya huquqlari, shuningdek, bola huquqlarining kafolati va uning asoslari mazmuni, qoidalarini, hamda, tushunchalari ochib berilgan.

АННОТАЦИЯ

Учебник разработан в соответствии с государственными образовательными стандартами и действующими научными программами. Пособие предназначено для студентов высших учебных заведений со среднего бакалавра дошкольного образования, а также преподавателей в данной области.

Учебник основан на многолетнем опыте автора в области дошкольного образования, основанном на исследованиях в определенной области. Он охватывает содержание, правила и концепции прав дошкольного образования, а также гарантии прав детей и их основы.

ANNOTATION

The textbook is developed in accordance with state educational standards and current science programs. This manual is intended for students of higher education institutions with a bachelor's degree in preschool education, as well as educators in the field.

The textbook is based on the author's many years of experience in the field of preschool education, based on research in a particular area. It explains the content, rules, and concepts of pre-school education rights, as well as the guarantee of children's rights and their foundations.

KIRISH

Yosh avlodni erkin, demokratik va insonparvarlik ruhida tarbiyalash, ularni komil inson ruhida o'stirish va ularning huquq va erkinliklarini himoya qilish vatani mintlab berish fuqarolik jamiyatiga asoslangan demokratik, huquqiy davlatni qurishni o'z oldiga maqsad qilib olgan har bir jamiyat uchun juda ham muhim vado'zlar ahamiyat kasb etadi. Barcha demokratik davlatlar kabi, mazkur masala ya'ni yosh avlodni tarbiyalash, aholida esa bola huquqlari sohasidagi huquqiy madaniyatni shakllantirish masalasi, O'zbekiston uchun ham muhim va dolzarb masala hisoblanadi.

Mamlakatda bola huquqlarini ta'minlash va ularni har tomonlana himoya qilish uchun maxsus huquqiy baza shakllangan desak, adashmagan bo'lamiz. Jumladan, bolalarning huquqlari mamlakatimiz Konstitutsiyasida va boshqa qonun hujjatlarida o'z aksini topgan. O'zbekiston o'z mustaqilligining dastlabki davridan, aniqrog'i 1992-yili BMFning "Bola huquqlari to'g'risida"gi konvensiyasini² ratifikatsiya qilishi bilan jamiyatimiz bola huquqlari naqadar, dolzarb masala ekanligini xalqaro miqyosda e'tirof etdi.

O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni O'zbekistonning huquq tarixida bola huquqlariga oid birinchi maxsus qonun bo'ldi. Maqsadiga ko'ra, mazkur Qonun bolaning huquqiy ahvolini belgilashga doir munosabatlarni tartibga solishga, bola huquqlarini va erkinliklarini yuridik kafolatlashga qaratilgan. Unga binoan, bola huquqlari va manfaatlarini amalga tadbiq etilishini ta'minlaydigan kafolatlarni belgilash qonun bilan tartibga solinadigan asosiy obyekt hisoblanadi. Ta'kidlash joizki, Qonun normalarining yarmidan ko'pi bola huquqlarining kafolatlarini belgilashga bag'ishlangan. Bola huquqlariga oid mazkur xalqaro va milliy normalar mamlakatimizda bola huquqlariga oid davlat siyosatining shakllanishi uchun huquqiy zamin yaratdi. Mazkur siyosat bola huquqlarini amalga oshirish va himoya qilish bilan bog'liq munosabatlarni huquqiy tartibga solish uchun samarali mexanizmini yaratishga qaratilgan davlat va mahalliy hokimiyat organlarining izchil olib borayotgan faoliyatida namoyon bo'lmog'da. Shu bois, bola huquqlarini ta'minlash va himoya qilish uchun zarur bo'lgan huquqiy va tashkiliy sharoitlar va kafolatlarni yaratish mamlakatimizda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Alohida qayd etish kerakki, bola huquqlari va erkinliklari mazkur huquqiy hujjatlarda mustahkamlab qo'yilgan bo'lsa, ularni amalga oshirish bo'yicha mamlakatda keng ko'lamli amaliy chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, bola huquqlarini himoya qilishni ta'minlash bilan bog'liq amaliy tadbirlar hukumatimiz tomonidan qabul qilingan quyidagi dasturiy hujjatlarda o'z aksini topdi.

I-MODUL. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA'LIM TIZIMI VA UNING HUQUQIY ASOSLARI

1.1. O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimi

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabrdagi PF-5198-son farmoni

Maktabgacha ta'lim sohasi uzluksiz ta'lim tizimining birinchi bo'g'ini hisoblanib, u har tomonlana sog'lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi.

Mustaqillik yillarida respublikada ta'lim-tarbiya tizimi va barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishlari darajasiga ko'tarildi. Biroq o'tkazilgan tahlillar maktabgacha ta'lim sohasida olib borilayotgan ishlarining samarasi va natijasi yetarli darajada emasligini ko'rsatmoqda.

Jumladan, so'nggi 20 yil davomida davlat tasarrufidagi maktabgacha ta'lim muassasalari soni 45 foizdan ziyodroq kamaygan bo'lib, bugungi kunda respublika bo'yicha bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrab olinishi 30 foizni tashkil etadi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazasi zamonaviy talabga javob bermaydi.

Maktabgacha ta'lim tizimida variativ dasturlar joriy etilmagan, bolalarni maktabga tayyorlash bo'yicha muqobil, moslashuvchan modellar yetarli darajada rivojlanmagan hamda tarqiqiy eigan mamlakatlar singari ijtimoiy, shaxsiy, hissiy, intellektual, madaniy, jismoniy va ijodiy rivojlantirish, atrof muhit bilan tanishuvga yo'naltirilgan maxsus davlat ta'lim dasturlari tadbiq qilinmagan.

Davlat maktabgacha ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning aksariyati o'rta maxsus ma'lumotga ega bo'lib, bu bolalarni maktab ta'limiga talab darajasida tayyorlash imkonini bermaydi.

Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim sifatini monitoringini yuritish tuzilmasi va tashkiliy jihatdan nazarda tutilmaganligi sababli, maktabgacha ta'lim muassasalaridagi ta'lim jarayonining sifati va samaradorligini baholash zamon talablariga javob bermaydi.

Xorijiy davlatlar ilg'or tajribasining tahlili zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalarida maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish uchun sharoitlarni yaratishga yo'naltirilganligi bilan tavsiflanib, bolaning ijobiy ijtimoiylashuvi imkoniyatlarini namoyon qilish, uning har tomonlana shaxsga oid ma'naviy-intellektual va ongli rivojlanishi, maktabgacha yoshga oid tegishli faoliyat turlari

asosida tashabbuskorligi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, mulqot doirasida katta yoshdagilar va tengdoshlari bilan hamkorlik qilish imkoniyatlarini ochishga qaratilgan.

Uzluksiz ta'lim tizimining muhim bo'g'ini bo'lgan maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, samarali davlat boshqaruvi tizimini yaratish, maktabgacha ta'lim muassasalari davlat va nodavlat tarmog'ini kengaytirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, maktabgacha ta'lim muassasalariga bolalarni qamrab olishni keskin oshirish, ta'lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish orqali bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy-estetik, jismoniy rivojlantirish hamda ularni maktabga tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash maqsadida:

1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi, Toshkent shahar maktabgacha ta'lim bosh boshqarmasi, viloyatlar maktabgacha ta'lim boshqarmalari hamda ularning tuman(shahar)lardagi bo'limlari tashkil etilsin.

2. Quyidagilar O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining asosiy vazifalari va faoliyati yo'nalishlari e'tib belgilansin:

Birinchidan, maktabgacha ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish;

Ikkinchidan, ilg'or xorijiy tajribani hisobga olgan holda maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish;

Uchinchidan, respublikada davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari orasida sog'lom raqobat muhitini yaratish hisobiga barcha bolalarning maktabgacha ta'lim muassasalariga bosqichma-bosqich qamrab olinishini ta'minlash, ularga soliq imtiyozlari va preferensiyalar berish, byudjetdan subsidiyalar ajratish, shuningdek, bolalarning maktabgacha ta'limi va tarbiyasining muqobil shakllarini amaliyotga tatbiq etish;

To'rtinchidan, zamonaviy innovatsion pedagogik texnologiyalarni, ta'lim va tarbiyaning samarali shakllari hamda usullarini ta'lim-tarbiya jarayoniga, shu jumladan nodavlat sektorida joriy etish;

Beshinchidan, milliy madaniy-tarixiy qadriyatlarini aks ettiruvchi va bolalardan kitob o'qishga qiziqishni uyg'otuvchi o'quv-metodik, didaktik materiallar, o'yin va o'yinchoqlar, badiiy adabiyotlar bilan maktabgacha ta'lim muassasalarini ta'minlash;

Oltinchidan, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va metodlarni hisobga olgan holda bolalarni tarbiyalash va har tomonlama rivojlantirish masalalarini

professional darajada hal etishga qodir bo'lgan maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish;

Yettinchidan, maktabgacha ta'lim muassasalari xodimlarini moddiy rag'batlantirish tizimini yaratish va tajribali yuqori malakali va kasbiy jihatdan puxta tayyorlangan pedagog kadrlar hamda tarbiyachilarni ta'lim-tarbiya jarayoniga jalb qilish;

Sakkizinchidan, maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarining ma'naviy va belgilangan me'yorlar asosida sog'lom va to'g'ri ovqatlanishini ta'minlash uchun munosib sharoitlar yaratish, ko'ngilochar va bilim beruvchi mashg'ulotlar elementlari bo'lgan, hajmlari va intensivligi asosiy tibbiy tashkilotlar bilan belgilanuvchi serharakat o'yinlar va mashqlar uyushtirish;

To'qqizinchidan, O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi bilan birgalikda maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarga tibbiy xizmat ko'rsatish hamda ularning hayoti va sog'lig'ini himoya qilish bo'yicha profilaktika choralarini muvofiqlashtirish.

3. Idoraviy mansubligidan qat'iy nazar, barcha davlat tasarrufidagi maktabgacha ta'lim muassasalari O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi tizimiga belgilangan tartibda o'tkazilsin.

4. Belgilansinki:

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining maktabgacha ta'lim sohasidagi barcha huquq va majburiyatlari bo'yicha huquqiy vorisi hisoblanadi;

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining o'z vakolatlari doirasida qabul qiladigan qarorlari davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, xo'jalik yurituvchi subyektlar va fuqarolar tomonidan bajarilishi majburiydir.

5. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining Maktabgacha ta'lim muassasalari xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish respublika o'quv-metodika markazi negizida Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar va mutaxassislarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti (keyingi o'rinlarda Institut deb yuritiladi) tashkil etilsin u O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi tarkibiga kiritilsin hamda uning zimmasiga ilg'or xorijiy tajriba asosida maktabgacha ta'lim muassasalarining rahbar va mutaxassislarida zamonaviy menedjment va pedagogik texnologiyalar bo'yicha soha bo'yicha bilimlar va ko'nikmalarni shakllantirish vazifalari yuklatilsin.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2017-yil 9-sentabrdaqi PQ-

3261-sonli qarori bilan tasdiqlangan Maktabgacha ta'lim tizimini tanqidiy o'rganish bo'yicha komissiya zimmasiga quyidagi vazifalar yuklatilsin:

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi va uning hududiy bo'linmalari faoliyatini tashkili etish hamda ularga yuklatilgan vazifalarni amalga oshirishda ko'maklashish;

Ikki oy muddadda O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi markaziy apparati va hududiy bo'linmalarining rahbarlik bo'g'inlarini vazirlik zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarishga qodir, chuqur bilim hamda yuqori kasb mahoratiga ega bo'lgan tajribali va malakali mutaxassislar bilan to'ldirish;

Maktabgacha ta'lim tizimining oliy ma'lumotli kadrlarga bo'lgan ehtiyojini hududlar bo'yicha o'rganish va tahlil natijalariga ko'ra pedagogika yo'nalishiga ixtisoslashtirilgan oliy ta'lim muassasalariga maqsadli qabul kvotalari bo'yicha takliflar tayyorlash;

Respublika hududlarida 50, 70, 100, 120 va 150 o'ringa mo'ljallangan davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalarini qo'shinchga barpo etish orqali bolalarni maktabgacha ta'lim bilan bosqichma-bosqich to'liq qamrab olish, bolalarga maktabgacha ta'lim-tarbiya berishning muqobil turlarini amaliyotga joriy etishga qaratilgan kompleks dasturni ishlab chiqish va tasdiqlash.

7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi bir hafta muddatda belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkili etish to'g'risida va O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi faoliyatini takomillashtirish to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari loyihasini kiritish.

8. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi Maktabgacha ta'lim vazirligi, Adliya vazirligi hamda boshqa manfaatdor vazirliklar va idoralar bilan birgalikda ikki oy muddatda qonun hujjatlariga ushbu Farmondan kelib chiqadigan o'zgarish va qo'shimchalar to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi takliflar kiritish.

9. Ushbu Farmonning ijrosini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A.N.Arifov, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Davlat maslahatchisi A.N.Yunusxodjayev va Xalq ta'limi vaziri U.I.Inoyatov zimmasiga yuklasin.

O'tgan davr mobaynida mamlakatimizda o'sib borayotgan avlodni sog'lom va har tomonlana yetuk voyga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning samarali tizimini tashkili etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi.

Maktabgacha ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish uchun yaratilgan qulay shart-sharoitlar nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalarini sonini yamonda oshirish va ular ko'rsatadigan xizmatlar turlarini kengaytirish uchun mustahkam poydevor bo'ldi.

Shu bilan birga, olib borilgan tahlil, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrovini ta'minlash, maktabgacha ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv-metodik materiallar va badiiy adabiyotlar bilan to'ldirish, sohaga malakali pedagog va boshqaruv kadrlarini jalb qilish masalalarini hal etish zarurligini ko'rsatmoqda.

Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, bolalarning sifati maktabgacha ta'limdan teng foydalanishini ta'minlash, maktabgacha ta'lim muassasalarining nodavlat sektorini rivojlantirish maqsadida, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 30 sentyabrda «Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-3955-son qaroriga muvofiq:

Quyidagilar, O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi quyidagilarni nazarda tutgan holda Konsepsiyaning asosiy yo'nalishlari hisoblanadi:

- 1) maktabgacha ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish;
- 2) maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlana intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish;
- 3) bolalarning sifati maktabgacha ta'lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish;
- 4) maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va texnologik kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;
- 5) maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim muassasalarini faoliyatini moliyalashtirish shaffofligi va samaradorligini ta'minlash;
- 6) maktabgacha ta'lim tizimiga maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga muvofiq yangi yondashuvlarni joriy etish;
- 7) maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning sog'lom va balandlashirilgan ovqatlanishini, sifati tibbiy parvarishini ta'minlash.
- 8) Huquq erishilgan natijalar, maqsadli ko'rsatkichlar va tegishli davrga (2019-2024 yy. va 2025-2030 yy.) mo'ljallangan asosiy yo'nalishlardan kelib chiqqan holda har yili tasdiqlanadigan alohida «Yo'l xaritasi» asosida bosqichma-bosqich amalga oshiriladi.

9) Maktabgacha ta'lim vazirligi har yili 1 dekabrga qadar keyingi yil uchun «Yo'l xaritasi»ni ishlab chiqib, Vazirlar Mahkamasiga kiritadi va ularning bajarilishi ustidan doimiy monitoring olib boradi.

10) Hujjat bilan reglasiqtirilgan tadbirlarni moliyalashtirish manbalari belgilangan va ularni bajarish yuzasidan shaxsiy javobgarlik yuklangan.

11) Ushbu Konsepsiyaning maqsadi bola hayoti va faoliyatining barcha sohalarini rivojlantirishni ta'minlovchi muhim manba bo'lgan sifatli maktabgacha ta'limdan foydalanish mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

1.2. Maktabgacha ta'lim tizimiga zamonaviy yondashuv

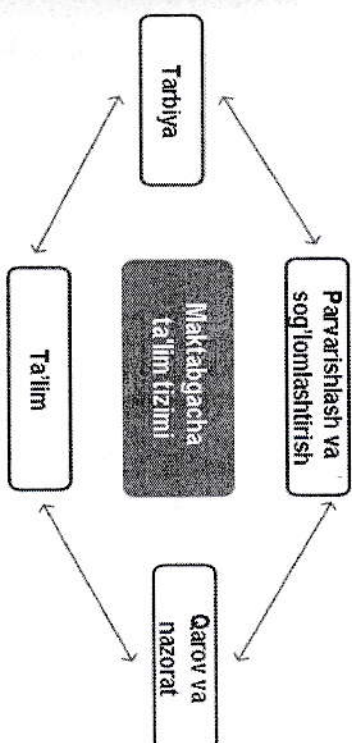
Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning boshlang'ich qismi hisoblanadi. U bolaning sog'lom va rivojlangan shaxs bo'lib shakllanishini ta'minlab, o'qishga bo'lgan ishtiyoqini uyg'otib, tizimni o'qitishga tayyorlab boradi. 6-7 yoshgacha bo'lgan maktabgacha ta'lim davlat va nodavlat bolalar maktabgacha ta'lim muassasalarida va oilada amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'limning maqsadi - bolalarni maktabdagi o'qishga tayyorlash, bolani sog'lom, rivojlangan, mustaqil shaxs bo'lib shakllantirish, qobiliyatlarini ochib berish, o'qishga, tizimli ta'limga bo'lgan ishtiyoqini tarbiyalashtirish.

Maktabgacha ta'lim muassasasida bolalarning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilish maktabgacha ta'lim muassasasi hamda shtatdagi tibbiyot xodimlari, shuningdek maktabgacha ta'lim muassasasiga birlashtirilgan sog'liqni saqlash organlarining tibbiyot xodimlari tomonidan amalga oshiriladi.

Maktabgacha ta'lim muassasasida bolalarning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilishni tashkil etish tartibi va qoidalar, maktabgacha ta'lim muassasasiga bolalarni olib kelish va olib ketish qoidalar, maktabgacha ta'lim muassasasi binolarida xavfsizlikni tashkil etishga oid talablar, maktabgacha ta'lim muassasasida yong'in xavfsizligini tashkil etishga oid talablar, hudud xavfsizligiga bo'lgan talablar "Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilishni tashkil etish tartibi to'g'risida Nizom" bilan tartibga solinadi.

Maktabgacha ta'lim tizimi

Maktabgacha ta'lim muassasalari - O'zbekiston Respublikasidagi ta'lim muassalarining turi bo'lib, turli yo'nalishdagi maktabgacha bo'lgan davrdagi umumta'lim dasturlarini amalga oshiradi. Maktabgacha ta'lim muassasalari 2 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan bolalarni tarbiyalashni, o'qitishni, nazorat qilishni, parvarishlashni va sog'lomlashtirishni ta'minlaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasasini tashkil etish tartibi, faoliyatini tashkil etish va birlashtirish, hamda maktabgacha ta'lim muassasasining mol-mulk va pul mablag'larini, javobgarligi, boshqaruvi va ta'lim jarayoni qatnashchilari to'g'risidagi kerakli ma'lumotlarni "O'zbekiston Respublikasida davlat maktabgacha ta'lim muassasasi to'g'risida Nizom"dan olishingiz mumkin.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim muassasalarining zamonaviy tizimi

Maktabgacha ta'lim muassasalari, faoliyat yo'nalishiga ko'ra, quyidagi turlarga bo'linadi:

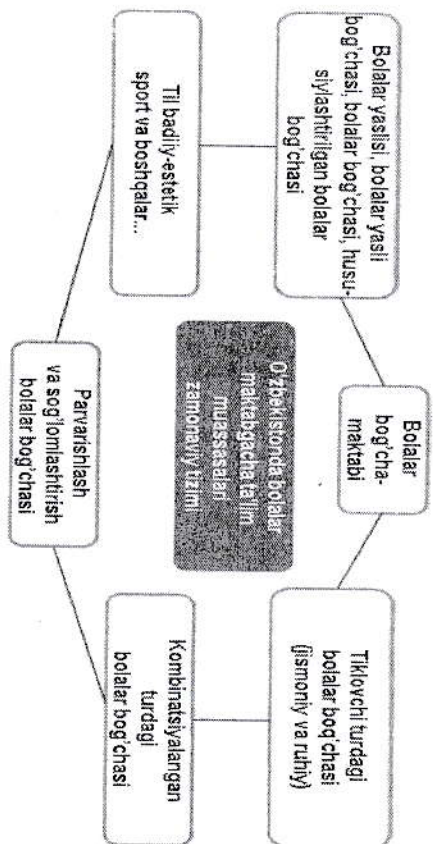
- Bolalar yaslisi, bolalar yasli bog'chasi, bolalar bog'chasi, uydagi bolalar bog'chasi (mustaqil muassasa yoki filial sifatida).
- Maktabgacha tarbiya va boshlang'ich ta'lim muassasasi (bolalar bog'chasi-maktab).

• Tarbiyalanuvchilarni bir yoki bir nechta yo'nalishda (til, badiiy estetik, sport va boshqalar) tarbiyalovchi maktabgacha ta'lim muassasalari.

• Tarbiya jismoniy va ruhiy rivojlanishdagi og'ishlarni kvalifikatsion yaxshilovchi tiklovchi turdagi bolalar bog'chasi.

• Tibbiyot gigiena, profilaktika va sog'lomlashtirish, tadbir va proceduralarini amalga oshiruvchi zallashgan bolalarni nazorat qilish va sog'lomlashtirish bog'chasi.

• Birlashtirilgan turdagi bolalar bog'chasi (birlashtirilgan turdagi bolalar bog'chasiga rivojlantiruvchi, tiklovchi va sog'lomlashtiruvchi guruhlar umumlashtirilgan ko'rinishda kiradi).

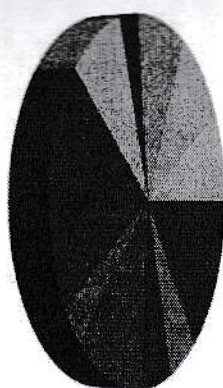
Maktabgacha ta'lim muassasasining ish tartibi va u yerda bolalarning bo'lish davomiyligi davlatning maktabgacha ta'lim sifat va darajasiga bo'lgan talablari, nizom, maktabgacha ta'lim muassasasi va ota-onalar orasida tuzilgan shartnoma, hamda ta'sischi har tomonidan belgilanadi.

Imkoniyatlari cheklangan bolalar uchun maxsus maktabgacha ta'lim muassasalari tashkil qilingan bo'lib, u yerda bolalar davlatning joylardagi vakolati ta'limni boshqarish va sog'liqni saqlash organlari tarafidan tashkil qilingan ruhiy-tibbiy pedagogik komissiyaning xulosasiga binoan qabul qilinadi.

Maxsus maktabgacha ta'lim muassasasini tashkil etish tartibi, mol-mulki va pul mablag'lari, maxsus maktabgacha ta'lim muassasasida o'quv-ta'lim va sog'lomlashtirish jarayonini tashkil qilish, ta'lim jarayoni ishtirokchilari va maxsus maktabgacha ta'lim muassasasining boshqaruvi haqidagi to'liq ma'lumotlar "Maxsus davlat maktabgacha ta'lim muassasasi to'g'risidagi Nizom" da ko'rsatilgan.

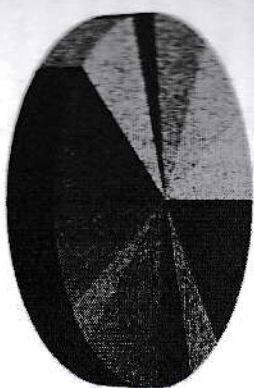
Maktabgacha ta'lim muassasalari haqida qisqacha statistik ma'lumot

XIV tasarrufidagi respublika bo'yicha jami bog'chalar soni-6135

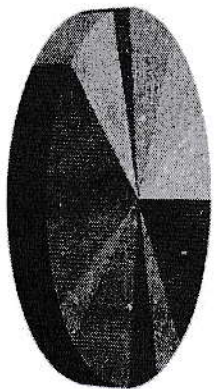
Hududlar	Soni	Foizi
■ Qoraqalpog'iston Res.	392	6%
■ Andijon	577	9%
■ Buxoro	423	7%
■ Jizzax	109	2%
■ Qashqadaryo	394	6%
■ Navoiy	156	3%
■ Namangan	814	13%
■ Samarqand	658	11%
■ Surxondaryo	387	6%
■ Sirdaryo	190	3%
■ Toshkent vil.	408	7%
■ Farg'ona	837	14%
■ Xorazm	349	6%
■ Toshkent sh.	480	8%

O'zbekiston qishloqlardagi jami bog'chalar soni-3830

Hududlar	Soni	Foizi
■ Qoraqalpog'iston Res.	155	5%
■ Andijon	413	12%
■ Buxoro	203	7%
■ Jizzax	84	3%
■ Qashqadaryo	246	6%
■ Navoiy	83	3%
■ Namangan	435	11%
■ Samarqand	458	12%
■ Surxondaryo	354	9%
■ Sirdaryo	112	3%
■ Toshkent vil.	245	6%
■ Farg'ona	608	16%
■ Xorazm	261	7%

O'zbekiston shahardagi jami bog'chalar soni-2305

Hududlar	Soni	Foizi
■ Toshkent sh. Markaziy tashkiloti	197	9%
■ Andijon	102	4%
■ Buxoro	160	7%
■ Jizzax	101	4%
■ Qashgariy	148	6%
■ Navoiy	63	3%
■ Namangan	179	8%
■ Samarqand	204	9%
■ Surxondaryo	33	1%
■ Sirdaryo	78	3%
■ Toshkent sh. Markaziy tashkiloti	247	11%
■ Farg'ona	229	10%
■ Kor'xon	62	3%
■ Toshkent sh. Markaziy tashkiloti	460	21%

Har bir mamlakatning iqtisodiy qudrati, ijtimoiy-ma'naviy hayot darajasining yuksalishi ta'lim tizimining raqobatbardoshligi, ilm-fan taraqqiyoti bilan belgilanadi.

Shu bois, O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida ta'lim sohasini tubdan takomillashtirish, ta'lim sifatini oshirish, intellektual salohiyatli, jismoniy barkamol avlodni shakllantirish, aniq fanlarni chuqurlashtirib o'qitish va iqtisodiyotning turi sohalari uchun malakali kadrlarni tayyorlash ustuvor vazifalar sifatida belgilangan bo'lib, pirovardida bugungi davr talabiga javob bera oladigan ta'lim tizimini yaratish ko'zda tutiladi.

Sohadagi islohotlar natijasida maktabgacha ta'lim tizimida boshqaruv mexanizmi tubdan takomillashirildi, nodavlat ta'lim xizmatlari ko'rsatish tizimi isloh qilindi, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim tizimi qayta ko'rib chiqildi, oliy ma'lumoti mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish choralarini kuchaytirildi, oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limning ikki pog'onali tizimi joriy etildi.

Maktabgacha ta'lim. Uzlaksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'inini hisoblangan ushbu soha har tomonlama sog'lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Lekin, tahlillar shuni ko'rsatdiki, oxirgi yillarda turli omillar ta'sirida maktabgacha ta'lim tizimida bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash borasida rivojlanish o'rni, orgaga keish holatlari, yil davomida maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalariga qamrab olish ko'rsatkichlari o'sishi tendensiyasi kuzatilmadi.

Aksincha, so'nggi 20 yil davomida davlat tasarrufidagi maktabgacha ta'lim muassasalari soni 45 foizdan ziyodroq kamayib, bugungi kunda respublika bo'yicha bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrab olinishi 30 foizni tashkil etdi. Bunga mavjud maktabgacha ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazasi zamonaviy talablarga javob bermasligi, tizimda variativ dasturlar, bolalarni maktabga tayyorlash bo'yicha muqobil shakllarning ishlab chiqilmaganligi, rivojlangan mamlakatlarning tajribasi yetarli darajada o'rganilmaganligi, faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning aksariyati oliy ma'lumoti emasligi, ta'lim sifatini monitoringi yuritilmaganligi kabi omillar sabab bo'ldi.

Davlatimiz rahbari O'zbekiston Respublikasi Davlat mustaqilligining 26 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqida: "Maqsadimiz kelgusi 3-4 yilda mamlakatimizdagi bog'cha yoshidagi bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalariga to'liq qamrab olishdan iborat va biz bunga albatta erishamiz", - deb ta'kidlagan edi.

Darhaqiqat, o'tgan qisqa vaqt mobaynida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi, «Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi, «O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida»gi farmon va qarorlari, shuningdek,

"Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha 2017-2021 yillarga mo'ljallangan Dasturi hamda respublikada maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha «Yo'l xartiasi» asosida misli ko'rilmagan ishlar amalga oshirildi.

Barcha sohalar qatori tizimda amalga oshirilayotgan o'zgarishlar, farmon va qarorlarda belgilangan vazifalarning ijrosi boshqa sohalar qatori Davlatimiz rahbarining doimiy e'tiborida bo'layotganligini guvohi bo'lmog'amiz. Qabul qilinayotgan farmon va qarorlarning hayotga tatbiq etilishi natijasida yil yakuni bo'yicha maktabgacha ta'lim muassasalariga bolalarning qamrovi 10 foizga oshishi, 2018 yilda esa maktabgacha ta'lim muassasalarini saqlash harajatlari joriy yilga nisbatan 32 foizga o'sishi kutilmoqda.

Kuni kecha Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida o'tkazilgan videokonferent yig'ilishida tizimda amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil qilinib, jildibotidagi vazifalar belgilab berildi.

Jumladan, ilg'or xorijiy tajribani hisobga olgan holda bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratish, maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga

jahon amaliyotida keng qo'llaniladigan zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etish, maktabgacha ta'lim muassasalariga pedagog kadrlarini tayyorlash va malakasini oshirish mexanizmini takomillashtirishdan iborat dolzarb vazifalar qo'yildi.

Ayniqsa, maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyati uchun yetarli sharoit yaratilmaganligi bois, binolar qarovsiz holga kelib, bo'shab yotganligi, ulardan samarali foydalanilmayotganligi tanqid qilinib, 2018 yilning birinchi yarmida amalga oshirilishi lozim bo'lgan yetita yo'naltiradigan strategik vazifalar belgilab berildi.

Ular doirasida 2018 yil davlat budgetidan 427 bog'chada qurilish-ta'mirlash ishlarini bajarish uchun 771 milliard so'm mablag' ajratish, jumladan, 14 tasini yangidan qurish, 256 tasini rekonstruksiya qilish va 157 tasini kapital ta'mirlash rejalashtirilayotganligi, davlat-xususiy sherikchilik asosida yangi turdagi maktabgacha ta'lim muassasalarining tashkil etilishi, 2018 yil 1 yanvardan boshlab, 5 yil davomida xususiy bog'chalar tomonidan tabiiy gaz va elektr energiyasi uchun sarflanadigan mablag'ning yarmi davlat budgeti hisobidan qoplanishi, bog'chalarda bolalarni sog'lom ovqatlantirish va ularga berilayotgan oziq-ovqat mahsulotlari sifatini ta'minlash maqsadida 2018 yildan boshlab har bir maktabgacha ta'lim muassasasiga 10-15 nafar fermeni sifatli oziq-ovqat mahsulotlarini arzon narxlarda yetkazib berish uchun birkutirilishi, bolalar bog'chalariga tayyor sifatli issiq ovqat yetkazib beradigan davlat korxonasi tashkil etilib, "Keting" xizmatini yo'lga qo'yish mexanizmining ishlab chiqilishi, maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti faoliyatining takomillashtirilishi, maktabgacha ta'lim uchun kadrlar tayyorlaydigan institutlarning qabul kvotalarini real ehtiyojdan kelib chiqib belgilash hamda maktabgacha ta'lim pedagoglariga qo'yiladigan talablarning qayta ko'rib chiqilishi tom ma'noda sohani dunyo standartlari darajasiga olib chiqilishiga xizmat qilishi shubhasiz.

Istiqbolda belgilanayotgan bunday ulkan vazifalarning amalga oshirilishi sohaning me'yoriy-huquqiy bazasini takomillashtirishni talab etadi. Shu bois, ilg'or xorijiy tajriba asosida "Maktabgacha ta'lim to'g'risida"gi qonun loyihasini ishlab chiqishdan iborat o'ta dolzarb vazifa yuklatildi.

E'tirof etish kerakki, mazkur qonun loyihasining ishlab chiqilishi o'z navbatida ta'lim sohasiga oid milliy qonunchiligimizning yanada takomillashuviga, sohaga oid barcha munosabatlarning huquqiy asoslari mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mustaqillik yillarida respublikada milliy ta'lim va tarbiya tizimi davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishi darajasiga ko'tarildi. O'zbekiston

Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimovning bevosita rahbarligida ishlab chiqilgan va jahon hamjamiyati tomonidan keng e'tirof etilgan Kadrlar tayyorlash milliy dasturining muvaffaqiyatli joriy etilishi natijasida mamlakatda noyob uzluksiz ta'lim tizimi barpo etildi.

O'zbekistonda amaliyotga tatbiq etilgan uzluksiz ta'lim tizimida maktabgacha ta'lim bolaning sog'lom, har tomonlama kamol topib shakllanadigan, uning o'qishga intilishini va bilim olishga bo'lgan dastlabki qiziqishini uyg'otadigan muhim bosqichga aylanirildi.

Ayish kerakki, sobiq tuzum paytida maktabgacha ta'lim muassasasi ota-onalabida bo'lgan paytlarida ularning bolalari asosan bexavotir saqlab turiladigan joy sifatida amal qilib kelgan. Bugun esa maktabgacha ta'lim bolani intellektual, jismoniy va ma'raviy rivojlantirishga, uni shaxs sifatida tarbiyalashning dastlabki va muhim bo'g'iniga aylandi. Yurtimizda maktabgacha ta'lim bola olti-yetti yoshga yetguncha davlat va nodavlat maktabgacha tarbiya muassasalarida amalga oshiriladi.

Bugungi kunda respublika bo'yicha jami 4916 ta maktabgacha ta'lim muassasalarida 668 497 nafar bolalar tarbiyalanmoqda. Shuningdek, yurtimizda 194 ta nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyat ko'rsatib, ularga 11 746 nafar tarbiyalanuvchilar qamrab olingan.

Mutaxassislar inson o'z umri davomida oladigan barcha bilimlarning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda olishni ta'kidlashadi. Endi shu o'rinda kelajak avlodga ta'lim-tarbiya berishda maktabgacha ta'lim muassasalarining o'rni va ahamiyatini tasavvur qiling.

Keyingi yillarda maktabgacha ta'lim muassasalarining faoliyat namayandorligini oshirish va moddiy-texnika bazasini mustahkamlashga yo'naltirilgan qator tizimni ishlar amalga oshirilmoqda. Birgina 2015-2016 yillar davomida 459 ta maktabgacha ta'lim muassasasi mukammal ta'minlandi va zamonaviy talablarga mos ravishda jilhozlandi.

Shu bilan birga, bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalarining ta'lim dasturlari va o'quv-tarbiyaviy rejalarga qo'yilgan davlat talablarini takomillashtirish dolzarb masalaligicha qolmoqda. Aksariyat maktabgacha ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazasi zamon talablariga javob bermaydi. Bolalarni maktabgacha ta'limga qamrab olish ko'rsatkichi hamon pastligicha qolmoqda.

Shu munosabat bilan muhtaram Prezidentimizning 2016-yil 29-dekabrda (2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida)gi qarori maktabgacha ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, uni

zamon talablari darajasida qayta tashkil etish hamda bolalarning har tomonlamma rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish imkonini beradi.

Ushbu Qaror 2017-2021-yillarga mo'ljallangan keng ko'lamli kompleks tadbirlarni amalga oshirishni ko'zda tutadi. Unda bolalarni maktabga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlarini tatbiq etish, bolalarni har tomonlamma intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni yaratish belgilangan. Jumladan, maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, bolalarni maktabga sifati tayyorlashni tubdan yaxshilash chora-tadbirlariga alohida urg'u beriladi.

Oila va bog'chada bolalarning ta'lim-tarbiyasida qator tafovutlar mavjud. Bu avvalo bolaning maktabga tayyorlash jarayonida ko'rinadi.

Maktabgacha ta'lim muassasiga bormagan bola to'g'ridan-to'g'ri maktabga kelganda dastlab boshqa bolalarga qo'shila olmaydi. Chunki, ular ko'proq oila muassasalarida esa bolalarni nafâqat tengdoshlari balki kattalar bilan ham muloqot qilish ko'nikmalari rivojlantiriladi.

Shu ma'noda, ushbu Dastur asosida maktabgacha ta'lim sifati tubdan yaxshilanadi, undagi ta'lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy ilg'or tajribalar joriy etiladi. Bola shaxsini kamol toptirish, unga faqatgina harfni o'rgatish emas, balki, unda ijodiy fazilatlarni shakllantirish, uning ruhiyatida atrof-olam, jamiyat va oilasiga nisbatan hurmat hissini, ona Vatanni sevishdan muqaddas tuyg'ular singdiriladi.

Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarida 5-6 yoshli bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash bo'yicha arxiviy maktabga tayyorlash shakllari bilan bir qatorda uning muqobil shakllarini yaratish va rivojlantirish ham ko'zda tutilgan. Jumladan, yurtimiz bo'yicha maktabgacha ta'lim muassasalarida 6100 ta qisqa muddatli guruhlar tashkil etilishi rejalashtirilgan. Maktabgacha ta'lim muassasidagi qisqa muddatli guruhlarini tashkil etish bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashning samarali shakli bo'lib qoladi.

Qisqa muddatli guruhlarining yana bir muhim jihati, bu guruhlar bir tomondan yosh oilalarga qulaylik tug'diradi, ya'ni ularga moliyaviy yengillik beradi. Eng muhimini esa, bolalarning maktabgacha ta'limiga qamrovi oshib, boshlang'ich sinflarda o'quvchilar orasidagi favofutga barham beriladi.

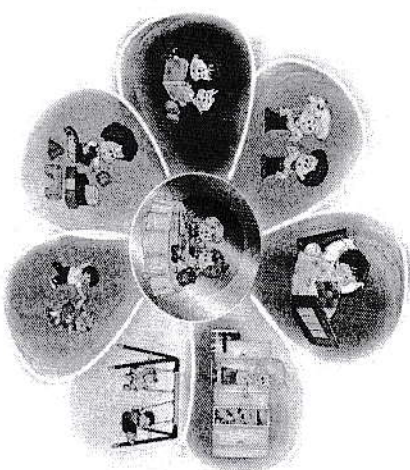
Yana muhim jihatlardan biri maktabgacha ta'lim muassasalaridagi bolalarning intellektual qobiliyatini rivojlantirish bo'yicha zarur didaktik o'yin va o'yinchoqlar bilan tarmatlanishi, kichik kutubxonalarning tashkil etilishidir. Bolajonlarda badiiy adabiyotga bo'lgan qiziqishini yoshligidan o'qitish va eng

hisoyisi, ona-Vatanimizga nisbatan mehr-oqibati va sadogati farzandlar bo'lib voyaga etishlarida muhim rol oynaydi deb hisoblayman.

Maktabgacha ta'lim muassasalari uchun pedagog kadrlar tayyorlash va ular malakasini oshirish bo'yicha Respublika Prezidentining qarori ayni muddao bo'ldi. Zamon shiddat bilan taraqqiy etayapti. Texnika va texnologiyalar yil sayin yangilanib borayotir. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va uslublarni inobatga olgan holda maktabgacha ta'lim muassasalariga pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirishning o'quv reja va dasturlarini takomillashtirishga katta e'tibor qaratilgan. Maktabgacha ta'lim muassasalari uchun pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish o'quv reja va dasturlarini zamonaviy pedagogik texnologiya va metodlarni inobatga olgan holda takomillashtiriladi.

2200 ta maktabgacha ta'lim muassasasining moddiy-texnika bazasi mustahkamlanadi, jumladan qishloq aholi punktlarida yangi maktabgacha ta'lim muassasalarini quriladi, ularni zamonaviy talablariga javob beradigan inventar, uskunalar, o'quv-metodik qo'llanmalar, multimedia resurslari bilan tarmatlanadi.

Ushbu tadbirlarni amalga oshirish uchun jami 2.2 trilion so'm mablag' ajratilishi ko'zda tutilmoqda.

E'tiboringizni bir muhim jihatega qaratmoqchi edim. Yangi qurilayotgan maktabgacha ta'lim muassasalarida avvalgilardan farqli ravishda yangi loyiha asosida qurilishi rejalashtirilgan. Xususan, bolalarning yangi shakldagi va qulay sharoitlarga ega yozgi ayvonchalarini, suzish basseynlarini qurish inobatga olingan.

Qaror bilan belgilangan kompleks tadbirlarni muvaffaqiyatli amalga oshirib, biz quyidagi ezuq marra-larga erishamiz:

Yuqori sifatli maktabgacha ta'lim ta'minlanib, bolalarni sifatli maktabga tayyorlashni tubdan yaxshilanadi va ta'lim-tarbiya jarayoniga muqobil dasturlar joriy etiladi.

Bolalarni maktabga tayyorlashning muqobil shakli bo'lgan 6100 ta qisqa muddatli guruhlar tashkil etiladi;

3-6 yoshdagi maktabgacha ta'lim muassasalariga qamrab olinmagan bolalarni ularning ota-onalarini metodik qo'llanmalar bilan ta'minlash orqali maktab ta'limiga tayyorlash tizimi joriy etiladi;

Maktabgacha ta'lim muassasalarini tarmog'i 50 ta yangi qurilish hamda mavjud muassasalarning 1167 tasini rekonstruksiya qilish va 983 tasini mukammal ta'mirlash orqali kengaytiriladi;

Qishloq joylardagi maktabgacha ta'lim muassasalarida ota-onalar badal to'lovi 30 foizgacha kamaytiriladi;

Bolalarning maktabgacha ta'limga qamrovini 1,5 barobar oshirishga erishiladi.

Hummatli, ommaviy axborot vositalari xodimlari,

Yurtimizda o'g'itil-qizlarning hech kimdan kam bo'lmay, barkamol voyaga etishi, o'z iqtidori va salohiyatini to'liq namoyon etgan holda jamiyada munosib o'rin topib, davlatimiz taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shishi yo'lida uzog'ni ko'zlab amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar bugun o'z samarasini bermog'da.

Ta'lim-tarbiya sohasida o'tkazilayotgan chuqur o'ylangan islohotlar, avvalo, ong va tafakkurdagi ijobiy o'zgarishlarga yo'l ochib, pirovardida xalq ma'naviyati takomilida hal qiluvchi ahamiyat kasb etmog'da.

O'zbekiston Respublikasi Birlinchi Prezidenti boshlab bergan ezuq amallar bugun davom ettirilib, malakali kadrlar tayyorlash tizimi o'zining strategik maqsadlarga ega ekani bilan mamlakatimizning buyuk kelajagini qurishda muhim rol o'ynamog'da.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining (2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida)gi qarorining qabul qilinishi maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning qabida ilm, tarbiya, sport bilan shug'ullanishga bo'lgan ilk tasavvurlarini shakllantiradigan, ularning ma'naviy yetuk, jismonan barkamol bo'lib ulg'ayishlariga mustahkam poydevor yaratadigan, shaxs kamolotida debocha vazifasini bajaradigan muhim hujjat bo'lib xizmat qilishi, shubhasiz.

Kecha

Maktabgacha ta'lim sohasida misli ko'rilmagan o'zgarishlarni bugun har bir yurtidoshimiz sezib, kuzatib turibdi. Ta'limning poydevori hisoblangan maktabgacha ta'lim tizimiga davlat tomonidan bu qadar tizimli va bir-birini to'ldiruvchi e'tibor hamda ama-liy yordam kuzatilmagan, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Sohada yig'ilib qolgan muammolarni hal etish va 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan bolalarning to'laqonli ta'lim-tarbiya olishini ta'minlash masalasi davlatimiz rahbari tomonidan kechiktirib bo'lmaz vazifa sifatida ilgari surildi. Sababi bog'chalar ta'lim muassasasi vazifasini bajarish o'rninga ota-onalarning bo'lgan vaqtda bolaga qarab turadigan muassasaga aylanib qolgan, qamrovining pastligi, binolarning ta'mirlanib, boshqa maqsadlarda ishlatilgan, metodik jihatdan to'liq ta'minlanmagan, pedagoglar ijtimoiy himoyasi va maoshining pastligi kabi kompleks muammolarni hal etish kechiktirib bo'lmaz masala edi. Keyingi 20 yil davomida davlat tasarrufidagi maktabgacha ta'lim muassasalarini soni 45 foizga kamaygan, 2,45 million boladan 818 ming nafarigina bog'chalarga qamrab olingani bu fikrlar isboti bo'la oladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarini infratuzilmasi va moddiy-texnik bazasining yaroqsiz holati bolalarni maktabgacha ta'lim bilan to'liq qamrab olishni ta'minlashga imkon bermasdi.

Ayrim mutasaddilarning suskashligi tufayli sohani rivojlantirish bo'yicha belgilangan ishlar vaqtida bajarilmagan, no-davlat bolalar bog'chasini ochish borasidagi harakatlar paysalga solingan, joylardagi bog'chalarda qurilish ishlari to'liq yakuniga yetkazilmagan kabi kamchiliklar o'z ortidan uzluksiz xatoliklarni ergashirib keldi. O'rganish shuni ko'rsatdiki, maktabgacha ta'limni boshqarishning amaldagi tizimi mavjud muammolarni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etish, shuningdek, mazkur sohani yanada rivojlantirish uchun innovatsion qarorlarni ishlab chiqish va joriy etish imkonini bermay qolgan edi...

2017-yil 16-avgust kuni bo'lib o'tgan yig'ilish maktabgacha ta'lim tizimini tarixida qoladigan yig'ilish bo'ldi. Shu kuni mamlakatimiz Prezidenti davlat milliy genofon-dini mustahkamlash borasida gapirib, ta'limning ilk bosqichini rivojlantirishning ko'plab yo'nalishlarini belgilab berdi.

Xususan, maktabgacha ta'lim tizimini tar-kibiy jihatdan tubdan isloh qilish, mazkur muassa-salarga bolalarni to'la qamrab olish bo'yicha muhim vazifalar qo'yildi.

Hayotimizda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan ta'lim-tarbiya tizimi haqida gapirganda, Abdulla Avloniy bobomizning dono fikrlarini takror va takror aytishga to'g'ri keladi: ta'lim-tarbiya - biz uchun hayot-mamot masalasidir, - dedi Prezident. - Qaysi sohani olmaylik, biz zamonaviy yetuk kadrlarni tarbiyalamasdan turib biror-bir o'zgarishga, farovon hayotga erisha olmaymiz. Bunday kadrlarni,

millatning sog'lom genofondini tayyorlash, avvalo, maktabgacha ta'lim tizimidan boshlanadi.

Bog'cha tarbiyasini olgan bola bilan bog'chaga bormagan bolani solishtirganda, ularning fikrlash darajasi o'rtasida yer bilan osmoncha farq borligini sezish qiyin emas.

Shuning uchun ham biz maktabgacha ta'lim tizimini qayta ko'rib chiqish masalasini davlat siyosati darajasiga ko'tarib, bu borada katta ishlarni boshladik. Agar shu ishni har tomonlama puxta o'ylab amalga oshirmasak, butun ta'lim tizimida sifat o'zgarishiga erishishimiz, ta'limning uzluksizligini ta'minlashimiz qiyin bo'ladi, - deya ta'kidadi Shavkat Mirziyoyev.

Bugun

Yuqoridagi ayrimlariningina sanaganimiz boshi bor-u oxiri ko'rinnay qolgan muammolarni bartaraf etish uchun birinchi qadam sifatida O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi tashkil etildi. Maktabgacha ta'lim tizimini isloh qilishdagi mavjud muammolarni bartaraf etish maqsadida qabul qilingan Prezident qarorida keng ko'lamli tadbirlarni amalga oshirish ko'zda tutildi. Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan yagona davlat siyosatini amalga oshirish, tizimni tarkibiy jihatdan tubdan isloh qilish, boshqaruv tuzilmasini tashkil etish choralari belgilandi.

"O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarorga muvofiq bu sohada yangi tizim yaratildi.

Yangi vazirlik oldiga maktabgacha ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish, maktabgacha ta'lim muassasalari davlat va nodavlat tarmog'ini kengaytirish va moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, maktabgacha ta'lim muassasalariga bolalarni qam-rab olishni keskin oshirish, ta'lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish orqali bolalarni intellektual, ma'naviy-estetik, jismoniy rivojlantirish hamda ularni maktabga tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash vazifalari qo'yildi, - deydi Maktabgacha ta'lim vaziri Agripina Shin.

Metodik ko'mak qanchalik zarur?

Har qanday ta'limning asosi - metodika, jumladan, maktabgacha ta'limniki ham. Maktabgacha ta'limni sifat bosqichiga ko'tarishda yangi ta'lim metodlari, innovatsion texnologiyalarning ahamiyati katta. Sababi MTJning moddiy-texnik bazasi yuqori bo'lsa-yu, tarbiyachi bola bilan ishlamasa, unga har kuni yangi ma'lumotlarni o'rgatmasa, hamma qilingan harakatlar natijasi nolg'a tenglashib qoladi. Sohadagi mutaxassislar mahoratini oshirish, ularga zaruriy metodik ko'mak

berish maqsadida Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti tashkil etildi.

Maktabgacha ta'lim sohasiga ixtisoslashgan kadrlar tayyorlash masalasiga alohida e'tibor qaratildi. Qabul qilinayotgan barcha-barcha qarorlarni amalga oshiradigan, farzandlarimizga eng zarur hayotiy tushuncha va ko'nikmalarni o'rgatadigan yuqori malakali tarbiyachilarni tayyorlash masalasi kun tartibiga chiqdi. Bu sohada zamonaviy talablarga javob beradigan ilg'or pedagogik usul va uslublarni ishlab chiqish, o'quv va o'quv-metodik adabiyotlarning yangi avlodini yaratish va nashr etish ham g'oyat dolzarb vazifa edi. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari va "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim muassasasi-ning Davlat o'quv dasturi qabul qilindi. Endilikda zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotining tarbiyachilari bolalarni erkin qo'ygan holda faollik markazlarida o'yin mashg'ulotlari orqali yangi ma'lumotlarni o'rgatmoqda.

Maktabgacha ta'lim tizimida oliy ma'lumoti mutaxassislariga ehtiyoj esa pedagogika universitetlarida maktabgacha ta'lim yo'nalishiga qabul kvotalarining oshirilishi va nomutaxassis kadrlarni qayta tayyorlovdan o'tkazish evaziga to'ldirilmoqda. Ilg'or xorijiy tajribalar asosida maktabgacha ta'lim tizimidagi pedagog kadrlar malakasini oshirish bo'yicha o'quv-reja va dasturlarni takomillalashtirish, oliy ta'lim muassasalari maxsus sirtqi bo'limlarining "Maktabgacha ta'lim" yo'nalishi bo'yicha 2018-2023-yillar uchun kvotalar ajratish masalasiga e'tibor qaratildi.

Hozirgi zamon tarbiyachisi kasbiy mahoratini doimiy tarzda oshirib borishi, ilg'or pedagogik texnologiyalarning izchil metodlari mohiyatini to'liq anglashi va ular-dan mashg'ulotlarida mohirona foydalanishi zarur. Ta'lim jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarni faol qo'llash, ta'lim samaradorligini oshirish, tahlil qilish va amaliyotga joriy etish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir, - deydi Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar xodimlari-ni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti katta o'qituvchisi Mavluda Rustamova. - Tarbiyalanuvchilarning ongi, dunyoqarashini o'stirish, ularni mashg'ulotlarda erkin fikrlaydigan erkin ishtirokchiga aylantirish nihoyatda muhimdir. Tarbiyachi mashg'ulotda boshqaruvchi, bolalar esa ishtirokchiga aylanmug'i lozim. Ana shu vazifani uddalashda innovatsion faoliyat ustunligi ko'p qirrali samara keltiradi. Maktabgacha ta'limda ko'proq bolalarning yoshi, fiziologik holatini hisobga olish ko'zning oldi ustunmaslik kerak. Oddiy, oson va kam vaqt sarflanadigan o'yin mashg'ulotlaridan foydalanib, faollik markazlarida ish olib borish yaxshi samara beradi. Ko'proq atrof-muhit bilan bog'lab o'tilgan mashg'ulotlar bolalar ongi,

dunyogarashini, erkin fikrlash, bayon etish qobiliyatlarini, mustaqil ishlash ko'nikmasini, ya'ni hayotiy kompetensiyasini rivojlantiradi.

Nodavlat maktabgacha ta'limi nimasi a'zali?

Oching'i, avvallari xususiy bog'cha degan nomning o'zi odamlarni biron o'zidan itaradi. Chunki davlat bog'chasi bilan xususiy bog'cha narxi o'rtasidagi tafovut keskin farqlanar, bunday ta'lim tashkilotiga moddiy jihatdan baqarvat oilalar farzandlari borishi kerak degan tushuncha shakllangan edi. Bu qarash bugun biron bo'lsa-da o'zgardi. Sababi nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish borasida olib borilayotgan sa'y-harakatlar evaziga bugun yurimizda nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari soni keskin ortdi. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish, ularning moddiy-texnik bazasi-ni mustahkamlash, yangi bog'chalar qurish bo'yicha davlat dasturi qabul qilinib, amalga oshirilmoqda. Bu esa tizimda sog'lom raqobatni shakllantirish hamda ta'lim xizmatlari turini ko'paytirishga xizmat qiladi. Investorlar tashkil etilayotgan maktabgacha ta'lim muassasalarida davlat ta'lim talablariga, sani-tariya-gigiyena va boshqa normalarga rioya qilish, kelishuv amal qilishining butun muddati davomida faoliyat yo'nalishini saqlab qolish, shuningdek, maktabgacha ta'lim xizmatini ko'rsatish narxining maqbulligi va arzonligini ta'minlash uchun mas'ul bo'lishi nazarda tutilmoqda. Bunda investorlarga preferensiyalar, shuningdek, imtiyozli kreditlar taqdim etilmoqda.

Nega NMTT narxida o'zgarish ro'y berdi?

Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi va uning tizimidagi muassasalarning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash hamda nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi qaroriga ko'ra bo'sh turgan binolar nol qiy-matda tadbirkorlarga berildi, davlat-xususiy sheriklik (DXSh) shartlarida tashkil etilgan nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari uchun qator soliq imtiyozlari nazar-da tutildi. Xususan, nodavlat MTM faoliyat ko'rsa-tishni boshlagan paytdan boshlab 10 yil muddatga barcha turdagi soliqlar va davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalardan, DXSh to'g'risida bitim tuzilgan kundan boshlab 2 yil muddatga - tasdiqlanadigan ro'yxatlar bo'yicha olib keli-nadigan asbob-uskunalar, inventar, o'quv qo'llanmalari va o'yin zonolari uchun bojxona to'lovlaridan ozod etildi. Davlat-xususiy sherikchilik shartlari asosida faoliyat yuritadigan nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalariga O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti mablag'laridan subsidiyalar ajratilishi bel-gilandi. Bular narx siyosatiga ta'sir etmasdan qolmaydi, albatta.

Nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish bo'yicha qabul qilingan qator me'yoriy hujjatlar asosida hududda 12 ta nodavlat

maktabgacha ta'lim tashkiloti foydalanishga topshirilgan bo'lsa, 115 ta davlat-muassay sherkchilik asosidagi bog'cha ishga tushirildi, - deydi Surxondaryo viloyati maktabgacha ta'lim boshqarmasi boshlig'i Robiya Kattayeva. - Shuningdek, aholiga qulaylik yaratish maqsadida tashkil etilgan 200 dan oshiq sonidan bog'chalar ham bolalarni maktabga tayyorlash borasidagi muvofiqlashtirishni amalga oshirishda ko'makchi bo'lyapti. Ayniqsa, viloyatning chekka hududlaridagi maktabgacha ta'lim tashkilotida bolasi tarbiyalanishni istagun ota-onalar orzusi amalga oshyapti. Qayerga bormang: yig'ilishgani, to'ygani, marakamni barcha bog'chalar haqida gapiradi, bolalari yozish-shakllashni o'rganayotganini aytadi...

1.3. Maktabgacha ta'limning muqobil shakllari

Birinchi savol tug'iladi: davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari quvvati bolalar soniga nisbatan kam bo'lganda,

yechimni nimada ko'rish mumkin? Vazirlar Mahkamasining "Bolalarni boshlang'ich ta'limga majburiy bir yillik tayyorlashga bosqichma-bosqich o'tish chekka-hududlari to'g'risida"gi qarori asosida 2018-2019- o'quv yilidan boshlab Qashqadaryo viloyati Respublikasi, Farg'ona viloyati va poytaxtimizning ayrim hududlarida bolalarni boshlang'ich ta'limga majburiy bepul bir yillik tayyorlashni joriy etish tajriba loyihasi amalga oshirildi. Loyihani amalga oshirish uchun jami 104 ta guruh tashkil etildi.

Tajriba guruhlari maktabgacha ta'lim muassasalariga bormaydigan bolalarga maktabgacha ta'lim va tarbiya olishda yordam berish, buning uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish maqsadida tashkil etildi. Guruhlar davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari, maktabgacha ta'lim sohasida nodavlat ta'lim xizmatlari ko'rsatuvchi yuridik shaxslarning negizida ochildi.

Tajriba guruhlarida 3-4 soat davomida bir yoki ikki smenada ta'lim-tarbiya jarayoni tashkil etiladi. Bitta guruhdagi bolalar soni 30 nafardan oshmasligi kerak, - deydi Toshkent shahar maktabgacha ta'lim bosh boshqarmasi bo'lim boshlig'i Jamila Javonova. - Tajriba guruhlari maktabgacha ta'limga qo'yiladigan davlat tomonidan belgilangan talablarga muvofiq bolalarni tarbiyalaydi va maktabga tayyorlaydi. Bunda bolalarning o'ziga xos xususiyatlari, albatta, hisobga olinadi.

Tajriba guruhlariga 5 yoshdan oshgan maktabgacha ta'lim tashkilotlariga bormayotgan bolalar qabul qilinadi. Boshlang'ich ta'limga majburiy yillik tayyorlanishdan o'tgan bolalarga davlat namunasidagi sertifikat beriladi.

Maktabgacha ta'limning ushbu muqobil shakli bog'chaga bormagan bolalarni boshlang'ich ta'limga borganida tengdoshlaridan kam bo'lmagan darajada faollashtirishni

ko'zlaydigan dastur asosida bolalarni maktab ta'limiga tayyorlaydi. Demak, bu barcha ota-onalar uchun qulay va davlat tomonidan himoyalangan ta'lim shaklidir.

Ilgi to'g'ri bola

Tizimdagi eng og'riqli masalalardan biri bu ovgatlanish bilan bog'liqligi hech kimga sir emas. Bu yo'nalishda Maktabgacha ta'lim vazirligi tomonidan bolalar haqiga xiyonat qiladiganlarga qarshi keskin choralar-tadbirlar rejasini ishlab chiqilgan ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali kunda-kunora tasdiqlashni topmoqda. Bunday munofiqlarni nafaqat qonun oldida jazolash, balki aholi o'rtasida ham obro'sizlantirish, bunday maqsaddagi rahbarlar sonini keskin kamaytirishga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalariga tadbirkorlik subyektlari bilan tegishli talablarga javob beradigan oziq-ovqat mahsulotlari va tayyor ovgatlarni yetkazib berish to'g'risida to'g'ridan-to'g'ri shartnomalar tuzishga eksperiment tarqasida ruxsat berildi.

Mazkur eksperiment yakunlari bo'yicha respublikaning boshqa hududlarida davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini va maktabgacha ta'lim muassasalarida ovgatlanishni tashkil etish tartibi joriy etildi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tadbirkorlik subyektlari bilan sifat talablari va sanitariya-gigiyena me'yorlariga javob beradigan oziq-ovqat mahsulotlari va tayyor ovgatlarni yetkazib berish bo'yicha to'g'ridan to'g'ri shartnomalar tuzish ishlari sinov tartiqasida amalga oshirish belgilangan, - deydi Samarqand viloyat maktabgacha ta'lim boshqarmasi boshlig'i o'rinbosari Diftuza Azizova. - Huddudagi MTIlarda auzorsing xizmati asosida tarbiyalanuvchilarni ovgatlanirishni yo'lga qo'yganimizda tadbirkor muassasa oshxonasini ijaraga olib, sifatli va xavfsizligi ta'minlangan oziq-ovqat mahsulotlaridan sanitariya-gigiyena qoidalariga to'liq rioya qilingan holda taomlar tayyorlayotgani, yarin tayyor va tayyor mahsulotlarni yetkazib berayotganiga guvoh bo'ldik. Shuningdek, har bir bolaga indivi-dual yondashuv ularning jamoat joyida ovgatlanish madaniyatini shakllantiradi. Alohida oshxonalar tashkil etish guruh xonalarning tozaligini saqlaydi. Tashkilot xodimlarining e'tibori bolalarning ta'lim-tarbiyasiga qaratiladi.

Maoshingiz qancha?

Maktabgacha ta'lim muassasalari xodimlarini moddiy rag'batlantirishning past darajasi bolalarni tarbiyalash va har tomonlama rivojlantirish masalalarini professional darajada hal etishga qodir malakali muta-xassislar bilan ta'minlay olmaslik holatiga sabab bo'lar edi. Masalan, 1993-yilga qadar maktabgacha ta'lim muassasalarining tarbiyachisi va umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'qituvchisi mehnatiga haq to'lash miqdori bir xil bo'lgan bo'lsa, hukumatning alohida qarorlari bilan hozirga qadar umumta'lim maktablari pedagog xodimlari

mehnatiga haq to'lash miqdori bir necha marta oshirilgani holda maktabgacha ta'lim muassasalari xodimlarining ish haqi miqdorlari o'zgarishsiz qoldirilganligi tashvish ularning o'rtacha ish haqi miqdori umumta'lim maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisiga nisbatan 60 foizni tashkil etgan, xolos.

Bu esa, o'z navbatida, maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog xodimlari fao'ldi, kash mahorati va ish faoliyatida shaxsiy hissi namon bo'lmisligiga hamda muassasaning pedagogik salohiyatini pasaytirishga olib kelgan.

Shu sabab maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, xodimlarning mehnatiga haq to'lash va moddiy rag'batlantirishning munosib shart-sharoitlarini yaratish, yuqori malakali kadrlarni, shu jumladan, yosh bitiruvchilarni jalb etib, jamiyatda maktabgacha ta'lim muassasalari pedagoglarining nufuzini oshirish ustida ish olib borilmoqda.

2018-yil-sentabr oyidan boshlab oliy ma'lumotga ega bo'lgan tayyorlov guruhi (5 yoshdan 6-7 yoshgacha) tarbiyachisi mehnatiga haq to'lashning bazaviy tarif stavkalari miqdori umumta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'qituvchilarining bazaviy tarif stavkalari miqdoriga tenglashtirish belgilab qo'yildi.

Bundan tashqari, qaror bilan maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish darajasini oshirish maqsadida hamda qishloq joylardagi aholi (umumiy darajasini inobatga olib, Qashqadaryo viloyatining Dehqonobod, Kechik, Mirshikor, Qamashi, Chiroqchi, Nishon, Yakkabog' va G'uzor tumanlarida, Davlat viloyatining Olot, Shofirkon, Qorako'l, Peshku va Romitan tumanlarida, Buxorodaryo viloyatining Qizilqir, Muzrabot, Oltinsoy, Boysun, Qumqo'rg'on, Lison, Bektolboy tumanlari-da joylashgan davlat maktabgacha ta'lim muassasalarida 2023-yilning 1-yanvarigacha ota-onalar badal to'lovi miqdorini 50 foizga kamaytirish nazarda tutiladi.

Hukumatimiz tomonidan maktabgacha ta'lim tizimida mehnat qilayotgan xodimlarning moddiy jihatdan qo'llab-quvvatlanishi hamda qishloq hududlarda ting'ichlar uchun ota-onalar to'lovining keskin pasaytirilishi maktabgacha yoshdagi bolalarni bog'chalarga qamrab olish darajasini oshirishga hamda maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya sifati va samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Ertaga

Qaror bilan belgilangan vazifalarning amalga oshirilishi natijasida, maktabgacha ta'lim tizimi va uni rivojlantirish uchun alohida e'tibor qaratiladi, o'qituvchilarga jamiyatga o'qitishning zamonaviy ilg'or shakllari, yangi pedagogik va axborot texnologiyalari, ta'lim-tarbiyaning samarali shakli va usullari joriy etiladi, maktabgacha ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasi yaxshilanadi,

5-6 yoshli bolalarni maktabgacha ta'limga 100 foiz qamrab olish imkoniyati yaratiladi. Ta'limning poydevor qatlamida bunday ta'lim muhitining yaratilishi pirovardida erkin fikrlash SHAXS kamoli diqqat mar-kazda turibdi.

Zero, bugungi kunda MTIlarda tartibalanayotgan bolalarga 93 555 mingdan ziyod pedagog xodimlar ta'lim-tarbiya beradi. Bolaning dunyogarashi, didi shakllanadigan davr maktabgacha ta'lim yoshiga to'g'ri keladi. Demak, bu yoshdagi barcha bolalar maktabgacha ta'limga qamrab olinadi.

Dunyo mamlakatlarining maktabgacha ta'lim sohasidagi tajribalarini o'rganish va ulardan milliy mentalitetimizni hisobga olgan holda foydalanish natijasida xalqaro standartlar darajasidagi maktabgacha ta'lim tizimi yaratiladi.

Maktabgacha ta'lim tizimi oldiga qo'yiladigan davlat talablari, ta'lim-tarbiya dasturlari ilg'or xorijiy tajriba asosida takomillashiriladi. Ushbu dasturlar bolalarga o'qish va yozishni turli o'yinlar orqali o'rgatish, ularning zerkamlasligi, aksincha, bog'chaga xursand bo'lib borishiga xizmat qiladi.

2030-yilga qadar...

Maktabgacha ta'lim tizimini tanqidiy o'rganish va yanada takomillashtirish yuzasidan takliflar ishlab chiqish bo'yicha komissiya tashkil etildi. Komissiya tomonidan maktabgacha ta'lim sohasidagi qonunchilik undagi bo'shliqlar, korruptsiya va boshqa huquqbuzarliklarni yuzaga kel-tiruvchi normalarni aniqlash nuqtayi nazaridan tahlil etildi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim sohasida davlat siyosatini samarali ro'yobga chiqarishga to'sqinlik qiluvchi tizimli muammolarni aniqlash hamda kompleks o'rganish ishlari amalga oshirildi.

Shunga ko'ra O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi ishlab chiqilib, uni amalga oshirishni ko'zlovchi "Yo'l xaritasi"da 2019-2024 va 2025-2030-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning maqsadli ko'rsatkichlari belgilandi.

Konsepsiya o'rta va uzoq muddatli istiqbol uchun maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish maqsadlari, vazifalari, ustuvorliklari va bosqichlarini belgilab berdi.

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlar va kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish uchun asos bo'ladi. Hujjat malakali pedagog kadrlar yetishmovchiligi, davlat MTIlarining to'lib ketganligi, moddiy-texnik holatining nomuvofiqligi hamda davlat o'quv-metodik materiallari bilan past darajada ta'minlanganligi muammolarining hal etilishini nazarda tutadi.

Xususan, 2030-yilgacha maktabgacha ta'lim bilan qamrab olingan bolalar miqdorini joriy 38,1 foizdan 80,8 foizgacha oshirish vazifasi qo'yilgan. Shu bilan

bilgan, MTV tomonidan ta'lim muassasalari quvvatlari-ning kuchaytirilishi davom ettiriladi: 2021-yilga kelib o'rtnar miqdori

yangi MTMlarni ochish hisobiga 56,8 foizga (2030-yilga kelib — 132,3 foizga) ortadi, hamda davlat-xususiy sherikligi va respublikaning chekka tumanlari uchun doimiy muqobil maktabgacha ta'lim shakllari rivoj-lantiriladi. Keyingi yillarda pedagogik va boshqaruv kadrlariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ishlar bilan yo'nalishda olib boriladi: pedagoglar miqdorini oshirish va maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish va rivojlantirishda yangi yondashuvlarni tatbiq etish. Konsepsiya bilan belgilangan maqsadli ko'rsatkichlar respublika miqyosidan viloyat, tuman va shahar darajasigacha tushadi hamda ushbu natijalarga erishish uchun qay miqdordagi mehillarining zarurligi to'g'risidagi hisob-kitoblar bilan asoslanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori

Maktabgacha ta'lim tizimini yaxlit uzluksiz ta'lim tizimining muhim bo'g'ini sifatida yanada takomillashtirish, maktabgacha ta'lim muassasalari tomonidan kengaytirish hamda moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, ularni maktabi pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy-estetik va jismoniy rivojlantiruvchi zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini ta'lim-tarbiya jarayoniga joriy etish, ularning maktabga tayyorgarlik darajasini tubdan oshirish maqsadida:

1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi, Moliya vazirligi va Iqtisodiyot vazirligining O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi (keyingi o'rtnalarda Vazirlik deb ataladi) negizida quyidagilarni tashkil etish to'g'risidagi taklifga rozilik berilsin:

a) *Kashorat va pedagogika texnologiyalari innovatsion markazini*(keyingi o'rtnalarda - Markaz) davlat muassasasi shaklida tashkil etish hamda unga quyidagi vazifalarni yuklash: ta'lim-tarbiya jarayoniga ilg'or pedagogika va axborot texnologiyalarini joriy etish, Maktabgacha ta'limni boshqarish axborot tizimining joriy etilishini ta'minlash; ta'lim-tarbiya jarayonida, maktabgacha tarbiya tizimining pedagog va rahbar xodimlari tarkibini o'qitish jarayonida foydalanish hamda turli telekommunikatsiya kanallari orqali tarqatish uchun media-kontent tayyorlash va ishlab chiqarish; maktabgacha ta'lim muassasalari uchun o'quv-metodik, didaktik materiallarni tayyorlash va ishlab chiqarish; maktabgacha ta'limdagi bolalarni erta rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar o'tkazish; maktabgacha ta'limni boshqarishning zamonaviy standartlarini ishlab chiqarish va joriy etish maktabgacha ta'lim tizimiga joriy etilayotgan ta'lim usullari va dasturlarni tahlil qilish va samaradorligini baholash;

b) Tixtoslashirilgan loyihalar tashkil etish hamda Institutni maktabgacha ta'lim tizimi buyurtmachilari bilan tuzilgan shartnomalarga muvofiq investitsiya loyihalari bo'yicha, shu jumladan, davlat-xususiy sheriklik loyihalari bo'yicha loyihaladi va loyihalarini ishlab chiqishda bosh loyihalar tashkiloti sifatida belgilash;

v) Injenerlik kompaniyasi bo'yicha injenerlik kompaniyasini (keyingi o'rinlarda - Injenerlik kompaniyasi) davlat unitar korxonasi shaklida tashkil etish hamda Injenerlik kompaniyasiga maktabgacha ta'lim tizimi obyektlarini qurish, kapital ta'mirlash va jihozlash bo'yicha buyurtmachilarning funksiyalarini yuklash hamda kompaniya xizmatlari bilan bog'liq xarajalarni davlat maktabgacha ta'lim muassasalarini qurish, kapital ta'mirlash va rekonstruksiya qilish qiymatiga kiritish;

g) Yuridik shaxs tashkiloti qilinmasdan Maktabgacha ta'limni rivojlantirish jamg'armasini (keyingi o'rinlarda - Jamg'arma) tashkil etish.

Quyidagilar Jamg'arma mablag'larini shakllantirish manbalari e'tib belgilansin:

Respublika byudjeti mablag'larini, shu jumladan, 2018-2019 yillarga mo'ljallangan, har chorakda ajratilib, har yili byudjet qoidalariga muvofiq indeksatsiyalanadigan jami 100 milliard so'm miqdorida; davlat maktabgacha ta'lim muassasalarining foydalanilmayotgan ko'chmas mulkini sotishdan tushgan mablag'lar - 100 foiz miqdorida;

Vazirlik tuzilmasiga kirgan tashkilotlar va muassasalar faoliyatini tekshirish natijalari bo'yicha Vazirlik ichki audit xizmatlari tomonidan aniqlangan hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti, maqsadli jamg'armalari va byudjetdan tashqari jamg'armalari daromadiga undirilgan byudjet mablag'larining noqonuniy xarajatlari, o'g'itlik, kamomad summalarning 50 foizi;

Jamg'armaning vaqtincha bo'sh turgan mablag'larini joylashtirishdan olingan daromadlar, jismoniy va yuridik shaxslarning, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasi no-rezidentlarining xayriya mablag'larini; xalqaro moliya tashkilotlari, xorijiy davlatlar va boshqa donorlar kreditlari (qarz), grantlari va texnik ko'maklashish mablag'larini; qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa manbalar.

Belgilab qo'yilsinki:

a) Jamg'arma mablag'larini maktabgacha ta'lim muassasalarini belgilangan tartibda maqsadli qurilishlar ro'yxatiga kiritib, ularning tarmog'ini kengaytirishga; maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini moddiy rag'batlantirishga; yuqori malakali mutaxassislar, shu jumladan, xorijiy

mutaxassislarini, shuningdek, xorijda faoliyat yuritayotgan vaktdoshlarimizni huquqlik-huquqiy shartnomalar asosida Vazirlikka ishlash uchun jalb qilishga;

Vazirlikka yuklatilgan vazifalar va funksiyalarni bajarish doirasida davlat organlari va tashkilotlari, loyihalar institutlari, ilmiy va oliy ta'lim muassasalari, yetakchi xalqaro va xorijiy tashkilotlar mutaxassislarini, shuningdek, ekspertlarni maslahatchilar sifatida jalb qilishga;

Vazirlik xodimlarini, jumladan, xorijda o'qitish, qayta tayyorlash va malakasini oshirishni tashkil qilishga;

Vazirlik, Qoraqalpog'iston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi, viloyat maktabgacha ta'lim boshqarmalari va Toshkent shahar maktabgacha ta'lim boshqarmasi, maktabgacha ta'lim tuman (shahar) bo'limlari va davlat maktabgacha ta'lim muassasalari binolarini jihozlash va ta'mirlashga;

ta'lim-tarbiya jarayoniga ilg'or pedagogika va axborot texnologiyalarini joriy etish, shuningdek, Vazirlik faoliyatini takomillashtirishga yo'naltirilgan boshqa tadbirlarga sarflanadi;

b) Vazirlik O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar bo'yicha davlat qo'mitasi bilan kelishgan holda, Jamg'arma tomonidan xorijiy davlatlar va hukumatlardan, xalqaro va xorijiy hukumat va nohukumat tashkilotlaridan, chet ellik fuqarolardan beg'araz yordam olinishi haqida qarorlar qabul qiladi.

2. Quyidagilar:

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining tashkiliy tuzilmasi 1-ilovaga muvofiq;

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi markaziy apparatining yangilangan tuzilmasi 2-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

Vazirlik tizimi boshqaruv xodimlarining cheklangan soni 2 324 nafar, shu jumladan, Vazirlik markaziy apparati xodimlari 138 nafar, shuningdek, metodistlar 471 nafar e'tib belgilansin.

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vazirligiga:

Vazirlik markaziy apparatining tasdiqlangan tuzilmasiga boshqaruv xodimlarining belgilangan umumiy soni chegarasida o'zgartirishlar kiritish;

Qoraqalpog'iston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi, viloyat maktabgacha ta'lim boshqarmalari va Toshkent shahar maktabgacha ta'lim boshqarmasi, maktabgacha ta'lim tuman (shahar) bo'limlari, boshqa idoraviy muassasalar tashkilotlarining nizomlari va tuzilmalarini, shuningdek, ularning boshqaruv xodimlarining cheklangan sonini tasdiqlash huquqlari berilsin.

3. Belgilansinki:

a) Qoraqalpog'iston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi, viloyat va Toshkent shahar maktabgacha ta'lim boshqarmalari, maktabgacha ta'lim tuman

(shahar) bo'limlari rahbarlari O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vaziri tomonidan joylardagi davlat hokimiyati organlari bilan kelishilgan holda lavozimga tayinlanadi va lavozimidan ozod qilinadi;

b) 2019 yil 1 yanvardan: maktabgacha ta'lim tizimining pensiya yoshidagi xodimlariga, ularning maktabgacha ta'lim tizimini muassasalaridagi faoliyati asosiy ish joyi bo'lgan taqdirida, pensiya to'liq miqdorda to'lanadi; maktabgacha ta'lim bilan bog'liq yo'nalish bo'yicha faoliyatga litsenziya berish uchun majburiy litsenziyaviy talab maktabgacha ta'lim muassasasi, uning tarbiyalanuvchilari, pedagoglari va ta'lim-tarbiya jarayoni to'g'risidagi ishonchi axborotni Maktabgacha ta'limni boshqarishning axborot tizimiga kiritishdir; nodavlat maktabgacha ta'lim muassasasi litsenziyasini to'xtatish yoki bekor qilish uchun Maktabgacha ta'limni boshqarishning axborot tizimida maktabgacha ta'lim muassasasi, uning tarbiyalanuvchilari, pedagoglari va ta'lim-tarbiya jarayoni to'g'risidagi ishonchi axborotning yo'qligi asos bo'ladi.

4.2018-2019 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirishning qo'shimcha chora-tadbirlari dasturi 3-ildovaga muvofiq tasdiqlansin.

Vazirlik va idoralarning rahbarlari ushbu Dasturda nazarda tutilgan tadbirlarning o'z vaqtida va sifati bajarilishi uchun shaxsiy javobgar ekanligi ko'rsatilsin.

5. O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi:

O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi huzuridagi Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish jamg'armasidan Markazga beg'arazlik asosida bosqichma-bosqich 10 million AQSH dollari ekvivalentida, shu jumladan, 2018 yilda Markazni joylashtirish, jihozlash va saqlash bilan bog'liq tashkiliy-amaliy tadbirlarni moliyalashtirish uchun 2 million AQSH dollari ekvivalentida mablag' ajratilsin;

Vazirlik bilan birgalikda belgilangan tartibda maktabgacha ta'lim muassasalarining O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi huzuridagi Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan keng polosalii internet tarmog'idan foydalanishini ta'minlasin.

6. Quyidagilar:

xorijiy sherkatlar bilan birgalikda amalga oshiriladigan loyihalar doirasida ilg'or pedagogik texnologiyalar va innovatsion o'qitish usullarini joriy etish hamda maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini tashkil qilish, shu jumladan,

maktabgacha ta'lim sohasida korxonalar tashkil qilish uchun olib kiritiladigan tovarlar;

O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilmaydigan, Markaz, Injiniyning kompaniyasi va Institut tomonidan olib kiritiladigan maxsus texnika, uskunalar, shu jumladan, asboblari, ehtiyot va bullovchi qismlar, texnik hujjatlar va dasturiy mahsulotlar belgilangan tartibda shakllanirildigan ro'yxatlar bo'yicha 2022 yilning 1 yanvarigacha bojxona to'lovlaridan (bojxona yig'imlaridan tashqari) ozod etilsin.

Belgilab qo'yilsinki, yuqorida ko'rsatilgan tovarlardan maqsadsiz foydalanilgan taqdirda, bojxona imtiyozlari berilishi munosabati bilan to'lanmagan bojxona to'lovlari summasi O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti foydasiga undiriladi hamda qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda moliyaviy sanksiyalar qo'llaniladi.

7. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi va Moliya vazirligi:

2019 yil 1 yanvardan Toshkent shahrining uchta tumanida jon boshiga normativ moliyalashtirishning sinov rejimida joriy etilishini;

2019 yil 15 iyulgacha bo'lgan muddatda sinov tartigisidagi jon boshiga normativ moliyalashtirish natijalarining batafsil tahlili qilinishini;

2019 yil 1 avgustgacha bo'lgan muddatda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga o'kazilgan tahlil natijalarini hisobga olgan holda maktabgacha ta'lim tizimida moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish bo'yicha takliflar kiritilishini ta'minlasin.

8. O'zbekiston Respublikasi Qurilish vazirligi, Vazirlik hamda Qorag'ulpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahri hokimliklari bilan birgalikda 2018 yil 1 noyabrgacha bo'lgan muddatda qishloq joylarda bir nechta ko'p qavatli turarjoy uylari yoki uylar guruhlaridan iborat yangi majmualarni loyihalashtirish normativlari va tartibini ishlab chiqish hamda ko'p qavatli turarjoy uylarining birinchi qavatlarida yoki alohida bino ko'rinishida maktabgacha ta'lim muassasasi bo'lishini nazarda tutsin.

9. Belgilansinki: qishloq joylarda bir nechta ko'p qavatli turarjoy uylari yoki uylar guruhlaridan iborat yangi qurilayotgan majmualardagi maktabgacha ta'lim muassasasining eng kam quvvati 50 o'rindan kam bo'lmastligi kerak;qurilgan maktabgacha ta'lim muassasalari binolari yoki xonalari davlat yoki nodavlat ta'lim muassasalarini, shu jumladan, davlat-xususiy sherkatlik asosida, turarjoy mulkdorlarining qaroriga muvofiq tashkil qilish uchun foydalanilishi mumkin;davlat maktabgacha ta'lim muassasalarini tashkil etish, qayta tashkil etish, tugatish, ularga tegishli yer uchastkalari va ko'chmas mulkni olib qo'yish faqat

Vazirlik bilan kelishilgan holda amalga oshiriladi; davlat maktabgacha ta'lim muassasalarini qayta tashkil etish yoki tugatish, ularga tegishli yer uchastkalari va ko'chmas mulkni olib qo'yish haqida Vazirlik bilan kelishmagan holda qaror qabul qilgan mansabdor shaxslar qonun hujjatlariga muvofiq javobgarlikka tortiladi.

10. Uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish vazirligi hamda Vazirlik Iqtisodiyot vazirligi, Investitsiyalar bo'yicha davlat qo'mitasi, "O'zbekenergo" AJ va "O'ztransgaz" AJ bilan birgalikda 2019 yil 1 martgacha bo'lgan muddatda 2025 yilgacha maktabgacha ta'lim muassasalarini ichimlik suvi, isitish tizimi, elektr energiyasi va tabiiy gaz bilan ta'minlashni tubdan yaxshilash dasturi loyihasini ishlab chiqsin hamda tasdiqlash uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga kiritсин.

11. "UZINFOCOM" davlat axborot tizimlarini yaratish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha yagona integrator" MCHJ hamda Adliya vazirligi huzuridagi Davlat xizmatlari agentligi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat personallashtirish markazi bilan birgalikda 2019 yil 1 yanvargacha: bolani davlat maktabgacha ta'lim muassasasiga qabul qilish bo'yicha davlat xizmatidan foydalanganda, maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan bolalar uchun jismoniy shaxs shaxsiy identifikatsiya raqamini berish bo'yicha xizmatni joriy etsin.

12. Vazirlik:

a) o'n kunlik muddatda Davlat maktabgacha ta'lim muassasalarining Vasiylik kengashlarini tugatsin hamda Davlat maktabgacha ta'lim muassasalarining Kuzatuv kengashlarini tuzsin;

b) *bir oylik muddatda*: davlat maktabgacha ta'lim muassasalari tomonidan dam olish kunlarida va ish kuni tugagandan keyin belgilangan dasturdan tashqari faoliyat ixtisosligi bo'yicha qo'shimcha pullik xizmatlar ko'rsatish (bolalarni parvarishlash, qarab turish, o'qitish bo'yicha va boshqalar) tartibini tasdiqlasin;

Maktabgacha ta'lim muassasasining kuzatuv kengashi haqida nizomni tasdiqlasin va unda, shu jumladan, Kuzatuv kengashiga Vazirlikning hududiy bo'limlari tomonidan tavsiya etilgan nomzodlar tarkibidan maktabgacha ta'lim muassasasi rahbarini saylash huquqi berilishi nazarda tutilsin.

13. Belgiansinki:

a) Vazirlik va uning hududiy bo'limlarining Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari, tovarlar, ishlar, xizmatlarni ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bo'yicha umumiy xarajalar (homiylik, beg'araz yordam summalardan tashqari) qoplangandan keyin moddiy-texnika bazasini mustahkamlash hamda xodimlarni ijtimoiy muhofaza qilish va moddiy rag'batlantirish bo'yicha tadbirlar uchun foydalaniladi;

b) davlat maktabgacha ta'lim muassasasi hisobvarag'iga qo'shimcha pullik xizmatlar ko'rsatishdan tushgan mablag'lar qo'shimcha pullik xizmatlar ko'rsatish bo'yicha umumiy xarajalar qoplangandan keyin;

80 foizi - maktabgacha ta'lim muassasasi xodimlarini moddiy rag'batlantirish hamda maktabgacha ta'lim muassasasi moddiy-texnika bazasini yaxshilashga (ta'mirlash, inventar va uskunalar, o'quv-uslubiy materiallar sotib olish va boshqalar);

10 foizi - Jamg'armaga;

5 foizi - tegishli tuman (shahar) maktabgacha ta'lim bo'limining Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasiga;

5 foizi - Qorag'apog'iston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi, viloyatlar maktabgacha ta'lim boshqarmalari va Toshkent shahar maktabgacha ta'lim bosh boshqarmasining Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasiga yo'naltiriladi.

14. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar bo'yicha davlat qo'mitasi maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirishni birgalikda moliyalashtirish, davlat maktabgacha ta'lim muassasalarini jihozlash va moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, shuningdek, mazkur qaror bilan tasdiqlanadigan 2018-2019 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirishning qo'shimcha chora-tadbirlari dasturini birgalikda moliyalashtirish uchun donor mamlakatlar va xalqaro moliyaviy institutlar mablag'larini (Kreditlar, qarzar, grantlar) davlat-xususiy sheriklik asosida jalb qilishni ta'minlasin.

15. Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi Bosh prokuratura, Adliya vazirligi va boshqa manfaatdor idoralar bilan birgalikda ikki oy muddatda maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini tekshirish tartibini belgilaydigan Hukumat qarorini, bunday vakolatlar berilgan organlarning qat'iy ro'yxatini, tekshiruvlarni tayinlash va o'tkazishning huquqiy asoslarini ko'rsatgan holda ishlab chiqsin va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga kiritсин.

16. O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini noqonuniy tekshirishlarga yo'l qo'yilmasligi ustidan nazoratni kuchaytirsin hamda aybdor shaxslarga nisbatan qonun hujjatlariga muvofiq qat'iy javobgarlik choralarini qo'llasin.

Nazorat qiluvchi organlar joylardagi davlat hokimiyati organlari bilan birgalikda maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini tekshirish chog'ida olingan qoidabuzarliklarning bartaraf etilishi va keyinchalik yo'l qo'yilmasligiga har tomonlama yordam ko'rsatсин.

17. Moliya vazirligi mazkur qarorning amalga oshirilishi uchun zarur mablag'larni 2018 yilda "Ta'lim" tarmog'i bo'yicha Davlat byudjeti parametrlari chegarasida ajratsin, 2019 yildan boshlab esa O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetining parametrlarida har yili nazarda tutsin.

18. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasini bir oy muddatda:

Markaz, Institut va Injining kompaniyasining faoliyatini tashkil qilish bo'yicha, shu jumladan, ularni moliyalashtirish manbalarini nazarda tutgan holda; Jamg'armaning faoliyatini tashkil qilish bo'yicha qaror qabul qilsin hamda O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vazirini Jamg'arman mablag'larini taqsimlovchi etib belgilashni nazarda tutsin.

19. Markaz, Institut va Injining kompaniyasini Toshkent shahar, Yashnobod tumani, Oqdaryo ko'chasi, 122-uyda joylashgan Yashnobod kompyuter texnologiyalari kasb-hunar kolleji binolarida joylashtirsin.

20. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim qarorlari 4-ilovaga muvofiq o'z kuchini yo'qotgan, deb hisoblansin.

21. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim qarorlariga 5-ilovaga muvofiq o'zgartirishlar kiritilsin.

22. Vazirlik boshqa manfaatdor vazirliklar va idoralar bilan birgalikda qonun hujjatlariga ushbu qarordan kelib chiqadigan o'zgartirish va qo'shimchalar to'g'risida bir oy muddatda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga takliflar kiritilsin.

23. Mazkur qarorning ijrosini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A. N. Aripov, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maslahatchisi A. A. Abduravoxitov, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti maslahatchisining birinchi o'rinbosari B. M. Mavlonov va O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vaziri A. V. Shin zimmasiga yuklansin.

*O'zbekiston Respublikasi Prezidenti: Sh. Mirziyoyev
Toshkent shahri, 2018 yil 30 sentyabr*

1.4. Maktabgacha ta'lim tashkilotining maqsad va vazifalari

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrda "2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707-sonli qarori ijrosini ta'minlashda bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlarini tatbiq etish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni har tomonlama intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-

larni yaratish, ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash ishlarini izchil davom ettirish maqsad qilib olindi.

Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha 2017-2021 yillarga mo'ljallangan dasturida belgilangan vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari rejasini ishlab chiqildi.

Ta'lim tizimining hozirgi kundagi rivojlanish bosqichida uning birinchi bo'g'ini hisoblangan maktabgacha ta'limda jadal o'zgarishlar yuz bermogda va ular quyidagilarda namoyon bo'lmoqda: maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatining xuquqiy-me'yoriy asosi takomillashmogda; maktabgacha ta'lim muassasalari moliyaviy-xo'jalik faoliyatining yangi turlariga o'tmogda; nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'i kengaymogda; ta'limning ilg'or texnologiyalari joriy etilmogda; xodimlar malaka oshirish tizimi takomillashmogda; qisqa muddatli guruhlar asosida maktabgacha ta'lim muassasalarining muqobil shakllari joriy etilmogda.

Maktabgacha ta'limning mazkur Konsepsiyasi uning 2017 yilgacha bo'lgan vazifalari, strategiyasi, maqsad va tamoyillarini aniqlab beradi.

Konsepsiyaning xuquqiy asosini quyidagi me'yoriy-xuquqiy hujjatlar tashkil etadi: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" va ta'lim sohasidagi boshqa huquqiy-me'yoriy hujjatlar.

Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning boshlang'ich bo'g'ini hisoblanadi. U bola shaxsini sog'lom va yetuk, maktabda o'qishga qiziqishni shakllantirish maqsadini ko'zlagan holda, olti-yetti yoshgacha otlada hamda davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalarida olib boriladi. Maktabgacha ta'limning maqsad va vazifalarini tatbiq etishda jamoat va homiy tashkilotlari, mahalla, xalqaro fondlar faol ishtirok etadilar.

Maktabgacha ta'lim-bolaning individual va yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda uning jismoniy va psixik rivojlanishini ta'minlovchi, uni uzluksiz ta'limning keyingi bosqichi - maktabga borishiga zamin yaratuvchi, har tomonlama muvofiq yo'naltirilgan ta'lim va tarbiya jarayonidir.

Maktabgacha ta'lim o'zining shakl va usullardan qat'iy nazar quyidagi vazifalarni bajarishi lozim:

- bolalarning jismoniy va psixik sog'lig'ini mustahkamlash;
- bolalarni milliy, umuminsoniy, qadimiy va madaniy qadriyatlariga jalb etish;
- bolaning aqliy, intellektual salohiyatini rivojlantirish;
- milliy an'analar va udumlar asosida yuksak ahloqiy va ma'naviy sifatlarni shakllantirish;

- bolalarni tizimni va maqsadli ravishda maktabda ta'lim olishga tayyorlash, ularning individual xususiyatlari va iqtidorini rivojlantirish.

Yuqorida bayon etilganlar shunga guvohlik beradiki, O'zbekiston Respublikasidagi maktabgacha ta'lim tizimi bolaning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda, davlat va jamiyat talablariga binoan har tomonlama rivojlantirishni ta'minlashi lozim.

Maktabgacha yoshning xususiyati shundan iboratki, ushbu davrda aynan umumiy rivojlanish ta'minlanadi, natijada kelajakda har qanday ijtimoiy bilim, malaka, ko'nikma va faoliyatning turli ko'rinishlarini egallash uchun poydevor yaratiladi.

Ta'lim jarayoni bola shaxsiga yo'naltirilganligidan kelib chiqib, maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim-tarbiyasi shaxsning rivojlanishida ijodiy va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan holda ta'lim-tarbiyaning usul va uslublari tizimidan tashkil topgan hamkorlik pedagogikasi tamoyillariga tayanib amalga oshirilishi lozim.

Pedagogik hamkorlikning asosiy holatlari-ta'limga tarbiyachi va bolaning o'zaro ijodiy hamkorligi sifatida munosabat; majburlanmasdan o'qitish; qiyin maqsad g'oyasi (bolaning oldiga murakkab maqsad qo'yiladi va uni yengib o'tishiga ishonch hissi singdiriladi); tayanchdan foydalanish (tayanch signallar); o'z-o'zini tahlil qilish (bolalar faoliyati natijalarini yakka tartibda va jamoa bo'lib muhokama qilish); erkin tanlov (tarbiyachi tomonidan ixtiyoriy ravishda bolalarning o'quv dasturini yaxshiroq o'zlashtirishlarini maqsad sifatida belgilab o'qitish vaqtini tanlashi); guruhning intellektual foni (o'qitishning mazkur bosqichida ahamiyati hayotiy maqsadlarni qo'yish va tarbiyalanuvchilar tomonidan dasturga nisbatan kengroq bilimlar egallash); shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi.

Ta'limning natijalari bolada hozirjavoblik, mehribonlik, mulotoqchilik, rostgo'ylik, haqiqatparvarlik, maqsad sari intilish, tashabbuskorlik, dadillik, tashkilotchilik, mehnatsevarlik, javobgarlikni his qilish, ziyarlik, vazminlik, mardlik, mustaqillik, ishtianlik, kuzatuvchanlik, topqirlik kabi shaxsiy fazilatlarning o'zgarishida namoyon bo'ladi.

Ta'lim orqali inson va fuqaroning zamonaviy jamiyatga takomillashuvi hamda har tomonlama krishuvi (qorishib ketishi) ta'minlanadi; zamonaviy bilimlar darajasiga mos keluvchi dunyo tasviri shakllanadi; dunyo darajasiga mos keluvchi shaxsning milliy va dunyoviy madaniyatga integratsiyasini zamin tayyorlovchi jamiyatning umumiy va professional madaniyati vujudga keladi; jamiyatning milliy kadrlar salohiyati ishlab chiqiladi va rivojlantiriladi.

2 Maktabgacha ta'lim jarayonida bolaga ta'lim-tarbiya berishda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim

Maktabgacha ta'lim jarayonida bolaga ta'lim-tarbiya berishda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim modeli ustuvor sanaladi. Shaxsga ongli yondashishning maqsadi-shaxsni rivojlantirish, uni berilgan standart va bosim ostida "o'zgartirish emas", balki "uni qanday bo'lsa, shundayligicha qabul qilish"dir. Shaxsiy yondashuv ta'lim jarayoni ishtirokchilarining shaxsiy majburiyatlarini rivojlantirish va to'liq namoyon qilish uchun sharoit yaratishni ko'zlaydi. Shaxsiy majburiyatlar - bu shaxs tomonidan "shaxs bo'lish" ijtimoiy buyurtmasini tabiiy etuvchi ma'lum fazilatlarning namoyon etilishidir.

Pedagog tomonidan qadriyatlar orasida yo'nalishini aniqlash uning kasbiy faoliyatini belgilaydi. Shaxsga yondashuv pedagog va bolaga o'zini shaxs sifatida his qilishiga, ularning imkoniyatlarini aniqlash va namoyon etishga, o'zini anglab yetishga, jamiyat tomonidan amalga oshirilishi mumkin bo'lgan o'z-o'zini anglash, o'z-o'ziga ishonish va o'zini kashf qilish usullariga imkon yaratadi.

Maktabgacha yoshda bola buyumlarning alohida yuzaki xususiyatlarini qabul qilishning yuqori cho'qqilarini egallaydi, ko'rgazmali shakldagi amaliy va aqliy vazifalarning yechimini topadi. Lekin bola hali buyumlarning ko'rinishiga ahamiyatsiz bo'ladi. Bu tabiiy hol chunki buyumlar uning uchun mavjuddir va ular bolani faqat amaliy va aqliy faoliyat ob'ekti sifatida qiziqtiradi. Maktabgacha yoshdagi bola buyumlarning mohiyatini emas, balki ularning tashqi ko'rinishi va ishlatilishiga qarab ish tutadi. Buyumlarning bizlarga qanday ko'rinishi bilan mohiyati o'rtasida katta farq bor. Buyumlarning mohiyati yuzaki emas, u shaxsiy tajriba orqasida yuzaga kelmaydi, to'g'ridan-to'g'ri qabul qilinmaydi. U ijtimoiy oshkirlashtirilgan o'quv - dunyoni ilmiy anglash orqali kashf etiladi.

Tubdan o'zgartirilgan o'qitish - bola va pedagogning hamkorlikdagi tubdan o'zgartirilgan (ko'rgazmali-rivojlantiruvchi) pedagog va bola shaxsini mustaqil mohiyatlashga yo'naltirilgan faoliyati, qaysiki shaxsiy mazmunni hayotiy bo'lab qimmatli ahamiyatga ega bo'lgan, pedagog va bolaning muvovallashtirilgan tizimi.

Tubdan o'qitish quyidagi yondashuvlarni nazarda tutadi:

Ijtimoiy pedagogik yondashuv. Uning mazmuni shundan iboratki, bola tomonidan insoniyat tajribasining o'zlashtirilishini ta'minlovchi rivojlanishni amalga oshirish. Bunday yondashuv ta'lim berish jarayonini yakuniy natijaga-bola shaxsning ijtimoiylashuviga erishishga yo'naltirilgan. Uning mohiyati bola tomonidan jamiyatning ahloqiy, ma'naviy o'zgarishlarini tubdan isloh qilishdir. Bunday yondashuvda ta'lim tarbiya beruvchi vazifani bajaradi.

Gnoseologik (bilish faoliyati) yondashuv o'qitish jarayoni mohiyatini anglash jarayonidan olib chiqadi va yuzaga kelgan anglash faoliyatini modifikatsiyalaydi (variantisyalaydi). O'qitish insonning individual rivojlanishini tezlashtiradi, qaysiki ijtimoiy qonunchilikka bo'ysunadi. Shu bilan birga u insonning o'rnatilgan tartibda individual rivojlanishi bilan birga, inson ongining umumiy tarixiy rivojlanishiga ham bog'liqdir. O'qitish umumiy va individual anglash shakllarini yaqinlashtiradi, individual faoliyatni umumiy anglash tizimiga yaqinlashtiradi, bolaning shaxsiy tajribalari va o'qitish va o'qitish davrida yuzaga kelgan tushunchalar orasidagi tafovutlarni chiqiradi.

Gnoseologik o'qitishning mohiyati ta'lim vazifalarini tabiiy etishda o'qitilayotgan ob'ektning individuallashtirish jarayonini amalga oshirishdan iborat.

Psixologik yondashuv. Bu yondashuv uchun insonning rivojlanishi va bilimlarni o'zlashtirishni psixologik nazariy bilimlarni yuzaga olib chiqishdan iborat.

Aqliy faoliyatning bosqichma-bosqich shakllanishi nazariyasini inobatga olgan holda (P.Ya.Galperin, N.F.Talo'zin), o'qitish birinchi materiallashgan bosqichdan ikkinchisi, ya'ni tayanch tashqi nutq faoliyatida saqlangan bosqichga o'tadi. Undan so'ng aqliy faoliyat to'liq ichki faoliyatda amalga oshiriladigan uchinchi, yuqori bosqichga o'tadi. Bunday yondashuvda o'qitishning mohiyati aqliy faoliyat shakllanishining bosqichlariga mos ravishda solishtiriladi. Bunday yondashuvda o'qitish o'qituvchining shaxsiga yo'naltiriladi va rivojlantiruvchi faoliyatni amalga oshiradi.

Akmeologik (grekcha so'zdan olingan bo'lib, yuqori nuqta, yuksalish, yaxshi payt va o'qitish degan ma'noni bildiradi) yondashuv o'qitishning shaxsiga yo'naltirilgan xususiyatlarini ochib beradi. Uning asl mohiyati shundan iboratki, o'qitish shaxsning hayotiy dunyosiga, pedagog va bolaning mavjud hayoti mazmuniga bir tekisda kirib boradi. O'qitish nafaqat o'qituvchi va va pedagogning fikr va munosabatlarini uyg'unlashtirib, mazmun maydonini o'zgartiradi, balki, o'zaro munosabatlarning yaxlit sub'ektning paydo bo'lishi va rivojlanishiga olib keladi. Bunda o'qitishning o'zaro tarbiya, o'zaro ta'lim, o'zaro hamkorlik, o'zaro ijodiylikka aylanishiga omil bo'ladi.

Ta'lim jarayonida uslubiy tamoyillarni tabiiy etishda quyidagi ta'lim maqsadlari mavjud: tarbiyaviy, ta'limiy, rivojlantiruvchi, amaliy.

Ta'limning tarbiyaviy maqsadi – bola ehtiyojlarini tartibyalash, pedagogik nuqtai-nazarni tabiiy etish (kattalar tomonidan boshqarilayotgan jamoaviy faoliyatda bola tomonidan o'zining shaxsiy kechimmalari orqali "ahloqiy bosqichlar"ni bosib o'tish yo'li).

Tarbiyaviy maqsadning mazmuni shundaki, bolada ahloqiy qadriyatlar (adl, dunyoga hissiy-baholovchi munosabat shakllanadi).

Ta'limiy maqsad shundan iboratki, bola ta'lim jarayonida o'zining aqliy ehtiyojlarini qondirib, uni o'rab turgan haqiqatni anglab boradi.

Ta'limning tarbiyaviy, ta'limiy, rivojlantiruvchi, amaliy maqsadlari o'qitishning munosib vosita, usul va uslublarini tanlash sharti bilan tabiiy etiluvchi va uslubiy tamoyillarni belgilovchi asosiy faktor bo'lib xizmat qiladi.

3 Bolaning rivojlanishi va uning maktabga tayyorgarlik ko'rsatkichlari

Bolaning rivojlanishi va uning maktabga tayyorgarlik ko'rsatkichlari quyidagilar:

1. Ijtimoiy

tayyorgarlik (bolaning mazmuniy jihat rivojlanishining

psixologik darajasi);

2. Psixologik tayyorgarlik (bola shaxsi tarkibining xissiy, mental (aqliy),

irodaviy rivojlanish darajasi);

3. Ijtimoiy tayyorgarlik (bolaning mazmuniy jixatdan ijtimoiy rivojlanish

darajasi).

Pedagogning maktabgacha ta'limda shaxsiga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirishga tayyorgarlik ko'rsatkichlarini belgilashda 3ta sohani inobatga olish lozim: shaxs, faoliyat bo'yicha va refleksiv.

Shaxs sifatida tayyorgarlik – bu pedagogik tafakkur (gnoselik, ya'ni aqliy qobiliyatlar - ilmiy ma'lumotlarni farqlash malakalari, amaliy faoliyatda ilmiy bilimlarni to'g'ri qo'llash, pedagogik vazifalarni malakali xal etish); pedagogik maqsadni belgilash (tashkilotchilik qobiliyatlari - o'qitish va takrorlash uchun optimal sharoit yaratish malakalari, mashg'ulotning kerakli shakllarini tanlash, voqin to'g'ri taqsimlash, o'quv jarayonini kerakli inventar jixozlari bilan ta'minlash; o'z mehnatini tashkil etish, har qanday tadbirlarni rejalashtirish va o'lkazish (ertaliklar, adabiy kechalar va boshqalar); pedagogik yo'naltirilganlik (kommunikativ qobiliyatlar: ma'lum bir ta'lim olayotganlar kategoriyasi uchun hammasi shaklda ma'lumotni taqdim etish qobiliyati, vaziyatga qarab ma'lumotni berish usul va uslublarini to'g'rilash, bironi ishonitira olish qobiliyati, "pedagog-pedagog", "pedagog-ota-ona", "pedagog-menedjer", "pedagog-bola" darajalarida kasbiy mulogoni savodli tuzish; bolalar jamoasida ijobiy psixologik mikroklimalni yaratish va boshqalar).

Kasbiy tayyorgarlik: pedagogik takt (intellektual mehnat bo'yicha loyihaviy qobiliyatlar: oddiy standartlar va qaror uslublarini olib tashlab, yangi, ajoyiblarini izlash; ushbu va o'z o'zidan ma'lum narsadan yuqorilarini ko'ra bilish; odatdagi munamolarini asosiy bog'liqliklarini qamrab olish; qaror qabul qilishning bir nechta turli yo'llarini aniq ko'ra bilish va hayolan eng samaraligini tanlash; barcha

masalalar xal etilib bo'lingan joyda muammoni sezish va mavjudligi; g'oyaviy hosildorlik; bolaning individual rivojlanish o'quv jarayonini, innovatsion o'quv rejasini, dasturni, o'z faoliyatini loyihalashtirish va boshqalar).

Refleksiv tayyorgarlik: pedagogik refleksiya (refleksiv qobiliyalar sezgirlarning 3 turini o'z ichiga oladi: ob'ektni his etish: real haqiqat bolalarda qanday aks-sado berayotganiga, bunda qay darajada bolalarning qiziqish va ehtiyojlari namoyon bo'lishiga, "ularni pedagogik tizimning talablariga mos kelishiga" pedagogning alohida sezgirligi; me'yorni his etish va takt turli pedagogik ta'sir ko'rsatish vositalari ta'sirida bola shaxsida va faoliyatida sodir bo'layotgan o'zgarishlar o'lchoviga alohida sezgirlikda namoyon bo'ladi, umuman qanday o'zgarishlar ro'y bermoqda, ular ijobiy yoki salbiy, qaysi belgilarga ko'ra ular haqida so'zlash mumkin; dahldorlik hissi pedagogning shaxsiy faoliyati kamchiliklariga, tanqidiylik va o'quv jarayoniga javobgarlik sezgirligi bilan ta'riflanadi).

Yuqoridagilar shaxsga yo'natirilgan yondashuvni tadbiq etishda bola va pedagog shaxsining alohida rivojlanishi emas, balki ta'lim jarayoni yaxlit sub'ektning rivojlanishi amalga oshirilishi lozimligidan dalolat beradi. Mazmun-ma'nolar tizimi yaxlit sub'ektning rivojlanish ko'rsatkichlari sifatida namoyon bo'ladi: bola ongida shaxsiy mazmun-mohiyatlar tizimi, pedagogning shaxsiy, hayotiy mazmun-mohiyati va ma'naviy tarkibi.

Maktabgacha ta'lim tizimining qayta tashkil etilishi - bu, avvalambor, maktabgacha ta'lim tashkilotiga ko'proq mos keluvchi tartibni yaratish. Bundan kelib chiqib, maktabgacha ta'lim tashkiloti bola ta'lim-tarbiyasida davlatning asosiy talablarini qondira oladigan tashkilot sifatida qabul qilinishi kerak.

Maktabgacha ta'lim muassasalarining asosiy maqsadlari

Maktabgacha ta'lim, olinish shakli va usullaridan qat'iy nazar, quyidagi maqsadlarni o'z oldiga qo'yadi:

Maktabgacha ta'lim maqsad va vazifalarni amalga oshirishda ijtimoiy va xayri tashkilotlari, mahalla, xalqaro fondlar faol ishtirok etadilar.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim davlat tilida hamda qoragalpog, rus, tojik, qirg'iz, qozoq va turkman tillarida olib boriladi.

□ Maktabgacha tarbiya va boshlang'ich ta'lim muassasasi (bolalar bog'chasi-maktab).

□ Tarbiyalanuvchilarni bir yoki bir nechta yo'nalishda (til, badiiy estetik, sport va boshqalar) tarbiyalovchi maktabgacha ta'lim muassasalari.

□ Tarbiya jismoniy va ruhiy rivojlanishdagi og'ishlarni kvalifikatsion yaxshilovchi tiklovchi turdagi bolalar bog'chasi.

□ Tibbiyot gigiena, profilaktika va sog'lomlashtirish, tadbir va

proseduralarini amalga oshiruvchi zaitlashgan bolalarni nazorat qilish va sog'lomlashtirish bog'chasi.

□ Birlashtirilgan turdagi bolalar bog'chasi (birlashtirilgan turdagi bolalar bog'chasi rivojlantiruvchi, tiklovchi va sog'lomlashtiruvchi guruhlar jummalashtirilgan ko'rinishda kiradi).

□ Bolalarni maktabda o'qishga maqsadli va tizimli tayyorlash;

□ Bolalarning shaxsiy qobiliyatlari va iste'dodlarini rivojlantirish;

□ Bolalarni milliy, umuminsoniy va madaniy qadriyatlar bilan tanishtirish, bolalarni intellektual rivojlantirish;

□ Bolalarda yuqori ma'naviy va odob axloq asoslarini shakllantirish;

□ Bolalarning jismoniy va ruhiy sog'lig'ini mustahkamlash. Maktabgacha ta'lim maqsad va vazifalarni amalga oshirishda ijtimoiy va xayriya tashkilotlari, mahalla, xalqaro fondlar faol ishtirok etadilar.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim davlat tilida hamda qoragalpog, rus, tojik, qirg'iz, qozoq va turkman tillarida olib boriladi.

1.5. Rivojlangan davlatlar ta'lim tizimining o'ziga xos shakillari.

Qo'shma Shtatlarda ta'limning rivojlanishi XVII asrning birinchi yarmidan boshlanadi. O'sha paytda mamlakatga kelgan mustamlakachilarning hayoti muhojirlik va notinch bo'lgan, ammo birinchi o'quv muassasalari - ham kichik maktablar, ham katta o'quv markazlari ochila boshladi. Masalan, uning 1636 yilda tashkil etilganini hamma biladi. Amerikada u asosan davlatga tegishli bo'lib, u davlat va mahalliy shtatlar byudjetidan moliyalashtiriladi. Ammo Qo'shma Shtatlardagi oliy ta'lim tizimi shunday tuzilganki, aksariyat universitetlar xususiy asosda ishlaydi, shuning uchun ular butun dunyodan talabalarni jalb qilishga intilishadi. Tuzilishi

Shtatga qarab, mashg'ulotni boshlash yoshi va uning davomiyligi har xil. Bolalar uchun Qo'shma Shtatlarda ta'lim odada besh yoshdan sakkiz yoshgacha boshlanadi va o'n sakkiz yoshdan o'n to'qqiz yoshgacha tugaydi. Birinchidan, ameerikali bolalar boshlang'ich maktabga borishadi va u erda beshinchi yoki oltinchi sinfgacha o'qishadi (maktab tumaniga qarab). Keyin ular sakkizinchi sinfda tugaydigan o'rta maktabga boradilar. Katta yoki undan yuqori maktab - to'qqizinchi o'n ikkinchi sinflar.

Qo'shma Shtatlarda maktabni tugatgan qizlar va o'g'il bolalar kollejga borishlari mumkin. U erda ikki yil o'qib, ular Rossiyadagi o'rta maxsus maktablarga teng daraja olishadi. Yoki siz to'rt yil davomida darhol kollej yoki universitetda o'qishingiz va bakalavr darajasiga ega bo'lishingiz mumkin.

Istaganlar keyinchalik o'qishni davom ettirishlari va ikki yoki uch yil ichida magistr yoki doktorlik darajasini olishlari mumkin.

. AQSh ta'lim tizimiga quyidagilar kiradi.

3-5 yoshdagi bolalar uchun maktabgacha ta'lim

6-13 yoshdagi bolalarni qabul qiladigan boshlang'ich maktab (1-8 sinflar)

14-17 yoshdagi o'quvchilar joylashgan o'rta maktab (9-12 sinflar)

oliy ta'lim tizimiga taalluqli so'nggi darajadagi ta'lim muassasalari
Maktabgacha

Qo'shma Shtatlardagi maktabgacha tarbiya muassasalariga juda yosh bolalar uchun bolalar bog'chalari va kelajakda ta'lim olish uchun kichikintoylarni tayyorlaydigan maxsus markazlar joylashgan bolalar bog'chalari kiradi. Ushbu muassasalar davlatga yoki xususiy shaxslarga tegishli. Xususiy korxonalar mutasaddi tashkilotlar tomonidan nazorat qilinib, o'quv amaliyotiga ilgor tajribalarni joriy etishni va moddiy yordam ko'rsatishni rag'batlantiradi. Maktabgacha ta'lim tizimini bunday tashkil etishning shubhasiz afzalligi turi xil pedagogik yangiliklarga nisbatan harakatchanlikdir.

Bu keyingi maktab ta'lim bosqichining umumiy darajasini oshirishga foydali ta'sir ko'rsatadi, chunki har bir bola juda yoshligidan o'quv jarayoniga qo'shilish, o'z qobiliyatini namoyon etish va rivojlantirish imkoniyatiga ega.

Besh yoshga etgach, o'quvchilar bolalar bog'chasining katta guruhlariga ko'chib o'tishadi, bu sharti ravishda boshlang'ich maktabning nol darajalari deb hisoblanishi mumkin. Ushbu bosqichda darslarni o'tkazishning o'yin shaklidan an'anaviy darsga silliq o'tish mavjud.

Qo'shma Shtatlarda, oliy o'quv yurtlarida ochiladigan va bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash uchun ilmiy-tadqiqot bazasi bo'lib xizmat qiladigan maktabgacha laboratoriya deb nomlangan laboratoriyalar mavjud. Bunday tajriba bo'limlari ajoyib jihozlangan va bolalarni tarbiyalash va rivojlantirish uchun maqbul sharoitlarni yaratmoqda. Ular 3 yoshdan 6 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan.

Maktab

Qo'shma Shtatlardagi maktab tizimi mustaqil ravishda o'qish davrlarini belgilaydigan turi xil muassasalar bilan ifodalanaadi. Ammo majburiy barcha muassasalarning sharti – bu maktabgacha tayyorgarlik guruhining mavjudligi.

Bolalar olti yoshida bilimlarni o'zlashtira boshlaydilar va ma'lum bir ta'lim muassasasining siyosati va dasturiga qarab, keyingi bosqichga qadar 6-8 yil davomida o'qishadi - o'rta maktab, u erda 7 dan 9 sinfgacha o'qitiladi. Yakuniy bosqich - o'rta maktab (10-12 sinflar) oliy o'quv yurtlariga kirmoqchi bo'lganlar uchun majburiydir.

Kichik aholi punktlarida o'rta maktab an'anaviy sxemaga amal qiladi: sakkiz yillik boshlang'ich kursi va to'rt yillik to'liq o'rta ta'lim. So'nggi paytlarda boshlang'ich bosqichni fanlarni o'qitish tizimiga tezroq o'tish foydasiga kesish tendentsiyasi kuzatilmog'da.

Amerikada ta'lim majburiy emas, lekin bolalar bog'chalari va tayyorgarlik maktablarining deyarli barcha bolalari maktablarga borishadi, maktab taluqovchilarining 30% esa universitet talabalari bo'lishadi. O'quv yilining dastlabki bosqichiga bo'lingan davomiyligi o'rtacha 180 kun. Ish haftasi besh kun. Darslar etarab sot sakkiz yarimdan tushdan keyin soat uch-to'rtgacha davom etadi. Ikkinchi sinfdan boshlab maktab o'quvchilari o'qish uchun fanlarni tanlash bo'yiga ega, ammo hamma uchun ham majburiy mavzular mavjud - matematika, ona tili, tabiiy-filologiya, ijtimoiy fanlar va boshqa bir qator fanlar. O'rta maktablar dastlabki, kasb-hunar va ko'p yo'nalisli bo'lishi mumkin. Birinchi turdagi muassasalar talabalarni universitetlarga kirish uchun tayyorlaydi. Ularda har bir bola intellekt darajasini (aqiyi iqtidor) aniqlash uchun IQ testini topshirishi kerak. Agar iqtidor 90 dan past bo'lsa, talabaga ta'lim muassasasini almashirish tavsiya etiladi. Kasb-hunar maktablari o'quvchilarni amalda qo'llanishi mumkin bo'lgan amaliy bilimlarni olishga yo'naltiradi, ko'p tarmoqli maktablar esa birinchi va ikkinchi turdagi maktablarning xususiyatlarini birlashtiradi. Mamlakatda davlat universitetlari bilan bir qatorda AQSh oliy ta'lim tizimida muhim rol o'ynaydigan xususiy universitetlar ham faoliyat yuritmoqda. Ikkalasida ham ta'lim qiymati, ammo ayniqcha iqtidori talabalar uchun maxsus stipendiyalar mavjud.

Qo'shma Shtatlarda 4000 dan ortiq kollej va universitetlar mavjud bo'lib, ularning 65% xususiydir. Amerika oliy o'quv yurtlarida o'qituvchilar va talabalar sonining o'rtacha taxminan 7,5 dan 1 ga teng (mos ravishda 2 va 15 million).

Har bir muassasa o'z qabul tartibiga ega, bu alohida kollej yoki universitetning darajasi va obro'siga bog'liq. Ba'zi universitetlarda kirish imtihonlari kirish uchun talab qilinadi, boshqalarda - subhatlar, testlar yoki maktab diplomlari (kontrov). O'rta maktabni muvaffaqiyatli tugatganligi to'g'risida diplomni topqun etish talaba bo'lganlar ham bor (ular, odatda, kollejlardir). Qo'shimcha afzallik - jamoat va diniy tashkilotlarning tavsiyanomalari, festivallarda, olimpiadalarda, sportda va boshqalarda faol qatnashganligi to'g'risidagi dalillar bo'ladi. Eng muvaffaqiyatli universitetlar tanlov asosida tanlov o'tkazishadi, chunki o'qish uchun ariza beruvchilar soni bo'sh joylar sonidan ancha yuqori.

Amerikalik abituriyent bir vaqtning o'zida qabul qilish imkoniyatlarini tekshirib uchun bir vaqtning o'zida bir nechta universitetlarga hujjat topshirish bo'yiga ega. Kirish imtihonlari - testlar yoki imtihonlar o'sha universitet yoki kollej professor-o'qituvchilari tomonidan emas, balki maxsus xizmatlar tomonidan

amalgama oshiriladi. Qabul qilinadigan talabalar sonini har bir universitet o'zi belgilaydi - mamlakatda yagona reja yo'q. O'qish muddati cheklanmaganligi qiziq, chunki barcha talabalar moliyaviy imkoniyatlari va hayotiy sharoitlari har xil.

Qizigi shundaki, Amerika universitetlari devorlarida har bir talaba bizning o'quv muassasalarimiz uchun an'anaviy bo'lgan akademik guruh doirasida emas, balki individual dastur asosida o'qitiladi.

Kollejlar aksariyat hollarda bakalavr darajasida yakunlanadigan to'rt yillik o'quv kurslariga ega. Uni olish uchun siz tegishli imtihonlardan o'tishingiz va ma'lum miqdordagi ball to'plashingiz kerak. Siz bakalavr darajasiga bir yoki ikki yil qo'shib, ilmiy tahliiy hisobotni himoya qilish orqali magistr bo'lishingiz mumkin.

Universitet talilining eng yuqori bosqichi - bu fan sohasida mustaqil ishlashga yo'naltirilgan doktorlik dasturlari. Doktoranturaga yozilish uchun ko'p hollarda nomzod magistr darajasiga ega bo'lishi kerak.

Natijada aytishimiz mumkinki, Qo'shma Shtatlarda talim tizimi jamiyatning doimiy o'sib borayotgan ehtiyojlariga mukammal moslashtirilgan va ilmiy-texnik taraqqiyotning rivojlanish yo'nalishlariga mos ravishda moslashuvchan o'zgarishlarga tayyor.

Ma'lumki, AQSh talim tizimi dunyodagi eng yaxshi tizimlardan biri hisoblanadi. Shuning uchun sayyoramizning turli mamlakatlaridan kelgan yoshlar dunyoning eng yaxshi universitetlari reytingida etakchi o'rinlarni egallab turgan Amerika universitetlarida o'qishga intilishadi.

Rivojlangan davlatlar talim-tarbiya ishlarning yo'lga quyilishi, maktablarda amalga oshirilganini o'rganish orqali biz mustaqil respublikamiz milliy talim tizimlarini yangidan tashkil qilishda, talim-tarbiyada, maktab ishini tashkil etishda eskirib, o'z do'zartligini yuqotib borayotgan faoliyat shakllari va usullaridan tezroq xalos bo'lish, uni munosib tarzda yangilashda qo'shimcha boy manbalarga xam ega bo'lamiz. Zotan, hozirgi zamon talimida davlat va jamiyat talabi hamda manfaatlari aks etib turishi kerak. Ilmiy-texnika tarakkiyoti, yangi texnologik revolyutsiya sharoitida muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsata oladigan jamiyat a'zolarini yetishtirib berish, yosh avlodni kasb-xunarga yo'naltirish, hamda o'rta talimning ko'p variantli uchinchi bosqichini joriy etish, talim-tarbiya berishda eng ilg'or pedagogik vositalarni qo'llash, talimda tashabbuskorlik va ijodkorlikka keng yo'l ochish, uning eng maqbul tizimlarini yaratish kabi jaxon tajribalarini o'rganish maqsadga muvofiqdir. Bugungi kunda keng ko'lamdagi isloxohtlarni o'z boshidan kechirayotgan bizning talimimiz uchun bu katta axamiyatga ega. Keyingi yillarda jaxon talimni bo'yicha ko'pgina maqolalar, broshuralar, qo'llanmalar chop etildi, unga bag'ishlab seminarlar, anjumanlar,

o'qitib, ochrashuvlar o'tkazildi. Bu bizning talim tizimimizda, chet ellarda o'quv-tarbiya ishlarning yo'lga qo'yilishiga, e'tibor va qiziqishning natijasidir.

Rossiya Federatsiyasida maktabgacha talim tizimi.

Bolgala va uning oilasiga erta yordam berish xizmatlari, - kunduzgi maktabgacha talim muassasalari negizida amalga oshiriladigan model.

Talim sohasidagi davlat siyosatining asoslari insonparvarlik va demokratlashtirish g'oyalari. Ular Rossiya Federatsiyasining Konstitutsiyasida (1993 yil), Rossiya Federatsiyasi "Talim to'g'risida" gi qonunida (1992 yil) aks etilgan. Hujjatlar, talim jamiyatning, davlatning manfaati uchun maqsadli talim va tarbiya jarayoni degan ma'noni anglatadi. Talim huquqi - Rossiya Federatsiyasi hujjatlarining asosiy va ajralmas konstitutsiyaviy huquqlaridan biridir.

Rossiya Federatsiyasining talim tizimi barqaror talim dasturlari va turli hujjatlar va yo'nalishlardagi davlat talim standartlari tizimining kombinatsiyasi hisoblanadi; turli xil huquqiy shakllardagi talim muassasalarining tarmoqlari, ularni amalga oshiradigan turlari va turlari; talim muassasalari va muassasalari va unga bo'yunomadigan korxonalar tizimi (Qarang: "Talim to'g'risida" gi Rossiya Federatsiyasi Qonunining 8-moddasi).

Maktabgacha talim Rossiya talim tizimidagi birinchi aloqa hisoblanadi. Ushbu g'oya 1918 yilda "Birlashtirilgan mehnat maktabi to'g'risidagi Nizom" da qayd etilgan. Bolaligidanoq bola Bola huquqlari to'g'risidagi Konventsiya nuqtai nazaridan (1989 yil) talim olish huquqiga kafolatlanadi, u quyidagi jihatlarni qamrab oladi:

O'quv yurtiga borish imkoniyati;

Talim faoliyati uchun sharoit yaratish;

Bolaning insoniy qadr-qimmatini hurmat qilishga asoslangan talim jarayonining ixtirokorchilari o'rtasidagi munosabattlar

Maktabgacha talim tizimi muntazam ravishda o'zgarib, takomillashtirib, yangilamoqda. Jamiyatning eng muhim ijtimoiy tuzumini bejardi va amalga oshiradi, uning rivojlanish omillaridan biri hisoblanadi. Rossiya Federatsiyasi "Talim to'g'risida" gi Qonuni (18-moddada) birinchi o'qituvchi bo'lgan ota-onalarning rolini qo'llab-quvvatlaydi. Ularning mas'uliyati chaqaloqlik davrida bolaning jismoniy, ma'naviy va intellektual rivojlanishining asoslarini rivojlantirishdan iborat. Oilaga yordam berish uchun maktabgacha talim muassasalari tarmog'i mavjud, bugungi kunda jamiyatda maktabgacha talimning yagona ko'rinishi yo'q. Maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitishga ota-onalarga qaratilishi va bolani kelajakdagi talim darajasiga qanday qilib va qacda tayyorlash kerakligi haqida qaror qabul qilish huquqiga ega bo'lishi mumkinligi hujjatdagi qararlar mavjud. Ehtimol, ba'zilar uchun, Rossiyadagi aholining kichik

qismi, ta'limni voucherizatsiya qilish g'oyasi qabul qilinishi mumkin. Tahliiliy ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi ota-onalarning ko'pchiligi maktabgacha ta'lim muassasalari xizmatiga muhojir. Shuning uchun, ta'lim vazirligi maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini saqlab qolish va rivojlantirishni Maktabgacha ta'limning asosiy strategik vazifasi deb hisoblaydi.

O'z faoliyatida rus maktabgacha ta'lim muassasalari davlat va shahar ta'lim muassasalarining faoliyatini tartibga soluvchi maktabgacha ta'lim muassasasi (1995 yil) bo'yicha Modeli Nizomga asoslanadi. Maktabgacha ta'lim muassasasining vazifalari: bolalarning hayoti va salomatligini muhofaza qilish; bolaning intellektual, shaxsiy va jismoniy rivojlanishini ta'minlash; bolalarni umuminsoniy qadriyatlar bilan tanishtirish; bolaning to'liq rivojlanishini ta'minlash uchun oila bilan hamkorlik qilish.

Zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalari uchun o'quv jarayonining ustuvor yo'nalishini tanlashda ko'p funktsionallik, xilma-xillik, erkinlik, kontenti amalga oshirishda poliprogramma xosdir. Bularning barchasi o'zgaruvchanlik darajasini, DOEning mustaqil faoliyatini, hududiy sharoitlarga moslashishni pasaytiradi. Maktabgacha tarbiya muassasalari tizimi modellashirish qoidalariga muvofiq quyidagi turlarni o'z ichiga oladi:

Bolalar bog'chasi (bolalar, o'smirlar) rivojlanishining bir yoki bir nechta sohalarni (intellektual, badiiy, estetik, jismoniy va b.) Ustuvor ravishda amalga oshiradi.

O'quvchilarning jismoniy va aqliy rivojlanishida sapmalarining malakali tuzatilishini ustuvor amalga oshirish bilan kompensatsion turdagi bolalar bog'chasi; Sanitariya-gigiena va sog'liqni saqlash tadbirlari va tartiblarini ustuvor amalga oshirish bilan bog'lash va reabilitatsiya qilish;

Kombinatsiyalangan turdagi bolalar bog'chasi (turli xil kombinatsiyalarda umumiy rivojlanish, kompensatsion va rekreatsiya guruhlari bo'lishi mumkin);

Bola taraqqiyot markazi - barcha bolalarning jismoniy va ruhiy rivojlanishini, tuzilishini va reabilitatsiyasini amalga oshiradigan bolalar bog'chasi.

Shunday qilib, ta'lim tizimining bir turi sifatida maktabgacha ta'lim muassasasi o'z o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan turli turlarni o'z ichiga oladi (odatda ta'lim dasturiga asoslangan ta'lim jarayonining modeli bilan bog'liq).

Shu bilan birga, bolalarni tarbiyalash va o'qitish vazifalarini amalga oshiradigan maktabgacha ta'lim muassasalarining barcha turlari dunyoviy ta'lim printsiplariga asoslanadi.

Model qoidalarining maxsus bo'limi litsenziyani (ruxsatnomani) berish uchun maktabgacha ta'lim muassasasini tashkil etish, ro'yxatdan o'tkazish tartibini tushuntiradi. Rossiya Federatsiyasining «Ta'lim to'g'risida» gi qonuniga (13-

modda) va Bolalar bog'chasiga Modelar asoslari asosida har bir maktabgacha ta'lim muassasasi o'z Nizomini yaratadi. Nizom tashkilotining ishini, maqsad va vazifalarini, ishning asosiy yo'nalishlarini, foydalaniadigan ta'lim dasturlarining o'zgaruvchanligini belgilaydigan hujjaddir. Ustavi gathashchilarning ta'lim jarayoniga bo'lgan huquqlari va majburiyatlarini, o'quv jarayonini tashkil etishning asosiy xususiyatlari va qo'shimcha to'lanadigan ta'lim xizmatlarini belgilaydi.

2 o'ydan 7 yoshgacha bo'lgan bolalar tibbiy ma'lumotnoma asosida maktabgacha ta'lim muassasasiga qabul qilinadi, ya'ni namunaviy nizom maktabgacha ta'lim muassasalarini ishga olish tartibini, guruhlarining miqdoriy tartibini, yoshiga qarab yashash joylarini taklif qiladi.

"O'quv jarayonining ishtirokchilari" bo'limida bunday o'quvchilar, ota-onalar (yoki ularning o'rnini bosadigan shaxslar) va pedagogik xodimlar ko'rsatilgan. Ota-onalar shartnomasi DOE va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlarni boshqaradi. Ushbu modelning pedagogik qiymati - bu erda bola bilan o'qituvchi o'rtasidagi tarbiya munosabatlari aniq belgilanadi.

Ushbu munosabatlarda hamkorlik asosida, bolaning shaxsiga hurmat va uning o'ziga xos xususiyatlari bo'yicha rivojlanish erkinligini berish asosida quriladi.

Pedagogik ishlariga qabul qilinadigan ta'lim hujjatlarida tasdiqlangan zarur tarbiy va pedagogik malakaga ega bo'lgan shaxslar qabul qilinadi. Rossiya Federatsiyasi «Ta'lim to'g'risida» gi qonunining 53-moddasi asosida sud hukumati bilan yoki tibbiy sabablarga ko'ra taqiqlangan shaxslar, shuningdek muayyan joylarda aybdor bo'lgan shaxslar bunga yo'l qo'yilmaydi.

Rossiya Federatsiyasi Qonunining 55-moddasida ta'lim muassasalari xodimlarining huquqlarini, ijtimoiy kafolatlarini va imtiyozlarini belgilaydi. Bolalar bog'chasi nizomi, mehnat shartnomasi (shartnoma), ushbu qoidalar tomonidan, pedagog xodim har bir 10 yil mobaynida doimiy pedagogik ishdan tashqari bir yilgacha bo'lgan uzoq ta'tilga ega) aniqlanadi.

Barcha DOU xodimlari sertifikatlangan. Yosh mutaxassislar (o'quv yurtlari bitiruvchilari) uch yillik ishdan so'ng sertifikatlashadi. «Maktabgacha ta'lim muassasasi boshqaruvi» bo'limida «Model o'qituvchisi» bo'limida umumiy rahbariyat O'qituvchilar kengashi tomonidan amalga oshirilayotganligi va uni amalga oshirish to'g'risida, uning vakolatlari Dow Xartiyasi tomonidan belgilanadi. EH faoliyatining bevosita boshqarilishi boshliq tomonidan amalga oshiriladi. Shunday qilib, maktabgacha ta'lim tizimi ta'lim sohasidagi davlat siyosati tamoyillariga asoslanadi va huquqiy asosga ega. Ushbu tizim bolalarning yoshligidan tarbiyalash va rivojlanishida jamiyatning ehtiyojlarini tushunadi. Faoliyatining turli funktsiyalarini bajaradigan maktabgacha ta'lim muassasasi o'z faoliyati natijalari

davlat ta'lim standartiga muvofiqligini ta'minlash uchun uning ish sifati uchun mas'uldir.

Standart (ingliz tilida - namunaviy asos, o'lchov) federal va milliy-mintaqaviy qismlarni o'z ichiga oladi ("Ta'lim to'g'risida" gi Rossiya Federatsiyasining Qonunining 7-moddasi) Ta'lim standarti asosiy ta'lim dasturlarining majburiy minimal tarkibini, o'quvchilarning o'quv yukining maksimal miqdorini, Maktabgacha tarbiya uchun ta'lim standartlarini ishlab chiqish 1990-yillarning boshlarida boshlandi (R. Sterkin) Bugungi kunda maktabgacha ta'limga oid vaqtinchalik davlat ta'lim standarti bolalarni tarbiyalash va o'qitishning psixologik-pedagogik shartlari uchun davlat talablari tizimi sifatida davlat standartlari loyihasida maktabgacha ta'lim mazmunini quyidagi yo'nalishlarda ajratiladi: fizik, bilim, og'zaki, shaxsiy, badiiy va estetik. Maktabgacha ta'lim muassasalarida amalga oshirilayotgan ta'lim va tarbiya usullari va mazmuniga bo'lgan talablardan ikkitasi - mazmun va shaxsiy, (qarang R. B. Sterkina. Davlat ta'lim standartlari haqida yana bir bor // Maktabgacha ta'lim, 2002, № 5). Birinchi guruhning talablari (aniqroq) talab qilinadigan obyektlar bilan bog'liq bo'lib, mutaxassisni maktabgacha ta'limning muayyan mazmunini (masalan, tabiiy fanlar, ekologiya, salomatlik) tanlashga o'rgatadi; kattalar bolalar uchun obyektlar va hodisalarning fizik xususiyatlarini, o'simlik va hayvonot olamining xilma-xilligini, Erdagi turli hayot sharoitlari). Ikkinchi guruhning (shaxsiy) talablari o'quvchilarning farzand bilan o'zaro munosabatlarga oid ko'rsatmalarni belgilaydi va uning ijtimoiy va shaxsiy fazilatlarini (qiziqish, tashabbuskorlik, mustaqillik, qiziqish va h.k.) rivojlantirishga qaratilgan.

Ushbu talablar tarkibini, shakllarni, usullarni amalga oshirishda psixologik va pedagogik ketma-ketlikni o'rnatish imkonini beradi.

Standartning federal komponenti mahalliy o'zgarishlarga olib kelmasa, o'zgarimas qism bo'lib, eng yaxshi urf-odatlarni va maktabgacha ta'lim tizimini yanada rivojlantirishni ta'minlaydi.

Shtatning federal qismi, standarti Rossiya Federatsiyasining hududida ta'lim sohasi birligini tashkil qiladi, ushbu ta'lim sifatini tartibga soladi, DOE sertifikatlashning asosidir, ta'lim darajasini ob'ektiv baholaydi.

Davlat ta'lim standartning milliy mintaqaviy tarkibiy qismi ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlarni aks ettiradi; mintaqaning milliy-etnik, iqlimiy, madaniy va tarixiy xususiyatlari. Ushbu komponent ta'lim dasturlarining majburiy minimal mazmunini to'ldiradi, maktabgacha ta'lim muassasalarida amalga oshiriladi. Bu qo'shimcha organik va tabiiy ravishda institutning asosiy ta'lim dasturiga mos bo'lishi kerak. Milliy-mintaqaviy komponentni amalga oshirishning namunasi, milliy pedagogika g'oyalari asosida va foydalanishda gumanitar bo'lgan g'oyalar

huda qurilgan "Bizning uyimiz - Janubiy Ural" maktabgacha tarbiyachilar uchun mintaqaviy ta'lim dasturi bo'lishi mumkin (Babunova ES ga qarang).

maktabgacha yoshdagi bolalar "Bizning uyimiz - Janubiy Ural" va Urals federal okrugi maktabgacha ta'lim standartlarining hududiy qismini yaratish muammolari // GSPU da Yosh avlodni tarbiyalash va tarbiyalash institutiulleteni. O'quv markazida va taraqqiyotga qaratilgan ta'lim markazi. 3-qator. Maktabgacha tarbiyasida shaxsning rivojlanish muammolari.

Hozirgi vaqtda Rossiya Federatsiyasi hududida Rossiya Federatsiyasi ta'lim vazirligining 2002 yil 23 sentyabrda №3-51-142-sonli maktabida / 23003-sonli maktabida maktabgacha ta'lim bo'yicha yangi dasturlar bo'yicha "Rainbow", "Development", " Bolalik, 2100-sonli maktab, qobiliyati bola, bolalikdan bolalikgacha bo'lgan manbalar, Oltin Kalit, Jamiyat, Kroxa va boshqalar. Dasturlarning sifati va pedagogik texnologiyalarni Federal ekspertlar kengashi K. Kostet M. ga qarang Maktabgacha ta'limning innovatsion dasturlari // Maktabgacha ta'lim O'zirlantirish - 2003, № 5, 74-79).

2010 yilgacha bo'lgan davrda Rossiya ta'limini modernizatsiya qilish konseptsiyasi ta'lim sifatini, shu jumladan, maktabgacha ta'limni ta'minlash va ta'minlash belgilaydi.

Maktabgacha ta'lim mazmunini oshirish sifati oshishi bilan bog'liq. Kontentni yangilash DOW ta'limi jarayonini tashkil etishda hamda maktabgacha ta'lim tizimida salbiy tendensiyalarni tanqid qilishda ijroiy tajribaga ega bo'lishni talab qiladi (qarang A. Amend, Jukova MV, Frolova EV Maktabgacha ta'lim tizimi muammolar va echimlar // TsSPUda Yosh avlodni tarbiyalash va tarbiyalash instituti nashri, 3-qator. Ta'lim jarayonida maktabgacha tarbiyachilarning shaxsini rivojlantirish muammolari (Chelyabinsk, 2003).

Maktabgacha ta'limning mazmunini yangilash va tanlashning asosiy yondashuvlari L.A. Paramonovaning maqolasida (Qarang: Paramonova L.A. Maktabgacha ta'lim darajasining mazmuni: uni yangilash uchun nima sababdan? Maktabgacha ta'lim - 2003, № 3). Muallifga ko'ra, maktabgacha ta'limning innovatsiy asosiy mazmunini quyidagi tamoyillar asosida tanlanishi va qurilishi kerak).

Bolaning potentsialini ochishga qaratilgan ta'limning rivojlanish darajasi;

Ta'limning tizimli tabiati (bolaning bilishi va tizimda ishtirok etishi mumkin bo'lgan manbalar va hodisalarning o'zaro bog'liqligini ta'minlash);

Ta'limning integrativ tabiati (bolalarning o'z yoshiga mos keladigan sharoitdagi ilmiy va ratsional bilimlari asosida rivojlanishi);

Ta'limning ko'p madaniyatli tabiati (bolalarni o'z madaniyati va an'analari bilan tanishtirish, shuningdek boshqa xalqlar madaniyati bilan tanishish,

bag'rikenglik tuyg'usini tarbiyalash, boshqalarning fikriga bag'rikenglik, ularning noroziligini, noroziligini, noroziliklarini madaniylashtirish qobiliyatini);

Ta'limning faoliyat xarakteri (turli faoliyat turlarini taqdim etish, rivojlantirish, uning asosiy tarkibiy qismlari: maqsad, vositalarni tanlash, yo'llarni topish, nazorat qilish va boshqalar);

Sog'likni saqlash xususiyati (sog'lom turmush tarzini shakllantirish, gigiena malakasi, muntazam sportga bo'lgan ehtiyoj, sog'liqni saqlashni ta'minlovchi muhitni ta'minlash).

V.T.Babunovning V.I.Turchenkoning maqolasida hozirgi bosqichda maktabgacha ta'lim tizimining rivojlanishining asosiy yo'nalishlari quyidagilardir: shaxsga yo'naltirilgan ta'sir o'tkazish, shaxsiylashtirilgan yondoshuv, bolaning shaxsini hurmat qilish, uning huquqlarini himoya qilish, turli mavzularda bolaning pozitsiyasini shakllantirish uchun sharoit yaratish (Qarang: Babunova TM Maktabgacha ta'lim muassasasi o'quv jarayonining mazmunini modernizatsiya qilish Turchenko VI, Gosst loyihasi doirasida maktabgacha ta'lim mazmunini yangilash maktabgacha ta'lim Darch // dolzarb muammolari: ish yuritish - Magitogorsk.: begunoh, 2003).

Maktabgacha ta'limning mazmuni va uslubini yangilash usuli sifatida integratsiya g'oyalari amalga oshirish GM Kiseleva, Yu.N. Ryumina maqolasida aks ettirilgan. SM Zyryanova (Kiseleva GM, Ryumin Yu.N., Zyryanova SM Maktabgacha ta'lim nazariyasi va amaliyotiga integratsiyalashuv g'oyalarini amalga oshirish // Maktabgacha ta'limning dolzarb muammolari: Umumjahon fanlariaro ilmiy konferentsiya Chelyabinsk: Izd - ChGPU, 2003, s. 208-217).

Integratsion yondashuv dunyodagi yaxlit tasavvurlar haqidagi fikrlarni shakllantirishni o'z ichiga oladi, tabiiy fan, estetik, ijtimoiy va mantiqiy va matematik munosabatlarga asoslanadi. Integratsiyalash ta'lim mazmunini kichik hajmda, lekin katta, chuqur (LM Klarina) o'rganish jarayonini ta'minlaydi. Integratsiya tamoyili "Botalik" o'quv dasturida yaxshi bajarilgan, 1995, Sankt-Peterburg.

Shunday qilib, maktabgacha ta'limning mazmuni jamiyat hayotida ijtimoiy, iqtisodiy va pedagogik o'zgarishlarni aks ettiruvchi tizim yaratuvchi element hisoblanadi.

Ta'lim mazmunining asosiy tarkibiy qismi bo'lgan bolalarning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishining o'ziga xos xususiyati haqida batafsil ma'lumotni T.M.Babunova, Y.B.Babunova, LVG Gradusova o'quv materiallarida topish mumkin (qarang Maktabgacha ta'limning mazmuni - Maktabgacha ta'lim jarayonlari: to'liq va yarim vaqtda talabalar uchun o'quv qo'llanmasi - Magnitogorsk: MAGU, 2002).

Maktabgacha ta'limning ichki tizimi ko'p jihatdan noyobdir: ota-onaning ilimiyiga binoan bola kun bo'yi (12 soatlik) yoki kunduzgi bolalar bog'chasida bo'lishi mumkin. O'quv jarayonini o'qituvchilar, tibbiyot xodimlari amalga oshiradilar, ota-onalar esa bolalarning umumiy xarajatlarining atigi 20 foizini to'laydi. Maktabgacha ta'lim muassasalarini byudjet va ota-onalar orasida saqlab turiladigan xarajalar tarkibi asosan menedjment muammosi (E. Komurova) hisoblanadi. Biroq, bu ijtimoiy-iqtisodiy holatni ijtimoiy-pedagogik deb hisoblash mumkin. (Maktabgacha ta'limning yangi shakllarini rivojlantirishning tashkiliy va metodik asoslari // Maktabgacha ta'lim, 2002 - №11, 1-4 bet).

Prezidentning «Maktabgacha ta'limni olish uchun fuqarolarning huquqlarini kengitish to'g'risida» gi Farmoni va «Maktabgacha ta'lim tizimini saqlab qolish va rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida» gi, «Maktabgacha ta'lim bo'yicha Kengashni tashkil etish to'g'risida» 2002 yil 4-sonli qarori loyihasini hisobga olgan holda, yangi tashkil etilgan Maktabgacha ta'lim shakllari o'qituvchilarning bolalar bog'chasida qisqa muddatli bo'lishiga asoslanadi. Ushbu e'timod natijalari "Maktabni taklif qilmoqda" kitobida, M., 2002.

Quyida bolalarning qisqa muddatli yashash modellari (hafta oxiri guruhini tashkil etish, moshuvchilar guruhlar, maktabga tayyorgarlik bo'yicha guruhlar) mavjud. Maktabgacha ta'lim tizimining yangi shakllarini tavsif etuvchi maqola (M.Muxametshinaning (qarang: Muxametshina OM) Maqolalar Maktabgacha ta'limning yangi shakllarini rivojlantirish uchun Magnitogorsk ta'lim boshqarmasi faoliyatini tushirib berish solish va tashkiliy-uslubiy jihatdan qo'llab-quvvatlashning bazi jihatlari // Ta'lim va tarbiya masalalari bo'yicha institutning Axborotnomasi) bo'yicha davlat pedagogika universitetida 3 yoshgacha bo'lgan o'smirlar (40-41 bolalar), Magnitogorsk shahrida turli noqiron bolalarga mo'ljallangan bolalar bog'chalari, xirgoyi iqtidori bolalar, yosh xokkey futbolchilar erta intellektual rivojlantirish uchun kam ta'minlangan oilalarning e'tey.

Maktabgacha ta'lim tizimining mazmunini yangilashning turli yo'llari pedagogik kadrlarni tayyorlashni takomilllashtirish, maktabgacha o'qituvchilarning turli faoliyatini amalga oshirish, insonparvarlik psixologiyasi va pedagogika g'oyalarini muqol nazardan shaxsiy fazilatlarini shakllantirish masalalarini ko'taradi. Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish va modernizatsiya qilish uchun o'qituvchilarning pedagogik salohiyati, har bir bolaning shaxsiga nisbatan yondashish, professional kasbiy malakasini oshirish, faol self-ta'lim va o'zini o'zi boshqarish pozitsiyasini shakllantirish, pedagogik refleksivlik va fikrlashni rivojlantirish uchun resurslar hisoblanadi.

1.6. Maktabgacha ta'lim tizimining tuzilish tavsifi

Maktabgacha ta'lim tizimini isloh qilish - bu eng avvalo, maktabgacha muassasaga to'g'ri keladigan tartib yaratishdir. Bundan kelib chiqqan holda, maktabgacha tarbiya muassasiga bolalar tarbiya va ta'limiga davlat qo'ygan talablarga javob beradigan muassasa deb qarash kerak.

Ota-onalar ehtiyojlariga mos holda ularga maktabgacha tarbiya muassasasini-turi, xili va sohasiga qarab tanlash huquqiga egaligini ta'minlash.

Hozirgi vaqtda O'zbekiston Respublikasida turli maktabgacha tarbiya muassasalar tizimini tashkil etilgan: turlari bo'yicha - maktabgacha muassasalar, "maktabgacha ta'lim muassasasi - boshlang'ich maktab" komplekslari, "Mehribonlik" uylari, "bolalar qishlog'i", xususiylik shakli bo'yicha - davlat va nodavlat; bolalar bilan ishlash yo'nalishi bo'yicha: umumiy, maxsus va sanator.

Maktabgacha ta'lim tizimi murakkab tuzilishga ega. Maktabgacha ta'lim tuzilishi 2 tarkibga ega - maktabgacha ta'lim muassasalari va maktabgacha ta'limni ishlatish va rivojlantirishni ta'minlovchi xizmatlar.

Maktabgacha ta'lim muammolariga qaratilgan asosiy halqa maktabgacha tarbiya muassasasi bo'yib hisoblanadi.

Hozirgi vaqtda hududning asosiy muammolaridan biri guruhlarining to'liq normalarini, aholining turli maktabgacha muassasalarga bo'lgan ehtiyojlarini, ekologik sharoitni hisobga olgan holda qishloq, hudud va shaharlarda loyihalar bo'yicha maktabgacha muassasalar qurish. Loyihalar musiqa va jismoniy tarbiya zallari, tasviriylar san'at studiyalari, basseynlar, o'yin xonalari, har bir guruh uchun alohida yotoqxona va o'yin xonalari, o'g'il va qiz bolalar uchun alohida xojaxonalar, tarbiyachilarga psixologik yordam xonalari qurishni ko'zda tutishi lozim. Ma'muriy xo'jalik xonalari rejalashtirilganda, xodimlar ishlashi uchun qulay shart-sharoit yaratish kerak.

Yangi binolar qurish va eski binolarni ta'mirlash individual loyihalar bo'yicha amalga oshirilganda maqsadga muvofiqdir. Bu binolarda 6ta guruhdan ko'prog' guruhlarini joylashtirish mumkin emas. Bolalar uchun mo'ljallangan xonalarda ularni turli faoliyati uchun qulaylik yaratish kerak. Guruh xonalarini funksional o'zgaruvchan jihozlar bilan jihozlash. Ular joylashishini o'zgartirish oson bo'yib, guruh xonasini turli variantlar bo'yicha fazoviy bezatish mumkin.

Maktabgacha ta'lim muassasalari rivojlanuvchi predmetlar muhitini tashkil qilishga, ya'ni bolaning ma'naviy, jismoniy va psixik ko'rinishini rivojlantirish mazmunini funksional modelashtiruvchi, bola faoliyatini material ob'ekti tizimiga alohida e'tibor qaratishi kerak.

Bolalikni rivojlantiruvchi predmet muhiti - bola shaxsi va faoliyati to'liq rivojlanishini ta'minlovchi sharoitlar tizimidir. U bolaning to'laqonli jismoniy, intellektual, bilish va ijtimoiy rivojlanishi uchun zarur tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi. Ularga: tabiat muhiti va ob'ektlari, madaniy landshtafllar (ko'chalar), jismoniy o'yinlar va sog'lomlashtiruvchi inshootlar, predmet-o'yin muhiti, bolalar kutubxonasi, o'yingoh, videoteka, dizayn studiyasi, muzey, musiqa-gitar muhiti, mashg'ulotlarni predmet-rivojlantiruvchi muhiti, kompyuter o'yinlovlari kiradi.

Predmetli muhitga boshlang'ich talab - uni rivojlantiruvchi xarakteridir. U o'zining mazmun va jihatlari orqali ob'ektiv holda har bir bolaning ijodiy faoliyati uchun sharoit yaratishi kerak; dolzarb, jismoniy, psixik rivojlanishi va to'laqonlashtirish maqsadiga xizmat qilishi, yaqin rivojlanish zonasini ta'minlashi kerak.

Bola shaxsi rivojlanishining turli bosqichlarida ma'lumot olish muhitini kerakli turli mavzular majmui, materiallar xilma-xilligini ta'minlash kerak. Maktabgacha muassasalarni predmet-o'yin muhitini zamonaviy, arxalik (qadimgi) va etnik (O'zbekistonda yashovchi turli etnik guruhlariga tegishli) o'yinchoqlar bilan ta'minlashni ko'zda tutish kerak. Birinchisi bola psixikasini umuminsoniy ehtiyojlarini qondirish va qayta tiklash uchun kerak, ikkinchisi esa madaniy-ahloqiy va etnik qadriyatlarini avlodlar-avlodga saqlash uchun kuchli vosita bo'yib xizmat qiladi.

Bolani ijodiy rivojlanishi uchun katta zahira yangi axborot texnologiyalarini qo'llash bo'yib, bular maktabgacha yosh davriga o'yin orqali va ramziy-modelashtirish faoliyatining boshqa turlari orqali kirishi mumkin. Yangi axborot texnologiyalari bolada informatsion jamiyatdagi hayotga motivatsion, intellektual va operatsional (oldinlab boruvchi) tayyorlikni shakllantiradi.

Ta'lim tizimining tuzilish birligi bo'yib, psixologik va ijtimoiy xizmatlar hisoblanadi.

Psixologik xizmatning asosiy maqsadi - bolani to'laqonli psixik va shaxsiy rivojlanishiga yordam beruvchi muhit bilan ta'minlash.

Ijtimoiy xizmat tevarak-atrofidagi muhit doirasida - ta'lim muassasasida, oilada, bolalar uyushmalarida va boshqalarda bola shaxsini to'laqonli ijtimoiylashtirish, rivojlanishi va tarbiyalash uchun xizmat qiladi.

Bolalar psixologi faoliyatining asosiy turlari: psixologik maorif, psixoprofilaktika faoliyati, psixologik tashxis, psixologik maslahat berish, rivojlantiruvchi va korreksion faoliyat.

Ijtimoiy pedagog faoliyatining asosiy turlari - ijtimoiy ta'lim bo'yicha regional dasturlar tuzish va ularni amalga oshirishda ishtirok etish, bolalar haq-

huquqlarini himoya qilish, bola rivojlanishi va tarbiyasida oilaga ijtimoiy-pedagogik qo'llashni ta'minlash, buni amalga oshirish uchun boshqa mutaxassislarni jalb etish, ijtimoiy xavf-xatarga moyil oilalar bilan ishlash, ijtimoiylashuvda qiyinchilik sezgan bolalarni, vasiylikka muhojirlarni hisobga olish, ekstremal vaziyatdakilarga ijtimoiy-pedagogik yordam berish, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va uni bolalar, ularning oilalarida qo'llash, ijtimoiy-psixologik muammolarni yechishda boshqaruv organlari, ijtimoiy muassasalar bilan birgalikda harakat qilish.

Maktabgacha ta'limni isloh qilish (o'zgartirish), boshqarish tizimida o'zgartirish kiritishni talab qiladi. Qishloq, viloyat, shaharda region xususiyatlarini hisobga olgan holda haqiqiy vaziyatdan kelib chiqqan holda maktabgacha ta'lim muassasalarini boshqarishning turli o'zgaruvchan shakllarini yaratish maqadga muvofiq.

Maktabgacha muassasalar ishini qayta qurish muassasadagi o'zgarishlar va ish mazmuni bilan bir qatorda yuqori turuvchi muassasalar bilan munosabatlardagi o'zgarishlarni ham o'z ichiga olishi kerak.

Maktabgacha muassasa mudiri va pedagogik kengash bilan hamkorlikda boshqariladi. Bu kengash doimiy faoliyat ko'rsatuvchi, pedagogik xodimlarni o'z-o'zini boshqaruvchi kollegial organ bo'lib hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim tizimini isloh etish pedagogik kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlashda o'zgartirishlar kiritishni talab qiladi. Maktabgacha tarbiya muassasalarida maxsus pedagogik ma'lumotga ega bo'lgan yoki pedagogik ma'lumotga ega bo'lib, qayta tayyorlashni o'taganlar ishlashlari zarur.

Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachisi mehnatining ijtimoiy ahamiyati, samaraliligi va obro'si uning tayyorgarlik darajasiga bog'liq. Bu jarayonda kasbiy tayyorgarlikni differentsiatsiya tamoyilini tatbiq etish alohida ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim muassasalar tarbiyachisini tayyorlash huquqi pedagogik kollej va oliy o'quv yurtlariga berilgan.

Kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirish abiturientlarni o'quv ta'lim muassasalariga kirishda kasbiy yaroqlilikni aniqlash muhim omil bo'lishi mumkin.

Maktabgacha ta'lim muassasalari uchun malakali kadrlar tayyorlashni differentsiatsiyalashirish ular malakasini oshirish va qayta tayyorlashni differentsiatsiya jarayoniga imkon yaratadi.

Malaka oshirish kurslari o'z ishini shunday tuzishi keraki, tinglovchilar faqat ta'lim jarayonining zamonaviy usul va uslublari bilanгина tanishmay, balki ularni qobiliyat va qiziqishlariga qarab qo'shimcha mutaxassislik bo'yicha bilim olishlari lozim. O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim Konsepsiyasining

asosiy qoidalarini tatbiq etish maktabgacha ta'lim muammolarini hal qiluvchi barcha muassasalar harakatlarning o'zaro muvofiqdigi va ular orasida bog'lanish va hamkorlik zarurligini ko'zda tutadi.

Qo'yilgan vazifalarni hal etish Respublika maktabgacha ta'lim ilmiy-uslubiy markazi tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Markaz faoliyatiga quyidagi strategiyalar kiritishi lozim: ilmiy, uslubiy, psixologik-pedagogik, shuningdek, ilg'or ta'lim texnologiyasi va o'quv-ko'rgazmali qurollar laboratoriyasi, tajriba-experimental maktabgacha ta'lim muassasalari. Markaz faoliyat doirasida O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim yo'nalishtarini rivojlantirish, taqiboli dasturlar tuzish uchun vaqinchalik ijodiy ilmiy-uslubiy jamoalar tuzish ko'zda tutilishi kerak.

Konsepsiyaning asosiy huquqlari:

Mamlakatda bola huquqlarini ta'minlash va ularni har tomonlama himoya qilish uchun maxsus huquqiy baza shakllangan desak, adashmagan bo'lamiz. Hozirgi kunda, bolalarning huquqlari mamlakatimiz O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" va ta'lim sohasidagi boshqa huquqiy-me'yoriy hujjatlar Konstitutsiyasida va boshqa qonun hujjatlarida o'z aksini topgan. O'zbekiston o'z mustaqilligining dastlabki davridan, aniqrog'i 1992-yili BMTning "Bola huquqlari to'g'risida"gi konvensiyasini ratifikatsiya qilishi bilan jamiyatimiz bola huquqlari nazarida, doimiy masala ekanligini xalqaro miyosda e'tirof etdi. Mamlakatimizda bola huquqlarini ta'minlashda, qonunchilik hujjatlari va bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya bilan bir qatorda, inson huquqlari umumijon deklaratsiyasi, Fugarolik va ayolov huquqlar to'g'risidagi xalqaro fakt. Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro fakt. Xotin qizlarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiya, Irgiy kamsitishlarga barham berish to'g'risidagi konvensiya va Qiyinog hamda muomala va jazolashning qat'iq shartlariga, insoniylikka zid yoki qadr-qimmatni kamsituvchi turlariga qarshi konvensiya, kabi inson huquqlari bo'yicha boshqa xalqaro shartnomalarga ham qo'shiladi. Hozirgi kungacha mamlakatimiz 70dan ortiq inson huquqlariga oid xalqaro hujjatlar qo'shilgan. Mazkur xalqaro huquqiy hujjatlar orasida bola huquqlariga oid xalqaro normalar muhim ahamiyat kasb etadi. Shu alohida qayd etish keraki, inson huquqlari umumijon deklaratsiyasi qabul qilinganligining 40 yilligi mamlakatimizda keng nishonlangan 2008-yilda O'zbekiston parlamenti tola huquqlariga taalluqli quyidagi muhim xalqaro hujjatlarini ratifikatsiya qildi:

1. talaga qabul qilish uchun eng kichik yosh to'g'risidagi XMTning konvensiyasini (2008-yil 4 aprelda);

2. Bolalar mehnatining eng yomon shakllarini taqiqlash va tugatishga doir shoshtilinch choralar to'g'risidagi XMTning konvensiyasini (2008-yil 8 aprelda);

3. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasini (Nyuyork, 2000-yil 15-noyabr) to'ldiruvchi odam savdosining, ayniqsa, ayollar va bolalar savdosining oldini olish hamda unga chek qo'yish va uning uchun jazolash haqidagi protokolini (2008-yil 8-iyulda);

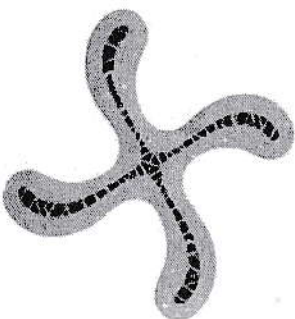
4. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaga doir bolalar savdosi, bolalar fohisha bozorigi va bolalar pornografiyasiga taalluqli Fakultativ protokolini (2008-yil 11-dekabrda);

5. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaga doir, bolalarning qurulli mojaralarda ishtirokiga taalluqli Fakultativ protokolini (2008-yil 12-dekabrda). Bola huquqlariga oid mazkur xalqaro hujjatlar o'z navbatida milliy qonunchilikni takomillashtirishga yordam bermogda. Jumladan, O'zbekistonda bola huquqlari va erkinliklari, ularni ta'minlash va himoya qilish masalalari 100dan ortiq qonunlar bilan tartibga solinishiga qaramay, 2008-yil 7-yanvar kuni, bu sohadagi maxsus qonun hisoblangan O'zbekiston respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni kuchga kirdi. O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni O'zbekistonning huquq tarixida bola huquqlariga oid birinchi maxsus qonun bo'ldi. Maqsadiga ko'ra, mazkur Qonun bolaning huquqiy ahvolini belgilashga doir munosabatlarni tartibga solishga, bola huquqlarini va erkinliklarini yuridik kafolatlashga qaratilgan. Unga binoan, bola huquqlari va manfaatlarini amalga tatbiq etilishini ta'minlaydigan kafolatlarni belgilash qonun bilan tartibga solinadigan asosiy obyekt hisoblanadi. Ta'kidlash joizki, Qonun normalarining yarmidan ko'pi bola huquqlarining kafolatlarini belgilashga bag'ishlangan.

O'QITISHDA TAVSIYA ETILADIGAN PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR

Bumerang (I)

Texnologiyaning tavsifi. Ushbu texnologiya shaxsiy tarkibni mashg'ulot jarayonida, mashg'ulotdan tashqarida turli adabiyotlar, matnlar bilan ishlash, o'rganilgan materialni yodida saqlab qolish, so'zlab berish, fikrini erkin holda bayon eta olish, qisqa vaqt ichida ko'pma'lumotga ega bo'lish hamda mashg'ulot mobaynida mashg'ulotni o'tuvchi

imomdambarcha tinglovchilarni baholay olishga qaratilgan.

Texnologiyaning maqsadi.

O'quv jarayoni mobaynida tarqatilgan materiallarni shaxsiy tarkib tomonidan yakka va guruh holatida o'zlashtirib olishlari, bir-birlariga o'qigan axborotlarni to'liq yetkazish hamda suhbat munozara va turli savollar orqali tarqatma materiallardagi matnlar qay darajada o'zlashtirilganligini nazorat qilish va baholash, shuningdek, o'quv jarayoni mobaynida har bir tinglovchi tomonidan o'z haqida (yoki ball) larine e'gallashga imkoniyat yaratish.

Texnologiyaning qo'llanishi.

Asosiy mashg'ulotlar, seminar yoki laboratoriya mashg'ulotlari hamda suhbat-munozara shaklidagi darslar yakka tartibda, kichik guruh, va jamoa shaklida foydalanilishi mumkin.

Mashg'ulotda foydalaniladigan vositalar.

Tinglovchi dars jarayonida

mustaqilo'q qishlari, o'rganishlari va o'zlashtirib olishlari uchun mo'ljallangan tarqatma materiallar (o'qilgan mavzu yoki yangi mavzu bo'yicha qisqa matnlar, suratlar, ma'lumotlar).

Mashg'ulotni o'tkazish tartibi.

Ushbu texnologiya bir necha bosqichda o'tkaziladi:

- o'quv materiali mavzusini necha qisqa matnlarga bo'linishiga asoslanib bo'linadi;
- shaxsiy tarkib darsning maqsadi va tartibi bilan tanishtiriladi;
- shaxsiy tarkibga o'rganiladigan mavzu mazmuniga tegishli ma'lumot o'rnatiladi: ulardan shu kinolavha asosida mashg'ulotning mavzusi va mazmunini e'lon qilib chiqarishlari so'raladi;

• so'ngira o'ularning har biriga mustaqil o'rganishlari uchun mavzu bo'yicha matnlartargatiladi;

• berilgan matnlar tinglovchlar tomonidan yakka tartibda mustaqil o'rganiladi

Guruh bo'lib ishlash

• har bir guruh a'zolaridan yangi guruh tashkil etiladi;

• yangi guruh, a'zolarining har biri guruh ichida navbati bilan mustaqil o'rganangan matnlari bilan axborot almashadilar, ya'ni bir-birlariga so'zlab beradilar, matnlio'zlashitirib olishlariga erishadilar;

• berilgan ma'lumotlarni o'zlashtirilganlik darajasini aniqlash uchun guruh ichida ichki nazorat o'tkaziladi, ya'ni guruh a'zolari bir-birlari bilan savol-javob o'tkazadilar;

• yangi guruh, a'zolari dastlabki holatdagi guruhlar joyiga qaytadilar;

• darsning qolgan jarayonida tinglovchlar bilimlarini baholash yoki to'plagan ballarini hisoblab borish uchun har bir guruhda «guruh hisobchisi» tayinlanadi;

• tinglovchlar tomonidan barcha matnlar qay darajada o'zlashtirilganligini aniqlash maqsadida mashg'ulot o'tuvchi (yoki opponent guruhi) tinglovchilarga guruhlargatargatilgan matnlar mazmunidan kelib chiqib savollar bilan murojaat etadilar, og'zakiso'rov o'tkazadi;

• savollarga berilgan javoblar asosida guruhlarini to'plagan umumiy ballari aniqlanadi;

• har bir guruh, a'zosi tomonidan guruhdagi matnning mazmunini hayotga bog'lagan holda bitadan savol tuziladi;

• guruhlar tomonidan tayyorlangan savollar orgali savol-javob tashkili etiladi

(«guruh hisobchilari» berilgan javoblar bo'yicha ballarni hisoblab boradilar);

- guruh a'zolari tomonidan to'plangan umumiy ballar yig'indisi aniqlanadi;
- guruhlar to'plagan umumiy ballar guruh a'zolari o'rtasida teng taqsimlanadi;

Izoh: mashg'ulot o'tuvchi darsni shu tartibda tugatishi yoki o'quv materialini tinglovchlar tomonidan yakka tartibda qanday o'zlashtirilganini yana tip bor o'z-o'ziga bahoborish tartibida nazorat qilish uchun «Charxpalak» texnologiyasida ishlatilgan jadvaldanfoydalangan holda o'qilgan va o'zlashtirilgan matnlar asosida tayyorlangan targatnamamateriallarni tinglovchilarga targatib, o'z bilimlarini tekshirib olishlariga imkoniyat yaratishi mumkin.

• mashg'ulot o'tuvchi tinglovchilar to'plagan ballarini qayd jurnaliga ko'chiradi, dars (mashg'ulot)ni yakunlaydi, vazifa beradi.

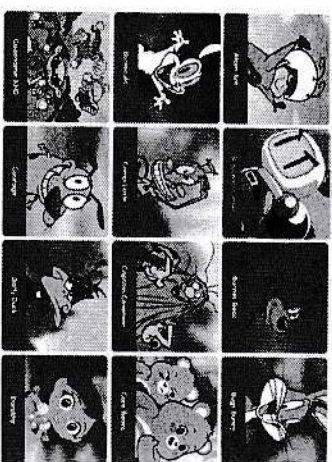
«DUNIELANG»-I TEXNOLOGIYASINI O'TKAZISHNING KEMA-KETLIK TARTIBI VA DARSNING HAR BIR BOSQICHIDA QO'LLANILGAN METODLAR JADVALI

Faoliyat turlari		Metodlar
Videoreollik orgali mashg'ulot mavzusini aniqlash		Audio-vizual ish
Mavzu bo'yicha o'quv savollari bilan tanishtirish		Og'zaki bayon qilish, tushuntirish
Shaxsiy tarkib targatma materiallardan o'quv savollari mazmuni bilan tanishishi, yakka tartibda o'qib o'rganilishi		Yakka tartibda matn bilan ishlash
Yangi guruhlar tashkili etish, guruh, a'zolarini o'quv materiallari mazmuni bilan tanishtirish, axborot almashish		Guruhlarda ishlash, gapirib berish, ichki nazorat
Mashg'ulot o'tuvchi tomonidan tinglovchilarning		Og'zaki nazorat, savol -

o'quv materiali mazmunini o'zlashtirilganliklarini tekshirish	javob
Tinglovchilar bilimini baholash	Baholash, ballik tizim
Guruhlar tomonidan o'quv materiali mazmunidan kelib chiqib bittadan savol tuzish	Guruhlarda ishlash, savol tuzish
Guruhlar o'rtasida savol-javob muloqotini o'tkazish	Muloqot
O'quv materiali mazmunini tinglovchilar tomonidan egallanganlik darajasini aniqlash, mini test o'tkazish, natija olish	Yakka tartibda, jadval asosida
Mashg'ulotni yakunlash,	Qisman tahlil
mazumamzuni bo'yicha fikr almashinish	

Bumerang (2)

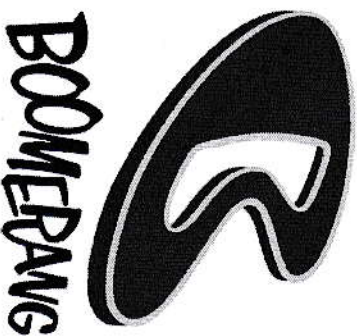
Mazkur texnologiya bir mashg'ulot davomida o'quv materialini chuqur va yaxlit holatda o'rganish, ijodiy tushunib yetish, erkin egallashga yo'naltirilgan. U turli mazmun va yondashuvga (muammoli, munozarali, turli mazmunli) ega bo'lgan mavzularni o'rganishga mo'ljallangan bo'lib, og'zaki yozma ish shakllarida amalga oshirilishi mumkin. Texnologiya mashg'ulot mobaynida har bir ishtirokchining turli topshiriqlarni

bajarish, navbat bilan tinglovchi yoki mashg'ulot o'tuvchi rolda bo'lish va mos ballarni to'plash imkoniyatini beradi.

«Bumerang-2» texnologiyasi shaxsiy tarkibga tanqidiy fikrlash, ularda mantiqni shakllantirishga imkoniyat yaratadi, shuningdek ularni xotirasini mustahkamlab, g'oyalarni, fikrlarini, dalillarini yozma va og'zaki shakllarda bayon qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Mazkur texnologiya shaxsiy

ishlarga ta'lim bilan bir qatorda tarbiyaviy yondashuvdagi:

- jamoa bilan ishlash mahorati;
- muammoatlilik;
- muhafa'lik;
- ko'nikuvchanlik;
- o'zgarar fikrini hurmat qilish;
- faollik;
- ishga ijodiy yondashish;
- o'z faoliyatining samarali bo'lishiga qiziqish;
- o'zini baholash kabi qator afliatlarni ham shakllantirish imkoniyatini beradi.

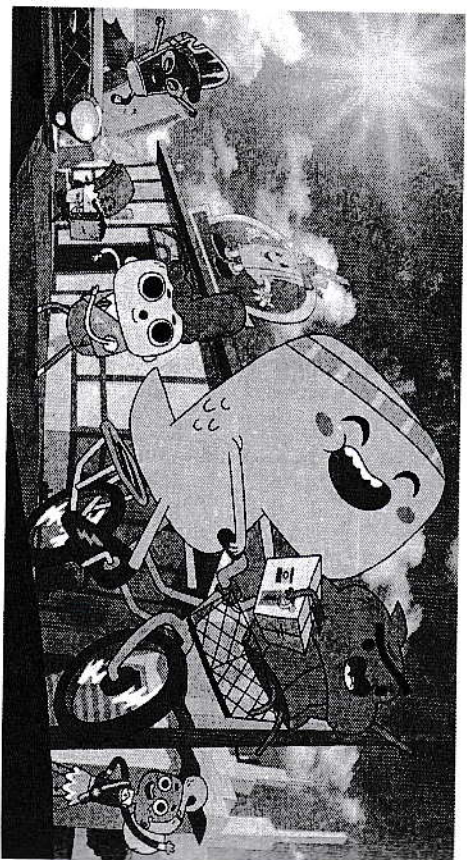
Texnologiyadagi asosiy tushunchalar:

Ochiq savollar - bunday savollar muomala qilish va o'zaro so'zlashuvni davom ettirishga imkon beradi, shu bilan birga ularga qisqa, bir xil javob berish imkonlanmay.

Yopiq savollar - bunday savollar oldindan «ha» yoki «yo'q» turdagi to'g'ri va o'raliq javoblarni berishni ko'zda tutadi. Ko'ndalang so'roq, - ishtirokchilar birtarfiya qurultib beruvchi qisqa savollar qatoridan iborat bo'lib, o'ziga xos xarakteristikalar hamda dalillarni, opponentlarga qaratilgan holatni aniqlash, shuningdek muayyan qarorlar qabul qilish uchun ajoyib imkoniyatdir.

Ko'ndalang so'roq paytida o'zaro munozaraga kiritish mumkin bo'lmay, har bir fagat savollar berilishiga ruxsat beriladi. Masalan:

1. Masalan: «Gullar va ularning tarixi, hayotdagi ahamiyati»
- Targatma materiallar:
1. guruhga - Gullar qachondan beri o'stiriladi?
2. guruhga - Ayrim xalqlarda gullarning ahamiyati.
3. guruhga - Aitgullarning ramziy ma'nosi haqida?
4. guruhga - Misrlilar uchun nilufar guli nima ma'noni anglatadi?
5. Masalan: «Sharqona muomala odati»

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Юсупова Л. М. Методика преподавания математики. Т.: Якутск. 1993.
2. Хасанбекова О. У. Введение. Методика и педагогика. Т.: Илим зиро.

3. Sh.A. Sodiqova "Maktabgacha ta'limning me'yoriy asoslari". "Tafakkur metodlari" T.: 2013 y.

4. N.M. Kayumova "Maktabgacha ta'limning me'yoriy asoslari". "TDP" maktabi T.: 2013 y.

5. Mirziyoyev Sh.M. "Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi yo'li" mavzusidagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimda ma'ruzasi. - T.: "O'zbekiston", 2017.

6. Sh.M. Mirziyoyev Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy faoliyatlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. - T.: "O'zbekiston", - 2017.

7. Sh.M. Mirziyoyev Buyuk kelajagimizni mard va oiljanob halqimiz bilan birlashtiramiz. - T.: "O'zbekiston", 2017.

8. Sh. M. Mirziyoyev 7 fevral 2017 yil kuni "O'zbekiston Respublikasini jamoada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947 sonli farmoni

9. Sh.M. Mirziyoyevning "2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini jamoada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. T.: 2016y. 29-dekabr

10. "Bolaligiz maktabga tayyorligi?" metodik qo'llanma. T.: 2001.

11. E. Qodirova, SH.Toshpo'latova, M.A'zamova. "Maktabgacha ta'limning me'yoriy asoslari". T.: "Ma'naviyat". 2013

12. SH. Shodimova. maktabgacha ta'lim pedagogikasi. fan va texnologiya.

13.

Ученые-педагоги-бизнесмены-дофавазирити-Тарбиявий-мафкур-равийишлар-Бо-олийи-франси-инновациони-педагогик-Технологиялар-Ушлари (http://lib.ru/na-odir/ind.html)

Targatma materiallar:

- 1-guruhga - Ustozlarni hurmatlash bayoni
 - 2-guruhga - Qarindosh-urug'lar o'rtasidagi muomala odobi
 - 3-guruhga - Qo'ni-qo'shnilar o'rtasidagi muomala odobi
 - 4-guruhga - Do'stlar o'rtasidagi muomala odobi
 - 5-guruhga - Aka-ukalar, opa-singillar o'rtasidagi muomala odobi.
3. Mavzu: «Harbiy qo'shinlarda tartib-ustublar»
- Targatma materiallar:
- 1-guruhga - Ishontirish uslubi
 - 2-guruhga - Rag'batlantirish uslubi
 - 3-guruhga - Ustublarning sinflari
 - 4-guruhga - Namuna uslubi
 - 5-guruhga - Jazolash uslubi.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimining huquqiy asoslari haqida qanday tushunchaga ega bo'ldingiz?
2. Maktabgacha ta'lim tizimining asosiy tushunchasi?
3. Maktabgacha ta'limning qanday muqobil shakllari mavjud?
4. Maktabgacha ta'lim tashkilotining maqsad va vazifalari nimalardan iborat?
5. Rivojlangan davlatlarda ta'limning o'ziga xos qanday shakllari mavjud?
6. Maktabgacha ta'lim tizimining tuzilishi haqida tavsifiy ma'lumotlar?

II. MODUL. MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMINING HUQUQIY – ME'YORIY ASOSLARI.

2.1. Iлк va maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari

Huquqiy me'yoriy asos

O'zbekiston Respublikasining „Ta'lim to'g'risidagi“ Qonuni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-Yil 29-Dekabrdaqi PQ-2707-son <<2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida>>gi Qarori2017-yil 30 sentyabrdaqi <PQ-3305-son > Qarori Davlat ta'lablarini yaratishda xamkorlik

YUNISEF ning O'zbekistondagi vakolatxonasi texnik va metodologik ko'magi Janubiy kareaning Puchon Universiteti professorlari ishtirokidagi seminarlar davra subhlati, Yunisefning xalqaro ekspertlari Korea , Rossiya, Estoniya,Belarus, buyuk Britaniya Xalqaro tajribalari o'rganildi.

Davlat ta'lablari bu

Bola rivoji va ta'limida ishtirok etayotgan, ota onalar ,pedagog va barcha kattalarga kutilayotgan natijalar xaqida ma'lumot beruvchi xujjat.

Asosiy kompetensiyalarini shakllantirish orqali bola rivoji va uning potensial imkoniyatlarini ochishga yo'naltirilgan Mulkiylik shaklidan qat'iy nazar MTT larning pedagog hodimlari tomonidan Maktabgacha ta'lim tizimi uchun talimiy dastur,o'quv metodik materiallar,o'yin va o'yinchoqlar yaratishda bajarilishi shart.

Maktabgacha ta'lim muassasalarini tashkil etishning me'yoriy asoslari.

2011 yili «Maktabgacha ta'lim muassasalari uchun ilk bolalik davrida rivojlanish standartlari» xalqaro modeli tadbiri etildi. Modelda ilk bolalik davri uchun bolaning jismoniy, aqliy, ijtimoiy, ruhiy va leksik qobiliyatlari bo'yicha standartlar belgilangan. Ushbu standartlar erta bolalik davrida rivojlanish borasida maktabgacha ta'lim muassasalari tizimi faoliyatini monitoring qilish va takomillashtirishga asos bo'lib xizmat qiladi. Xalq ta'limi vazirligi tomonidan yangi miliy dastur (Bolajon) ishlab chiqilgan bo'lib, u yangi standartlarni tadbiri etich borasida ta'lim berruvchilarni kerakli bilim va malaka bilan ta'minlashga qaratilgan.

BMTning ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti (UNESCO)- 1945 yilda tashkil etilgan, qarorgohi Parij shahrida. UNESCOning asosiy magradi davlatlar o'rtasida ta'lim, fan va madaniyat sohalaridagi

hamkorlikning va ommaviy axborot vositalarining ishlatilishi yo'li bilan xalqaro tinchlik va osoyishtalikni ta'minlashdan iborat.

BMTning ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti (UNESCO)- 1945 yilda tashkil etilgan, qarorgohi Parij shahrida. UNESCOning asosiy magradi davlatlar o'rtasida ta'lim, fan va madaniyat sohalaridagi hamkorlikning va ommaviy axborot vositalarining ishlatilishi yo'li bilan xalqaro tinchlik va osoyishtalikni ta'minlashdan iborat.

BMT ikkinchi jahon urushidan keyin suveren davlatlarning ixtiyoriy tashkiloti asosida jahonda tinchlik va xavfsizlikni saqlash hamda o'rtasida tinch hamkorlikni rivojlantirish maqsadida tuzilgan. BMT o'zining tuzilishiga ko'ra Bosh Assambleya (yalpi majlis), Xavfsizlik kengashi, Xalqaro sudiga ega.

BMT ikkinchi jahon urushidan keyin suveren davlatlarning ixtiyoriy tashkiloti asosida jahonda tinchlik va xavfsizlikni saqlash hamda o'rtasida tinch hamkorlikni rivojlantirish maqsadida tuzilgan. BMT o'zining tuzilishiga ko'ra Bosh Assambleya (yalpi majlis), Xavfsizlik kengashi, Xalqaro sudiga ega.

1992 yil 2-martda O'zbekiston BMTga azo bo'lgan. 1993 yilgi konventsiyaga ko'ra Yunesko tashkilotiga 171 davlat azo bo'lgan. (UNESCO) 1993 yil 26 oktyabr kuni Parij shahrida o'kazilgan UNESCO Bosh anjumanining 17 sessiyasida qabul qilingan.

1992 yil 2-martda O'zbekiston BMTga azo bo'lgan. 1993 yilgi konventsiyaga ko'ra Yunesko tashkilotiga 171 davlat azo bo'lgan. (UNESCO) 1993 yil 26 oktyabr kuni Parij shahrida o'kazilgan UNESCO Bosh anjumanining 17 sessiyasida qabul qilingan.

Yunesko faoliyati o'ta xilma-xil va ko'p qirralidir, uning ta'lim sohasidagi tashkilot ko'p yo'nalishlarda olib boriladi. Jumladan, rivojlangan mamlakatlarda savodxo'likni tugatish, jahon ta'limi rivojlanishidagi tendensiyalarni tahlil qilish va uni ommalashtirish, u yoki bu mamlakatlarda ta'lim bo'yicha olib borilayotgan siyosatni ham ma'naviy rag'batlantirish va boshqalar.

Yunesko faoliyati o'ta xilma-xil va ko'p qirralidir, uning ta'lim sohasidagi tashkilot ko'p yo'nalishlarda olib boriladi. Jumladan, rivojlangan mamlakatlarda savodxo'likni tugatish, jahon ta'limi rivojlanishidagi tendensiyalarni tahlil qilish va uni ommalashtirish, u yoki bu mamlakatlarda ta'lim bo'yicha olib borilayotgan siyosatni ham ma'naviy rag'batlantirish va boshqalar.

Birlashgan Millatlar tashkiloti (BMT) tomonidan qabul qilingan «Ta'lim haqida uchinchi» (2000-2015 yillar), «Savodxonlik o'n yilligi» (2002-2013 yillar) va «Huguvor taraqqiyot ta'limi o'n yilligi» (2004-2015) dasturlari ta'lim sohasidagi asosiy yo'nalishlar hisoblanadi. UNESCO tashkiloti ushbu dasturlarni amalga oshirish bo'yicha yetakchi tashkilot deb tayinlangan.

Birlashgan Millatlar tashkiloti (BMT) tomonidan qabul qilingan «Ta'lim barcha uchun» (2000-2015 yillar), «Savodxonlik o'n yilligi» (2002-2013 yillar) va «Barqaror taraqqiyot ta'limi o'n yilligi» (2004-2015) dasturlari ta'lim sohasidagi asosiy yo'nalishlar hisoblanadi. UNESCO tashkiloti ushbu dasturlarni amalga oshirish bo'yicha yetakchi tashkilot deb tayinlangan.

BMTning Bolalar jamg'armasi (UNICEF) - BMTning Bolalar jamg'armasi bolalar huquqini himoya qilish bo'yicha O'zbekistonda 1994 yildan boshlab faoliyat yuritadi. UNICEFning maqsadi bolalarning asosiy ehtiyojlarini amalga oshirish va ular imkoniyatlarini kengaytirish, o'z salohiyatlarini to'liq namoyish qilishlariga ko'mak berishdan iborat. Bolalar himoyasi - Bolalarni shafqatsiz munosabat, ekspluatatsiya va zulmdan himoya qilish(Mingyillik Rivojlanishning 6 maqsadi).

BMTning bolalar jamg'armasi (UNICEF) - BMTning Bolalar jamg'armasi bolalar huquqini himoya qilish bo'yicha O'zbekistonda 1994 yildan boshlab faoliyat yuritadi. UNICEFning maqsadi bolalarning asosiy ehtiyojlarini amalga oshirish va ular imkoniyatlarini kengaytirish, o'z salohiyatlarini to'liq namoyish qilishlariga ko'mak berishdan iborat. Bolalar himoyasi - Bolalarni shafqatsiz munosabat, ekspluatatsiya va zulmdan himoya qilish(Mingyillik Rivojlanishning 6 maqsadi).

Erta yoshdan bolalarni tarbiyalash: UNICEF bolalarni maktabga tayyorgarligi va erda yoshdan ta'lim olish Standartini ishlab chiqishda Xalq ta'lim vazirligiga yordam ko'rsatadi. Hozirgi kunda UNICEF hukumatga maktabgacha ta'limda yangi milliy siyosatni tayyorlashda yordam bermogda. 20%ga yaqin bo'lgan 5 yoshgacha bo'lgan bolalar maktab oldi bolalar muassasalariga borishadi. Bundan tashqari UNICEF noan'anaviy shaklda maktaboldi muassasalarini tuzish orqali bolalar maktaboldi tayyorgarligini oshirishda ko'mak beradi.

Erta yoshdan bolalarni tarbiyalash: UNICEF bolalarni maktabga tayyorgarligi va erda yoshdan ta'lim olish Standartini ishlab chiqishda Xalq ta'lim vazirligiga yordam ko'rsatadi. Hozirgi kunda UNICEF hukumatga maktabgacha ta'limda yangi milliy siyosatni tayyorlashda yordam bermogda. 20%ga yaqin bo'lgan 5 yoshgacha bo'lgan bolalar maktab oldi bolalar muassasalariga borishadi. Bundan tashqari UNICEF noan'anaviy shaklda maktaboldi muassasalarini tuzish orqali bolalar maktaboldi tayyorgarligini oshirishda ko'mak beradi.

O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonunning 4-moddasida bolaning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilish; bolalarning jismoniy, intellektual, ma'naviy va axloqiy kamol topishiga ko'maklashish; bolani O'zbekiston xalqining tarixiy va milliy an'analari, ma'naviy qadriyatleri hamda jahon madaniyati yutuqlari bilan tanishtirish bola huquqlarini

himoya qilish bo'yicha davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida e'tibor e'tilgan.

O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonunning 4-moddasida bolaning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilish; bolalarning jismoniy, intellektual, ma'naviy va axloqiy kamol topishiga ko'maklashish; bolani O'zbekiston xalqining tarixiy va milliy an'analari, ma'naviy qadriyatleri hamda jahon madaniyati yutuqlari bilan tanishtirish bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida e'tibor e'tilgan.

O'zbekistonda Respublikasi Konstitutsiyasi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, mustaqil huquqiy demokratik davlatning tashkil topishi va rivojlanishining asosiy sharti Konstitutsiyaning mavjudligidir. Mustaqillik qo'liga kiritilgach, bir qator omillar respublika Konstitutsiyasini jamiyatni zaruriyatga aylantirdi.

Birinchiidan, O'zbekistonda milliy huquqiy davlat qurish, demokratik jamiyat barpo etish, bozor munosabatlarni rivojlantirish.

Ikkinchiidan, vujudga kelayotgan yangi siyosiy partiyalar va jamoat tashkilotlarining yuridik manfaatlarini ta'minlash.

Uchinchiidan, yosh Respublikamizda milliy totuvlikni ta'minlash, ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni ta'minlash kabi dolzarb vazifalar turardi va bu mustaqil O'zbekiston Konstitutsiyasini ishlab chiqarishni taqozo etardi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi O'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining o'n birinchi sessiyasida 1992 yil 8 dekabrda qabul qilingan. Mustaqil O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilinganligini nishonlash maqsadida Konstitutsiya qabul qilingan kun – 8-dekabr xalqaro miqdor bayrami – Konstitutsiya kuni va dam olish kuni deb e'lon qilindi. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi 6 bo'lim, 128 moddadan iborat.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi o'zining 10 ta tamoyiliga amal qiladi.

- 1-tamoyil. Davlat suverenitetidir.
- 2-tamoyil. Xalq hokimiyatligi.
- 3-tamoyil. Davlat hokimiyatining 3 tarmoqqa bo'linishi (Qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi, Sud)
- 4-tamoyil. Demokratizatsiya soddig'lik.
- 5-tamoyil. Konstitutsiya va qonunlarning ustivorligi.
- 6-tamoyil. Fugarolar huquqlari, erkinliklari va majburiyatlari tengligi va do'stlikligi.
- 7-tamoyil. Qonuniylik.

8-tamoyili. Tashqi siyosat.

9-tamoyil. Mahalliy o'z-o'zini boshqarish.

10 - tamoyil. Odil sudlov, sudyalarning mustaqilligi va daxlsizligidir.

Maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish, ta'lim-tarbiya jarayonini tartibga solish tomonidan to'g'ri tashkil etilishi, mas'ul shaxslar tomonidan uni nazorat qilishning afzalligini ta'minlash, maktabgacha yoshdagi bolalar ota-onalarining oilada bola tarbiyasi bilan shug'ullanishi uchun qulaylik yaratish maqsadida "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi", "Maktabgacha ta'lim Konsepsiyasi" hamda "Maktabgacha yoshdagi bolalarining rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari", "1k qadam" dasturi ishlab chiqildi.

1997 yilda YUNESKO qaroriga ko'ra, maktabgacha ta'limning nazariy asoslarini qayta ko'rib chiqish zaruriyati bilan asoslangan "maktabgacha ta'lim" atamasi qabul qilindi. Ana shunday asosdan kelib chiqqan holda 2011 yilda Respublikamizda maktabgacha ta'lim rivojining asosiy yo'nalishlari, maqsad va vazifalari, tamoyillarini o'z ichiga olgan "Maktabgacha ta'lim Konsepsiyasi" ishlab chiqildi.

Rossiya Federatsiyasi Ta'lim va fan vazirligining 01.01.01 yildagi 655-sonli "Maktabgacha ta'limning asosiy umumiy ta'lim dasturining tuzilishiga federal davlat talablarini tasdiqlash va bajarish to'g'risida" buyrug'i misolida:

Rossiya Federatsiyasi Ta'lim va fan vazirligining 01.01.01 yildagi 03-599-sonli "Maktabgacha ta'lim muassasalarida ish haqining yangi tizimini joriy etish to'g'risida" xati.

Ta'lim to'g'risidagi qonun hujjatlarining mintaqaviy darajasi Kostroma viloyatida ta'lim faoliyati, mintaqada joylashgan davlat muassasalari xodimlarining ta'lim sohasidagi iqtisodiy munosabatlari, mehnat, ijtimoiy va boshqa munosabatlarni tartibga soladi. Rossiya Federatsiyasining tasis subyektlari darajasida maktabgacha ta'lim muassasasida ota-onalar uchun to'lanadigan to'lov miqdorini, subsidiyalarni aniqlash va to'lash tartibini va maktabgacha ta'lim muassasasini byudjet bilan moliyalashtirishning mintaqaviy xususiyatlarini hisobga olgan holda tartibga soluvchi normativ hujjatlar qabul qilinadi.

Masalan:

Kostroma viloyatining 2010 yil 4 martdagi 585-4-ZKO-sonli "Kostroma viloyati davlat ta'lim muassasalarini o'rta hisobda moliyalashtirish xarajatlari normalari to'g'risida" (2011 yil 1 yanvardan kuchga kirgan)

"Kostroma viloyatida bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida" 01.01.01 N 29-sonli Kostroma viloyati qonuni (o'zgartirilgan holda)

Kostroma viloyati ma'muriyatining 01.01.01 yildagi 333-a-sonli "Yillar davomida Kostroma viloyati ta'lim tizimini rivojlantirish" mintaqaviy maqsadli dasturi to'g'risida.

Munitsipal darajada mahalliy va mahalliy boshqaruv organlari vakolatiga kiradigan masalalar bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar federal va mintaqaviy qonunchilikka zid kelmaydigan holatlarda qabul qilinadi. Masalan:

Kostroma ma'muriyatining 01.01.01 yildagi 589-sonli "Kostroma shahridagi shahar maktabgacha ta'lim muassasalarini solib olish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash to'g'risida".

Kostroma ma'muriyatining 2010 yil 2 apreldagi 630-sonli "Kostroma shahar kommunal ta'lim muassasalari rahbarlarining namunaviy lavozim yo'riqnomalarini tasdiqlash to'g'risida" qarori.

Kostroma ma'muriyatining 01.01.01 yildagi 4497-sonli "Kostroma shahridagi shahar maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni qisqa muddatli bo'lishlari to'g'risidagi nizomni tasdiqlash to'g'risida".

Kostroma shahar kengashining 01.01.01 yildagi 141-sonli "2008 yildan 2011 yilgacha Kostroma shahrida maktabgacha ta'limni rivojlantirish" shahar maqsadli dasturini tasdiqlash to'g'risida (o'zgartirilgan).

Mahalliy darajada (o'quv muassasasi darajasida) ushbu muassasa ishchilari va o'quvchilarning huquq va majburiyatlarini tartibga soluvchi huquqiy hujjatlar qabul qilinadi va faqat ushbu muassasa ichida amal qiladi. Masalan:

Maktabgacha ta'lim muassasasining ustavi

lekin mehnat qoidalari

Ota-onalar qo'mitasi to'g'risidagi nizom va boshqalar.

Ma'nat qoidalariga muvofiq. Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyasining 15-moddasi, xalqaro huquqning umumiy turof etilgan printsiplari va normalari va Rossiya Federatsiyasining xalqaro shartnomalari Rossiyaning huquqiy tizimining qonun qismidir (agar ular Rossiya Federatsiyasida tasdiqlangan bo'lsa). Xalqaro huquq normalari va Rossiya huquq o'rtasidagi ziddiyatli holatlarda xalqaro huquq normalariga ustuvorlik beriladi. Rossiya Federatsiyasining har bir fuqarosi yoki boshqa shaxs, qonun yoki ijro etuvchi hokimiyatning normativ-huquqiy hujjati soliqaro huquqga zid kelganda ko'rib chiqilayotgan hollarda, huquqni muhofaza qilish organidan, shu jumladan sud xalqaro huquqning qo'llanilishini talab qilishga huquqlidir. Buzilgan huquqning barcha ichki himoya vositalarini tugatib, jabrlanuvchi Inson huquqlari qo'mitasiga. Inson huquqlari bo'yicha Evropa konvatsiyasi va boshqa xalqaro huquqni himoya qilish tashkilotlariga murojaat qilishi mumkin.

Bola huquqlarini tartibga soluvchi asosiy normativ hujjatlarining tavsifi

Maktabgacha ta'lim muammolari nuqtai nazaridan, bolalar huquqlari sohasidagi xalqaro, federal va mintaqaviy qonun hujjatlarining asosiy huquqiy hujjatlariga amal qilish kerak. Asosiy hujjatlarni ko'rib chiqing.

1. Bola huquqlari to'g'risidagi deklaratsiya (1959) - bu birinchi xalqaro hujjat bo'lib, unda ota-onalar, shuningdek, ko'ngilli tashkilotlar, mahalliy hokimiyatlar va milliy hukumatlar qonunchilik va boshqa choralar orqali bolalar huquqlarini e'tirof etilishi va himmat qilinishi tavsiya etiladi. Deklaratsiyada bayon etilgan 10 tamoyil bolalarning ism, fuqarolik, muhabbat, tushunish, moddiy ta'minot, ijtimoiy himoya va ta'lim, erkinlik va qad-qimmat sharoitida jismoniy, aqliy, axloqiy, ma'naviy jihatdan rivojlanish qobiliyatlarini e'lon qiladi. Deklaratsiyada bolani himoya qilishga alohida e'tibor berilgan. Unda aytilishicha, bola o'z vaqtida yordam olishi va beparvolik, shafqatsizlik va ekspluatatsiyaning barcha ko'rinishlaridan himoyalaniishi kerak. Birinchi marta Deklaratsiyada bola huquqlarini ta'minlash bo'yicha davlat siyosati asoslanishi kerak bo'lgan tamoyillar shakllantirildi. Deklaratsiyada gumanistik tamoyillar yotibdi va u yana bir muhim hujjat - Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya uchun asos bo'ldi.

2. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi (1989) bolalar huquqlarini himoya qilish sohasida muhim voqea bo'ldi. Bu 54 ta moddadan iborat huquqiy hujjat. BM'Tning Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi nafaqat yuqori darajadagi xalqaro huquq hujjati, balki katta psixologik va pedagogik ahamiyatga ega hujjattir. Konvensiyani ishlab chiqish jarayonida 0 dan 18 yoshgacha bo'lgan barcha bolalar uchun umumiy bo'lgan va ahamiyatli bo'lgan masalalar hal qilindi, u millatga, irqiy ustunlikka ega emas - bular bitta.

Birinchi marta bola nafaqat alohida himoyani talab qiladigan ob'ekt sifatida, balki inson huquqlarining to'liq doirasiga ega bo'lgan huquq sub'ekti sifatida ko'rib chiqiladi. Konvensiya har bir bolani irqi, rangi, jinsi, tili, dini, siyosiy yoki boshqa qarashlaridan, milliy, etnik va ijtimoiy kelib chiqishidan, qonuniy huquqidan qat'i nazar tan oladi: rivojlanish; himoya qilish; jamiyatda faol ishtirok etish.

Konvensiya bola huquqlarini ota-onalar va bolalarning hayoti, ularning rivojlanishi va himoyasi uchun javobgar bo'lgan boshqa shaxslarning huquqlari va majburiyatlari bilan bog'laydi va ularning hozirgi va kelajagiga daxldor qarorlarda ishtirok etish huquqini beradi. BMT konvensiyasi sintetik hujjattir, o'qituvchi ushbu hujjatni amalga oshirish uchun o'z usullarini ishlab chiqishi kerak.

Konvensiya g'oyalarini amalga oshirish bu ta'lim muassasasining bolalar bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlarining sifatini oshirish bo'yicha jiddiy, mas'adli ishidir.

3. Bolalarni omon qolish, himoya qilish va rivojlantirish to'g'risidagi dunyo deklaratsiyasi (1990 y.) Justvor vazifani - bolalar farovonligini ta'minlashni e'lon qiladi, nogiron bolalarni, shuningdek, o'ta og'ir sharoitdagi boshqa bolalarni qo'llab-quvvatlash masalalarini ko'rib chiqadi. Umumjahon Deklaratsiyasida barcha bolalarga o'zlarini shaxs sifatida tanib olishlari va ularning farovonligini ta'minlash uchun xavfsiz va qulay muhitda, oilalar yoki tarbiyachilar o'rtasida o'z inqiloblarini ro'yobga chiqarish imkoniyatlari berilishi belgilab qo'yilgan. Ular o'zlarini jamiyatdagi mas'uliyati hayotga tayyor bo'lishlari kerak. Erta yoshdan boshlab o'z mamlakatlarining madaniy hayotidagi ishtirokini rag'batlantirish kerak.

4. Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyasi (1993)deb e'lon qiladi « onalik va bolalik, oila davlat tomonidan himoya qilinadi. Bolalarga g'amxo'rlik qilish, ularni ta'limlash ota-onalarning teng huquqi va burchidir. 18 yoshga to'lgan, mehnatga layoqatli bolalar nogiron ota-onalarga qarashlari kerak "(38-modd).

5. Rossiya Federatsiyasining Oila kodeksi (1996)bolaning o'n sakkiz yoshga to'lgan (ko'pchilik) shaxs ekanligini aniqlaydi. Kodeksning 11-bobida voyaga etmagan bolalarning huquqlari tartibga solinadi, bolaning oilada yashash va voyaga etish huquqi (54-modd), bolaning ota-onalar va boshqa qarindoshlar bilan aloqa qilish huquqi (55-modd), bolaning himoya huquqi (56-modd), bolaning fikr bildirish huquqi, o'z fikri (57-modd), bolaning ismi, otasining ismi va familiyasiga bo'lgan huquqi (58-modd), bolaning ismi va familiyasini o'zgartirish huquqi (59-modd), bolaning mulkiy huquqlari (60-modd).

6. "Rossiya Federatsiyasida bola huquqlarining asosiy kafolatlari to'g'risida" federal qonuni (1998 yil). Federal qonunlar bolaning huquqlari va qonuniy manfaatlarini ro'yobga chiqarish uchun huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni yaratish maqsadida Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyasida nazarda tutilgan bolaning huquqlari va qonuniy manfaatlarining asosiy kafolatlarini belgilaydi. (qonunda bolaning ijtimoiy moslashuvi, bolaning ijtimoiy reabilitatsiyasi, qolgan bolalar) va ularning sog'ayishi kabi jarayonlarga e'tibor qaratilgan. .

7. Rossiya Federatsiyasining "Ta'lim to'g'risida" gi qonuni (1992 y.) -ta'lim sohasidagi asosiy huquqiy hujjat . 1992 va 2010 yillar orasida qonunga ko'plab o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi. Bugungi kunda pedagogik hamjamiyat "Ta'lim to'g'risida" federal qonunining yangi loyihasini muhkama qilmogda.

Maktabgacha yoshdagi bolaning ta'lim olish huquqi davlat tomonidan kafolatlanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash, ularning jismoniy va intellektual salomatligini saqlash va mustahkamlash, individual qobiliyatlarini rivojlantirish va ushbu bolalarning rivojlanishidagi nuqsonlarni zaruriy tuzatish uchun oilaga yordam beradigan maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'i mavjud. Bundan tashqari, qonunda ta'kidlanganidek, maktabgacha ta'lim muassasasi va ota-

onalar (qonuniy vakillari) o'rtasidagi munosabatlar ular o'rtasidagi kelishuv bilan tartibga solinadi, bu esa tomonlarning qonunda belgilangan huquqlarini cheklay olmaydi.

8. "Rossiya Federatsiyasida ta'lim to'g'risida" Federal qonuni (2012 y.)

Quyidagilarni o'rnatadi o'quv tashkilotlarining turlari:

Maktabgacha ta'lim tashkiloti

Ta'lim tashkiloti

Kasbiy ta'lim tashkiloti

Oliy ta'limning o'quv tashkiloti.

Maktabgacha ta'lim muassasasi - bu o'z faoliyatining asosiy maqsadi sifatida maktabgacha ta'lim, bolalar va bolalar parvarishi bo'yicha o'quv dasturlari bo'yicha o'quv faoliyatini amalga oshiradigan ta'lim muassasasi.

Ushbu qonunning 47-bo'limi o'quvchilarning huquqiy maqomini tartibga soladi va ularning ilmiy va mehnat huquqlarini belgilaydi.

Akademik huquq va erkinliklar:

1) ta'lim berish erkinligi, o'z fikrini erkin bildirish, kasbiy faoliyatga aralashmaslik;

2) o'qitish va o'qitishning pedagogik jihatdan ishonchli shakllari, vositalari, usullarini tanlash va ulardan foydalanish erkinligi;

3) ijodiy tashabbus huquqi, mualliflik huquqi bilan himoyalangan dasturlar va uzluksiz ta'lim dasturi doirasida alohida o'quv fanlari, kurslar, intizom (modul) doirasida o'qitish va o'qitish usullarini ishlab chiqish va qo'llash huquqi;

1) huquq ish vaqti qisqartirildi;

2) huquq qo'shimcha kasbiy ta'lim pedagogik faoliyat yo'nalishi bo'yicha kamida uch yilda bir marta;

3) huquq yillik asosiy uzaytirilgan pullik ta'til, muddati Rossiya Federatsiyasi hukumati tomonidan belgilanadi;

4) uzluksiz pedagogik ishning kamida har o'n yilda bir yildan bir yilgacha uzoq muddatli ta'til huquqi;

5) huquq pensiya nafaqasini muddatidan oldin tayinlash Rossiya Federatsiyasi qonunlarida belgilangan tartibda;

6) turar-joy binolariga muhtoj bo'lgan sifatida ro'yxatga olingan o'quvchilarni ijaraga berish shartnomalari bo'yicha turar-joy binolaridan tashqari turar joy binolari bilan ta'minlash huquqi;

7) federal qonunlar va Rossiya Federatsiyasining ta'sis subyektlarining qonun hujjatlari bilan belgilangan boshqa mehnat huquqlari, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash choralari.

Qonunning 48-bo'limi chaqiradi o'quvchilarning vazifalari:

74

1) o'z faoliyatini yuqori professional darajada amalga oshirish, tasdiqlangan ish dasturlarga muvofiq o'qitilayotgan fan, kurs, intizom (modul) ning to'liq hujjatlashni ta'minlash;

2) huquqiy, axloqiy va axloqiy me'yorlarga rioya qilish, kasbiy etika talablariga rioya qilish;

3) o'quvchilar va ta'lim munosabatlarning boshqa ishtirokchilarining shahni va qadr-qimmatini hurmat qilish;

4) talabalarining bilim faoliyati, mustaqilligi, tashabbuskorligi, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, fuqarolik pozitsiyasini, zamonaviy dunyoda ishlash va yashash qobiliyatini shakllantirish, talabalar o'rtasida sog'lom va xavfsiz turmush (o'zi madaniyatini shakllantirish);

5) pedagogik jihatdan sog'lom va yuqori sifatlil ta'lim shakllari, o'qitish va talabiy usullarini qo'llash;

6) talabalarining psixofizik rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini va ularning sog'lig'ini hisobga olish, nogironlarning ta'lim olishi uchun zarur bo'lgan maxsus sharoitlarga rioya qilish, zarurat tug'ilganda tibbiy tashkilotlar bilan o'zaro aloqada bo'lish;

7) o'z kasbiy darajalarini muntazam ravishda oshirib borish;

8) ta'lim to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ushbu lavozimga muvofiq qo'llashda attestatsiyadan o'tish;

9) mehnat to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq ishga qabul qilinganida davlatdagi tibbiy ko'rikdan va davriy tibbiy ko'rikdan, shuningdek ish berruvchining yo'nalishi bo'yicha navbatdan tashqari tibbiy ko'rikdan o'tishi;

10) Rossiya Federatsiyasi qonunlarida belgilangan tartibda mehnatni muhofaza qilish sohasidagi bilim va ko'nikmalarni o'qitish va sinovdan o'tkazish;

11) ta'lim tashkiloti ustaviga, o'qishni ta'minlovchi tashkilotning ishchilashirilgan tarkibiy o'quv bo'limlari to'g'risidagi nizomga, ichki mehnat qoidalariga rioya qilish.

9. Rossiya Federatsiyasi Ta'lim va fan vazirligining 01.01.01 yildagi 2562-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan maktabgacha ta'lim muassasasi to'g'risidagi nomunaviy nizom bolalar bog'chasini maktabgacha ta'limning umumiy ta'lim dasturlari amalga oshiradigan ta'lim muassasasi turi sifatida belgilaydi. DOU ta'lim, o'qitish va rivojlanish, shuningdek, 2 oylik bolalarni nazorat qilish, parvarish qilish va rivojlantirishni ta'minlaydi. 7 yilgacha.

Maktabgacha ta'lim muassasasining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: Talabalarining hayotini himoya qilish va jismoniy va ruhiy salomatligini mustahkamlash;

75

O'quvchilarning kognitiv-nutqiy, ijtimoiy-shaxsiy, badiiy, estetik va jismoniy rivojlanishini ta'minlash;

Fuqarolik talabalarining yosh toifalarini, inson huquq va erkinliklarini hurmat qilishni, atrof-muhitga, vatanga, oilaga muhabbatni hisobga olgan holda ta'lim berish;

O'quvchilarning jismoniy va (yoki) aqliy rivojlanishidagi kamchiliklarini zaruriy tuzatishni amalga oshirish;

Bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash uchun o'quvchilar oilalari bilan o'zaro aloqa qilish;

Bolalarni tarbiyalash, o'qitish va rivojlantirish masalalari bo'yicha oilalarga (qonuniy vakillarga) maslahat va uslubiy yordam ko'rsatish.

Rossiya Federatsiyasining "Ta'lim to'g'risida" gi qonuniga binoan DOI dasturni o'zgaruvchan dasturlardan mustaqil ravishda tanlash huquqiga ega. Ushbu qonunlar Rossiya Federatsiyasining barcha bolalar bog'chalarining asosiy faoliyatiga aylanadi.

Bugungi kunda Rossiya Federatsiyasida quyidagilar mavjud davlat va shahar maktabgacha ta'lim muassasalari turlari:

1) bolalar bog'chasi;

2) o'quvchilarning rivojlanishi uchun bir yoki bir nechta ustuvor yo'nalishlarga (intellektual, badiiy va estetik, jismoniy va boshqalar) ega bo'lgan umumiy rivojlanayotgan bolalar bog'chasi;

3) o'quvchilarning jismoniy va aqliy rivojlanishidagi og'ishlarni malakali tuzatish amalga oshirilgan holda kompensatsion tipdagi bolalar bog'chasi;

4) sanitariya-gigiena, profilaktika va rekreatsiya tadbirlari va protseduralarini ustuvor amalga oshirgan holda bolalar bog'chalarini nazorat qilish va reabilitatsiya qilish;

5) estrodiol tipdagi bolalar bog'chasi (kombinatsiyalangan bolalar bog'chasining tarkibi umumiy rivojlanish, kompensatsion va sog'liqni saqlash guruhlari boshqa kombinatsiyaga kiritishi mumkin);

Maktabgacha ta'lim muassasasining asosiy vazifalari bolalarning hayotini himoya qilish va sog'lig'ini yaxshilash, bolaning intellektual, shaxsiy va jismoniy rivojlanishini ta'minlash, bolaning rivojlanishidagi zarur bo'lgan og'ishlarni to'g'rilash, bolalarni umuminsoniy qadriyatlar bilan tanishtirish va bolaning har tomonlama rivojlanishi uchun oila bilan o'zaro munosabatlarni tashkil etishdir.

Maktabgacha ta'lim muassasasida o'qituvchilik faoliyatiga ruxsat beriladi o'rta-maxsus yoki oliy kasb-hunar ma'lumotiga ega bo'lgan shaxslar. Ushbu shaxslarning ta'lim malaka darajasi tegishli ma'lumot va (yoki) malaka darajasi to'g'risidagi davlat tomonidan tasdiqlangan hujjatlar bilan tasdiqlangan.

O'qitish faoliyatiga yo'l qo'yilmaydi yuzlar:

Shuning qonuniy kuchga kirgan hukmiga muvofiq pedagogik faoliyat bilan shug'ullanish huquqidan mahrum bo'lgan;

Shaxsning hayoti va sog'lig'i, erkinligi, shahri va qadr-qimmatiga qarshi jinoyatlar uchun (psixiatrik kasalxonaga noqonuniy joylashtirilganlik, tuhmat va haqorat qilish bundan mustasno) jinoyi javobgarlikka tortilgan yoki jinoyi javobgarlikka tortilgan (jinoyi ta'qib qilinishi bilan tugatilgan shaxslar bundan mustasno).), shaxsning jinsiy daxlsizligi va jinsiy erkinligi, oilaga va voyaga yetmaganlarga, jamoat sog'lig'i va ijtimoiy axloqqa, shuningdek jamoatchilikka qarshi xavfsizlik;

Qasddan og'ir va o'ta og'ir jinoyati uchun olib tashlamagan yoki sudlanganlik holati;

Federal qonun bilan belgilangan tartibda qonunga muvofiq bo'lmagan deb e'lon qilingan;

Sog'liqni saqlash, ijtimoiy rivojlanish, mehnat va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish sohasidagi davlat siyosati va huquqiy tartibga solishni ishlab chiqish funktsiyalarini bajaradigan federal ijroiya organi tomonidan tasdiqlangan ro'yxatda ko'zda tutilgan kasalliklarga ega bo'lsa.

10. Kostroma viloyati qonuni "Kostroma viloyatida bola huquqlarining kafollatlari to'g'risida" (1998 y.). Bolaning huquqlari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash tadbirlarini amalga oshirish bilan bog'liq munosabatlarni, shuningdek, Kostroma viloyatida bolaning huquqlari va qonuniy manfaatlarining asosiy kafollatlarini amalga oshirish munosabatlari tartibga soladi. Ushbu Qonun Kostroma viloyatida yashovchi yoki vaqtincha yashaydigan barcha bolalarga nisbatan qo'llaniladi. Rossiya Federatsiyasi fuqarolari, shu jumladan majburiy ko'chirilganlar, shuningdek chet el fuqarolari, fuqaroligi bo'lmagan shaxslar, qo'choqlar.

1.2. O'zbekiston Respublikasining Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori

O'lgan davr mobaynida mamlakatimizda o'sib borayotgan avlodni sog'lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha

ta'limning samarali tizimini tashkil etish bo'yicha keng ko'lami ishlar amalga oshirildi.

Maktabgacha ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish uchun yaratilgan qulay shart-sharoitlar nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari sonini yanada oshirish va ular ko'rsatadigan xizmatlar turini kengaytirish uchun mustaklam poydevor bo'ldi.

Shu bilan birga, olib borilgan tahlil, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrovini ta'minlash, maktabgacha ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv-metodik materiallar va badiiy adabiyotlar bilan to'ldirish, sohaga matakali pedagog va boshqaruv kadrlarini jalb qilish masalalarini hal etish zarurligini ko'rsatmoqda.

Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, bolalarning sifati maktabgacha ta'limdan teng foydalanishni ta'minlash, maktabgacha ta'lim xizmatlarining nodavlat sektorini rivojlantirish maqsadida, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 30-sentabrda "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3955-son qaroriga muvofiq:

1. Quyidagilar:

a) O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi(keyingi o'rinlarda – Konsepsiya) 1-ilovaga muvofiq, quyidagilarni nazarda tutgan holda:

Maktabgacha ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish;

Maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish;

Bolalarning sifati maktabgacha ta'lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish;

Maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;

Maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini moliyalashtirish shaffoqligi va samardorligini ta'minlash;

Maktabgacha ta'lim tizimiga maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga muvofiq yangi yondashuvlarni joriy etish;

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning sog'lom va balanslashtirilgan ovqatlanishini, sifati tibbiy parvarishini ta'minlash;

b) O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini 2019-yilda amalga oshirish bo'yicha "Yo'l xaritasi"(keyingi o'rinlarda – "Yo'l xaritasi") 2-ilovaga muvofiq;

v) 2019-2024-yillarda O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning maqsadli ko'rsatkichlar3-ilovaga muvofiq;

g) 2025-2030 yillarda O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning maqsadli ko'rsatkichlar4-ilovaga muvofiq belgilansin.

Belgilansinki, Konsepsiya erishilgan natijalar, maqsadli ko'rsatkichlar va topilishi davriga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlardan kelib chiqqan holda har yili belgilanadigan alohida "Yo'l xaritasi" asosida bosqichma-bosqich amalga oshiriladi.

2. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi:

har yili 1 dekabrga qadar o'tayotgan yilning "Yo'l xaritasi" bajarilishi yakunlarini batafsil o'rganish asosida keyingi yil uchun "Yo'l xaritasi"ni ishlab chiqish va tasdiqlash uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga kiritish;

"Yo'l xaritalari"ning bajarilishi usidan doimiy monitoring olib borsin.

3. Mazkur qarorda nazarda tutilgan tadbirlarni moliyalashtirish manbalari e'tib quyidagilar belgilansin:

O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti mablag'lari;

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi huzuridagi Maktabgacha ta'limni rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari;

Jismoniy va yuridik shaxslarning xayriya mablag'lari;

Xalqaro moliya tashkilotlari, xorijiy davlatlar va boshqa donorlar kreditlari (qarzlar), grantlari va texnik ko'maklashish mablag'lari;

Qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa manbalar.

4. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti xarajatlarning har yillik parametrlarini shakllantirishda qaratiladigan byudjet mablag'lari doirasida davlat maktabgacha ta'lim muassasalarini moliyalashtirish va ularning moddiy-texnika bazasini rivojlantirish uchun mablag'larni nazarda tutsin.

5. Quyidagilarga:

O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri o'rinbosari A.A.Abdulkakimovga – mab'ul vazirliklar va idoralarning Konsepsiya hamda "Yo'l xaritasi"ni bajarish bo'yicha faoliyati va o'zaro hamkorligini samarali tashkil etish, "Yo'l xaritalari" bajarilishini monitoring qilish davomida aniqlangan kamchiliklarni o'z vaqtida bartaraf etish;

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vaziri A.V.Shingun Konsepsiya va "Yo'l xartiasi"da nazarda tutilgan tadbirlarni o'z vaqtida, sifati va to'laqonli bajarish yuzasidan shaxsiy javobgarlik yuklansin.

6. *O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administrasiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi, O'zbekiston Milliy axborot agentligi hamda O'zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi ommaviy axborot vositalarida mazkur qarorning maqsad va vazifalarini keng yoritish bo'yicha chiqishlar va tematik ko'rsatuvlar tashkil qilsin.*

7. *O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda ikki oy muddatda qonun hujjatlariga ushbu qarordankelb chiqadigan o'zgartirish va qo'shimchalardir to'g'risida Vazirlar Mahkamasiga takliflar kiritish.*

8. *Mazkur qarorning ijrosini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A.N.Arifov va O'zbekiston Respublikasi Prezidenti maslahatchisi A.A.Abduravxov tomonidan amalga oshiriladi.*

O'zbekiston Respublikasi prezidentining «Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi qarori qabul qilindi.

Qaror maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, bolalarning sifati maktabgacha ta'limdan teng foydalanishini ta'minlash, maktabgacha ta'lim xizmatlarining nodavlat sektorini rivojlantirish maqsadida, qabul qilinmoqda.

Prezident qaroriga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlangan va u quyidagilarni nazarda tutadi:

- maktabgacha ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish;
- maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish;
- bolalarning sifati maktabgacha ta'lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish;
- maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;
- maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini moliyalashtirish shaffofligi va samaradorligini ta'minlash;

- maktabgacha ta'lim tizimiga maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish;
- maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning sog'lom va balanslashtirilgan ovqatlanishini, sifati tibbiy parvarishini ta'minlash;
- Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini 2019 yilda amalga oshirish bo'yicha «Yo'l xartiasi»;

2019–2024 yillarda O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning maqsadli ko'rsatkichlari;

2025–2030 yillarda O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning maqsadli ko'rsatkichlari tasdiqlangan.

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi har yili 1 dekabrda qabul o'tayotgan yilning «Yo'l xartiasi»ni ishlab chiqadi va tasdiqlash uchun maqsadli keyingi yil uchun «Yo'l xartiasi»ni ishlab chiqadi va tasdiqlash uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga kiritadi, shuningdek, «Yo'l xartiasi»ning bajarilishi ustidan doimiy monitoring olib boradi.

Tadbirlarni moliyalashtirish manbalari etib quyidagilar belgilanmoqda:

- O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti mablag'lari;
- O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi huzuridagi Maktabgacha ta'limni rivojlantirish jang'armasi mablag'lari;
- jismoniy va yuridik shaxslarning xayriya mablag'lari;
- xalqaro moliya tashkilotlari, xorijiy davlatlar va boshqa donorlar kreditlari (qarzlar), grantlari va texnik ko'maklashish mablag'lari;
- qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa manbalar.

Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlandi

Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi prezident qarori qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi prezident qarori qabul qilindi. Ushbu haqda Adliya vazirligining telegramdagi «Huquqiy axborot» kanalidagi xabar berildi.

Qaror bilan O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlandi.

Konsepsiya doirasida maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar

yaratiladi. Shuningdek, bolalarning sifati maktabgacha ta'lim bilan qamrovi oshiriladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning sog'lom va balanslashirilgan oqatlanishi hamda sifati tibbiy parvarishi ta'minlanadi.

Qaror bilan konsepsiyani 2019 yilda amalga oshirish bo'yicha «Yo'l xaritasi» hamda 2019–2024 yillarda O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning maqsadli ko'rsatkichlari tasdiqlandi.

Mazkur konsepsiyada quyidagilar nazarda tutilgan:

Maktabgacha ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish;

Maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish;

Bolalarning sifati maktabgacha ta'lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish;

Maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;

Maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini moliyalashtirish shaffofligi va samaradorligini ta'minlash;

Maktabgacha ta'lim tizimiga maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish;

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning sog'lom va balanslashirilgan oqatlanishi, sifati tibbiy parvarishini ta'minlash.

Nima sababdan bu konsepsiyaga «tengl-yo'l» deb ta'rif berilyapti?

2019-yil 8-may kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev PF-4312 «O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi farmonini imzolagan haqida xabar bergandik.

Ushbu konsepsiyani 2019-yilda amalga oshirish bo'yicha «Yo'l xaritasi» tasdiqlandi. Konsepsiya o'rta va uzoq muddatli istiqbol uchun maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish maqsadlari, vazifalari, ustuvorliklari va bosqichlarini belgilab berdi.

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlar va kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish uchun asos

bo'lad. Hujjat malakali pedagogik kadrlarning yetishmovchiligi, davlat MTMlarining to'lib ketganligi, moddiy-texnik holatining nomuvofiqligi, hamda davlat MTMlarining o'quv-metodik materiallari bilan past darajada ta'minlanganligi muammolarining hal etilishini nazarda tutadi.

«Qabul qilingan maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi tengl-yo'l hisoblanadi: birinchidan, mazkur hujjatda erishilgan natijalarning o'lchovliligi ta'minlangan aniq, maqsadli ko'rsatkichlar belgilangan. Xususan, 2030-yilgacha maktabgacha ta'lim bilan qamrab olingan bolalar miqdorini joriy ta'lim bo'limdan 80,8 foizgacha oshirish vazifasi qo'yilgan. Shu bilan birga, MTV tumanidan ta'lim muassasalari quvvatlarining kuchaytirilishi davom ettiriladi: 2030-yilga kelib o'rta miqdori yangi MTMlarni ochish hisobiga 56,8% ga (2030-yilga kelib – 132,3 foizga) ortadi, hamda davlat-xususiy sherikligi va respublikaning chekka tumanlari uchun aktual bo'lgan muqobil maktabgacha ta'lim shakllari rivojlantiriladi. Keyingi yillarda pedagogik va boshqaruv kuchlariga alohida e'tibor qaratiladi. Ishlar ikki yo'nalishda olib boriladi: pedagoglar miqdorini oshirish va maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini tayyorlashda, qayta tayyorlashda, malakasini oshirishda va rivojlantirishda yangi yondashuvlarni tatbiq etish. Konsepsiya bilan belgilangan maqsadli ko'rsatkichlar respublika miqyosidan viloyat, tuman va shahar darajasigacha tushadi, hamda ushbu natijalarga erishish uchun qay miqdorda pul mablag'larining zarurligi to'g'risidagi hisob-kitoblar bilan asoslanadi», – deb ta'kidlab o'tadi Maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini tashkil etish va strategik rivojlantirish bosh boshqarmasi boshlig'i Yelena Ten.

Qabul qilingan Konsepsiyaga ko'ra maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari quyidagilardir:

Maktabgacha ta'lim sohasidagi me'yoriy-huquqiy bazani yanada takomillashtirish (Maktabgacha ta'limning davlat standartini ishlab chiqish, MTMlar xodimlarini moddiy resurslar, oziq-ovqat mahsulotlari, dori vositalari bilan ta'minlash normativlarini tasdiqlash, muqobil maktabgacha ta'lim shakllarini amalga oshirish tartibini ishlab chiqish);

Maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlanishi uchun shart-sharoit yaratish («Birinchil qadam» davlat dasturini va inklyuziv ta'limni keng miqyosda tatbiq etish, o'quv materiallarini ishlab chiqish, maktabgacha va maktabdan tashqari ta'limning bog'liqligini ta'minlash);

Qamrovni oshirish, bolalarning sifati maktabgacha ta'lim olishlari uchun muqobil usullarni ta'minlash, davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish (yangi MTMlarni qurish va eskilarini rekonstruksiya qilish, bepul bir yillik maktabga tayyorgarlikni keng miqyosda tatbiq etish, muqobil maktabgacha ta'lim shakllarini

rivojlantirish, respublikadagi barcha MTMLarni kommunal xizmatlar bilan bosqichma-bosqich ta'minlash);

Innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarni tatbiq etish (axborot ma'lumotlar bazasini va multimedia mahsulotlarini ishlab chiqish, uy ta'limi va ota-onalarning ma'lumot olishi uchun raqamli ta'lim resurslarini tatbiq etish, respublikaning barcha MTMLarni kompyuterlar bilan ta'minlanishini va Internet tarmog'iga ulanishini bosqichma-bosqich amalga oshirish);

Maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, moliyalashtirishning shaffofligini va samaradorligini ta'minlash (samarali monitoring mexanizmlarni yaratish, manfaatdor shaxslarga ma'lumotlarni taqdim etish, muomalalar bilan ishlash tizimini takomillashtirish, chet el investitsiyalarini va grantlarini jalb qilish, me'yoriy kishi boshiga moliyalashtirishni birin-ketin tatbiq etish);

Kadrlarni tanlashda va rivojlantirishda yangi yondashuvlarni tatbiq etish (xalqaro ta'lim standartlarini tatbiq etish, chet el ekspertlarini jalb qilish va chet elga tajriba o'ttirish safarlarini tashkil etish, xodimlar faoliyatining samaradorligini baholash mezonlarini ishlab chiqish, kadrlarni moddiy rag'batlantirish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish);

MTMLarda bolalarning sog'lom va muvozanatli o'qitilishini, sifati tibbiy parvarish bilan ta'minlash (MTMLarni mahsulotlar bilan ta'minlanishining markazlashtirilgan monitoring tizimini yaratish, auntsorsing shartlari asosida maxsuslashtirilgan korxonalarni jalb qilish, alohida ehtiyojlari bo'lgan bolalarga kompleks yordamni takomillashtirish).

Konsepsiya bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi tomonidan har yili 1-dekabrga qadar o'tayotgan yilning natijalarini o'rganib chiqish asosida keyingi yil uchun «Yo'l xaritasi» ishlab chiqadi va tasdiqlash uchun Vazirlar Mahkamasiga kiritadi.

Ta'lim sohasini isloh qilish bugun hukumatimiz diqqat e'tiborida turgan dolzarb sohalardan biri, desak mubolag'a bo'lmaydi. So'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimini isloh qilish va rivojlantirishga qaratilgan qonunlar, qarorlar qabul qilindi, amaliyotga joriy etilmoqda.

Maktabgacha ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish, bolalarni maktabgacha ta'lim bilan bosqichma-bosqich to'liq qamrab olishni ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvi tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni bilan Maktabgacha ta'lim vazirligi tashkil etildi.

Bugungi kunda O'zbekistonda 14 mingdan ortiq maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyat ko'rsatmoqda. 2019-yilda Maktabgacha ta'lim vazirligi tizimga bolalar qamrovini 52 foizga yetkazdi. 2020-yilda bu ko'rsatkich 59,5 foiz bo'lishi kutilmoqda, shuningdek, 85,2 foiz 6 yoshli bolalarni majburiy 1 yillik ta'lim bilan qamrab olib rejalashtirilgan.

Malumki, Maktabgacha ta'lim vazirligi tashkil etilmasdan avval tizimda innovatsiy dasturlar joriy etilmagan, bolalarni maktabga tayyorlash bo'yicha muqobil, moslashuvchan modellar yetarli darajada rivojlanmagan. Taraqqiy etgan muhitlardagi kabi bolalarni ijtimoiy, shaxsiy, hissiy, nutqiy, matematik, ijtimoiy va ijodiy rivojlantirish, atrof-muhit bilan tanishuvga yo'naltirilgan ma'muriy davlat ta'lim dasturlari tatbiq qilinmagan edi. Davlat maktabgacha ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning aksariyati o'ra maxsus ma'lumotga ega bo'lib, bolalarni maktab ta'limiga talab darajasida tayyorlash imkonini bermas edi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori misolida ko'rsak, mazkur konsepsiya maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, bolalarning shaxsiy maktabgacha ta'limdan teng foydalanishini ta'minlash, maktabgacha ta'lim standartlarini rivojlantirish, bir so'z bilan aytganda, maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning maqsadli vazifalarini qamrab olgan bo'lib, jarayonning muvofiqlari va bosqichlarini belgilab beradi.

Konsepsiya tasdiqlangandan so'ng o'tgan bir yildan ortiq vaqt mobaynida maktabgacha ta'lim tizimida yangi Qonun qabul qilindi, yangi loyihalar, islohotlar bosqichma-bosqich amalga oshirilib kelimoqda. Xususan, 2019-yilda Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni qabul qilindi.

Mazkur Qonunda maktabgacha ta'lim va tarbiyaning asosiy tamoyillari, o'qitish o'chadagi davlat siyosati yo'nalishtari, shuningdek, Vazirlar Mahkamasi, Maktabgacha ta'lim vazirligi, Sog'liqni saqlash vazirligi, egaligida maktabgacha ta'lim tashkilotlari bo'lgan davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari va mahalliy davlat hokimiyati organlarining vakolatlari belgilangan.

Qayd etilgan Konsepsiyada 2030-yilgacha 3-7 yoshdagi bolalarning 80,8 foizini maktabgacha ta'lim bilan qamrab olinishining ta'minlanishi ko'zda tutilgan. Xususan, 2030-yilda yangi maktabgacha ta'lim tashkilotlari binolarini qurish, muvofiqlashtiril rekonstruksiya qilish, bir paytlar bog'cha bo'lgan binolarni qayta maktabgacha ta'lim vazirligi hisobiga qaytarish, maktabgacha ta'limning muqobil tashkilotlari joriy etish kabi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

2020-yilgi dasturlarga muvofiq 18 ta obyekt qurib bitkazilishi, 129 ta bo'sh inshoot foydalanishga topshirilishi va 261 ta davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti ta'mirlanishi rejalashtirilgan. Bu esa qo'shimcha yangi 32,7 ming o'rinni yaratadi.

Maktabgacha ta'limda xususiy sektorni rag'batlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu tariqa, 2018-2019-yillarda Maktabgacha ta'lim vazirligi umumiy qiymati 3,89 trln. so'mga teng Davlat-xususiy sheriklik haqidagi shartnomalarni imzoladi (ulardan 1,1 trln. so'mi tadbirkorlar hisobidan ajratilgan bo'lsa, 2,8 trln. so'mi - imtiyozli kreditlar hisobiga to'g'ri keldi). Foydalanishga topshirilishi kutilayotgan nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari quvvati 147,9 ming o'ranga teng. 2020-yilda yana 2 mingga oilaviy va 420 ta davlat-xususiy sheriklik doirasidagi maktabgacha ta'lim tashkilotlari ochilishi rejalashtirilgan.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun pedagog va boshqaruv kadrlarini tayyorlash, qayta tayyorlash va salohiyatini oshirish borasida ham ijobiy o'zgarishlar kuzatilmoqda.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish ham Konsepsiyaning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Mazkur tizimda innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish maqsadida maktabgacha ta'lim tashkilotlarini kompyuterlar bilan ta'minlash, internet tarmog'iga ulanishi bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda.

Maktabgacha ta'limda tarbiya samaradorligini oshirish yuzasidan davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiyada axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishni yana-da takomillashtirish mavzusida tuman (shahar) Maktabgacha ta'lim bo'limlari tomonidan o'quv-seminarlar, tushuntirish ishlari olib borilmoqda. Ushbu tadbirlarda "OPEN EMIS" tizimidagi xato kamchiliklarni tuzatish bo'yicha amaliy ko'nikmalar berilmoqda.

2.3. O'zbekiston Respublikasi Davlat MTM to'g'risidagi nizomi ***O'zbekiston Respublikasida davlat maktabgacha ta'lim muassasasi***

to'g'risidagi nizom

1. Umumiy qoidalar
2. Maktabgacha ta'lim muassasasini tashkil etish tartibi
3. Maktabgacha ta'lim muassasasi faoliyatini tashkil etish
4. Maktabgacha ta'lim muassasasini butlash
5. Ta'lim jarayoni qamashchilari
6. Maktabgacha ta'lim muassasasini boshqarish

86

7. Maktabgacha ta'lim muassasasining mol-mulki va pul mablag'lari
8. Maktabgacha ta'lim muassasasining javobgarligi
9. Yalquniy qoidalar

Umumiy qoidalar

Ushbu Nizom O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish, uning uzluksizligini, shuningdek Kadrlar tayyorlash milliy dasturi vazirlari samarali amalga oshirilishini ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan hamda davlat maktabgacha ta'lim muassasalari (keyingi o'rinlarda shunda "maktabgacha ta'lim muassasasi" deb yuritiladi) faoliyatini tartibga soladi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi o'z faoliyatida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarorlari va boshqa hujjatlariga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlariga, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlariga, ushbu Nizomga hamda o'z ustaviga amal qiladi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi ta'lim-tarbiya va sog'lomlashtirish muassasasi hisoblanadi, quyidagilar uning asosiy vazifalari hisoblanadi:

- Bolalarning hayotini muhofaza qilish va sog'lig'ini mustahkamlash;
- Bola shaxsi asoslarini shakllantirish, uning bilimga qiziqishlarini rivojlantirish;
- Bolaning intellektual, shaxsiy va jismoniy rivojlanishini ta'minlash;
- Bolaning rivojlanishidagi nuqsonlarni zarur tarzda tuzatish;
- Bolalarni milliy madaniyat va umuminsoniy qadriyatlar bilan tanishtirish;
- Bolalarni maktabda o'qishga tayyorlash.

Maktabgacha ta'lim muassasasini tashkil etish tartibi

Maktabgacha ta'lim muassasasi muassis tomonidan tashkil etiladi va qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkaziladi.

Quyidagilar:

- Davlat boshqaruvi organlari;
- Mahalliy davlat hokimiyati organlari;
- Davlat korxonalari;
- Qonun hujjatlariga muvofiq boshqa davlat tashkilotlari davlat maktabgacha ta'lim muassasasining muassislari bo'lishi mumkin.
- Maktabgacha ta'lim muassasalari o'z ishining o'ziga xosligiga muvofiq quyidagi tiplarga bo'linadi:
- Umumiy tipdagi maktabgacha ta'lim muassasasi;

87

ixtisoslashtirilgan (jismaniy va psixik rivojlanishida har xil nuqsonlar mavjud bo'lgan bolalar uchun);

Sanatoriy tipidagi (zaif, turli yuqumli kasalliklarni boshdan kechirgan, surunkali asoratlarga ega bo'lgan bolalar uchun).

Maktabgacha ta'lim muassasasi o'z ustaviga, bank muassasalarida hisob raqamiga, O'zbekiston Respublikasi Davlat gerbi tasviri tushirilgan va o'z nomi ko'rsatilgan muhrga, yuridik manzili ko'rsatilgan shampga ega bo'ladi.

Maktabgacha ta'lim muassasasini akkreditatsiya qilish davlat vakolati organi tomonidan attestatsiya asosida amalga oshiriladi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi faoliyatini tashkil etish

Maktabgacha ta'lim muassasasi belgilangan davlat normativlariga va maktabgacha ta'lim muassasasiga qo'yiladigan talablarga muvofiq bolalarni tarbiyalashni, o'qitishni, ularga qarab turish va ularni parvarish qilishni hamda sog'lomlashtirishni ta'minlaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasasida ta'lim mazmuni O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlangan yoki tavsiya qilingan dasturlar bilan belgilanadi. Maktabgacha ta'lim muassasasi o'z (mualliflik) dasturlaridan foydalanishga haqlidir. Bunday dasturlarni tasdiqlash tartibi O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan belgilanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasining ish rejimi va bolalarning u yerda qancha vaqt bo'lishi maktabgacha ta'lim muassasasi ustavi va muassisning qarori bilan belgilanadi. Maktabgacha ta'lim muassasasi (guruh)ning kunduzgi va kechki vaqtlarda hamda kechayu kunduz faoliyat ko'rsatishiga yo'l qo'yiladi.

Maktabgacha ta'lim muassasasida bolalarni o'qitish va tarbiyalash davlat tilida va "Davlat tili haqida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq boshqa tillarda olib boriladi.

Maktabgacha ta'lim muassasasida oqatlanishni tashkil etish maktabgacha ta'lim muassasasiga yuklanadi hamda O'zbekiston Respublikasida tasdiqlangan sanitariya qoidalarini va normalariga muvofiq amalga oshiriladi.

Bolalarga tibbiy xizmat ko'rsatish ham shartdagi tibbiyot xodimlari, ham maktabgacha ta'lim muassasalariga birlashtirilgan sog'liqni saqlash organlarining tibbiyot xodimlari tomonidan ta'minlanadi, ular maktabgacha ta'lim muassasasi xodimlari bilan birgalikda bolalarning hayoti, sog'lig'i va jismoniy rivojlanishi, davolash-profilaktika tadbirlari o'tkazilishi, sanitariya-gigiena normalariga, oqatlanish rejimini va sifatiga rioya qilinishi uchun javob beradilar.

Tibbiyot xodimlari faoliyatini nazorat qilish mahalliy sog'liqni saqlash organlariga yuklanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi tibbiyot xodimiga xona beradi va uning ishlashi uchun tegishli shart-sharoitlar yaratadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasining shartdagi xodimlari sog'liqni saqlash organlarida bepul tibbiy ko'rikdan o'tadilar, buning uchun sarflanadigan xarajalar davlat tomonidan ajratiladigan mablag'lar doirasida belgilanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilishni tashkil etish tartibi O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan Sog'liqni saqlash vazirligi bilan birgalikda belgilanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi ustavda qayd etilgan o'z maqsadlarini va vazifalarini bajarish uchun ota-onalar yoki ularning o'rmini bosuvchi shaxslar bilan tuzilgan shartnomalar asosida olinan ehtiyojlarini hisobga olgan holda asosiy ta'lim dasturlaridan tashqari qo'shimcha pulli ta'lim xizmatlari ko'rsatishga haqlidir. Pulli ta'lim xizmatlari muassis tomonidan moliyalashtiriladigan asosiy ta'lim faoliyati o'rni va uning doirasida ko'rsatilishi mumkin emas.

Maktabgacha ta'lim muassasasini birlashtirish

Maktabgacha ta'lim muassasasiga bolalar 2 yoshdan boshlab 6-7 yoshgacha (umumlar (shaharlar) hokimliklarining qarori bilan tashkil etilgan xalq ta'limi bo'limlari huzuridagi qabul qilish komissiyasi tomonidan tegishli tibbiyot xulosasi hisobga olingan holda qabul qilinadi. Qabul komissiyasining faoliyat ko'rsatish tartibi belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

17. Muassislari mahalliy davlat hokimiyati organlari bo'lgan maktabgacha ta'lim muassasasiga bolalarni qabul qilish qabul komissiyasining qaroriga binoan sog'liq ta'limi bo'limlarining yo'llanmalari asosida amalga oshiriladi.

Muassislari boshqa organlar bo'lgan maktabgacha ta'lim muassasalariga bolalarni qabul qilish ularning muassislari tomonidan belgilanadigan tartibda amalga oshiriladi. Bo'sh o'rinlar mavjud bo'lgan taqdirda ushbu maktabgacha ta'lim muassasalari bolalarni xalq ta'limi bo'limlarining yo'llanmalari bo'yicha shartnomaga asosida qabul qilishi mumkin.

Maktabgacha ta'lim muassasasiga bolalarni qabul qilish tartibi muassis tomonidan belgilanadi.

Quyidagi bolalar:

II guruh nogironlari;

Ko'p bolali oilalarning bolalari; harbiy xizmatchilarning bolalari;

Talabalar va pedagoglarning bolalari maktabgacha ta'lim muassasasiga qabul qilishda imtiyozlardan foydalanadilar.

Qabul komissiyasi, shuningdek ota-onalari maktabgacha ta'lim muassasining moddiy- texnika bazasini mustahkamlashda yordam bergan bolalarni istisno tarzida navbatdan tashqari qabul qilishi mumkin. Bunday bolalar kontingenti maktabgacha ta'lim muassasasi rejadagi quvvati umumiy sonining 20 foizidan ortiq bo'lmashigi kerak.

Maktabgacha ta'lim muassasasida guruhlar soni muassasaning quvvatidan va guruhlarning rejalari to'ldirilishidan kelib chiqib muassis tomonidan quyidagicha belgilanadi:

Yoshdan 3 yoshgacha - kamida - 15 bola, biroq 20 boladan ortiq emas;
Yoshdan 6-7 yoshgacha - kamida - 20 bola, biroq 25 boladan ortiq emas.

Ixtisoslashtirilgan va sanatoriy yo'nalishidagi maktabgacha ta'lim muassasalarida guruhlarning to'ldirilishi bolalarning toifasiga va yoshiga (ikki yoshdan boshlab va uch yoshdan katta yoshdagilar) qarab belgilanadi va tegishli ravishda quyidagichani tashkil etadi:

Nutq og'ir nuqsonli bolalar uchun - 10-12 bola;

Nutqifonetik-fonematik nuqsonli bolalar uchun faqat uch yoshdan katta yoshdagilar uchun - 12-15 bola;

Kar bolalar uchun - 8 bola;

Yaxshi eshitmaydigan bolalar uchun - 10-12 bola;

Ko'zi ojiz bolalar uchun - 6 bola;

Yaxshi ko'rmaydigan bolalar, ambliopiyali, g'ijay bolalar uchun - 6-10 bola;

Tayanch-harakatlanish a'zosi buzilgan bolalar uchun - 6-10 bola;

Intellekti buzilgan (aqliy noraso) 3 yoshgacha bolalar uchun - 6 bola;

Uch yoshdan katta yoshdagi aqli zaif bolalar uchun - 10 bola;

Sil intoksikatsiyasi mavjud bo'lgan bolalar uchun - 15-20 bola;

Tez-tez kasallanib turadigan bolalar uchun - 15-20 bola;

Murakkab nuqsonli (ikki va undan ortiq nuqsonli) bolalar uchun - 8-10 bola; rivojlanishida boshqacha nuqsonlari (endokrin kasalliklar) mavjud bo'lgan bolalar uchun - 15-20 bola.

Guruhlarni boshqa yoshdagi guruhdan o'tgan bolalar bilan to'ldirish o'quv yili oxirida (avgust oyida), yangi qabul qilinayotganlar bilan to'ldirish esa o'rindar bo'shashiga qarab amalga oshiriladi.

Maktabgacha ta'lim muassasasida o'quv yili har yili 2 sentyabrdan boshlanadi, keyingi yilning 1 iyunida tugallanadi va yangi o'quv yili boshlangunga qadar sog'ionlashtirish davri boshlanadi.

Ushbu Nizomning 20-bandida ko'rsatilgan bolalar istalgan tipdagi maktabgacha ta'lim muassasalariga, ularda tuzatish ishlari uchun shart-sharoitlar

mavjud bo'lgan taqdirda, tibbiyot-psixologiya-pedagogika komissiyasining yo'llanmasi asosida qabul qilinadi.

Ta'lim jarayoni qatnashchilari

Maktabgacha ta'lim muassasasida bolalar, ota-onalar yoki ularning o'rinni bosuvchi shaxslar va pedagog xodimlar ta'lim jarayonining qatnashchilari hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasida vasiylik kengashlari tashkil etiladi, ularni tayinlash tartibi va ularning vakolatlari maktabgacha ta'lim muassasalarining ustavlarida belgilanadi. Vasiylik kengashlarining faoliyati belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlanadigan vasiylik kengashi to'g'risidagi hujjatlar bilan tasdiqlanadi.

Bolalarni qabul qilishda maktabgacha ta'lim muassasasi ota-onalarni yoki ularning o'rinni bosuvchi shaxslarni muassasaning ustavi va uning faoliyatini tartibga soladigan boshqa hujjatlar bilan tanishtirish shart.

Maktabgacha ta'lim muassasasi bilan ota-onalar yoki ularning o'rinni bosuvchi shaxslar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar shartnoma bilan tartibga solinadi. Shartnoma o'qitish, tarbiyalash, qarab turish va parvarish qilish jarayonida paydo bo'ladigan tomonlarning huquqlari, majburiyatlari va javobgarligini o'z ichiga oladi.

Ota-onalar yoki ularning o'rinni bosuvchi shaxslar:

O'z bolalari uchun o'qitish va tarbiyalashning shakllarini, maktabgacha

ta'lim muassasalarini tipini va ta'lim berish tilini tanlash;

Maktabgacha ta'lim muassasasi majburiyatidan maktabgacha ta'lim muassasasining ustaviga muvofiq bo'lgan zarur shart-sharoitlar ta'minlanishini talab qilish;

Bolalarning shaxsiga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'lishni talab qilish; Bolalarning bolalar maktabgacha ta'lim muassasasidagi hayot kechirishini tashkil etishda faol ishtirok etish;

Rejim doirasida ular uchun qulay bo'lgan istalgan vaqtda bolalarni maktabgacha ta'lim muassasasiga olib kelish va undan olib ketish huquqiga ega.

Ota-onalar yoki ularning o'rinni bosuvchi shaxslar qonun hujjatlariga va shartnomaga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishlari mumkin.

Ota-onalar yoki ularning o'rinni bosuvchi shaxslar quyidagilarga majbur:

Bolalarning jismoniy va psixik sog'lig'i uchun g'amxo'rlik qilish;

Bolalarning qadriyatiga hurmat bilan munosabatda bo'lish, unda mehnatsevarlik, ezigulik, mehr-shafqat fazilatlari, o'zidan katta yoshdagilarga hurmat bilan munosabatda bo'lish tuyg'ularini tarbiyalash;

Belgilangan normativlarga muvofiq bolalar bog'chasida bolaning ta'limotiga to'lovni o'z vaqtida to'lash;

Bolalarni oilada tarbiyalash uchun zarur shart-sharoitlarni ta'minlash;

Bolalarning to'laqonli o'qitilishini, ularda shaxsiy gigiyena ko'nikmalari shakllantirishini qat'iy kuzatib borish, bolani maktabgacha ta'lim muassasasiga ozoda kiyingan holda olib kelish.

Ola-onalar yoki ularning o'rini bosuvchi shaxslar qonun hujjatlarga va shartnomaga muvofiq boshqa majburiyatlardan ham olinishi mumkin.

Maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyalanuvchisi va xodimlari o'rtasidagi munosabatlardan o'zaro hamkorlik, bolaning shaxsini hurmat qilish va unga shaxsiy xususiyatlariga muvofiq rivojlanishi uchun e'timol berish asosida olib boriladi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi jamoasini butlash tartibi naminaviy shart-jadvaliga muvofiq belgilanadi.

Tegishli pedagogika ma'lumotiga, kasbiy tayyorgarlikka va yuksak axloqiy sifatlariga ega bo'lgan shaxslar pedagogik faoliyati bilan shug'ullanish huquqiga ega.

Sud hukmi bilan yoki tibbiy xulosaga muvofiq pedagogik faoliyati bilan shug'ullanishi taqiqlangan shaxslarning ushbu faoliyati bilan shug'ullanishiga yo'l qo'yilmaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi xodimlarining huquq va imtiyozlari qonun hujjatlarida, maktabgacha ta'lim muassasasi ustavida, shuningdek mehnat shartnomasi (kontrakt)da belgilanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasining pedagog xodimlari quyidagi huquqlarga ega:

Maktabgacha ta'lim muassasasini boshqarishda muassasa ustavida belgilangan tartibda qatnashish;

O'z kasbiy shaxsini va qad-qimmatini himoya qilish.

Pedagog xodimlar qonun hujjatlarga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.

Pedagog xodimlar quyidagilarga majbur:

Bolalarni yuqori professional darajada o'qitish va tarbiyalash;

Pedagog axloq-odobiga rioya qilish, bolaning qad-qimmatini hurmat qilish, bolalarni tazyiqdan himoya qilish, ularni mehnatga, ola-onaga hurmat, atrof-muhitga e'tiyotkorlik bilan munosabatlarda bo'lish ruhida tarbiyalash;

O'z malakasini belgilangan tartibda, har uch yilda oshirib borish;

O'zining kasbiy ko'nikmalarini va pedagogik mahoratini doimiy ravishda takomillashtirish.

Pedagog xodimlar qonun hujjatlarga muvofiq boshqa majburiyatlardan ham olinishi mumkin.

Maktabgacha ta'lim muassasasi xodimlariga ish haqi miqdori (lavozim masoharlari) qonun hujjatlarga muvofiq belgilanadi. Muassasa rahbari rag'batlantirish tushadigan ustamalar, qo'shimcha haq hamda boshqa to'lovlardan turi va miqdorlarini ish haqiga yo'naltiriladigan mavjud mablag'lar doirasida belgilaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasasini boshqarish

O'quv-tarbiya jarayonini takomillashtirish, maktabgacha ta'limning innovatsiya shakllarini rivojlantirish maqsadida maktabgacha ta'lim muassasasida Pedagoglar kengashi faoliyat ko'rsatadi. Pedagoglar kengashi a'zolarini saylash tartibi va uning vakolatiga kiradigan masalalar maktabgacha ta'lim muassasasi ustavida belgilanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasiga bevosita rahbarlik qilish mudir tomonidan amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'lim muassasasi mudirini ishga qabul qilish qonun hujjatlarda belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi bilan kelishgan holda amalga oshiriladi.

Davlat maktabgacha ta'lim muassasasi mudiri bilan mehnat shartnomasi bir yil muddatga tuziladi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi mudiri lavozimiga qo'yiladigan malaka talablari belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan belgilanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi mudiri:

Maktabgacha ta'lim muassasasi nomidan ishonchmasiz faoliyat ko'rsatadi, barcha muassasa va tashkilotlarda uning manfaatlarini ifodalaydi;

Maktabgacha ta'lim muassasasi mol-mulkini o'ziga berilgan vakolatlar doirasida tasarruf etadi;

Ishonchnomalar beradi;

Bank muassasalarida hisob raqamlari ochadi;

Maktabgacha ta'lim muassasasi xodimlarini ishga qabul qilish va joy-joyiga qo'yishni amalga oshiradi, rag'batlantiradi, intizomiy jazo choralarini ko'radi va ular bilan tuzilgan mehnat shartnomalari (kontraktlari)ni to'xtatadi;

O'z vakolatlari doirasida buyruqlar (farmoyishlar) chiqaradi;

Maktabgacha ta'lim muassasalarining ishlarini takomillashtirish, moddiy bazasini mustahkamlash, xodimlarni ijtimoiy muhofaza qilishni ta'minlash bo'yicha takliflarni ko'rib chiqish uchun xalq ta'limini boshqarish yuqori organiga kiritiladi;

Bolalar hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilishning samarali tashkil etilishi, o'quv-tarbiya jarayoni, moliya-xo'jalik faoliyati aholi, moddiy-texnik bazaning mustahkamlanishi va moddiy boyliklarning saqlanishi uchun javob beradi.

Maktabgacha ta'lim muassasasining mol-mulki va pul mablag'lari

Muassis yoki u vakolat bergan organ maktabgacha ta'lim muassasasiga mol-mulki qonun hujjatlarida belgilangan tartibda birligi.

Maktabgacha ta'lim muassasasiga birligi mol-mulk uning tezkor boshqaruv huquqida bo'ladi. Maktabgacha ta'lim muassasasi o'ziga birligi mol-mulki va xarajalar smetasi bo'yicha o'ziga ajratilgan mablag'lar hisobiga sotib olingan mol-mulki qonun hujjatlariga muvofiq tasarruf etadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi o'z majburiyatlari bo'yicha o'z tasarrufidagi pul mablag'larini bilan javob beradi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi faoliyati uning muassisi tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq moliyalashtiriladi.

Muassislari mahalliy davlat boshqaruv va davlat hokimiyati organlari bo'lgan davlat maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyati davlat byudjeti mablag'larini hisobiga moliyalashtiriladi.

Quyidagilar maktabgacha ta'lim muassasasi mol-mulki va moliyaviy resurslarini shakllantirish manbalari hisoblanadi:

Byudjet mablag'larini va byudjetdan tashqari mablag'lar;

Boshqa jismoniy va yuridik shaxslarning ixtiyoriy ehsoslari hamda maqsadli badallari;

Qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa manbalar.

Bolalarning maktabgacha ta'lim muassasasida bo'lishi uchun to'lov miqdori va uni to'lash tartibi qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadi. To'lov belgilangan tartibda bank muassasalarida ochilgan hisob raqamlariga to'lanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasini moliyalashtirish tasdiqlangan, belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilgan xarajalar smetasi muvofiq amalga oshiriladi.

Maktabgacha ta'lim muassasasiga byudjetdan tashqari qo'shimcha mablag'larining jalb etilishi byudjetdan moliyalashtirishning kamayishiga olib kelmaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi o'z moliya-xo'jalik faoliyatini byudjet mablag'larini va byudjetdan tashqari mablag'lar doirasida amalga oshiradi.

Maktabgacha ta'lim muassasasining javobgarligi

Maktabgacha ta'lim muassasasi:

O'z ustavida nazarda tutilgan funksiyalarning bajarilmaganligi;

94

Ta'lim dasturlarining to'liq hajmda bajarilmaganligi, amalga oshirilmagan ta'lim dasturlarining sifati;

Ta'lim jarayonini tashkil etishning qo'llanayotgan shakllari, metodlari va vositalarining bolalarning yosh, ruhiy-fiziologik xususiyatlariga, qobiliyatiga, iqtisodiy, qiziqishlariga va ehtiyojlariga nomuvofiqligi;

Muassasada tarbiyalanayotgan bolalarning ta'lim jarayoni vaqtidagi hayoti va sog'lig'ini uchun qonun hujjatlarida belgilangan tartibda javob beradi.

Yakuniy qoidalar

Maktabgacha ta'lim muassasasida maktabgacha ta'lim muassasasining asosiy faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan tashkilotlarning, shu jumladan, siyosiy partiyalar va harakatlarning tashkil etilishiga va faoliyat ko'rsatishiga yo'l qo'yilmaydi. Davlat maktabgacha ta'lim muassasasidagi ta'lim dunyoviy xususiyatga ega.

Maktabgacha ta'lim muassasasi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda qayta tashkil etilishi, tugatilishi mumkin.

Maktabgacha ta'lim muassasasi tugatilgan taqdirda uning pul mablag'larini va mol-mulkidan, uning majburiyatlarini qoplash bo'yicha to'lovlar cheklangan holda, qonun hujjatlariga va muassasa ustaviga muvofiq foydalaniladi.

O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami", 2007 yil, 43-son, 431-madda.

Davlat maktabgacha ta'lim muassasasi to'g'risida nizam

Maktabgacha ta'lim muassasasining maqsadi quyidagilardir:

1. bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish;
 2. ta'lim-tarbiya berish orqali bolalarni maktab ta'limiga sifati tayyorlash;
 3. bolalarni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish.
- Maktabgacha ta'lim muassasasida 5 kunlik ish haftasi uchun, qoidaga ko'ra, bolalarning quyidagi muddarda bo'lishi joriy etiladi:

- 12 soat;
- 10,54 soat;
- 9 soat;
- 4 soat.

Davlat maktabgacha ta'lim muassasasiga 3-7 yoshdagi bolalar qabul qilinadi (ilgari ushbu yosh 2-6 yoshni tashkil etar edi, ba'zi holatlarda 7 yoshgacha bo'lgan bolalarning qatnashiga yo'l qo'yilardi).

95

Bolalarni qabul qilish uchun qabul komissiyalari tuziladi. Mazkur komissiyalar 5 nafar a'zodan iborat bo'ladi:

1. qabul komissiyasi raisi — xalq ta'limi muassasalari faoliyatini metodik ta'minlash va tashkil etish tuman (shahar) bo'limi mudiri;
2. qabul komissiyasi a'zolari — davlat maktabgacha ta'lim muassasasi mudiri, metodisti va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi vakili;
3. qabul komissiyasi kotibi — xalq ta'limi muassasalari faoliyatini metodik ta'minlash va tashkil etish tuman (shahar) bo'limining maktabgacha ta'limi bo'limi mutaxassisi.

Ota-onalar yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxslar tomonidan qabul komissiyasiga quyidagi hujjatlar taqdim etiladi:

1. davlat maktabgacha ta'lim muassasasiga qabul qilish bo'yicha yo'llanma berish to'g'risida ariza;
 2. bolaning tug'ilganligi haqidagi guvohnomasining nusxasi;
 3. bolaning otasi yoki onasining pasporti nusxasi;
 4. yashash joyidan ma'lumotnoma;
 5. ota-onasining ish joyidan ma'lumotnoma (agar ishlasa).
- Taqdim etilgan hujjatlar qabul komissiyasi tomonidan 7 kun muddatda ko'rib chiqilib, quyidagi qarorlardan biri qabul qilinadi:

1. bolani ota-onalar tomonidan yozilgan arizada ko'rsatilgan maktabgacha ta'lim muassasasiga qabul qilish uchun yo'llanma berish to'g'risida;
 2. ota-onalar tomonidan yozilgan arizada ko'rsatilgan davlat maktabgacha ta'lim muassasasida bo'sh o'rin bo'lmagan hollarda topshirilgan hujjatlarni navbarga qo'yish to'g'risida;
 3. ota-onalarning xohishiga ko'ra boshqa maktabgacha ta'lim muassasasiga yo'llanma berish to'g'risida.
- Qabul komissiyasining qarori haqida 3 kun muddatda ariza beruvchilarga ma'lum qilinishi kerak.

Nodavlat maktabgacha ta'lim muassasasi to'g'risida nizom

Nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari ham davlat maktabgacha ta'lim muassasalari singari maqsadlarni bajaradi.

Mazkur muassasalar belgilangan tartibda litsenziya olgan paytdan boshlab ta'lim faoliyatini amalga oshirish huquqiga ega bo'ladi. Qonunchilikka muvofiq, nodavlat maktabgacha ta'lim muassasasini akkreditatsiya qilish vakolati davlat organi tomonidan attestatsiya asosida amalga oshiriladi. Nodavlat maktabgacha ta'lim muassasasining ish tartibi va bolalarning muassasada bo'lish vaqti muassasa

ustavi hamda muassasining qarori bilan belgilanadi. Qisqa muddatli guruhlarcha uchun 4 soatli ish tartiblari belgilandi.

Nodavlat maktabgacha ta'lim muassasasiga bolalarni qabul qilish tegishli tibbiy xulosa asosida amalga oshiriladi. Bolalarni qabul qilish va ularni chiqarish tartibi nodavlat maktabgacha ta'lim muassasasining ustavi bilan belgilanadi (nizomda bolalarni qabul qilish va chiqarishning eng past va eng yuqori yoshiga normativ tarzda belgilanmagan - ta'hr.).

Jismoniy yoki psixik rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun

Ixtisoslashtirilgan davlat maktabgacha ta'lim muassasasi to'g'risida nizom

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim muassasasi ta'lim-tarbiya berish, korreksion-pedagogik va davolash-sog'lomlashtirish faoliyatini olib boruvchi muassasa hisoblanadi.

Mazkur muassasalar muassis tomonidan tashkil etiladi va qonun hujjatlarida belgilangan tartibda davlat ro'yxatidan o'tkaziladi. Bunday muassasalarni tashkil etish uchun xalq ta'limi hamda sog'liqni saqlash hududiy organlari ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim muassasasi tashkil etish mo'ljallanayotgan hududdagi oxirgi 5 yil davomida 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan bolalar orasida tegishli nuqsonlarning ko'payganligi haqida zarur ma'lumotlarni to'playdi.

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim muassasalari ularning ixtisoslashuviga ko'ra 6 turga bo'linadi. Bolalar bunday muassasalarga tibbiy-psixologik-pedagogik komissiyalarning xulosasi asosida ota-onalar yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxslar roziligi bilan qabul qilinadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyalanuvchilarining sog'lom va xavfsiz o'qatlanishini tashkil etish to'g'risida Nizom

Mazkur nizom talablari barcha turdagi maktabgacha ta'lim muassasalariga nisbatan tatbiq etiladi. Tarbiyalanuvchilarning o'qatlanishini tashkil etish shartlari va talablari va normalari, gigiyena normalavlariga asosan va tegishli shart-sharoitlar yaratilgan holda amalga oshiriladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida oziq-ovqat mahsulotlari va taomlarni o'rganish bo'yicha brakeraj komissiyasi tashkil etiladi. Brakeraj komissiyasini tashkil etish to'g'risidagi mudirning buyrug'i har yili qabul qilinadi. Maktabgacha ta'lim muassasasi hamshirasi mazkur komissiyaning raisi bo'ladi. Komissiyalar oshxonaga qabul qilinadigan oziq-ovqat mahsulotlari va tayyorlanayotgan taomlar sifatini doimiy ravishda o'rganib boradi. O'rganish natijalari brakeraj daftarida quyidagi etilishi kerak.

Mazkur hujjatning to'liq matni bilan, u bilan bog'langan boshqa qonun hujjatlariga sharhlar va havolalar bilan «O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi» axborot-qidiruv tizimida tanishish mumkin.

O'QITISHDA TAVSIYA ETILADIGAN PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR

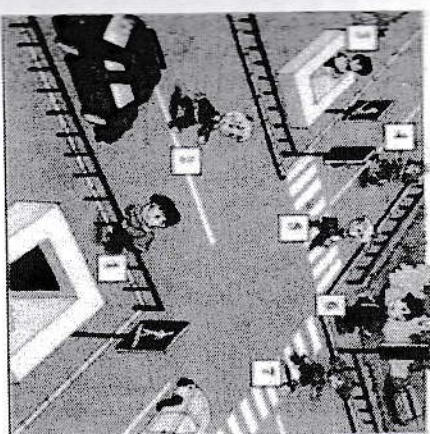
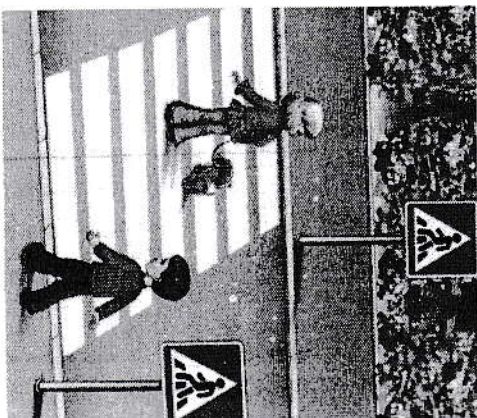
Chorraha

Texnologiyani xarakteristikasi: ushbu texnologiya «davra subhati»ning takomillashtirilgan varianti bo'lib, jarayon davomida uy elementlaridan foydalaniladi, chorradagi voqea, hodisalar va ularni yechimiga e'tibor beriladi.

Texnologiyaniing maqsadi: o'yin elementlari yordamida tinglovchilarning ish tajribalaridagi yangiliklar, texnologiya, metodlar bilan tanishish, ularda o'zlarini nazorat qilish, faoliyat va tajribalariga o'zgalar fikri, tajribasi asosida baho berish ko'nikmalarini shakllantirish.

Mashg'ulotni o'tkazish tartibi:

- mashg'ulot o'quv xonasidan tashqarida - bino koridori, foyesi, hovli vestibulda boshlanadi;
- mashg'ulot o'tuvchi mashg'ulotni o'tkazish tartibi, mavzu va talablar bilan tanishtiradi;
- mashg'ulot o'tuvchi tinglovchilarga shu yaqin o'rta chorraha borligi va unda hozirgi kun talabi ostida 4 katta bino qurilganligi, bino ichida ga'lim tizimini yanada takomillashtirish uchun juda kerakli bo'lgan jihozlar borligi, ulardan ko'pchilikanchadan beri samarali foydalanib kelayotgani haqida ma'lumot beradi;

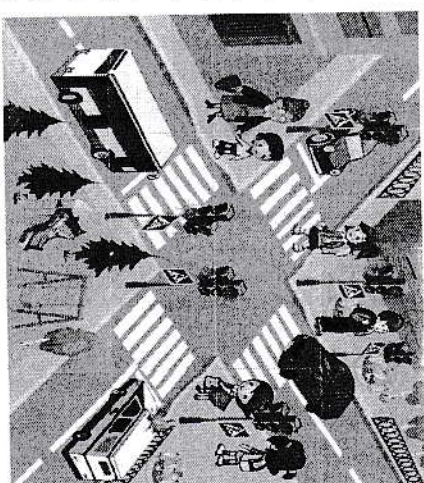

Itimos qiladi:

- tinglovchilar o'quv xonasiga kirib, chorraha shaklida qo'yilgan stol, stullarga joylashishadi;

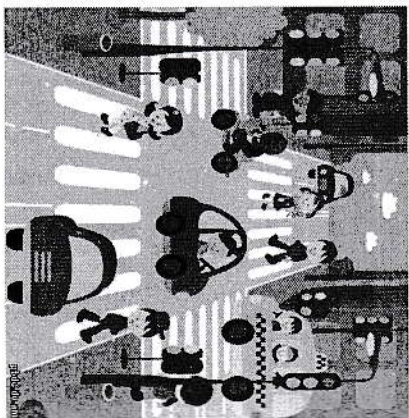
• mashg'ulot o'tuvchi chorradagi binolarga joylashgan guruh a'zolariga bino ichidagi jihozlar, ta'lim tizimiga kerakli vositalar, ma'lumotlar bilan tanishib bir-birlar bilan o'roqlashishlarini so'raydi, ya'ni guruh a'zolari o'zlarini joylashgan binodanqanday jihozlar olishgan, ularni hayotlarida, o'quv jarayonida, ish faoliyatlarida shuvaqtgacha qay darajada ishlatib kelishgan va qanday natijalarga erishishgani haqidabir-birlari bilan o'zaro suhbatlashib, tajriba almashadilar.

Mashg'ulot o'tuvchi imkoniyat va sharoitidan kelib chiqib vaqt belgilaydi. Izoht: masalan, «Ustalar» binosidagilar o'z tajribalaridan kelib chiqqan holda mashg'ulot o'tuvchining pedagogik mahorati, uning elementlari; «Innovatsiyalar» binosidagilar - shu kunda ta'lim, tartiyada, o'tuvchi va tinglovchi faoliyatida, o'quv jarayoniga kirib kelgan yangiliklar (ish tajribalaridan kelib chiqib), «Texnologiyalar» - binosidagilar ish faoliyatlarida qo'llayotgan pedagogic texnologiyalar; «Instrumentlar» - binosidagilar esa shu kunlarda ish tajribalaridaganday interfaol metodlar borligi va ularni qo'llanishi

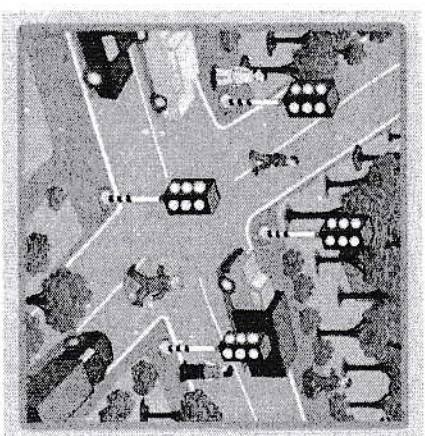
haqida o'zaro so'zlashadilar, tajriba almashadilar, eng muqobil (qulay, samarali) fikrni, tajribani tanlaydilar boshqa binodagilar bilan almashishga tayyorlanadilar.

- guruhlar o'zaro subbatalarni tugatgach, mashg'ulot o'tuvchi ulardan binodan olingan taassurotlar haqida fikr bildirishlarini so'raydi, ya'ni bino ichida topilgan eng qiziqarli, eng muqobil (qulay, samarali) bo'lgan jihozlar (tajribalar)ni «Pinbord» texnikasi yordamida alohida kichik qog'ozlarga yozib, doskaga, flipchartga mahkamlashlarini, so'ngra ular haqida (mashg'ulot o'tuvchi tomonidan belgilangan vaqtichida) qisqacha ma'lumot berishlarini so'raydi;

- guruh a'zolari tanlangan eng muqobil (qulay, samarali) tajribadagi fikrni kichik qog'ozlarga yozib, doska yoki flipchartga mahkamlaydilar, ular bilan tanishtiradilar va qisqacha ma'lumot beradilar;

- binodagilar tanlangan jihozlari bilan tanishtirishlarida, ularga qarata savollar bilan murojaat qilishi mumkin, masalan, «Odatda chorrada ba'zida turli xil voqealar, ko'ngilbuzar vaziyatlar uchraydi. To'g'rimi? Shunday ekan, sizning tanlagan jihozlaringizni (tajribangizni) ishlatish vaqtida qanday to'siqlar, ko'ngilbuzarliklar bo'lib o'tgan yoki bo'lishi mumkin?»

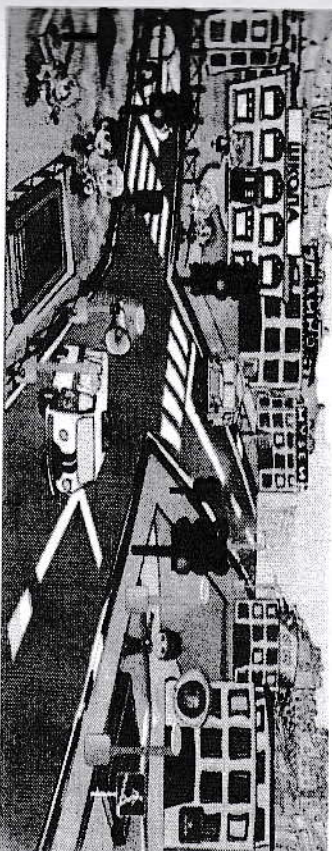

- barcha fikrlar, tajriba almashish tugatgach, mashg'ulot o'tuvchi, mashg'ulot haqidagi fikrlarni aniqlaydi, o'z fikrlarini bildiradi va mashg'ulotni quyidagicha yakunlaydi: «Chorrada - uchrashuvlar joyi, turli harakatlar, bekatlar joyi, voqea, hodisa va to'qnashuvlar joyi, har bir boshlangan ish chorrachaning xohlagan yo'li orqali amalga oshishi mumkin, bir tomonda amalga oshmagan ish, ikkinchi tomonda to'g'ri berishi mumkin bo'lgan ish, chorrada tasodiflarning bo'lmashligi, bu yerda kerakli yo'lni topa bilish, chorrachaning qoidalariga to'liq amal qilishni talab etadi, biz ham bugun chorradaqurilgan binolardagi

100

jihozlarni to'g'ri tanlab olib kerakli yo'ldan ularni manzilga yetkazish, ya'ni o'quv jarayonida uslub, shakl, usul, vositalarni to'g'ri tanlab o'z o'rindashlata olish, bu borada ularni ishlatishga qo'yilgan talablarga to'liq rioya qilinishi, turli xil o'rtiqcha to'siqlarning oldini olish mumkinligini aniqladik. Bugun siz tomondan aytigan, tanlangan texnologiyalar, innovatsion-interfaol metodlar juda qiziqarli, lekin ularning hammasi ham kerakli, o'z o'rinda to'g'ri ishlatilmayotganini bilib oldingiz. Sizning faoliyatingizdagi innovatsiyalar, texnologiya va interfaol metodlar amaliyotda qo'llanishi, chorrachadagi kabi turli tasodiflardan xoli bo'lishi, ish jarayoningiz samarali, axloq-odob me'yori dorasida, tartibli bo'lishi sizningiz tajribangiz, kerakli usul va uslublarni, shakl va vositalarni to'g'ri tanlashingiz hamda ularni mahorat bilan amalga oshirishingizga bog'liq ekanligiga yuna bir marotaba shonch hosil qildingiz;

- mashg'ulot o'tuvchi mashg'ulotni yakunlaydi, guruhlariga minnatdorchilik bildiradi, doskaga mahkamlangan fikrlar, tajribalarni amaliy ish uchun guruhlariga tarqatadi.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR:

1. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishida qo'yiladigan davlat talablari qanday?
2. Maktabgacha ta'lim tizimining huquqiy me'yoriy asoslari haqida tushunchalar?
3. O'zbekiston Respublikasining maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida nimalar ko'rsatilgan?
4. O'zbekiston respublikasi Davlat MTM to'g'risidagi nizom nimalardan iborat?
5. MTM to'g'risidagi nizomda nechta asosiy qonun-qoidalar ko'rsatib o'tilgan?

101

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Amalga oshirayotgan ishlohdarimizni yanada chuqurlashtirish va fuqarolikjaniyati qurish - yorug' kelajagimizning asosiy omilidir. Prezident Islom Karimovning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 21-yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasini o'rganish bo'yicha o'quv-uslubiy qo'llanma. - T.: O'qituvchi, 2014.
2. Amaldagi qonun hujjatlari monitoringi institutining 2003-yildagi faoliyati to'g'risida hisobot. - T., 2004 3. Aktualnoe problePo sovremenogo detstva. - Sbornik nauchnoy trudov. - M., 1992.
4. Antonov A.I. Kto zanunayet prava reEnka i ot kogo. - Vestnik Moskovskogo Universiteta. Seriya 18. Sotsiologiya i politologiya. - 1997.
5. Barkamol avlod orzusi. //Tuzuvchilar: Sh.Qurbonov, X.Saidov, R.Ahliddinov. - To'ldirilgan ikkinchi nashr. - T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2000.
6. Bola huquqlari qo'miasining Umumiy xulosalari v4 (2003) "O'smirlarning sog'lig'i va rivojlanishi". CRC/GC/2003/4
7. Bola huquqlarining kafolatlari //Demokratlashtirish va inson huquqlari. v1, 2013.
8. Bolalar g'ayritijimioy harakatlarning oldini olish borasidagi dolzarb vazifalar va ustuvor yo'nalishlar: (ilmiy-amaliy konfeUensiya materiallari) O'zbekiston 5espublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiya, BMT Bolalar fondining (UNICEF) O'zbekistondagi vakolatxonasi, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasining oliy o'quv kurslari; mas'ul muharrir T.A.Umarov. - T.: YURIST-MEDIA markazi, 2010.
9. Voyaga yetmaganlar va yoshlarning huquqlarini himoya qilish tizimi: muammolar va yechimlar. Ilmiy-amaliy konfeUensiya materiallari. - T.: O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi, "KONSAUDITINFORM-NASHR", 2008.
10. Ganibayeva Sh. Mejdunarodno-pravovaya zanita prav rebyonka /Otv. red. A.X.Saidov. - T.: 2003.
11. Dunyo ombudsmanlari. To'plan /Mas'ul muharrir S.Rashidova. - T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2007
12. Jinoyat protsessi: (Maxsus qism): Yuridik institut va fakultetlari talabalari uchun darslik (Z.F.Inog'omjonovning umumiy tahriri ostida). - T.: TDYul, 2008.
13. Zdorovoye pokoleniye - budunee Uzbekistana./Detskiy Fond Uzbekistana / - T.: «Uzbekiston», 2001.
14. Inson huquqlari bo'yicha xalqaro me'yorlar va O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi / Inson manfaatlari: qonun hujjatlari tayyorlashni takomillashtirish muammolari mavzuidagi ilmiy-amaliy anjuman hujjatlari. Faturov A.B. tahrir ostida. T.: Ijtimoiy fikr. 1998.
15. Ismailov B., Raximova M. Pravovoe osnovo sistePo yuvnalnoy yustitsii. Uchebnoye posobiye. Tashkent, UNICEF, 2003.

III. MODUL. "ILK QADAM" MAKATBAGACHA TA'LIM TASHKILOTINING DAVLAT O'QUV DASTURI

3.1. "Ilk qadam" makatbgacha ta'lim tashkilotining ning davlat o'quv dasturining maqsad, vazifa va asosiy tamoyillari

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKATBAGACHA TA'LIM VAZIRINING BUYRUG'I

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING ILK VA MAKATBAGACHA YOSHDA GI BOLALAR RIVOJLANISHIGA QO'YILADIGAN DAVLAT TALABLARINI TASDIQLASH HAQIDA

[O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2018-yil 3-iyulda
ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 3032]

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabrda gi PQ-3305-son "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida" gi qarori, hamda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrda gi PQ-2707-son "2017 - 2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarorgamuvofiq buyuraman:

1. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshda gi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari ilovaga muvofiq tasdiqlansin.
2. Mazkur buyruq rasmiy e'lon qilingan kundan e'tiboran kuchga kiradi.

Vazir A.SHIN

Toshkent sh.

2018-yil 18-iyun, 1-mh-son

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining 2018-yil 18-iyunda gi 1-mh-son buyrug'iga

ILOVA

O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshda gi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari

Mazkur O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshda gi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari (bundan buyon matnda Davlat talablari deb yuritiladi) O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrda gi PQ-2707-son "2017 - 2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori, hamda, Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 21-

104

noyabrda gi 929-son "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi to'g'risida gi mizomni hamda Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti ustavini tasdiqlash haqida" gi qaroriga asosan ilk va maktabgacha yoshda gi bolalarni (bundan buyon matnda bolalar deb yuritiladi) har tomonlama rivojlantirish, ta'lim-tarbiya berish, maktab ta'limiga tayyorlash bo'yicha davlat talablarini belgilaydi.

1-bob. Umumiy qoidalar

1. Davlat talablari O'zbekiston Respublikasi hududida mulkchilik shakli va idoraviy tasarrufdan qat'iy nazar, quyida gi ta'lim muassasalariga qo'llaniladi:

- davlat maktabgacha ta'lim muassasalari;
- nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari;
- maktabgacha yoshda gi guruhlari mavjud bo'lgan "Mehribonlik" uylari.

2. Maktabgacha ta'lim turlari uchun kadrlar tayyorlovchi o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalari, maktabgacha ta'lim turlari bo'yicha pedagogik kadrlarni malakasini oshirish va qayta tayyorlashni amalga oshiradigan muassasalar, maktabgacha yoshda gi bolalar tarbiya olayotgan oilalar mazkur Davlat talablariga rioya qilishlari lozim.

2-bob. Davlat talablarining maqsad, vazifa va asosiy tamoyillari

3. Davlat talablarida quyida gi asosiy tushunchalardan foydalaniladi:

maktabgacha ta'lim - maktabgacha yoshda gi bolalar qiziqishi, iqtidori, individual ruhiy va jismoniy xususiyatlari, madaniy ehtiyojlarini inobatga olgan holda hamda bolada ma'naviy me'yorlarni shakllanishi, hayotiy va ijtimoiy tajriba egallanishini ko'zda tutgan har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan yaxlit jarayon;

rivojlanish - inson tanasi tuzilishi, ruhiyati va xulqida biologik jarayonlar hamda atrof muhit ta'sirida ro'y beradigan o'zgarishlar;

rivojlanish sohasi - bola rivojlanishida gi aniq bir yo'nalishtar;

kichik soha - sohaning kichik guruhlari. Asosiy sohalarning kichik sohasi rivojlanishning ma'lum bir tomonlarini o'z ichiga qamrab oladi va ularning aniq bir yo'nalishtini ko'rsatib beradi;

kutilayotgan natija - bolalarda kutilayotgan bilim, ko'nikma va malakalar ko'rsatkichi;

bola kompetensiyasi - ma'lum bir yosh davriga xos bo'lgan vazifalarni maqsadli bajarish uchun yetarli bo'lgan bolaning bilimini, ko'nikmasi va malakalari hamda qadriyatlarini;

integratsiya - bola ta'limi va rivojlanishida gi mazmun tarkibiy qismlari o'rtasida gi bog'liqlik;

105

Inkluziv ta'lim - bolalarning alohida ta'lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarini inobatga olgan holda ta'lim va tarbiya olinishini teng ta'minlovchi jarayon;

"Men" konsepsiyasi - bolani o'zi haqidagi anglangan tasavvurlari tizimi, uning refleksiv faoliyatini bir qismi;

refleksiv faoliyat - bolada o'z tushunchalari va xatti-harakatlarini anglash va mustaqil tahlil qilishi asosida xulosalar shakllanishi jarayoni.

4. Davlat talablarining maqsadi - mamlakatda o'qitayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni, xorijiy mamlakatlar ilg'or tajribasi hamda ilim-fan yutuqlari va zamonaviy informatsion kommunikativ texnologiyalarini inobatga olgan holda maktabgacha ta'lim tizimida ma'nian mukammal va intellektual rivojlangan shaxsni tarbiyalashdir.

5. Davlat talablarining vazifalari quyidagilar hisoblanadi:

- maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishi, ta'lim-tarbiyasi mazmuni va sifatiga qo'yiladigan talablarni belgilash;
- milliy, umuminsoniy va ma'naviy qadriyatlar asosida bolalarga ta'lim-tarbiya berish, rivojlantirishning samarali shakllari va usullarini joriy etish;
- ta'lim-tarbiya jarayoniga pedagogik va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;
- kadrlarni maqsadli va sifatli tayyorlash uchun ta'lim, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasini ta'minlash.

6. Davlat talablari quyidagi tamoyillar asosida tadbir etiladi:

- bolaning noyobligi;
- "Men" konsepsiyasi va shaxsiy ta'limni yaratishda bolaning faol roli;
- bolaning huquqlarini himoya qilish va ta'minlashning muhimligi;
- bola ta'limi va rivojlanishida kattalarning asosiy roli;
- bolalar rivojlanishida individual farqlanishlar mavjudligi sababi, har bir bolaga moslashuvchan bo'lib, individual variativlik asosida yondashish.

3-bob. Davlat talablarining tarkibi

7. Davlat talablari rivojlanish sohalarini integratsiyasini ko'zda tutadi va bola rivojlanishiga ko'maklashadi.

Davlat talablari tug'ilgandan 7 yoshgacha bo'lgan bolalarning beshta asosiy rivojlanish sohalariga bo'lingan. Har bir rivojlanish sohasi o'z o'rnida kichik sohalar bo'lingan bo'lib, ular har bir yosh guruhiga mos bir nechta talablardan (kutilyotgan rivojlanish ko'rsatkichlaridan) iborat.

8. Davlat talablari bolaning quyidagi rivojlanish sohalarini bo'yicha belgilanadi:

- jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzining shakllanishi;
- ijtimoiy-hissiy rivojlanish;
- nutq, mulogot, o'qish va yozish malakalari;
- bilish jarayonini rivojlanishi;
- ijodiy rivojlanish.

9. "Jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzining shakllanishi" sohasi quyidagi kichik sohalar bo'linadi:

- yirik motorika;
- mayda motorika;
- sensomotorika;
- sog'lom turmush tarzi va xavfsizlik.

10. "Ijtimoiy-hissiy rivojlanish" sohasi quyidagi kichik sohalar bo'linadi:

- "Men" konsepsiyasi;
- hissiyotlar va ularni boshqarish;
- ijtimoiylashuv, kattalar va tengdoshlar bilan mulogot.

11. "Nutq, mulogot, o'qish va yozish malakalari" sohasi quyidagi kichik sohalar bo'linadi:

- nutq va til;
- o'qish malakalari;
- qo'l barmoqlari mayda motorikasi.

12. "Bilish jarayonining rivojlanishi" sohasi quyidagi kichik sohalar bo'linadi:

- intellektual-anglash malakalari;
- elementar matematik malakalar;
- tadqiqiy-bilish va samarali refleksiv faoliyat.

13. "Ijodiy rivojlanish" soha quyidagi kichik sohalar bo'linadi:

- dunyoni badiiy tasavvur etish;
- badiiy-ijodiy qobiliyatlar.

14. Davlat talablari asosidagi yosh davrlari quyidagi bosqichlarni o'z ichiga

oladi:

- go'daklik (tug'ilgandan 1 yoshgacha);
- erta yoshdagi bolalik (1 yoshdan 3 yoshgacha);
- kichik maktabgacha yosh (3 yoshdan 4 yoshgacha);
- o'rta maktabgacha yosh (4 dan 5 yoshgacha);
- katta maktabgacha yosh (5 yoshdan 6 yoshgacha);
- maktabga tayyorlov yoshi (6 yoshdan 7 yoshgacha).

15. Ilk yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan talablar mazkur Davlat talablarning 1-ilovasidabelgilangan.

16. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan talablar mazkur Davlat talablarning 2-ilovasidabelgilangan.

4-bob. Yakuniy qoidalar

17. Mazkur Davlat talablari buzilishida aybdor bo'lgan shaxslar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda javobgar bo'ladi.

18. Mazkur Davlat talablari Vazirlar Mahkamasi qoshidagi ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi, Sog'liqni saqlash vazirligi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, O'zbekiston standartlashtirish, metrologiya va sertifikatlashtirish agentligi va "Oila" Respublika ilmiy-amaliy markazi bilan kelishilgan.

Kelishildi:

O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar

rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablariga

1-ILOVA

Ilk yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yilayotgan talablar

JISMONIY RIVOJLANISH VA SOG'LOM TURMUSH TARZINI

SHAKLLANISHI

Kichik soha: Yirik motorika

Talab: Bola o'z tanasi va uning a'zolarini boshqaradi, maqsadli to'g'ri harakatlanadi

0-1 yosh	1-2 yosh	2-3 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR		
• boshi va ko'kragini ko'taradi; • orgasidan qorniga va qayta o'g'irladi; • yordamsiz o'tiradi; • oyoqlarini izlaydi va topib, og'ziga tortadi; • turli yo'nalishlarda emaklaydi; • to'rt oyoqlab harakatlanadi; • tirgakka suyanган holda oyoqda turadi; • kattalar yordamida va	• kattalar yordamsiz; • turli yo'nalishlarda yuradi; • tizzasiga o'tiradi; • yuguradi; • engashib o'yinchoqlarni oladi; • zinapoyadan yuqoriga qadama-qadam ko'tariladi.	• bir oyoqda turib muvozanatni saqlaydi; • mustaqil zinapoyadan ko'tariladi va tushadi; • tepalikdan sirg'anib tushadi; • ikki oyoqlab bir joyda sakraydi, oldinga siljib sakraydi; • kichik to'siq ustidan sakrab o'tadi; • yopiq eshikni ochadi, eshikdan kiradi va chiqadi; • uch oyoqli velosipedda

yordamsiz oyoqda turadi ;		uchadi.
• yura boshlaydi ;		
• kichik to'siqlar ustidan		
katlab o'tadi.		

BOLANI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA FAOLIVAT

• bolani sevimli o'yinchoq'i yaqiniga emaklab kelishini rag'batlantirish; • bola o'tirgan holardan yolg'an holatga tushishi va ko'tarila olishi uchun yunshoq joyni ta'minlash; • bolani qorindan orgasiga aylanishiga va qorniga o'g'irlilishiga rag'batlantirish; • "men tomon emakla", "o'tir" ko'rsatmalari orqali bola bilan hamkorlikda o'yinlar tashkil qilish; • bola xatlab o'ta olishi uchun uni "past predmetlar" bilan ta'minlash; • vazifani muvakkablashtirish maqsadida predmetlar sonini (masalan, kubiklarni) asta-sekin ko'paytirib borish; • bola qiziqayotgan predmetlarga emaklab yoki katlab yetilishini uchun imkoniyat yaratish.	• bolaga tortish, ko'tarish, beruvchi mashqlar bilan boyitish; • predmetlarni taklif qilish; • bola bilan qo'l va oyoqlarni harakatlantirib xirgoyi qilib o'ynash; • bolaga kichik tepalikka erkin chiqish va tushishida harakatlantirish uchun o'tkazish; • bolaga kichik tepalikka chiqish va tushishida ko'maklashish; • bolalarni faolligini jashktilashtirishda jamoaviy shakllarga jalb o'tchalar, kubiklar, yirik o'yinchoq mashinalar bilan o'ynashni o'rgatish; • bola bilan to'g'ri yurish, emaklash, predmetlarni o'tish/itib beradigan o'yinlar o'ynash; • ertalabki badantartibiyani ochiq havoda tashkillashtirish.	• bolaning harakat tajribasini turli xil jismoniy mashqlar bilan boyitish; • bola bilan yo'nalishini topishi va bo'sh joyda harakatlantirish uchun harakatlari o'yinlar o'tkazish; • bolaga kichik tepalikka chiqish va tushishida ko'maklashish; • bolalarni harakat jashktilashtirishda jamoaviy shakllarga jalb etish; • tanish harakatlarni birgalikda oson va erkin, bir maromda va kelishgan holda bajarish; • polda turli kataklar, chizish hamda bolaga quvonch va xursandchilik bag'ishlaydigan mashqlar bajarish.
--	--	--

Kichik soha: Mayda motorika

Talab: Bola qo'li va barmoqlarini turli maqsadlarda muvofiqlashtiradi va ishlatadi

0-1 yosh	1-2 yosh	2-3 yosh
----------	----------	----------

KUTILAYOTGAN NATIJALAR

• predmetlarni ushlaydi; • predmetlarni bir qo'ldan ikkinchi qo'lga oladi; • bir vaqtda bir necha predmetlarni qo'lida ushlaydi; • barmoqlari bilan turli o'yinchoqlarni aylantiradi; • oddiy o'yinchoqlarni bo'laklarga ajratadi va yig'adi; • qarsak chaladi; • qo'lini silktadi.	• ko'pincha bir necha varaqni o'tkazib, kitob betlarini varaqlaydi; • predmetlarni teradi va birlashtiradi (piramida va hokazo); • predmetlarni burab qo'yadi va burab oladi; • "barmoqlar bo'yini"ni o'ynaydi.	• 5 - 7 halqali piramidani bo'laklarga ajratadi va yig'adi; • teshtik shakliga mos keladigan yassi va hajimli shakldagi predmetlarni joylashtiradi; • halqaga arqonni o'tkazadi; • katta hajimli sodd mozaikalarini yig'adi; • oson qurilish konstruksiyalarini quradi; • kattalar yordamida yirik munchoqlarni ipga o'tkazadi.
BOLANI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA FAOLIVAT		
• har bir harakati aniq tushuntirgan holda harakatni ko'rsatish; • qurilmalar bilan o'ynash; • bolaga o'yinchoqlar berib, ularni o'rganib chiqishga imkoniyat berish; • bolaga xavfsiz predmetlar, shagildochlar, kichik piramidalar va boshqa predmetlarni kattalar nazorati ostida tanlashi va saralashi uchun berish.	• bolaga, ochish/yopish mumkin uy-ro'zg'ordagi o'yinchoq va predmetlarni taqdim etish (simmaydigan qopqoqli bankalar, kastryullar).	• bola bilan muntazam shug'ullanish: hankorlikda hayvonlarni, uy-ro'zg'or buyumlarini (likopcha, piyola, qoshiq) loydan yoki plastilindan yasash, ushbu barcha predmetlarni chizish; • qumonda bola bilan o'ynash, qumonda kichkina o'yinchoqlarni bekish mumkin, bola esa ularni o'zi qidiradi; • qo'llar mayda motorikasining sensomotor muvofiqligini rivojlantirish uchun bog'lash o'yinlarini o'tkazish • bolaga kubiklarni

110

yig'ish, qullarni yopish va ochish imkoniyatini berish va h.k.

Kichik soha: Sensomotorika

Talab: Bola sezgi organlari yordamida o'z harakatlarini boshqarishga qodir

0-1 yosh 1-2 yosh 2-3 yosh

KUTILAYOTGAN NATIJALAR

• mulhiti qo'llari va og'zi bilan o'rganadi; • predmetlarni bir-biriga uradi; • qarsak chaladi; • qiziqitrayotgan obyekta intiladi.	• yoqtirgan taomi va boshqa buyumlarga qo'lini cho'zadi; • likopchani (piyola) ushlaydi va undan ichadi; • suvni bir idishdan boshqasiga to'kadi; • ikki qo'li bilan koptokni irtg'itadi; • koptokni dumalatadi va otadi; • oyog'i bilan koptokni itaradi; • ipga bog'langan aravacha yoki mashinani boshqaradi.	• koptokni boshqalarga dumalatadi; • kattalarga koptokni otadi; • tortilgan arqon ustidan koptokni otadi; • piramidani rangi, shakli va kattaligiga qarab yig'adi; • tanish sabzavot va mevalarning ta'mini aniqlashi mumkin; • past va baland ovozlarni ajratadi; • qo'l vaoyoqlarini bir uyg'un harakatlantiradi.
--	--	---

BOLANI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA FAOLIVAT

• ovqatlanish va tamaddi qilishning aniq vaqtini belgilab qo'yish • bolaga quti berish va o'yinchoqlarini unga yig'ishni titimos qilish; • bolaga sevimli taomlarini taklif qilish; • bolaga u ko'rayotgan narsasi va harakat o'rtasidagi bog'liqlikni anglashiga	• bolaga bir necha taomdan birini tanlash imkonini berish; • bolani kun mobaynida mustaqil piyoladan ichishini rag'batlantirish; • bolaga sezgisi bilan harakatlarni birlashtiruvchi mashqlar jismoniy	• bola bilan doimiy mulog'otda bo'lish, u bilan o'ynash, u kublarni, piramidalarini, qism-larga ajratish, yig'ish, predmetlarni qutilarning mos keladigan teshtigiga kirgizish; • salalar tayyorlayotganda, bolaga
--	--	---

111

ko'maklashish (qara, koptok dumalayapti, bor, uni tutib ol);	imkonini taklif qilish (soyalar o'yini, ta'mi va hidga qarab oyoqlar bilan chizish, signal bo'yicha harakat);	sabzavotlarni tatib ko'rib, aniqlash imkonini berish; "Sekin va baland", "Nima jaranglayotganini aniqla", "qadam tashlaymiz shakldagi predmet va o'yinchoqlarni taklif "Nimani eshiyapsan?" etish va ularni nomini ayitish.
JISMONIY RIVOJLANISH VA SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANISHI		
Kichik soha: Sog'lom turmush tarzi va xavfsizlik		
Talab: Bola salomatlikni saqlash ko'nikmalarini namoyon qiladi, xavfsiz sog'lom ovqat va hayotni saqlash qoidalarini haqida tushunchaga ega		
Tug'ilgandan-1 yosh	1-2 yosh	2-3 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR		
- yaxshi ishtaha va uyquga ega; - qo'shiq bilan mustaqil yeyishga harakat qiladi; - qo'lining barcha barmoqlarini qo'llab gubkani siqadi; - yuzi, og'zi va qo'llarini artadi; - butilkadan ichadi; - cho'milayotganda suvni sachradi.	- kattalar yordamida tishlarini tish chiyokasi bilan tozalaydi; - mustaqil yuzi, og'zi va qo'llarini artadi; - kiyimini echishga harakat qiladi; - stol va pollarni artishga taqilid qiladi.	- qo'lini sovun bilan ishqalaydi, ko'pigini yuvadi va sochiqqa artadi; - mustaqil qo'shiq bilan taomlanadi; - qo'l sochig'idan (saltekadan) ovgatlanish jarayonida foydalanadi; - suv muolajalariga jibiy munosabat bildiradi.
BOLANI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA FAOLIVAT		
- bola bilan birgalikda jo'mrakdan oqayotgan suvni kuzatish; - qo'l yuvish jarayonini ko'rsatish; - bolaga sovun berish,	- bolaga qanday qilib tishni tozalash va og'zini chayish kerakligini ko'rsatish; - bolaning urinishlarini	- bolalarni mustaqil harakatga o'rgatish; - bolalarni to'g'ri ovgatlanishga o'rgatish; - bolaga organizm uchun nima foydali, nima zararl

undan qanday foydalanishni ko'rsatish, hidlab ko'rish imkoniyatini berish, rangiga bolaning e'tiborini qaratisht;	rag'batlantirish; • suv nimaga kerakligini tushuntirish;	ekanligini tushuntirish; • salomatlikni saqlash va mustahkamlashda shaxsiy namuna ko'rsatish
• cho'milish vaqtida gubka, mayda o'yinchoqlar va ko'pik bilan o'yinlar tashkil qilish.	• jarayon vaqtida turli she'rlardan foydalanish;	
	• cho'tka bilan ishqalangandan so'ng kir joy qanday tozalanishini namoyish qilib berish.	
Kundalik hayotda, jamiyatda, tabiatda xavfsiz yurish-turish asoslarini shakllanishi.		
Tug'ilgandan 3 yoshgacha		
Bola hali juda kam tajribaga ega bo'lganligi sababli:		
Bola qarovsiz qoldimaslik va travmatizmi oldini olish;		
bolani qarovsiz harakat mobaynida doimiy ravishda bolaning keyfiyatini o'yin va mustaqil harakat mobaynida doimiy ravishda bolaning keyfiyatini kuzatish;		
sokin va do'stona ohangda gapirish;		
bolaga o'yinchoq tanlashda ishlab chiqaruvchining tavsiyalariga rioya qilish lozim.		
IJTIMOIY-HISSIY RIVOJLANISH		
Kichik soha: "Men" konsepsiyasi		
Talab: Bola o'zini o'z xususiyatlariga ega, jibiy shaxs sifatida qabul qiladi. Bola mustaqil va o'ziga javob beradi		
0-1 yosh	1-2 yosh	2-3 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR		
- o'z ismiga munosabat bildiradi, ishora va tovushlar bilan javob beradi; - ayrim tana a'zolarini ko'rsatadi(boshi, qo'li, oyog'i, burni); - ko'zguda o'z aksiga kuladi; - kattalar e'tiborini turlicha o'ziga tortadi; - istagan	- ko'zguda, rasmda o'zini taniydi, o'z ismini biladi; - kattalar talabi bilan uning istagi to'g'ri kelmaganda e'tiroz bildiradi; - kattalar tomonidan bildirilgan rag'bat va tanbehni farqlaydi.	- o'zi va buyumlari haqida so'zlaydi (bu meniki); - hamma ishni o'zi bajarishga intiladi; - o'zi bajaragan ishga sevinadi; - o'z narsalarini taniydi; - o'zini aniq bir jinsga mansubligini biladi; - biror bir ishni mustaqil

erishganda xursandchilikni ifodalaydi yoki norozilik bildiradi, injiqlanadi.	bajaradi.	
BOLANI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA FAOLIVAT		
• bolani ismi bilan chaqirish; • bolaning tana a'zolarini ko'rsatish va nomini aytilish; • bolaga ko'proq tabassum bilan qarash, u bilan birgalikda ko'zguga qarash; • turli vaziyatlarda bolaning hissiyotlarini ta'riflab o'tish ("Zarina ayiqcha kelganiga xursand bo'lyapti", "Shahzoda charchadi, uyqusi kelyapti"); • bolaning harakatlariga ko'ra munosabatni bildirish.	• bolaga o'zini ijobiy baholashida ko'maklashish: "men - yaxshi", men tirishqoq"; • bolani boshqalar bilan bo'lishishga o'rgatishni boshlash; • "o'g'il bolalar - kuchli", "qiz bolalar - muloyim" kabi stereotiplardan qochish; • "man etiladi" va "mumkin emas" iboralaridan kechish; • bolaga noto'g'ri harakatlar oqibatini tushuntirgan holda uni yo'naltirish ("qum ko'zingga tushsa, ko'zing og'riydi").	• bolani boshqalar bilan mulog'otda o'zini tanishtirishga odatlantirish; • bolani yutuqlari uchun albatra maqtash, yutuqlar kichikroq bo'lsa ham; • bola bosh bo'ladigan holatlarni tashkillashtirish; • tanbeh berishdan o'zini tiyish.
UJTIMOIY-HISSIY RIVOJLANISH		
Kichik soha: Hissiyotlar va ularni boshqarish		
Talab: Bola boshqalarning his-tuyg'ularini farqlashi va o'zini ifodalashga qodir		
0-1 yosh	1-2 yosh	2-3 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR		
• atrofdagilar kayfiyatini so'zlashuv ohangiga qarab aniqlaydi (onam xursand bo'lyapti, bobomning jahli chiqyapti);	• kattalarning munosabatidan hissiyotlarini, taassuroqlarini namoyon qiladi;	• mulog'otda ochiq, ijobiy o'z emotsional ruhiyat ustun, atrofdagilarga asossiz tajovuzkorlik ko'rsatmaydi;

qarsak chaladi, xursand bo'laadi, biron-bir tovush yoki harakati atrofdagilarga ta'sir qilishini anglasa, ushbu tovush va harakatlarni qaytaradi.	- hayrat, zavq, boshqalarga qayg'uradi; - qo'rqinchini ifodalaydi; qayg'uradi; - mustaqil o'yin boshqa odamning harakatlari bilan emotsional holatini tushuna bo'lgan boshlaydi va shunga mos qayvonchni (xafalikni) munosabat bildiradi.	
BOLANI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA FAOLIVAT		
- bolaning har bir yutug'ini maqtash va qo'llab-quvvatlash; - o'yinchoqlarga ovoz berib, turli hissiyot va harakatlarni tanish imkoniyatini berish; - oliada emotsional ijobiy holatni yaratish va har kuni bola bilan o'ynash; - o'yin vaqtida bolaga o'ziga ishonch hissinini oshirish uchun yaqin turishga harakat qilish va barcha birgalikda bajarilayotgan harakatlarni bolaga aniq va lo'nda tushuntirish; - baland tovush va shovqinlarni cheklash.	- bola bilan u bilan bog'liq bo'lgan turli hissiyotlarni ta'riflovchi vaziyat va hissiyotlarni mulokama qilish; - bolaga rad javobini berilishi sababini tushuntirish; - bolaning jahli chiqqanda, xala'foidalarni, kayfiyat va his bo'lganda yoki o'zini tuyg'ular haqidagi yomon his e'lganda hikoyalar va she'rlarni o'qish.	
IJTIMOY-HISSIY RIVOJLANISH		
Kichik soha: Ijtimoiylashuv, kattalar va tengdoshlar bilan mulogot		
Talab: Bola tengdoshlari va kattalar bilan mulogot malakalarini rivojlantirishga qodir		
0-1 yosh	1-2 yosh	2-3 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR		
- salomlashadi, munosabat bildiradi, xayrlashayotganda qo'llini silkiyadi; - boshqa bola harakatini	- kattalar harakatiga taqiid qilishga intiladi; - lovushni yoki kattalarni harakati bilan boshqa	- kattalar harakatiga taqiid qilishga intiladi; - lovushni yoki kattalarni birga qilishga

rag'batlantirish.	ushbu harflarni qum orasiga bekitib birgalikda izlash;	ko'rsatish; • bola bilan turli topshiriqli o'yinlar
	• harflar shaklidagi pechenyelarni xarid qilish;	o'ynash: stolga qoshniqlarni qo'yish, non idishni olib kelish;
	• stikerli kitoblardan foydalanish;	• bola bilan chizish, qirg'ish, yopishtirish va yelimlash;
	• bola soch o'rishga o'rganishi uchun sochli qo'g'irchoqlardan foydalanish.	• qum, xamir va shakllar bilan o'ynash;
		• bolani kichik yutuqlari uchun doim rag'batlantirish.
BILISH JARAYONINING RIVOJLANISHI		
Kichik soha: Intellektual-anglash malakalari		
Talab: Bola qiziquvchan, inituvchan, faol, bilishga qiziqish bildiradi va unga ehtiyoji mavjud		
0-1 yosh	1-2 yosh	2-3 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR		
• o'z o'yinchoqlarini tekshirish(o'rganish)ni boshlaydi: og'ziga soladi, uloqtiradi, bo'laklarga bo'ladi, taqillatib ko'radi, ikkitasini bir-biriga uradi va chiqayotgan tovushni tinglaydi;	• rasmdagi predmetlarni taniydi; • tabiat hodisalarini qisqa muddat ichida kuzatadi; • ayrim sabzavot va mevalarni biladi va farqlaydi;	• tana a'zolarini ko'rsatadi va ularning funksiyasini biladi; • predmetlarning xususiyatlarini biladi (yumshoq, qattiq, dag'al, silliq);
• biror bir tovushni atrofmuhit bilan bog'laydi (masalan, mushukni "myau" bilan, kuchukni "vov" bilan) atrofidagi obyektlarni kuzatadi.	• hasharotlar (chuvalchanglarni tegib ko'radi, chumolini kuzatadi), hayvonlar (uy hayvonlariga qaraydi, ularni ko'rsatadi), o'simliklar (gullarni yuladi, barglarni	• predmetni rasmlar orqali jonli tabiat obyektlarining nomini biladi (hayvonlar, o'simliklar, qushlar); • tabiatning ayrim hodisalarini farqlaydi (yomg'ir, qor).

to'playdi) bilan qiziqadi.	BOLANI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA FAOLiyAT	
• bolaga turli obyektlarni boshqarish imkonini berish; • bolani bir-biriga mos o'yinchoqlarni jamlashga qiziqirish - qo'g'irchoq kiyimini qo'g'irchoqqa mos kelishi • bolaga atrofidagi yangi narsalarni ko'rsatish va uning munosabatini kuzatish; • yangi obyektlarni qo'llagan holda bola bilan o'ynash; • turli hayvonlar turli tovushlar chiqarishini namoyish qilish.	• bola bilan toza havoda, fermada (uy hayvonlari), hayvonot bog'ida sayr qilish; • ob havo va hissiyotlar haqida so'zlashish; • yomg'ir yoki qor vaqtida bola bilan qor parchalari yoki ko'lmakda suv harakatini kuzatish; • ko'lmakka sakrash, qordan shakl yasash; • varrak uchirish • biror bir obyektni uzoq kuzatish.	• turli fakturali ushlab o'yinchoqlarni ko'rishni va ayishni taklif qilish; • barglar, cho'plar, toshlar yig'ish • hududda qush va hasharotlarni, akvariumda baliqlarni, ariqda yoki ko'lmakda suv harakatini kuzatish; • tabiat hodisalarini qor, ko'lmak, quyoshli quyunchalar, qum, suv va soya bilan o'ynash.
BILISH JARAYONINING RIVOJLANISHI		
Kichik soha: Elementar matematik malakalar		
Talab: Bola boshlang'ich matematik malakalarga ega		
0-1 yosh	1-2 yosh	2-3 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR		
• predmetlarni katta va kichikka ajratadi.	• miqdorni "bita", "ko'p"ga ajrata oladi.	• predmetlarni rangi va shakliga qarab farqlaydi; • predmetlarni kichigidan kattasiga qarab bir qator qilib joylashtiradi; • shakllarni o'ziga mosini topadi (Segen doskasi).
BOLANI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA FAOLiyAT		
• turli o'lchamdagi kubiklarni oling va ularni katta va kichikka ajratishni	• bolaga predmetlarning hajmi, og'irligi va uzunligini	• bola diqqatini bir-biridan farq qiladigan o'lchamdagi predmetlar va

- qimmatladi, qarsak chaladi); • yorqin rangdagi rasmlarga e'tiborini qaratadi.	• kimdagi rasmlarga e'tiborini qaratadi; • multfilm tomosha qiladi • rasm chizish uchun ranglarni tanlaydi.	- haqida bazaviy tushunchaga ega; • loy va plastilindan foydalanadi; • sevimli qo'shiqlarini tinglaydi; • bolalar musiqiy instrumentlarini chaladi; • teatrga qiziqish bildiradi; • o'ziga moslab kiyim tanlaydi.
BOLANI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA FAOLIVAT		
• bolaga kitobning bir qismini emas, balki rasmlarni namoyish etgan holda biror bir to'liq voqeani o'qishga harakat qilish; • bolaga emosional, hayvonlarga taqlid qilib, o'qish; • bolani ijobiy hissiyotlarga undab o'qish; • bolaga turli xavfsiz ijodkorlik predmetlarini berish; • mumtoz musiqani qo'yish.	• bolaga tomosha uchun mo'ljallangan predmetlarni o'ziga jamagan ish joyini tasvirlangan disklarni namoyish etish va xalq sayllarida ishtirok etish. • bolaga chiroyli manzaralar • bolaga chiroyli musiq, qo'shiqlari; • master klass, bayram, namoyish etish va xalq sayllarida ishtirok etishni davom ettirish.	• bolaga hayvonlarni o'xshatib, his-tuyg'u bilan o'qish; • bolaning musiq bilan bog'liq faoliyatini qo'llab-quvvatlash (fonli klassik bolalar qo'shiqlari); • master klass, bayram, namoyish etish va xalq sayllarida ishtirok etishni davom ettirish.
MODIV RIVOJLANISH		
Kichik soha: Badiiy-ijodiy qobiliyatlar		
Talab: Bola atrofdagi borliqni ijodiy o'zgartirish malakasiga ega		
0-1 yosh	1-2 yosh	2-3 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR		
• musiq tinglash • kattalar yordamida mobaynida tanasi bilan raqs	• kattalar yordamida • o'z yoshiga monand raqs o'ynatmoq	• o'z yoshiga monand raqs o'ynatmoq • raqs o'ynatmoq

- harakatlarni imitladi; • chiroyli predmet va narsalarga e'tibor qaratadi.	- yodlaydi; • chizilgan tasvirlarni barmoqlari bilan yungizib chiqadi; • sodda tasviriy shakllarni qo'li va barmoqlari bilan chizadi; • qum yok loyni ezig'itaydi; • sodda harakatlarni bajardi (qarsak chalaydi, yig'adi; oyog'lari bilan harakatlanadi hokazo); • avval tinglagan musiqialarni tanidi.	• ovutmachocq va to'rtliklarni aytayotganida imo ishoralar bildiradi; • namuna asosida tegishli ranglarni tanlaydi; • oddiy san'at shakllarini bo'yaydi; • loy yoki plastilindan shakllar yasaydi; • so'ralgan obyektini kubiklardan yasaydi; • sodda pazl va mozaikani harakatlarni bajardi (qarsak chalaydi, yig'adi; oyog'lari bilan harakatlanadi hokazo); • boshqa bolalar bilan birgalikda qo'shiq aytadi; • ritmga mos harakatlanadi; • musiq asosida so'ralgan harakatlarni bajardi.
BOLANI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA FAOLIVAT		

• bolaga quvnoq musiqalar qo'yish va bigalikda raqsga tushish; • musiqaga monand qanday qarsak chalasini ko'rsatish; • musiqaga monand oyoq va qo'llar bilan qanday harakatlarni ko'rsatish; • alla aytish; • bolani chiroyli did bilan kiyintirish va kiyim detallariga bolaning diqqatini qaratish.	• bola tasavvurini rivojlantiruvchi muhit yaratish; • bolaning musiqiy faolligini rivojlantiruvchi bolalar qo'shiqlarini eshitirish; • bolani taom tayyorlash, xonalarni bayramga tayyorlash jarayoniga jalb qilish; • turli tabriknomalarni tomosha qilish, do'kon va salonlarda kompozitsiya yaratayotgan ishchilar faoliyatini kuzatish	• bolaga mustaqil ishlashni uchun turli tabiiy materiallar, bo'yoq, yelim, qalam va plastilin va hokazolardan tashkil topgan ish joyini tashkillostirish; • bolani chizishga rag'batlantirish; • bola atrofidagi o'yinchoqlar, predmet va materiallarni vaqti-vaqti bilan o'zgartirib turish; • bolani tasavvurini qo'llagan holda biror bir ertak qahramoni bo'lishga undash.
---	---	---

O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari

2-ILOVA

Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yilayotgan talablar

JISMONIY RIVOJLANISH VA SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANISHI			
Kichik soha: Yirik motorika			
Talab: Bola o'z tana a'zolarini boshqaradi, maqsadli to'g'ri harakatlanadi			
3-4 yosh	4-5 yosh	5-6 yosh	6-7 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR			
• turli usullar bilan yuradi (to'g'ri, erkin, ko'rsatilgan yo'nalishda); • kolonna, doira bo'lib saffana oladi;	• oyoq uchida, tovonida, oyoq kaftlarining yon tomoni bilan va tizzalarini yuqori ko'tarib yuradi; • oyoqlarini tovoniga almashtirib yuradi; • to'siqlarni aylanib yoki xatlab o'tadi; • gimnastika	• bir, ikki, to'rtta bo'lib safflanadi, doira bo'lib, qator bo'lib yuradi; • yurishda turli topshiriqlarni	

• muvozanatni saqlab yuguradi; • sport zinasida yuqori va pastga harakatlanadi; • bir joyda ikki oyoqlab sakraydi; • oldinga siljib sakraydi; • aylana yo'ri (ingidan) enaklab o'tadi; • badantariya vaqtida mashqlarni takrorlaydi; • uch oyoqli velosipedda uchadi.	• argon ustida muvozanat saqlab yuradi; • tizzalarini yuqori ko'tarib yuguradi; • past ustidan sakrab o'tadi; • argonda sakrashga harakat qiladi; • gimnastika skameykasi ustida qo'lli bilan tortilib qornida suriladi; • gimnastika narvonida harakatlanadi; • samokarda uchadi.	• skameykasida muvozanatni saqlagan xolda, qadam qadam yuradi; • qiya doska ustida to'g'ri va yoni bilan yuradi; • yugurishning har xil turlarini bajaradi (ilonizi, zigzag, mokisimon, to'siqlarni yengib o'tib); • turli usullar bilan sakraydi; • bir nechta predmet oralab emaklaydi; • qornida yotib, qo'llari bilan tortilib emaklaydi; • gimnastika narvoniga o'rimalab chiqadi.	• bajaradi; yengil yuguradi (shiddat bilan, to'siqlarni yengib o'tib, yo'nalish va muvozanatni saqlagan holda); • bir joyda aylanib sakraydi, oyoqlarini o'unga va chapga almashtirib sakraydi; • argonda turli usullarda sakraydi; • argonli narvon, yo'g'on argonda yuqoriga ko'tariladi; • ikki oyoqli velosipedda uchadi.
---	--	---	---

JISMONIY RIVOJLANISH VA SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANISHI			
Kichik soha: Mayda motorika			
Talab: Bola qo'lli va barmoqlarini turli maqsadlarda ishlatadi			
3-4 yosh	4-5 yosh	5-6 yosh	6-7 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR			
• xalqaga argonni kulg'izadi; • mayda predmetlarni ma'lum bir tartibda taslaydi; • mustaqil	• mustaqil tugmachalarini qadaydi va echadi, (asfalda kiyimi poyabzali ilgalarini taqadi); • mustaqil	• yuzalarda turli chiziqlar chizadi klassik o'yini); • kichik, o'rta va katta o'yinchoqlarni quiga hajmiga tugunlarni tugadi;	• tasavvurdagi predmetlarni qo'llari bilan (gul, qush, kapalak, qash ko'rsatadi; • argonlardan turli tugunlarni tugadi;

Kichik soha: Hissiyotlar va ularni boshqarish

Talab: Bola o'zining va o'zgalarning hissiyotlarini anglashga va o'zining hissiyotlarini moslashtirishga qodir

3-4 yosh	4-5 yosh	5-6 yosh	6-7 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR			
- ertak, hikoya, - multifilmlar - qahramonlariga hamdardlik bildiradi; - quvonch, qayg'u kabi hissiy holatni tushunadi; - o'z kechinnimalari va hissiyotlarini namoyon etadi ("menga yoqadi", "men yoqimayman"); - boshqa bolaning hissiyotlarini aniqlaydi va so'z bilan ifoda etadi; - boshqalarga hamdardlik bildiradi; - sujeiti-rolli o'yinlarda ishtirok etadi; - o'z oilasi haqida so'zlar ekan, nima yoqishi va yoqmasligi haqida gapiradi.	- bolalar bilan o'yin davomida samimiy munosabat bildiradi; va o'z xis qiladi; - o'yinchoqlari bilan o'troqlashadi; - kattalar bilan eslatmasiz salomlashadi xayrlashadi; - o'z harakatlari baho beradi; - kattalarga murojaat qiladi va o'z fikrini bayon qiladi; - sovg'a bayramlarga quvonadi.	- asosiy hissiyotlar sababini tushunadi; - kimidir xafa qilsa, o'zini aybdor xis qiladi; - yaxshi yoki yomon xulqqa baho bera oladi; - o'yin mobaynida g'oliblikdan quvonishni biladi; - yaqin insonlari va do'stlari bilan o'z qahramonlari hissiyotlari va hissiyoti haqida gapiradi; - o'z yomon xavfni tushunadi; va his etayotganlarga hamdardlik bildiradi - tushunarti asarlarni qiziqish bilan tinglaydi va ularga hissiyotlarini namoyon etadi.	- o'z hissiyotlari nazorat qiladi; - turli ijtimoiy vaziyatlarga emosional munosabat bildiradi; - o'z hissiy holatini izohlab berishi mumkin; - boshqa insonlar yoki badiiy asarlar haqida fikrini bildiradi; - o'z yomon xavfni tushunadi; va his etayotganlarga hamdardlik bildiradi - tushunarti asarlarni qiziqish bilan tinglaydi va ularga hissiyotlarini namoyon etadi.

IJTIMOIY-HISSIY RIVOJLANISH

Kichik soha: Ijtimoiylashuv, kattalar va tengdoshlar bilan mulqot

Talab: Bola tengdoshlari va kattalar bilan mulqot malakalarini rivojlantirishga

qodir

3-4 yosh	4-5 yosh	5-6 yosh	6-7 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR			
- o'z oila - o'zlarini biladi; - kattalar harakatiga taqlid qiladi; - o'z harakatlari natijasiga erishishda qat'iylik bildiradi; - kattalar va guruh bolalar bilan birgalikda o'ynaydi; - bolalar salbiy harakatiga munosabatini bildiradi; - jamoaviy o'yin faoliyatida qatnashadi; - tengdoshlariga yaxshilik istaydi.	- o'yin faoliyati davomida mulqotga kirishadi; - o'yinda o'zaro harakatlari bo'lib, natijasi ijtimoiy rolni qabul qiladi; - guruh va guruh bolalar bilan birgalikda o'ynaydi; - o'yinchoqlarni birgalikda o'ynaydi; - bolalar salbiy harakatiga munosabatini bildiradi; - jamoaviy o'yin faoliyatida qatnashadi; - tengdoshlariga yaxshilik istaydi.	- mulqot o'z tengdoshlar bilan mulqotga kirishadi; - o'yinda o'zaro harakatlari bo'lib, natijasi ijtimoiy rolni qabul qiladi; - guruh va guruh bolalar bilan birgalikda o'ynaydi; - o'yinchoqlarni birgalikda o'ynaydi; - bolalar salbiy harakatiga munosabatini bildiradi; - jamoaviy o'yin faoliyatida qatnashadi; - tengdoshlariga yaxshilik istaydi.	- kattalar va tengdoshlar bilan mulqotga kirishadi; - o'yinda o'zaro harakatlari bo'lib, natijasi ijtimoiy rolni qabul qiladi; - guruh va guruh bolalar bilan birgalikda o'ynaydi; - o'yinchoqlarni birgalikda o'ynaydi; - bolalar salbiy harakatiga munosabatini bildiradi; - jamoaviy o'yin faoliyatida qatnashadi; - tengdoshlariga yaxshilik istaydi.

munosabatlarni
qo'llab-quvvatlaydi.

munosabatlarni
qo'llab-quvvatlaydi.

munosabatlarni
qo'llab-quvvatlaydi.

6-7 vosh

munosabatlarni
qo'llab-quvvatlaydi.

munosabatlarni
qo'llab-quvvatlaydi.

munosabatlarni
qo'llab-quvvatlaydi.

munosabatlarni
qo'llab-quvvatlaydi.

munosabatlarni
qo'llab-quvvatlaydi.

munosabatlarni
qo'llab-quvvatlaydi.

6-7 vach

munosabatlarni
qo'llab-quvvatlaydi.

munosabatlarni
qo'llab-quvvatlaydi.

- orasidagi bog'liqlikni aniqlaydi; - rasmliardan tanish qahramonlarini tanidi.	• badiiy asardan parcha tinglagandan so'ng asar nomini ayta oladi; • o'z yoshiga mos she'rlarni yoddan biladi; • kitobni ehtiyotlab foydalanadi.	• nutqning dialogik shaklini qo'llaydi, savollar beradi; • she'rlarni yod o'qiydi; • sevimli badiiy adabiyot, ertak va hikoya mualliflari va ularning nomini biladi; • ifodalilikning ohang vositalarini to'g'ri qo'llaydi; • harflarga tegishli so'zlarni topadi.	• bo'liadi; • bo'g'inini kartochkalar yordamida bo'g'inlardan so'zlar tuzadi; • so'z, tovush, bo'g'in, gap haqida tushunchaga ega; • peshlavha, kitob nomlari, rasm tagidagi yozuvlar va hokazolarni o'qiydi; • bolalar adabiyoti janri nomini biladi (ertak, she'r, hikoya); • mashhur yozuvchi va shoirlar nomini biladi.
NUTQ, MULOQOT, O'QISH VA YOZISH MALAKALARI			
Kichik soha: Qo'i barmoqlari mayda motorikasi			
Talab: Bolada yozuv malakasi shakllanadi			
3-4 yosh	4-5 yosh	5-6 yosh	6-7 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR			
• 2-3 obyektidan rasm tuzadi; • varaq sathida to'g'ri chiziqqlar chizadi; • harflarga qiziqish bildiradi,	• chiziq, belgi, ilgaklarni sodda namunalarni qayta namunalarni qayta chiza oladi; • predmetlarning murakkab bo'lmagan	• chiziq, ilgak va gajakcha yozadi; • qog'ozni turli usulda taxlaydi (origami); • namuna asosida bosma harflarni	• qog'ozda to'g'ri chiziqqlar, so'zlar va qisqa gaplarni yozadi; • daflardagi yozuv qatorlarini aniqlay oladi;

134

- ayrim harflarni shaklini biladi va tanib oladi; • yirik munchoqlarni ipga teradi; • yozishga harakat qiladi.	• shakllarini chizadi; • rasmlarni ustidan yurgizib chizadi; • bo'yaydi; • shablonlarni shtrixlaydi; • mayda qismlardan iborat konstruktorni yig'adi; • o'rta munchoqlarni ipga teradi; • aniq belgilangan chiziq asosida qog'ozni qaychi bilan qirgadi; • belgilangan chiziq asosida qog'ozni tekis yirtadi; • ikki qo'li bilan qog'ozni buraydi.	• yozishni boshlaydi; • barmoqlari yordamida mashqlar bajaradi; • rasmlarni tekis shtrixlaydi; • turli sathlarda chizadi (nam qumda, asfaltda, doskada); • soch o'radi; • mozaika yig'adi.	• rasmlarni to'g'ri joylashtiradi; • qo'lni nuqta-chiziqchalarni birlashtirib rasm chizadi; • matodagi rasmini to'qiydi; • "o'ziga" va "o'zidan" harakatlari yo'nalishini tushunadi; • turi materiallardan murakkab namunalarni qirgadi.
BILISH JARAYONINING RIVOJLANISHI			
Kichik soha: Intellektual-bilish malakalari			
Talab: Bola qiziquvchan, intiluvchan, faol, bilishga qiziqish bildiradi va unga ehtiyoji mavjud			
3-4 yosh	4-5 yosh	5-6 yosh	6-7 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR			
• bitla belgi asosida predmetlarni ajratadi; • olti rangli larqaydi ajratadi;	• rasmlarni solishtiradi; • 2-3 belgi asosida rangni guruhlarga ajrata va oladi;	• rasm asosida sujeni eslab qoladi va gapiradi; • ketma-ketlikni saqlagan holda fikr yuritadi, mulohaza qiladi	• atrof-olam haqida mustaqil ma'lumot izlaydi; • kuzatuvlar asosida xulosa va

135

• bir xil poyini topadi;	• jonzodlarni asosiy ehtiyojarini ta'riflaydi va taqqoslaydi	• qiliadi;	• yil fasllari va voguea-hodisa ketma-ketligini aytadi;
• rasmlardagi predmetlarni taniydi va nomini aytadi;	(hayvonlar: ovqat eydi, nafas oladi, harakatlanadi va hokazo);	• turli hayvonlarning yashash joylarini yashaydi, bo'ri o'rmonda);	• rasmlar bo'yicha ketma-ketlikni saqlagan holda fikr yuritadi, mulohaza qiladi;
• jonli obyektlarga qiziqish bildiradi;	• hayot uchun suv, havoning ahamiyatini	• geografik tushunchalarni biladi (er, dengiz, tog', daryo);	• o'z mamlakati va uning ramzlari haqida tushunchaga ega;
• predmetlar yasalgan materialni farqlaydi	taxidan, temirdan) ta'riflaydi;	• oddiy sabab va oqibat aloqalarni tushunadi (yong'ir yog'yapi - panaga o'tish kerak);	• o'z xalqining ayrim miliy an'analari va odatlarini biladi;
• xonani kuzatadi va o'zi turgan joyini aniqlaydi;	• kun qismlarini nulgida to'g'ri qo'llaydi va biladi (ertalab, peshin, kechqurun, kechasi);	• sinash va xatolarni tahlil qilish yo'li bilan amaliy vazifalar yechimini topishga harakat qiladi (mashinani yurg'izish uchun kalitni burash kerak);	• bolalar ensiklopediyasida foydalana oladi (kerakli ma'lumotni topa oladi);
• atrof-muhitga qiziqish bildiradi.	• yil fasllarini ta'riflaydi;	• obyektlarni tizimga solad.	• ichki va tashqi belgilarga ko'ra predmetlarni guruhlariga ajratadi (rang, shakl, hajmi, vazni, harakatlanish tezligi, vazifasiga qarab).

BILISH JARAYONINING RIVOJLANISHI

Kichik soha: Elementar matematik malakalar

Talab: Bola elementar matematik malakalarga ega

3-4 yosh	4-5 yosh	5-6 yosh	6-7 yosh
----------	----------	----------	----------

136

KUTILAYOTGAN NATIJALAR			
• predmetlarni 1-2 ta belgisi bo'yicha guruhlar bo'ladi;	• geometrik shakllarga o'xshash predmetlarni topadi;	• geometrik shakllarni biladi va ularni predmetlar orasidan ajratadi;	• hayotda son va sanoqning ahamiyatini tushunadi;
• "bita" va "ko'p" ni topadi;	• geometrik figura va shakllarni nomini biladi;	• uzunligi, eni, shakllar va figuralarini biladi;	• geometrik shakllar va figuralarini biladi;
• predmetlarni kataligiga qarab teradi;	• geometrik aloqalarni belgilaydi;	• predmetlar guruhini taqqoslaydi;	• matematik harakatlarni bajaradi;
• geometrik shakllarni farqlaydi (doira, kvadrat, uchburchak),	• sonning miqdoriy tarkibini biladi;	• mulqot davrida matematik terminologiyani qo'llaydi;	• 10gacha qo'shish va ayirishli sodda matematik
• ko'plikni taqqoslaydi;	• matematik tushunchalardan foydalanadi (ko'p, kam, jami, shuncha);	• belgilar tizimini tushunadi (son va belgilarni qo'llagan xolda +, -, =);	• son qatori haqida tushunchaga ega
• "qisqa" tushunchalari ma'nosini biladi;	• ketma ketlikda sanaydi;	• 1dan 10gacha bo'lgan sonlarni to'g'ri va teskari sanaydi;	• guruhlarini teng yoki teng
• "yarimta" tushunchalarni biladi;	• ko'pliklarni taqqoslaydi	• "ko'proq", "kamroq", "teng", soni va sanog'iga qarab taqqoslaydi;	• predmetlar qiliadi (qanchaga ko'p?, qanchaga kam?);
• sanoq va sonlar qatoridagi bog'liqlikni tushunadi;	• mexanik tarzda 5gacha sanaydi.	• tepada, yaqin, pastda, uzoq);	• hajmi, balandligi va
	• butun va uning qismlari tushunchasini tushunadi.	• aniqlaydi va ularni bir biri bilan taqqoslaydi.	• qalinligiga qarab predmetlarni ketma ket joylashtiradi;
			• sharti belgi

137

			asosida suyuq, sochiluvchan va qatiq materialni o'laydi.
BILISH JARAYONINING RIVOJLANISHI			
Kichik soha: Tadqiqiy-bilish va samarali refleksiv faoliyat			
Talab: Bola o'zining tabiiy muhitiga qiziqishini namoyon qiladi, fanni o'rganishda faol			
3-4 yosh	4-5 yosh	5-6 yosh	6-7 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR			
• katalar bilan birgalikda tadqiqotlarda qatnashadi (eritish, bo'yash, cho'kitirish, suv chiqarish hokazo); • tabiatdagi ayrim o'zgarishlarni farqlaydi (qor, yomg'ir, do'l, issiq, shamol va hokazo); • ayrim hasharot va qushlarni tanaydi va nomini aytadi; • ayrim jonivorlar bolalarini nomini to'g'ri aytadi; • "sujet" asosida qurilmalar yaratadi; • suv va qum bilan o'ynaydi; • joni obyektlarni kuzatadi.	• katalar bilan birgalikda tadqiqotlarda qatnashadi (eritish, bo'yash, qizdirish, qaynatish hokazo); • yil fasllariga farqlaydi (qor, xos hoddalarini biladi); • nima uchun o'vqatlanish, nafas olish, o'qish, kerakligini biladi; • organizmning ma'lum bir organlari funksiyasini biladi; • ayrim jismoniy jarayonlar muhimligini tushunadi; • konstruktor, pazl, mozaika, Legodan	• tabiat hodisalarini omillarga bog'liqligini tushunadi; • tabiatdagi o'zgarishlar bera oladi (masalan, bog'liq savollar beradi); • insonlarni atrof-olamga ta'sirini tushunadi (ekin g'apiradi, avvalgi va hozirgi tajribasini umumlashiradi va materiallardan qo'l ishlarini yaratishni biladi, ish yechimini talab bosqichlarini belgilaydi); • mustaqil qurib yasashi mumkin; • jonli va jonsiz tabiatni farqlaydi; • insonlar hayotida tabiatning	• qurilmani mustaqil o'laydi (balandligi, uzunligi, kengligi bo'yicha); • shaxsiy qiziqishi kuzatuvlariga bog'liq savollar beradi; • shaxsiy taxminlari haqida g'apiradi, avvalgi va hozirgi tajribasini umumlashiradi va materiallardan qo'l ishlarini yaratishni biladi, ish yechimini talab bosqichlarini belgilaydi; • mustaqil qurib yasashi mumkin; • jonli va jonsiz tabiatni farqlaydi; • insonlar hayotida tabiatning

138

	konstruksiyalar yaratadi.	ahamiyatini anglab yetadi.	ta'riflaydi; • atrof-muhitini yaxshilashda ishtirokning muhimligini tushunadi (masalan, axlat chiqindilarini tashlash, ularni ajratish, daraxt va gullar ekish, suv, elektr energiyasi va qog'ozni asrash).
IJODIY RIVOJLANISH			
Kichik soha: Dunyoni badiiy tasavvur etish			
Talab: Bola turli xil san'at vositalaridan foydalanib, dunyoni his etish va tushunishini namoyish etadi			
3-4 yosh	4-5 yosh	5-6 yosh	6-7 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR			
• illyustratsiya. • yincehoq, amaliy asarlarini o'rganishda emosional ta'sirlanadi; • tabiat obyektlarida, o'yinchoq, bolalarining kiyimlarida ranglar jiliosini anglaydi; • tanish qo'shiqlarni biladi; • diqqat bilan tovuq, ohanglarni	• O'zbekiston san'ati haqida tushunchaga ega (so'z, zana, keramika); • san'atga tegishli kasblarning ayrimlari haqida tushunchaga ega (rassom, bastakor, aktyor); • ayrim san'at turlari va janrlarini farqlaydi (qo'shiq, raqs, musiqa, bildiradi);	• musiqiy asarga hissiy munosabat o'qib bera oladi; • ilk bildiradi; monand harakatlar beradi, ularni o'ylab topishi sahnalashtirishda mumkin; • badiiy asarlar namoyish etadi; • she'riy badiiy asarlarga munosabat bildiradi; • musiqiy asarning harakterini aniqlashga qodir; • bolalar shoiri,	• atrof-muhitini yaxshilashda ishtirokning muhimligini tushunadi (masalan, axlat chiqindilarini tashlash, ularni ajratish, daraxt va gullar ekish, suv, elektr energiyasi va qog'ozni asrash).

139

bosqichiga o'tishdagi asosiy kompetensiyalari belgilab berilgan. O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan quyidagi ta'lim muassasalarida:

- davlat maktabgacha ta'lim muassasalari;
- maktabgacha ta'lim sohasida xizmat ko'rsatuvchi nodavlat muassasalari;
- maktabgacha guruhlariga ega bo'lgan «Mehribonlik» bolalar uylari;
- maktabgacha va boshlang'ich ta'limni nazorat qiluvchi boshqaruv organlarida - ushbu davlat o'quv dasturini qo'llash majburiydir.

Davlat o'quv dasturi 7 bobdan iborat bo'lib:

I-bobda MTM davlat o'quv dasturini qo'llash va MTMning maqsad va vazifalari aks ettirilgan. Davlat o'quv dasturi variativ o'quv dasturlarini yaratishda majburiy tayanch hujjat hisoblanadi. Ta'lim muassasalari Maktabgacha ta'lim vazirligi tomonidan tasdiqlangan variativ o'quv dasturlaridan foydalanish huquqiga ega. Ta'lim muassasasi Davlat o'quv dasturi asosida o'zining MTM ishchi o'quv dasturini ishlab chiqish huquqiga ega. Ta'lim muassasasining ishchi o'quv dasturi muassasa pedagoglari tomonidan ota-onalarni jalb etgan holda tuziladi va amaldagi qonunchilik tartibida tasdiqlanadi. Davlat o'quv dasturida MTMning quyidagi maqsad va vazifalaribeltirilgan berilgan. Bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlanishiga oid Davlat talablari asosida hamda Davlat o'quv dasturiga muvofiq uning har tomonlama va barkamol rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;

1. maktabgacha yoshdagi bolalarning o'quv-tarbiyaviy faoliyatini tashkil qilish va amalga oshirish;

2. bolalarning ilk rivojlanishi masalalarida ota-onalar va jamiyatga tegishli bilimlar berishni tashkil etish va amalga oshirish;
3. bolalarning ilk rivojlanishi masalalarida oila va jamiyat bilan o'zaro hamkorlikni tashkil qilish va amalga oshirish.

II-bob: MTM ta'lim jarayonining maqsad va tamoyillari deb nomlanib, u quyidagilarni:

-MTM ta'lim jarayonining maqsadlari

-MTMda ta'lim jarayonini tashkil qilish tamoyillari

-Qo'shimcha ta'lim xizmatlarini tashkil qilish

-Alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan ta'lim faoliyati

-Ota-onalar bilan hamkorlikni o'z ichiga oladi.

-Davlat dasturida MTM ta'lim jarayonining maqsad va tamoyillari aks ettirilgan bo'lib:

-O'quv-tarbiyaviy jarayonning maqsadi bolalarda umumiy kompetensiyalar va rivojlanish sohalari kompetensiyalarini shakllantirish uchun tegishli sharoitlar yaratishdan iboratdir.

MTMda ta'lim jarayonini tashkil qilish tamoyillari: bola huquqlari, o'ziga xos rivojlanish xususiyat va salohiyatlarini hisobga olish; ta'lim jarayonida barcha turdagi rivojlanish sohalarning o'zaro bog'liqligi; bola salomatligini asrash va mustahkamlash, uning ehtiyojlari, shu jumladan, uning harakatlanish ehtiyojlarini qondirish; bolaning ijodiy qobiliyatlarini qo'llab-quvvatlash; o'yin orqali ta'lim berish va rivojlantirish; bolaning rivojlanishi va ijtimoiy moslashishi uchun qulay muhit yaratish; bola uchun xavfsiz muhitni ta'minlash; MTMning oila, mahalla va maktab bilan hamkorligi; milliy madaniy an'analarga qadriyatini oshirish va boshqa millatlar madaniyatiga hurmat, boshqa millatlar madaniyatining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish;

Alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan ta'lim faoliyati Maktabgacha ta'lim muassasasida alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlash jamoaviy ish hisoblanadi va uni amalga oshirish uchun maktabgacha ta'lim muassasasi rahbari javobgar bo'ladi. Zarurat tug'ilganda, pedagoglar tarkibi va maktabgacha ta'lim muassasasi rahbariyati, tor ixtisosdagi mutaxassislarini jalb etgan holda, bola (uning rivojlanishi) uchun o'quv-tarbiyaviy faoliyatining individual rejasini tuzadi.

Ota-onalar bilan hamkorlik Bolaning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash uchun maktabgacha ta'lim muassasasi ota-onalar bilan o'zaro hamkorlikning quyidagi shakllarini tashkil qilishi mumkin: Ota-onalarning maktabgacha ta'lim muassasasi borsidagi fikrlarini hisobga olish; ilk rivojlanish masalalarida ota-onalarga bilim berish; ota-onalarni o'quv-tarbiyaviy jarayonda faol qatnashishga jalb etish; ota-onalarning muassasa hayotida ishtirok etish borsidagi tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash.

III-bob: Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim berishda kompetensiyaviy yondashuv deb nomlanib, dasturning majburiy 5ta ta'lim sohasini o'z ichiga oladi. «Ijtimoiy rivojlanish va sog'lom turmush tarzini shakllantirish» sohasi kompetensiyalari «Ijtimoiy-hissiy rivojlanish» sohasi kompetensiyalari «Nutq, mulqot, o'qish va yozish malakalari» sohasi kompetensiyalari «Bilish jarayonining rivojlanishi» sohasi kompetensiyalari «Ijodiy rivojlanish» sohasi kompetensiyalari Maktabgacha yoshdagi (6-7 yosh) bolaning umumiy muhim kompetensiyalari Kompetensiya bolaning bilim, ko'nikma, malaka va qadriyatlarini majmuidir. Boshlang'ich kompetensiyalar, rivojlanish sohasidan qat'i nazar, bola shaxsi shakllanishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Kommunikativ kompetensiya - mulqot vositalaridan turli vaziyatlarda foydalana bilish ko'nikmasi. O'yin

kompetensiyasi - bolaning o'yin jarayoni va uni tashkil qilishda tajriba, bilim va ko'nikmalardan ijodiy foydalanishi. O'quv-tarbiyaviy faoliyat uchun asos hisoblanadi. Ijtimoiy kompetensiya - hayotiy vaziyatlarda kattalar va tengdoshlar bilan muloqotda axloq qoidalari va me'yorlariga rioya qilgan holda o'zini tutish mahorati. Bilish kompetensiyasi - atrofdagi olamni ongli ravishda idrok qilish va olingan bilim, ko'nikma, malaka va qadriyatlardan o'quv va amaliy vazifalarni hal qilish uchun foydalanish.

IV-Bob. O'quv-tarbiyaviy faoliyat bobida O'zbekiston Respublikasidagi barcha MTMLarda tashkil etiladigan o'quv va tarbiyaviy ishlarini tashkil etish masalalarini o'z ichiga oladi. Bunda: MTMLarda o'quv-tarbiyaviy faoliyatini rejalashtirish turlari yillik mavzuviy va haftalik ish rejalari va tarbiyachi tomonidan rejalashtirishni amalga oshirish yoritib beriladi. O'quv-tarbiyaviy faoliyat «O'zbekiston Respublikasining ilk va maktab yoshidagi bolalarni rivojlantirishga oid davlat talablari» asosida amalga oshiriladi.

V-bob Bolaning rivojlanish sohalari bo'yicha yutuqlari, MTM pedagoglari tomonidan bolaning rivojlanishini kuzatib borish xaritasi yiliga uch marta to'ldiriladi (3 dan 7 yoshgacha bo'lgan davrni o'z ichiga olgan) shuninkdek, 6-7 yoshdagi bolaning maktabga tayyorlik xaritasi xam to'ldiriladi. Bu xarita Davlat dasturiga muvofiq bolari rivojlanishining beshta sohasi kompetensiyalari bo'yicha kutilayotgan natijalar ifodalarnadi.

VI-Bob. Rivojlantiruvchi muhitni tashkil qilish bobida Maktabgacha ta'limmuassasasidagi mazmunda:

-Ko'rgazmali-rivojlantiruvchi,

-Madaniy-tarixiy qadriyatlar:

-Milliy va mintaqaviy an'analar;

-Tabiat, iqlimdan kelib chiquvchi xususiyatlarga mos bo'lishi yoritiladi;

VII-Bob. Illovalarni o'z ichiga olib ushbu dasturni amaliyotda qo'llashning mazmun va mohiyati yoritib beriladi.

Dastur - muhim vosita bo'lib, uning yordamida tarbiyachilar (mutaxassislar) O'zbekiston Respublikasida ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojiga oid Davlat talablari muvofiq muayyan yosh guruhidagi bolalar uchun eng maqbul va samarali shakllar, metodlar va ta'lim jarayonini tashkil qilish yo'llarini belgilaydilar. Dastur uchta asosiy bo'limni qamrab oladi:

Maqsadli- bu tushuntirish xati hamda dastur o'zlashtirishining rejalashtirilayotgan natijalarini o'z ichiga oladigan bo'lim;

Mazmuni - bu Dasturning umumiy mazmunini ifodalovchi va bolalar shaxsining to'laqoni rivojlanishini ta'minlovchi bo'lim;

Taskiliy - bu Dasturning moddiy-texnik ta'minoti ta'rifini, ta'lim va tarbiyaning metodik materiallar va vositalar bilan ta'minlanganligini, kun tartibini, shuningdek, tadbirlar, bayramlar, rivojlantiruvchi muhitni o'z ichiga oluvchi bo'lim.

O'QITISHDA TAVSIYA ETILADIGAN PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR

Zinana-zina.

Teknologiyaning tavsifi.

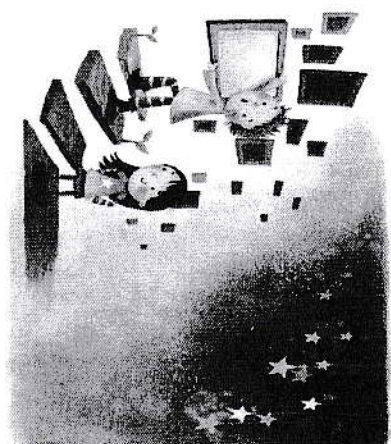
Ushbu mashg'ulot shaxsiy tarkibni o'tilgan yoki o'tilishi kerak bo'lgan mavzu bo'yicha yakka va kichik jamoa bo'lib fikrlash hamda xotirlash, o'zlashtirilgan bilimlarni yodga tushirib, to'plangan fikrlarni umumlashtira olish va ularni yozma, rasm, chizma ko'rinishida ifodalay olishga o'rgatadi. Bu texnologiya shaxsiy tarkib bilan bir guruh ichida, yakka holda yoki guruhlariga ajratilgan holda yozma ravishda o'tkaziladi va taqdimot qilinadi.

Teknologiyaning maqsadi. Shaxsiy tarkibni erkin, mustaqil va mantiqiy fikrlashga, jamoa bo'lib ishlashga, izlanishga, fikrlarni jamlab ulardan nazariy va amaliy tushuncha hosil qilishga, jamoaga o'z fikri bilan ta'sir eta olishga, uni ma'qullashga, shuningdek, mavzuning tayanch tushunchalariga izoh berishda egallagan bilimlarini qo'llay olishga o'rgatish.

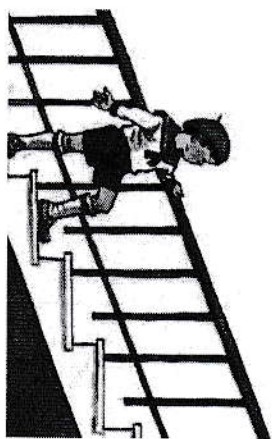
Teknologiyaning qo'llanishi:

Ma'ruza (imkoniyat va sharoit bo'lsa), seminar, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlarida yakka tartibda yoki kichik guruhlarida o'tkazishlarda nazorat darslarida qo'llanilishi mumkin.

Mashg'ulotda qo'llaniladigan vositalar: A-3, A-4 formatli qog'ozlarda tayyorlangan (mavzuni ajratilgan kichik mavzuchalar soniga mos) chap tomoniga kichik mavzular yozilgan tarqatma materiallar, flomaster yoki rangli qalam)lar.

Mashg'ulotni o'tkazish tartibi:

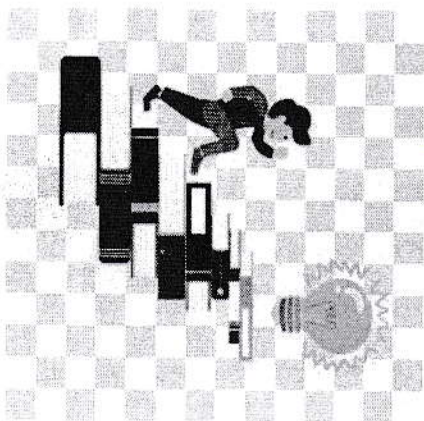
bo'lgani ma'qul);

• mashg'ulot o'tuvchi mashg'ulot boshlangunga qadar o'quv materialini bir necha kichik mavzularga bo'lib oladi (masalan, 2 yoki 3 ta, 4 yoki 5 ta ...);

• mashg'ulot o'tuvchi shaxsiy tarkibni mavzular soniga qarab 3-5 kishidan iborat kichik guruhlariga ajratadi (guruhlar soni 4 yoki 5 ta ...);

• mashg'ulot o'tuvchi shaxsiy tarkibni mashg'ulotning maqsadi va uning o'tkazilish tartibi bilan tanishtiradi. Har bir guruhga qog'ozning chap qismida kichik mavzu yozuvibo'lgan varaqalar tarqatiladi;

• mashg'ulot o'tuvchi guruh a'zolarini tarqatma materialda yozilgan kichik mavzular bilan tanishishlarini va shu mavzu asosida bilganlarini flomaster yordamida qog'ozdagibo'sh joyga jamoa bilan birgalikda fikrlashib yozib chiqish vazifasini beradi va vaqtbelgilaydi;

• guruh a'zolari birgalikda tarqatma materialda berilgan kichik mavzuni yozma (yoki rasn, yoki chizma) ko'rinishida ifoda etadilar. Bunda guruh a'zolari kichik mavzu bo'yicha imkon boricha to'laroq ma'lumot berishlari kerak bo'ladi;

• tarqatma materiallar to'ldirilgach, guruh a'zolaridan bir kishi taqdimot qiladi. Taqdimot vaqtida guruhlar tomonidan tayyorlangan material, albatta, auditoriya (sinf)dodkasiga mantiqan tagma-tag (zina shaklida) ilinadi;

• mashg'ulot o'tuvchi guruhlar tomonidan tayyorlangan materiallarga izoh berib, ularni baholaydi va mashg'ulotni yakunlaydi (taqdimot vaqtida boshqa guruh a'zolari hamtaqdimot qilingan mazmunga o'zlarining fikrlarini bildirishlari mumkin).

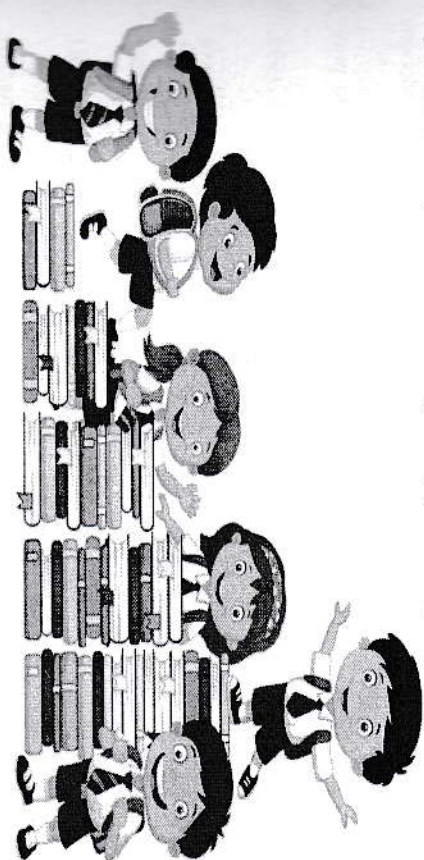
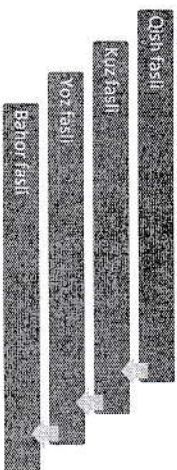
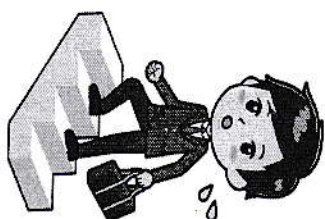
Izoh: mashg'ulotning bunday tashkil etilishi tinglovchilarni mustaqil fikrlashga, o'tilgan va o'zlashtirilgan mavzularni eslashga, ularni yozma (yoki rasn, yoki chizma ko'rinishida)bayon etishga, fikrlarni umumlashtirishga o'rgatadi.

Mavzu: Temperament

xususiyatlari. Har bir temperament haqida bilganlaringizni ilmiy, nazariy, amaliy tarzda rasmlarda yoki yozma shaklda ifoda eting, psixologolimar fikrlari bilan to'ldiring va b. (misol tariqasida)

Mavzu. Yil fasllari.

Guruhlariga topshiriq: yil fasllariga yozma harakteristika bering, shu faslda tug'ilgan insonlarning harakterlarini bayon eting, fasllarning o'ziga xos xususiyatirasmalar yoki ramziy belgilar bilan ifoda eting, fasllardagi bayramlar, buyuk shaxslar haqida ma'lumot bering va b.q. (misol tariqasida)

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR:

1. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotining davlat o'quv dasturi haqida qanday tushunchaga ega bo'ldingiz?

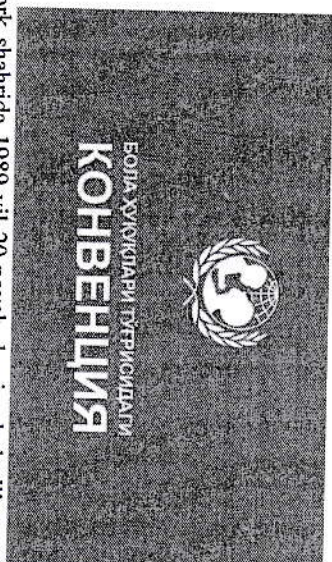
2. "Ilk qadam" o'quv dasturining maqsad va vazifalari?
3. Davlat o'quv dasturining asosiy tamoyillaridan misollar keltirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kaboshov O.A. Prava roditel'ey i deWay. – M.: «Izdatelstvo PRIOR», 1998.
2. Karel'ova G. Konvensiya o pravax rebenka: kak yee osunestvit. / Iz Yostupleniy na seminar v JeQeYe (8-10-dekabr'a 1997 goda) – Sotsialnoye obespecheniye. - 1998. v2.
3. Karimova D. Bola huquqlarining paydo bo'lishi, rivojlanish tarixi va bola huquqlarining ta'rif. Qonunchilikni takomillashtirish isohoilat katolati (ilmiymaqolalar to'plami). T.: O'ZMU, Huquqshunoslik fakulteti, El-Press, 2012.
4. Karimova D. Bolalarni zararli axborotlardan himoyalashning qonuniy asoslari. //Demokratlashitirish va inson huquqlari. -v3, 2013.
5. Kobilova S.A., Leonteva Y.A. Prava rebenka i garantii ix zanito vmejdunarodnom i rossiy'skom zakonodatel'stve. // Publichnoye i chastnoye pravo:problemo razvitiya i vzaimodeystviya zakonodatel'nogo vorajeniya I yuridicheskoy praktiki: Materialo Vserossiyskoy konfeUensii (23-24 aprelya 1998)– Yekaterinburg. – Izd-vo UrGYuA, 1999.
6. Kolosova S.Yu. Realizatsiya prinsipa spravedlivosti pri zanite sotsialno uyazvinox kategoriy naseleniya v mejdunarodnom prave. (Na primetUe Konvensio pravax rebenka 1989 goda) // Moskovskiy jurnal mejdunarodnogo prava. – 2000.
7. Matveeva T. Nepravitel'stvennoe organizatsii v mexanizmax zanito prav cheloveka. – M.: Izd-vo RAGS, 1997.
8. Mejdunarodnoye sotrudnichestvo v oblasti prav cheloveka. -M., 1993. Vor.
9. Oelnikova E.B. Yuvenalnaya yustitsiya. Problemo ugotovnogo prava, ugotovnogo protsess'a i kriminologii: uchebnoye posobiye. – M.: «Delo», 2000.
10. Muxamedov R. Konun jiro'i – Sog'jom avlod katolati. T.: «Ma'naviyat», 2000.
11. Mo'minov A. Xalqaro tashkilotlar huquqi. O'quv qo'llanma. –T.: JIDU, 2014.
12. Mo'minov A. Xalqaro tashkilotlar huquqi shakllanishining nazariy masalalari.–T.: JIDU, 2013
13. Iesovershemoleniye: Pravo na imnestvo i na trud. – M.: «Sotsialnaya zanita», 2001.
14. Iechayeva A.M. Uzbekistan i yee deti (rebenok, zakon, gosudarstvo). M.: Institut gosudarstva i prava Rossiyskoy Akademii nauk, 2000.
15. Nasionalnoy doklad Respubliki Uzbekistan po voropolneniyu polojeniy «Konvensii o pravax rebyonka» 1989 g. –T.:Izd-vo Nasionalnogo sentra 5espubliki Uzbekistan po pravam cheloveka, 1999.-59 s.
16. Obnaya teoriya prav cheloveka / Otv. red. Ye.A.Lukasheva. – M.: NORMA, 1996.
17. Uzbekiston respublikasi mudofaa vazirligi Tarbiyaviy va mafkuraviy ishlar bo'sh boshkarmasi "innovatsion pedagogik Tekhnologiyalar t'yulami"(http://ibogaru.navo'u-yu-ni.uz)

IV. MODUL. BOLALARNI HUQUQIY TARBIYALASHDA QONUN HUJATLARIDAN FOYDALANISH

4.1. "YUNESKO" tashkilotining Bolalar huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi konvensiyasi

Nyu-York shahrida 1989-yil 20-noyabr kuni qabul qilingan va 1990-yil 2-sentyabr kuni kuchga kirgan. Bugungi kunda Konvensiyaga a'zo davlatlar soni – 196 ta. Konvensiyani imzolagan, lekin ratifikatsiya qilmagan davlatlar soni – 1 ta (AQSH).

O'zbekiston Respublikasi mazkur Konvensiyaga O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1992-yil 9-dekabrda 757-XII-sonli "Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaga qo'shilish haqida"gi muvofiq qo'shilgan. Konvensiyaga O'zbekiston Respublikasi uchun 1994-yil 29-iyuldan kuchga kirgan. Konvensiyaga muvofiq har bir shaxs 18 yoshga to'lgunga qadar bola deb e'tirof etiladi. Konvensiya 54 moddadan iborat bo'lib, unda quyidagi asosiy normalar belgilangan:

1-4-moddalarda: "bola" tushunchasi, bolalar manfaatlarining ustuvorligi va ishtirokchi-davlatlarning Konvensiyada belgilangan huquqlarni kamsitishsiz amalga oshirish choralarini ko'rish majburiyati;

5-11-moddalarda: hayotga, ismga, fuqarolikka, ota-onasini bilish huquqiga, ota-onaning g'amxo'rligi va ajralmasligiga, ota-onalarning bolalarga nisbatan huquqlari va majburiyatlari;

12-17-moddalarda: bolalarning o'z nuqtayi nazarini, o'z fikrini bildirish, fikrlash, vijdon va din erkinligi, uyushish va tinch yig'ilishlarga bo'lgan huquq, bolaning axborotga ega bo'lish va uni tarqatish huquqlari;

18-27-moddalarda: davlat tomonidan bolaning ota-onalariga va qonuniy vakillariga yordam berish, shuningdek bolalarga ularni tarbiyalovchi shaxslar

150

tomonidan qo'pol muomala bo'lish, ularning tahqirlanishidan himoya qilish, oilaviy muhitdan mahrum bo'lgan yoki asrab olingan, aqliy yoki jismoniy jihatdan zaif bolalarni himoya qilish, bolalarning sog'liqni saqlash sohasidagi huquqlari, shuningdek, bolalarning ijtimoiy rivojlanishi uchun zarur bo'lgan turmush darajasi to'g'risidagi normalar;

28-31-moddalarda: bolalarning ta'lim olish, ona tili va madaniyatidan foydalanish, dam olish olish va madaniy sohadagi huquqlari;

32-36-moddalarda: davlatning bolalarni noqonuniy ekspluatatsiya qilinishdan, g'iyohvand moddalarni noqonuniy iste'mol qilish, o'g'irlash va bolalar savdosidan himoya qilishga oid majburiyatlari;

37-41-moddalarda: sodir etilgan jinoyatlar uchun jazodan ozod qilish imkoniyati bo'lmasa o'lim va umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazolari 18 yoshga to'lgunga qadar sodir etilgan jinoyatlarga nisbatan qo'llanilmasligi, bolalarga nisbatan qiynoqqa solish va qadr-qimmatni kamsituvchi jazolar ta'qiqlanishi, jinoyi xatti-harakatlar sodir etishda ayblanayotgan bolaning huquqlari, shuningdek quroli to'qnashuvlar va urushlar paytida bolalarni himoya qilish normalari.

Konvensiyaning a'zo davlatlar tomonidan bajarilishi ustidan monitoringni BM'Tning Bola huquqlari bo'yicha qo'mitasi amalga oshiradi.

Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya

Muqaddima

Ushbu Konvensiyada ishtirokchi-davlatlar, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomida e'lon qilingan tamoyillarga muvofiq, jamiyat barcha a'zolarining o'ziga xos bo'lgan qadr-qimmat, teng va ajralmas huquqlari yer yuzasida erkinlik, adolat va tinchlikni ta'minlashning asosi ekanligi e'tirof etilganini hisobga olib,

Birlashgan Millatlar Tashkilotining xalqlari Nizomida insonning asosiy huquqlariga, inson shaxsining sha'ni va qadr-qimmatiga bo'lgan o'z ishonchlarini tasdiqlaganliklari hamda ijtimoiy taraqqiyot va turmush sharoitlarini yaxshilash borasida ko'maklashishga ah'd qilganliklarini e'tiborga olib, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va inson huquqlari to'g'risidagi xalqaro hujjatlarda har bir inson mazkur hujjatlarda ko'rsatilb qo'yilgan huquq hamda erkinliklarga irqi, tana rangi, jinsi, tili, dini, siyosiy yoki boshqa e'tiqodlari, milliy yoki ijtimoiy kelib chiqishi, mulkiy ahvoli, tug'ilishi yoki boshqa holatlar bilan bog'liq belgilarga ko'ra har qanday tafovutdan qat'iy nazar, ega bo'lishini e'lon qilganligi va rozilik bildirganligini e'tirof etib, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida bolalar alohida g'amxo'rlik va yordam huquqiga ega ekanligi, deb e'lon qilganligini

151

eslatib, jamiyatning asosiy tashkiloti hisoblanish oila va tibbiy muhitga uning barcha a'zolari, ayniqsa, bolalar o'sib ulg'ayishlari va farovonlikka ega bo'lishlari uchun jamiyat doirasidagi majburiyatlarni o'z zimmasiga to'liq oladigan bo'lishiga erishish maqsadida zarur himoya va yordam bilan ta'minlanishi lozim ekanligiga ishonch hosil qilingan holda, bolaning shaxsi sog'lom va har tomonlama uyg'unlashgan holda kamoloti uchun u oila g'amxo'rligida, baxt, mehr-muhabbat va ongli tushunish vaziyatida o'sishi zarurligini e'tirof etib, bola jamiyatda mustaqil hayotga to'la tayyorlanishi va Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomida e'lon qilingan g'oyalar ruhida, ayniqsa, tinchlik, qadr-qimmat, sabr-toqat, erkinlik, tenglik va birdamlik ruhida ta'biyatanishi lozimligini hisobga olib, bolani mana shunday alohida himoya qilish zarurligi 1924 yilgi Bola huquqlari Jeneva deklaratsiyasida va 1959 yil 20 noyabrda BMTning Bosh Assambleyasi tomonidan qabul qilingan Bola huquqlari deklaratsiyasida ko'zda tutilganligini va inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, Fugarolik va siyosiy huquqlar to'g'risida xalqaro paktda (jumladan, 23- va 24-moddalarda), Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risida xalqaro paktda (jumladan, 10-moddada), shuningdek, ixtisoslashgan muassasalar hamda bolalarning farovonligi masalalari bilan shug'ullanuvchi xalqaro tashkilotlarning Nizomlari va tegishli xujjatlarda e'tirof etilganligini e'tiborga olib, Bola huquqlari deklaratsiyasida ko'rsatib o'tilganidek, "bola, agar u jismoniy va aqliy jihatdan kamolotga yetishmagan bo'lsa, maxsus ravishda muhofaza va g'amxo'rlikka, binobarin, tug'ilguncha va tug'ilgandan keyin ham munosib darajadagi huquqiy himoyaga muhtoj" ekanligini e'tiborga olib, ijtimoiy va huquqiy tamoyillar to'g'risidagi deklaratsiyaning bolalar himoyasi va farovonligi, ayniqsa, bolalarni milliy va xalqaro darajalarda ta'biyalashga berish hamda asrab olish paytidagi himoyasi va farovonligiga doir qoidalariga, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Balog'atga yetmagan bolalarga nisbatan odil sudlov yuritishga doir minimal standart qoidalari ("Pekin qoidalari") va Favqulodda holatlarda va qurolli mojarolar davrida ayollar va bolalarni himoya qilish to'g'risidagi deklaratsiya qoidalariga tayanib, jahondagi barcha mamlakatlarda nihoyatda og'ir sharoitlarda yashayotgan bolalar borligi hamda ular alohida e'tiborga muhtoj ekanliklarini e'tirof etib, bolaning himoya qilinishi va uyg'un ravishda rivojlanishi uchun har bir xalqning an'analari va madaniy qadriyatlari muhim ahamiyat kasb etishini munosib tarzda hisobga olib, har bir mamlakatda, jumladan, rivojlanayotgan mamlakatlarda bolalarning turmush sharoitlarini yaxshilash uchun xalqaro hamkorlik qilishning muhimligini e'tirof etib, quyidagilar haqida kelishib oldilar:

I QISM

1-moddalar

Ushbu Konvensiyaning maqsadlari uchun 18 yoshga to'lmagan har bir inson zoti, agar bolaga nisbatan qo'llaniladigan qonun bo'yicha u erta bo'lgan atama yelmagan bo'lsa, bola hisoblanadi.

2-moddalar

Ishirokchi-davlatlar ushbu Konvensiyada o'z ta'sir doirasida bo'lgan har bir bola uchun ko'zda tutilgan barcha huquqlarni, hech qanday kamitishlarsiz, irqi, tana rangi, jinsi, tili, dini, siyosiy yoki boshqa e'tiqodlari, milliy, etnik yoki ijtimoiy kelib chiqishi, mulkiy ahvoli, bolaning sog'lig'i va tug'ilishi, uning otasini yoki qonuniy vasisi yoki birov boshqa holatlardan qat'iy nazar, hurmat qiladilar hamda shu huquqlarni ta'minlab beradilar.

Ishirokchi-davlatlar bola, uning otasini, qonuniy vasisi yoki boshqa oila a'zolarining qarashlari yoki e'tiqodida o'z ifodasini topadigan maqom, faoliyat asosida kamitish yoki jazolashning barcha shakllaridan bolaning himoyasini ta'minlash uchun hamma zarur choralarini ko'radilar.

3-moddalar

Bolalarga nisbatan barcha xatti-harakatlarda, ular ijtimoiy ta'minot masalalari bilan shug'ullanuvchi davlat yoki xususiy muassasalar, sudlar, ma'muriy yoki qonun chiqaruvchi organlar tomonidan sodir etiladimi-yo'qmi, bundan qat'iy nazar, bolaning manfaatlarini yaxshiroq ta'minlanishiga birinchi darajali e'tibor beriladi.

Ishirokchi-davlatlar o'z zimmasiga bolani uning farovonligi uchun zarur hisoblangan himoya va g'amxo'rlik bilan ta'minlash, bunda uning otasini, vasisi yoki qonun bo'yicha uning uchun javobgar sanalmish boshqa shaxslarning huquq va majburiyatlarini e'tiborda tutishni hisobga oladilar hamda ana shu maqsadda barcha qonuniy va ma'muriy chora-tadbirlarni ko'radilar.

Ishirokchi-davlatlar bolalar haqida g'amxo'rlik ko'rsatish yoki ularni himoya qilish uchun mas'ul hisoblangan organlar, muassasalar va xizmatlar vakolatli organlar tomonidan belgilab qo'yilgan me'yorlarga, xususan, xavfsizlik va sog'liqni saqlash sohasida va ulardagi xodimlarning soni va ishga yaroqliligini, shuningdek, vakolatli nazorat olib borishi nuqai nazaridan belgilangan me'yorlarga javob berishlarini ta'minlaydilar.

4-moddalar

Ishirokchi-davlatlar ushbu Konvensiyada e'tirof etilgan huquqlarni amalga oshirish uchun barcha zarur qonuniy, ma'muriy va boshqa choralarini ko'radilar. Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarga nisbatan ishirokchi-davlatlar bunday

choralarni o'zlarida mavjud bo'lgan imkoniyatlar doirasida, mumkin qadar yuqori darajada zarurat tug'ilgan taqdirda esa xalqaro hamkorlik doirasida qabul qiladilar.

5-modd

Ishtirokchi-davlatlar ota-onaning va tegishli holatlarda kengaytirilgan oila a'zolari yoki mahalliy urf-odatlarda ko'zda tutilganidek, jamoaning vasivlar yoki qonun bo'yicha bola tartibiyasi uchun javobgar hisoblangan boshqa shaxslarning ushbu Konvensiyada e'tirof etilgan huquqlarni amalga oshirishda munosib darajada bolani boshqarish va unga rahbarlik qilish hamda bu ishini bolaning rivojlanib borayotgan qobiliyatlariga muvofiq holda bajarishdagi mas'uliyati, huquq va majburiyatlarini hurmat qiladilar.

6-modd

Ishtirokchi-davlatlar har bir bola yashash uchun ajralmas huquqqa ega ekanligini e'tirof etadilar.

Ishtirokchi-davlatlar bolaning omon yashashi va sog'lom rivojlanishi uchun mumkin qadar yuqori darajada imkoniyat yaratib beradilar.

7-modd

Bola tug'ilgan zahoti ro'yxatga olinadi va tug'ilgan daqiqasidan boshlab ism bilan atalish va fuqarolikka ega bo'lish, shuningdek, iloji boricha, o'z ota-onasini bilish va ularning g'amxo'rliklaridan bahramand bo'lish huquqlarini olishga haqli hisoblanadi.

Ishtirokchi-davlatlar bunday huquqlarni o'z milliy qonunchiliklariga muvofiq amalga oshirilishini, ularning majburiyatlari shu sohaga tegishli xalqaro hujjatlarga asosan, xususan, agar bola boshqa fuqarolikka ega bo'lmagan taqdirda bajarilishini ta'minlaydilar.

8-modd

Ishtirokchi-davlatlar qonunda ko'zda tutilganidek, bolaning o'ziga xos xususiyatlari jumladan, fuqaroligi, ismi va oilaviy aloqalarini saqlab qolish huquqini hurmat qilish, qonunga zid ravishda aralashuvga yo'l qo'ymaslik majburiyatini oladilar.

Agar bola o'ziga xoslik elementlarining bir yoki barcha qismlaridan g'ayriqonuniy ravishda mahrum etilgan bo'lsa, ishtirokchi-davlatlar uning bu xususiyatlari tezroq tiklanishi uchun zarur yordam himoyalashini ta'minlaydilar.

9-modd

Ishtirokchi-davlatlar bola o'z ota-onasidan ularning hojishlariga zid ravishda ayirilib qolmasligini ta'minlaydilar. vakolati organlar sud qaroriga binoan qo'llanilgan qonun va tartib-rusumga muvofiq tarzda bunday ayirilish bolaning eng yaxshi manfaatlarini yo'lida zarur deb topgan holatlar bundan mustasnodir. Bunday ajrim, masalan, ota-onaga shafqatsizlik bilan munosabatda bo'lgan yoki unga

g'amxo'rlik qilmay qo'ygan yoxud ota-onaga alohida yashayotgan hamda bola yashaydigan joyga nisbatan qaror qabul qilish zarurati paydo bo'lgan u yoki bu aniq holatda zarur bo'lishi mumkin.

Ushbu moddaning 1-bandiga muvofiq holda ismi har qanday sharoitda ko'rib chiqish jarayonida barcha manfaatdor tomonlarga muhokamada qatnashish va o'z nuqtai nazarini bayon qilish imkoniyati beriladi.

Ishtirokchi-davlatlar ota-onasining bittasi yoki har ikkovidan ham ayirilgan bolaning ular bilan muntazam ravishda shaxsiy munosabatlar va to'g'ridan-to'g'ri aloqalar bog'lab turish huquqini hurmat qiladilar, bunday munosabatlar bolaning eng yaxshi manfaatlariga zid keldigan bo'lsa bundan mustasno bo'ladi.

Ishtirokchi-davlat tomonidan qabul qilingan biror-bir qaror, masalan, hibsga olish, qamash, surgun qilish, deportatsiya yoki ota-onadan bitasi yoxud ikkovining ham yoki bolaning o'limi (ana shu shaxs davlat ixtiyorida bo'lgan paytda har qanday sababga ko'ra ro'y bergan o'lim ham shunga kiradi) tufayli sodir bo'lgan bo'lsa, ishtirokchi-davlat ota-onaga, bolaga yoki, agar zarurat tug'lsa, oilaning boshqa a'zosiiga ularning itimosisiga binoan oilaning yo'qolgan a'zosi (a'zolari yashab turgan joy) haqida, zarur axborotni agar bu bolaning farovonligiga ziyon keltirmaydigan bo'lsa yetkazib beradi. Ishtirokchi-davlatlar bunday itimosi qondirish o'z-o'zidan tegishli shaxs (shaxslar) uchun noxush oqibatlariga olib kelmasligini ta'min etadilar.

10-modd

Ishtirokchi-davlatlarning 9-moddadagi 1-band bo'yicha majburiyatiga muvofiq bola yoki uning ota-onasi oilani birlashtirish maqsadida ishtirokchi-davlatga kirish yoxud undan chiqish uchun bergan arizalari ishtirokchi-davlatlar tomonidan ijobiy, insonparvarlik ruhida va tezkorlik bilan ko'rib chiqilishi lozim. Ishtirokchi-davlatlar bunday itimoslarni arizachilar va ularning oila a'zolari uchun noxush oqibatlar keltirib chiqarmasligini ta'minlaydilar.

Ota-onasi turli davlatlarda yashayotgan bola alohida holatlardan tashqari, otasi va onasi bilan muntazam ravishda shaxsiy munosabatlar va to'g'ridan-to'g'ri aloqalar bog'lab turish huquqiga egadir. Ana shu maqsadda 9-moddaning 2-band bo'yicha ishtirokchi-davlatlarning majburiyatlariga muvofiq ishtirokchi-davlatlar bolaning va ota-onasining har qanday manakatini tark etish, jumladan, o'z manakatini tashlab ketish va unga qaytib kelish huquqini hurmat qiladilar. Har qanday manakatni tark etish huquqiga nisbatan qonunda belgilab qo'yilgan va davlat xavfsizligini, jamoat tartibini (ordre public), aholining sog'lig'i va ma'naviyati hamda boshqa shaxslarning huquq va erkinliklarini saqlash uchun zarur hisoblangan, ushbu Konvensiyada e'tirof etilgan boshqa huquqlarga mos tushadigan cheklashlarga amalda bo'ladi.

11-modla

11-mart
Ishirokchi-davlatlar bolalarning g'ayrigonuniv ravishda ko'chirilishiga va chet eldan qaytmaligiga qarshi kurash olib borish uchun chora-tadbirlar ko'radilar.

Ana shu maqsadda ishtirokchilavlatlar ikki tomonlama yoki ko'p tomonlama bitimlar tuzilishiga yoxud amaldagi bitimlarga qo'shilishga ko'maklashadilar.

12-modda

1.2-*inokulatsiya* (inokulyatsiya) — bu oʻsimliklarning yoshli va
ishirokchi-davlatlar oʻzining qarashlarini shakllantirishga qodir bolaga, ana
shu qarashlarni bolaga taalluqli barcha masalalar boʻyicha erkin ifoda etish
huquqini taʼminlaydilar, binobarin, bolaning qarashlariga uning yoshi va
yettiqlikiga muvofiq munosib darajada eʼtibor beriladi.

Ana shu magpadda bolaga, jumladan, bolaga taalluqli har qanday sud yoki yetukligiga inoqonq mahsoot sarf qilishni taqiqlaydigan qonun qabul qilindi.

13-modd

15-marta
Bola o'zining fikrini erkin ifodalash huquqiga ega: bu huquq har qanday turdagi axborotni, chegarasidan qat'iy nazar, og'zaki, yozma yoki bosma shaklda, san'at asari ko'rinishida yoki bolaning tanloviga ko'ra boshqa vositalar yordamida uzilish, olish va uzatish erkinligini o'z ichiga oladi.

Bunday huquqning amalga oshirilishi ba'zi bir cheklashlarga duch kelishi mumkin, biroq bunday cheklashlar faqat qonunda ko'zda tutilgan cheklashlardan iborat bo'ladimi, bu quyidagilar uchun zarur:

boshqa shaxslarning huquqlari va obro'sini hurmat qilish uchun;
davlat xavfsizligi yoki jamoat tartibini (ordre public), aholining sog'lig'i
yoki ma'naviyatini muhofaza qilish uchun.

14-moddur

14-mouav
Ishirokchi-davlatlar bolaning fikrlash, vijdon va din erkinligi huquqini hurmat qiladilar.

Ishirokchi-davlatlar ota-onaning hamda tegishli holatlarda qonuniy vasiylarning bojala uning rivojlanayotgan qobiliyatlariga muvofiq ketadigan usuli orqali boila huquqini amalga oshirishda rahbarlik qilish huquqi va majburiyatlarini hurmat qiladilar.

O'z dini yoki e'tiqodini targ'ib qilish erkinligi faqat qonunda belgilangan hadlardan oshib ketmagan va diniy e'tiqodlarni qayta yaratishga qaratilgan bo'lsa, bunda davlat xavfsizligini, jamoat tartibini, aholining ma'naviyati va sog'lig'ini ta'minlash yoki boshqa shaxslarning asosiy huquq va erkinliklarini himoya qilish uchun zarur hisoblangandagina cheklanishi mumkin.

15-modda

Ishirokchi-davlatlar bo'larining assotsiatsiya va tinch yig'ilishlar erkinligi huquqini e'tirof etadilar.

Bu huquqning amalga oshirilishiga nisbatan biron-bir cheklashlar qo'llanilmaydi, qonunga muvofiq qo'llaniladigan va demokratik jamiyatda davlat xavfsizligi yoki jamiyat xavfsizligi, jamoat tartibi (ordre public) manfaatlari yo'llida, aholining sog'ligi yoki ma'naviyatini saqlash, boshqa shaxslarning huquq va erkinliklarini himoya qilish uchun zarur bo'lgan cheklashlar bundan mustasnodir.

16-modda

Brota bola uning shaxsiy hayot, oilaviy hayot, uy-joy dahsizligi yoki pochta orgali yuboriadigan narsalarning maxfiyligiga bo'lgan huquqi amalgalashirishiga o'z boshimchalik bilan yoki qonunga zid ravishda aralashtirish yoxud uning shah'ni va obro'siga g'ayridomuniy tajovuz qilish obyekti bo'lishi mumkin emas.

Bola ana shunday aralashishlar yoki tajovuz qilishlardan qonun yo'li bilan himoyalaniish huquqiga egadir.

17-modda

Ishtirokchi-davlatlar ommaviy axborot vositalarining muhim mavqeini e'tirof etadilar hamda bola turi xil milliy va xalqaro manbalarning axborotlari hamda materiallari, ayniqsa, ijtimoiy, ma'naviy va axloqiy farovonlikka, shuningdek, bolaning sog'lom, jismoniy va ruhiy rivojlanishiga ko'maklashishga qaratilgan axborotlardan bahramand bo'lishini ta'minlaydilar. Shu maqsadda ishtirokchi-davlatlar:

- ommaviy axborot vositalarini ijtimoiy va madaniy yo'nalishdagi hamda 29-moddaga ruhiyati bo'la uchun foydali axborot va materiallarni tarqatishga rag'batlantiradilar;

- turli xil madaniy, milliy va xalqaro manbalardan bunday axborot va materiallar tayyorlash, ayirboshlash hamda tarqatish sohasidagi xalqaro hamkorlikni rag'batlantiradilar;

- bolalar adabiyotini nashr etish va targʻatishni ragʻbatlantiradilar;

- ommaviy axborot vositalarining qandaydir o'zchiilni tashkil qiluvchi guruh yoki tub aholiga mansub bolaning til e'triy o'lariga alohida e'tibor berishni rag'batlantiradilar;

- 13- va 18- moddalarini hisobga olgan holda bolaning farovonligiga zarur yetkazadigan axborot va materiallardan uni himoya qilishning tegishli tamoyillarini ishlab chiqishni rag'batlantiradi.

18-modd

Ishtirokchi-davlatlar bola tarbiyalanishi va rivojlanishi uchun ota-onaning umumiy va bir xil javobgarligi tamoyili e'tirof etilishini ta'minlashga qaratilgan barcha mumkin bo'lgan kuch-g'ayratlarni safarbar etadilar. Ota-onalarning tegishli bo'lganlarda qonuniy vasiylar bo'lgan tarbiyalanishi va rivojlanishi uchun asosiy javobgar bo'ladilar. Bolaning eng yaxshi manfaatlari ular ko'rsatadigan asosiy g'amxo'rlikning predmeti hisoblanadi.

Ushbu Konvensiyada bayon qilingan huquqlarning amalga oshirilishini kafolatlash va ko'maklashish maqsadida ishtirokchi-davlatlar ota-onalarning va vasiylarga bola tarbiyasi bo'yicha majburiyatlarini bajarishlariga tegishli yordam ko'rsatadilar hamda bolalar muassasalari tarmog'ining rivojlanishini ta'minlaydilar.

Ishtirokchi-davlatlar ota-onasi ishlaydigan bolalar uchun mo'ljallangan xizmatlar hamda bolalar parvarish qilindigan muassasalardan bolalarning foydalanish huquqiga ega bo'lishlarini ta'minlash uchun barcha zarur choralarini ko'radilar.

19-modd

Ishtirokchi-davlatlar bolani jismoniy va ruhiy zo'ravonlikning, haqoratlash va suiste'molliklar, g'amxo'rlik ko'rsatmaslik, yoki, beparvolik bilan muomalada bo'lish, qo'pol muomala qilish, yoki ota-onalarning qonuniy vasiylar yoki bola haqida g'amxo'rlik qiluvchi har qanday boshqa shaxs tomonidan ekspluatatsiya qilish, jumladan, shahvoniy suiste'molliklar sodir etishning har qanday shakllardan himoyalash maqsadida jamiki zarur qonuniy, ma'muriy, ijtimoiy va ma'rifiy choradirlarni ko'radilar.

Bunday himoya choralarini, zarurat tug'ilgan taqdirda, bola va unga g'amxo'rlik ko'rsatayotgan shaxslarni lozim darajada qo'llab-quvvatlash maqsadidagi ijtimoiy dasturlar ishlab chiqish uchun samarali tartib-rusumlarni, shuningdek, bola bilan yuqorida ko'rsatilgan tarzda shafqatsizlar bilan muomala qilish holatlari munosabati bilan ogohlantirish, aniqlash, xabar berish, qarab chiqish, tergov olib borish, davolash hamda shundan keyingi choralarini ko'rish zarurati tug'ilgan taqdirda, sud ishini qo'zg'atish uchun chora-tadbirlarni ham o'z ichiga oladi.

20-modd

O'zining o'la g'amxo'rlikidan vaqtincha yoki doimiy mahrum bo'lgan, yoki, o'zining eng yaxshi manfaatlari yo'lidagi bunday g'amxo'rlikda qo'la olmaydigan bola davlat tomonidan ko'rsatadigan alohida himoya va yordamni olish huquqiga egadir.

Ishtirokchi-davlatlar o'z milliy qonunlariga muvofiq ravishda bolani parvarish qilishning amalga oshirilishini ta'minlaydilar.

Bolani bunday parvarishlash, jumladan, islom shariati bo'yicha "kafolat"ga tarbiyaga berishni, asrab olishni yoki zarurat tug'ilgan taqdirda, bolalar boqiladigan tegishli muassasalarga joylashtirishni o'z ichiga oladi. Parvarishni amalga oshirish turlari qarab chiqilayotganda bola tarbiyasidagi vorislikning maqsadga muvofiqligi hamda uning etnik kelib chiqishi, diniy va madaniy mansubligi, ona tili yetarli darajada hisobga olinishi lozim.

21-modd

Bola asrab olish tizimi mavjudligini e'tirof yoki hal qiladigan ishtirokchi-davlatlar bolaning eng yaxshi manfaatlari birinchi navbatda hisobga olinishini ta'minlaydilar, ular:

- bolani asrab olish faqat vakolatli ma'murlar tomonidan hal etilishini ta'minlaydilar, bunday ma'murlar qo'llaniladigan qonun va tartib-rusumlarga muvofiq hamda ishga taalluqli va ishonchli butun axborot asosida asrab olishga ota-onalarning, qarindoshlarning va qonuniy vasiylarga nisbatan bolaning maqomiga qarab, agar talab etilsa, manfaatdor shaxslar zarur bo'lib qoladigan maslahat asosida asrab olish uchun o'zlarining og'li roziliklarini berishlari bois yo'l qo'yilishini aniqlaydilar;

- boshqa mamlakatda asrab olish, agar bolani tarbiyaga berish yoki uning tarbiyasini ta'minlay oladigan yoxud asrab oladigan oilaga joylashtirish mumkin bo'lmasa, agar bola paydo bo'lgan mamlakatda uni munosib ravishda tarbiyalashni ta'minlashning iloji bo'lmasa, bola boqishning muqobil usuli sifatida qaralishini e'tirof etadilar;

- bola boshqa mamlakatda asrab olingan taqdirda xuddi mamlakat ichkarisida asrab olinganida qo'llaniladigan kafolat va me'yoriy qo'llanilishini ta'minlaydilar;

- bola boshqa mamlakatda asrab olingan taqdirda uning joylashtirilishi shu ish bilan bog'liq shaxsga o'zini oqlamagan molijaviy foyda keltirmasligini ta'minlash uchun zarur choralarini ko'radilar;

- zarur holatlarda ushbu moddaning maqsadlariga ikki tomonlama va ko'p tomonlama shartlashuvlar yoki bitimlar tuzilishi yo'li bilan erishishga ko'maklashadilar hamda shu asosda bolaning boshqa mamlakatda joylashuvi vakolatli ma'murlar va organlar tomonidan amalga oshirilishini ta'minlashga intiladilar.

22-modda

Ishtirokchi-davlatlar qochqin maqomini olishni istagan yoki qochqin hisoblangan bolani qo'llaniladigan xalqaro yoki ichki huquq va tartib-rusumlarga muvofiq ravishda, ham unga hamroh bo'layotgan va bo'lmayotgan ota-onasi yoki tegishli ravishda himoya qiladigan va insonparvarlik yordami ko'rsatadigan har qanday boshqa shaxsni ushbu Konvensiyada va inson huquqlari bo'yicha boshqa xalqaro hujjatlarda yoki hujjatlarda bayon qilingan qo'llanishi mumkin bo'lgan huquqlardan foydalanishini ishtirokchilari hisoblanadigan ko'rsatib o'tilgan davlatlar ta'minlashi uchun zarur choralarini ko'radilar.

Ana shu maqsadda ishtirokchi-davlatlar, o'zlar zarur deb topgan holatlarda, Birlashgan Millatlar Tashkiloti va boshqa vakolatli hukumatlararo tashkilotlar yoki Birlashgan Millatlar Tashkiloti bilan hamkorlik qilayotgan nodavlat tashkilotlarning bunday bolani himoya qilish, unga yordam ko'rsatish hamda har qanday qochqin bolaning ota-onasi yoki oilasining boshqa a'zolarini izlashda, uning o'z oilasi bilan qo'shilishi uchun zarur bo'lgan axborotni olish maqsadidagi har qanday kuch-g'ayratlariga ko'maklashadilar. Agar ota-onasi yoki oilasining boshqa a'zolarini topish iloji bo'lmagan taqdirda bu bolaga, ushbu Konvensiyada ko'zda tutilganidek biror-bir sababga ko'ra o'zining oilaviy g'amxo'rligidan doimiy yoki vaqtincha mahrum bo'lgan har qanday ko'rsatiladigan himoya taqdim etiladi.

23-modda

Ishtirokchi-davlatlar aqily va jismoniy jihatdan yaxshi rivojlanmagan bola o'zining qadr-qimmatini ta'minlaydigan, o'ziga ishonch tug'diradigan va uning jamiyat hayotidagi faol ishtirokini yengillashtiradigan sharoitlarda to'laqonli hamda munosib tarzda yashashi lozimligini e'tirof etadilar.

Ishtirokchi-davlatlar aqily va jismoniy noto'kis bola o'ziga nisbatan alohida g'amxo'rlik ko'rsatilishi huquqiga ega ekanligini e'tirof etadilar hamda buni rag'batlantiradilar, imkoniyatlar mavjud bo'lgan taqdirda, yordam so'rab ilimos qilingan bo'lsa va bunday yordam bolaning ahvoriga, uning ota-onasi va bola haqida g'amxo'rlik ko'rsatayotgan boshqa shaxslarning mavqeiga mos kelsa, shunga haqli bolaga unga g'amxo'rlik qilish uchun javobgar kishilarga ana shunday yordam berilishini ta'minlaydilar.

Aqily va jismoniy noto'kis bolaning alohida ehtiyojlari e'tirof etilgan holda ushbu moddaning 2-bandiga muvofiq yordam imkon darajasida bolaning ota-onasi va uning haqida g'amxo'rlik qilayotgan boshqa shaxslarning moliyaviy imkoniyatlari hisobga olinib bepul beriladi, bunday yordam noto'kis bola ta'lim, kasb-kor tayyorgarligi, tibbiyot, sog'liqni tiklash, mehnat faoliyatiga tayyorgarlik ko'rish sohasidagi xizmatlaridan samarali ravishda bahramand bo'lishini

ta'minlashni ko'zda tutadi, shuningdek, dam olish vositalariga yo'l ochadiki, bunday vositalar imkon darajasida bolani ijtimoiy hayotga jalb etishga, shaxsning rivojlanishi, jumladan, madaniy va ma'naviy kamol topishiga olib keladi.

Ishtirokchi-davlatlar xalqaro hamkorlik ruhida no-to'kis bolalarning sog'lig'ini saqlash profilaktikasi, tibbiyot, ruhiy va funksional davolanishi sohasidagi tegishli axborotning ayiboshlanishiga ko'maklashadilar, sog'lomlashtirish usullari, umumiy ta'lim va kasb-kor tayyorgarligi haqidagi axborotni tarqatish, shuningdek, ana shu axborot bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'lish ham shunga kiradi, toki ishtirokchi-davlatlar bu sohada o'z imkoniyatlari va bilimlarini yaxshilashga, tajribalarini kengaytirishga erishsinlar. Shu munosabat bilan rivojlanayotgan mamlakatlarning ehtiyojlariga alohida e'tibor berilishi lozim.

24-modda

Ishtirokchi-davlatlar bolaning sog'liqni saqlash tizimining takomillashtirgan xizmatlaridan, kasalliklarni davolash va salomatlikni tiklash vositalaridan foydalanishini huquqiy e'tirof etadilar. Ishtirokchi-davlatlar birorta ham bola sog'liqni saqlash tizimining bunday xizmatlaridan bahramand bo'lishdan iborat o'z huquqlardan mahrum bo'lib qolmasligini ta'minlashga harakat qiladilar.

Ishtirokchi-davlatlar bunday huquqning to'la amalga oshirishiga erishadilar, jumladan, quyidagi choralarini ko'radilar:

- chaqaloqlar va bolalar o'limi darajasini pasaytirish;
- hamma bolalarga zarur tibbiy yordam ko'rsatilishi va ularning sog'lig'ini saqlashga, birlamchi tibbiy-sanitariya yordamini rivojlantirishga birinchi darajali e'tibor berilishiga erishish;
- boshqa usullar gatorida qulay texnologiyani qo'llash va yetarli miqdorda to'yimli oziq-ovqat va toza ichimlik suv yetkazib berish yo'li bilan hamda atrofmuhitning ifloslanish xavf-xatarini e'tiborga olgan holda birlamchi tibbiy-sanitariya yordami ko'rsatish doirasida kasalliklar va to'yib ovqatlanmaslikka qarshi kurash olib borish;
- onalarga tug'ish oldidan va tugqandan keyingi davrda ularning sog'lig'ini saqlash sohasida tegishli ravishda xizmatlarni taqdim etish;
- jamiyat barcha tabaqalarining, jumladan, ota-onalar va bolalarning egodaklar sog'lig'i va ovqatlanishi, ko'krak sut bilan boqishning afzalliklari, gigiyena, bola yashayotgan muhit sanitariyasi va baxtsiz hodisalarning oldini olish haqidagi xabardorligini ta'minlash, shuningdek, ularning ilm olishiga yo'l ochish va egallagan bilimlaridan foydalanishlarini qo'llabquvvatlash;

• profilaktik tibbiy yordam va oila hajmini rejalashtirish sohasidagi ma'rifiy ishlar va xizmatlarni rivojlantirish.

Ishirokchi-davlatlar bolalarning sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatadigan an'anaviy amaliyotga barham berish maqsadida har qanday samarali va zarur chora-tadbirlarni ko'radilar.

Ishirokchi-davlatlar ushbu moddada e'tirof etilgan huquqlar to'la amalga oshishiga asla-sekin erishish maqsadida xalqaro hamkorlikni rag'batlantirish va rivojlantirish majburiyatini oladilar. Shu munosabat bilan rivojlanayotgan mamlakatlarning ehtiyojlariga alohida e'tibor berilishi zarur.

25-modd

Ishirokchi-davlat parvarish qilish, himoya ostiga olish yoki jismoniy yoxud ruhiy davolash, bolaga taqdim etiladigan davolashni vaqinchcha baholash hamda bunday vasiylik bilan bog'liq, bolaga tegishli barcha boshqa shart-sharoitni yaratib berish maqsadida vakolatli organlar tomonidan vasiylikka topshirilgan bolaning huquqlarini e'tirof etadilar.

26-modd

Ishirokchi-davlatlar har bir bolaning ijtimoiy ta'minot ne'matlaridan, jumladan, ijtimoiy sug'urtadan foydalanish huquqini e'tirof etadilar hamda ana shu huquq davlatlarning milliy qonunchiligiga muvofiq tarzda to'la amalga oshishiga erishish uchun zarur chora-tadbirlarni ko'radilar.

Bu ne'matlar zarurarga qarab bolaning hamda bolani boqish mas'uliyatini zimmasiga olgan shaxslarning, bola tomonidan yoki uning nomidan ne'matlarini olish bilan bog'liq har qanday fikr-mulohaza nazarda tutilgan holda taqdim etiladi.

27-modd

Ishirokchi-davlatlar har bir bolaning jismoniy, aqliy, ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy kamol topishi uchun zarur hisoblangan turmush darajasiga ega bo'lish huquqini e'tirof etadilar.

Ota-ona yoki bolani tarbiyalayotgan boshqa shaxslar o'z qobiliyatlari va moliyaviy imkoniyatlari doirasida bolaning rivojlanishi uchun zarur bo'lgan turmush sharoitini ta'minlashga asosiy javobgardir.

Ishirokchi-davlatlar milliy shart-sharoitlarga muvofiq va o'z imkoniyatlari doirasida ana shu huquqning amalga oshishida ota-ona va bolani tarbiyalayotgan boshqa shaxslarga yordam ko'rsatish yuzasidan zarur chora-tadbirlarni ko'radilar, zarurat tug'ilgan hollarda moddiy yordam beradilar, ayniqsa, oziq-ovqat, kiyim-kechak va uy-joy bilan ta'minlash borasidagi dasturni qo'llab-quvvatlaydilar.

Ishirokchi-davlatlar ota-ona yoki bola uchun moliyaviy javobgar hisoblangan boshqa shaxslar tomonidan bolani boqish ishirokchi-davlat ichida

humi, xorijda ham tiklanishini ta'minlash uchun barcha zarur chora-tadbirlarni ko'radilar. Xususan, bola uchun moliyaviy javobgar shaxs va bola turli davlatlarda yashayotgan bo'lsalar, ishirokchi-davlatlar xalqaro bitimlarga qo'shilishga yoki shunday bitimlar tuzilishiga, shuningdek, boshqa tegishli kelishuvlarga erishishga ko'maklashadilar.

28-modd

Ishirokchi-davlatlar bolaning ilm olish huquqini e'tirof etadilar hamda ana shu huquq teng imkoniyatlar asosida amalga oshishiga asla-sekin erishish maqsadida ular, jumladan:

- bepul va majburiy boshlang'ich ta'limni joriy etadilar;
- ham umumiy, ham kasb-hunar bo'yicha o'rta ta'limning turli shakllari rivojlanishini rag'batlantiradilar, bunday ta'limdan hamma bolalar bahramand bo'lishlarini ta'minlaydilar hamda bepul ta'lim joriy etish va zarurat tug'ilgan hollarda moliyaviy yordam ko'rsatish singari zarur chora-tadbirlarni ko'radilar;
- barcha zarur vositalar yordamida har bir bolaning qobiliyatini asosida oliy ta'limdan bahramand bo'lishini ta'minlaydilar;
- barcha bolalar uchun ta'lim va kasb-hunar tayyorgarligi sohasida axborot hamda materiallar bilan tanishish imkoniyatlarini yaratib beradilar;

- bolalarning maktabga munozim borishlariga ko'maklashish hamda maktabni tashlab ketadigan o'quvchilar sonining kamayishi uchun chora-tadbirlar ko'radilar.

Ishirokchi-davlatlar maktab intizomi bolaning insoniylik qadr-qimmatini hurmatlash o'z ifodasini topgan usullar yordamida hamda ushbu Konvensiyaga muvofiq olib borilishi uchun barcha zarur chora-tadbirlarni ko'radilar.

Ishirokchi-davlatlar ta'limga taalluqli masalalar bo'yicha, jumladan, butun dunyoda johillik va savodsizlikni tugatishga yordam beradigan hamda ilmiy-texnikaviy bilimlar va o'qitishning zamonaviy usullariga yo'l ochishni yengillashtiradigan maqsadlarga qaratilgan xalqaro hamkorlikni rag'batlantiradilar va rivojlantiradilar. Shu munosabat bilan rivojlanayotgan mamlakatlarning ehtiyojlariga alohida e'tibor berilishi zarur.

29-modd

Ishirokchi-davlatlar bolaga ta'lim berish quyidagi yo'nalishlarda olib borilishi lozimligiga rozilik bildiradilar:

- bolaning shaxsi, iste'dodi, aqliy va jismoniy qobiliyatlari eng to'la hajmda rivojlanishi;
- inson huquqlari va asosiy erkinliklariga, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomida e'lon qilingan tamoyillarga hurmatni tarbiyalashi;

- bolaning ota-onaga, uning madaniy o'ziga xosligi, tili va qadriyatlariga, bola yashayotgan mamlakatning, u dunyoga kelgan mamlakatning milliy qadriyatlariga, o'zini o'zidan farq qiladigan madaniy taraqqiyot darajasiga hurmat bilan qarashni tarbiyalash;

- bolani erkin jamiyatta, tinchlik, sabr-toqatli bo'lish, erkaklar va ayollarning tengligi hamda barcha xalqlar, etnik, milliy va diniy guruhlari, shuningdek, tub aholi orasidan bo'lgan shaxslar o'rtasida do'stlik ruhida tayyorlash;

- atrof-tabiatga hurmatni tarbiyalash.

Ushbu moddaning yoki 28-moddaning hech qaysi bandi alohida shaxslar va organlarning o'quv yurtlarini ochish hamda ularga ushbu moddaning 1-bandida bayon etilgan tamoyillarga rioya qilgan holda rahbarlikni amalga oshirish hamda bunday o'quv yurtlarida beriladigan ta'lim davlat tomonidan o'rnatilgan minimal me'yorlarga javob berishi kerak, degan talabning bajarilishidagi erkinligini cheklash sifatida talqin qilinmaydi.

30-modd

Etnik, diniy yoki til jihatdan o'zchilikni tashkil qiluvchi yoxud tub aholiga mansub shaxslar yashaydigan davlatlarda ana shunday o'zchilikka yoki tub aholiga mansub bolaning mazkur guruh boshqa a'zolari bilan birgalikda o'z madaniyatidan foydalanish, o'z diniga e'tiqod qilish va uning rasmlar-rusmlarini bajarish, shuningdek, ona tilidan foydalanish huquqi rad etilmasligi lozim.

31-modd

Ishirokchi-davlatlar bolaning dam olish va bo'sh vaqtini o'tkazish huquqini, o'zining yoshiga mos keladigan o'yinlar va ko'ngilochar tadbirlarda ishtirok etish, madaniy hayotda erkin qatnashish, san'at bilan shug'ullanish huquqini e'tirof etadilar.

Ishirokchi-davlatlar bolaning madaniy va ijodiy hayotda har tomonlama qatnashish huquqini hurmat qiladilar, rag'batlantiradilar hamda madaniy va ijodiy faoliyat, bo'sh vaqtini o'tkazish va dam olish uchun tegishli teng imkoniyatlar yaratib berilishiga ko'maklashadilar.

32-modd

Ishirokchi-davlatlar bolaning iqtisodiy ekspluatatsiyadan hamda uning sog'lig'i uchun xavf-xatar yetkazishi mumkin bo'lgan yoki ta'lim olishiga to'sqinlik qiladigan yoxud sog'lig'i, jismoniy, aqliy, ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga zarar keltiradigan har qanday ishlardan himoya qilinish huquqini e'tirof etadilar,

Ishirokchi-davlatlar ushbu moddaning amalga oshirilishini ta'minlash uchun qonuniy, ma'muriy va ijtimoiy, shuningdek, ta'lim sohasidagi choratadbirlarni ko'radilar. Ana shu maqsadlarda, boshqa xalqaro hujjatlarning tegishli qoidalariga amal qilgan holda, ishtirokchi-davlatlar, jumladan:

- ishga qabul qilish uchun eng kichik yosh yoki eng kichik yoshlarni belgilab qo'yadilar;

- kundalik vaqtdagi ishning muddati va mehnat sharoitiga doir zarur talablarni aniqlaydilar;

- ushbu moddaning samarali amalga oshirilishini ta'minlash uchun jazoning tegishli turlari yoki boshqa sanksiyalarni ko'zda tutadilar.

33-modd

Ishirokchi-davlatlar tegishli xalqaro shartnomalarda belgilab qo'yilganidek, bolalarni g'iyohvandlik va psixotrop moddalarni g'ayriqonuniy ravishda iste'mol qilishdan himoya etish maqsadida zarur barcha choratadbirlarni, jumladan, qonuniy, ma'muriy va ijtimoiy, shuningdek ta'lim sohasidagi choralarini hamda ana shunday moddalarni g'ayriqonuniy ravishda ishlab chiqarishda va ularni sotishda bolalardan foydalanishga yo'l qo'ymaslik choralarini ko'radilar.

34-modd

Ishirokchi-davlatlar bolani shahvoniy maqsadlarda foydalanish va shahvoniy buzishning barcha shakllardan himoya qilish majburiyatini o'z zimmasiga oladilar. Ana shu maqsadlarda ishtirokchi-davlatlar, jumladan, milliy, ikki tomonlama va ko'p tomonlama darajada quyidagi holatlarning oldini olish uchun hamma zarur choratadbirlarni ko'radilar:

- bolani har qanday g'ayriqonuniy ravishdagi shahvoniy faoliyatga tortish va majburlash;

- bolalardan fohishabozlik yoki g'ayriqonuniy ravishdagi barcha shahvoniy maqsadlarda foydalanish;

- bolalardan pornografiya va pornografiya materiallari tayyorlash maqsadlarida foydalanish.

35-modd

Ishirokchi-davlatlar bolalarni o'g'irlash, sotish yoki ularni har qanday maqsadlarda va har qanday shakllarda kontrabanda qilishning oldini olish uchun milliy, ikki tomonlama va ko'p tomonlama darajada barcha zarur choratadbirlarni ko'radilar.

36-modd

Ishirokchi-davlatlar bolani uning farovonligiga oid har qanday jihatdan zarur yetkazadigan foydalanishning barcha boshqa shakllardan himoya qiladilar.

37-modd

Ishirokchi-davlatlar quyidagilarni ta'minlaydilar:

- birorta ham bola qiynoqlarga yoki boshqa shafqatsizlarcha, g'ayritinsoniy yoxud qadr-qimmatini oyoq osti qiladigan muomala yoki jazoga duchor etilmasligini. Na o'lim jazosi, na ozodlikka chiqarish imkoniyatini ko'zda tutmagan umrbod qamoq jazosi 18 yoshdan kichik bo'lgan shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar uchun belgilanmaydi;

- birorta ham bola g'ayriqonuniy ravishda yoki o'zboshimchalik bilan ozodlikdan mahrum etilmasligini. Bolani hibsga olish, ushlab turish yoki qamoqqa solish qonunga muvofiq amalga oshiriladi hamda faqat noiloj chora sifatida va mumkin qadar tegishli qisqa vaqt mobaynida ishlatiladi;

- ozodlikdan mahrum etilgan har bir bola uning yoshidagi shaxs ehtiyojlari hisobga olingan holda insoniy muomala va shaxsining ajralmas qismi bo'lgan qadr-qimmatini hurmatlashdan foydalanishini. Xususan, ozodlikdan mahrum etilgan har bir bola, agar bolaning eng yaxshi manfaatlari yo'lida shunday qilish kerak, deb hisoblanmasa, kattalardan ajratib saqlanadi hamda alohida holatlarni istisno qilganda, o'z oilasi bilan xat yozish va diydor ko'rishish orqali aloqa bog'lab turish huquqiga egadir;

- ozodlikdan mahrum etilgan har bir bola huquqiy va boshqa tegishli yordamdan zudlik bilan bahramand bo'lish huquqidan, shuningdek, sud yoki boshqa vakolatli, mustaqil va xolis organ oldida o'zining ozodlikdan mahrum etilishining qonuniyligiga e'tiroz bildirish huquqidan hamda ana shunday har qanday protsessual xatti-harakatga nisbatan ular tomonidan kechiktirmasdan qaror qabul qilinishi huquqidan foydalanadi.

38-modd

Ishirokchi-davlatlar xalqaro insonparvarlik huquqining qurulli mojarolar ro'y bergan holatda ularga nisbatan qo'llaniladigan va bolalarga taalluqli me'yorlarini hurmat qilishni, ularga rioya etilishini ta'minlashni o'z zimmlariga oladilar.

Ishirokchi-davlatlar 15 yoshga to'lmagan shaxslar harbiy harakatlarda bevosita ishtirok etmasliklarini ta'minlash uchun imkoni bo'lgan barcha chora-tadbirlarni ko'radilar.

Ishirokchi-davlatlar 15 yoshga to'lmagan har qanday shaxsni o'z qurulli kuchlari saifga xizmatga chaqirishga yo'l qo'ymaydilar. 15 yoshga yetgan biron 18 yoshga to'lmagan shaxslar orasidan armiyaga jalb etilyotganda ishtirokchi-davlatlar yoshi kattaroq shaxslarni ma'qul ko'rishga harakat qiladilar.

Qurulli mojarolar paytida harbiy bo'lmagan aholini himoya qilish bilan bog'liq xalqaro insonparvarlik huquqi bo'yicha majburiyatlariga muvofiq ishtirokchi-davlatlar qurulli mojarolarning ta'siridan bolalarni himoyalash hamda parvarishlashni ta'minlash uchun imkoni bo'lgan barcha zarur choratadbirlarni ko'rish majburiyatini o'z zimmlariga oladilar.

39-modd

Ishirokchi-davlatlar beparvoik, ishlatish yoki suiiste'molliklar, qiyinshning har qanday ko'rinishlari yoki shafqatsizlik, noinsoniy yoxud qadr-qimmatni oyoqosti qiladigan boshqa har qanday muomala, jazolash yoki qurulli mojarolar qurboni bo'lgan bolaning jismoniy va ruhiy tiklanishi hamda ijtimoiy jihatdan o'zini o'nglab olishiga ko'maklashish uchun barcha zarur chora-tadbirlarni ko'radilar. Bunday tiklanish va o'zini o'nglab olish bolaning sog'lig'i, o'zini o'zi hurmatlashi va qadr-qimmatini ta'minlaydigan sharoitlarda amalga oshirishi lozim.

40-modd

Ishirokchi-davlatlar jinoiy qonunchilikni buzgan deb topilgan, qonuniy buzishda ayblanayotgan yoki aybdor deb topilyotgan har bir bolaning unda qadr-qimmat va ahamiyatga moliklik his-tuyg'usini tartyalaydigan, bolada inson huquqlariga va boshqalarning asosiy erkinliklariga hurmatni mustahkamlaydigan hamda bunda bolaning yoshi va o'zini o'nglab olishi, jamiyatda foydali o'rinni tutishiga ko'maklashish istagi hisobga olinadigan huquqini e'tirof etadilar.

Ana shu maqsadlarda va xalqaro xujjatlarining tegishli qoidalarini e'tiborga olib, ishtirokchi-davlatlar, jumladan, quyidagilarni ta'minlaydilar:

- birorta bola xatti-harakat sodir etilgan vaqtda milliy yoki xalqaro huquqda man etilmagan harakat yoki harakatsizlik sababli jinoiy qonunchilikni buzgan deb topilmasligi, ayblanmasligi va aybdor deb topilmasligini;

- jinoiy qonunchilikni buzgan deb hisoblanayotgan yoki uni buzishda ayblanayotgan har bir bola kamida quyidagi katoatlarga ega bo'lishi zarur:

- uning aybi qonunga muvofiq isbotlanguncha aybsizlik prezumpsiyasi;

- unga qarshi qo'yilayotgan ayblar haqida o'ziga, zarurat tug'ilgan taqdirda, uning o'la-onasi yoki qonuniy vasiysi orqali kechiktirimasdan va bevosita ma'lum qilish hamda o'zining himoyasini tayyorlash va amalga oshirishda huquqiy va boshqa xil yordam olishi;

- ko'rib chiqilyotgan masala yuzasidan vakolatli, mustaqil va xolis organ yoki sud organi tomonidan ishini adolatli tarzda ko'rish davomida qonunga muvofiq ravishda advokat yoxud boshqa tegishli shaxs ishtirokida, agar bu bolaning eng yaxshi manfaatlariga zid keladi deb hisoblanmasa, xususan, uning

yoshi yoki ola-onasi yoxud qonuniy vasiylarining mavqei hisobga olingan holda

hech kechiktirmasdan qaror qabul qilinishi;

- guvohlik ko'rsatmasi berish yoki aybga iqrar bo'lishga majburlashdan erkinlik; ayblash bo'yicha guvohlarning ko'rsatmalarini yoxud mustaqil ravishda yoxud boshqa shaxslar yordamida o'rganib chiqish hamda himoya guvohlarining teng ravishdagi ishtiroki va ularning ko'rsatmalarini o'rganishni ta'minlash;

- agar bola jinoiy qonunchilikni buzgan deb hisoblansa, yuqori turuvchi vakolati, mustaqil va xolis organ yoki sud tomonidan tegishli qarorni va u bilan bog'liq holda qabul qilingan har qanday choralarini qonunga muvofiq ravishda takroran ko'rib chiqish;

- agar bola foydalanilayotgan tilni tushumasa yoki bu tilda gapira olmasa, tarjimonning bepul yordam berishi;

- ishini ko'rib chiqishning barcha bosqichlarida uning shaxsiy hayotini to'la hurmat qilish.

Ishtirokchi-davlatlar jinoiy qonunchilikni buzgan deb hisoblanayotgan, qonunbuzarlikda ayblanayotgan yoki aybdor deb topilgan bolalarga bevosita taalluqli qonunlar, tartibqoidalar, organlar va muassasalarni aniqlashda ko'maklashishga intiladilar, jumladan:

- jinoiy qonunchilikni buzishga qodir bo'lmagan eng kichik yoshni belgilashga;

- zarurat tug'ilgan taqdirda va imkon bo'lganda, bunday bolalar bilan muomala qilish bo'yicha inson huquqi va huquqiy kafolatlar to'la rioya etilgan holda sud muhokamasidan foydalanmaslik chora-tadbirlarini ko'rishga.

Bolaning farovonligi, holati va jinoiyatining xarakteriga muvofiq keladigan, muassasalardagi parvarishning o'rini bosadigan muomala qilishni ta'minlash maqsadida parvarish, vasiylik va nazorat haqida qoida, maslahat xizmatlari, sinov muddatini belgilash, o'quv va kasb-hunarga tayyorlash dasturlari va parvarishning boshqa shakllari mavjud bo'lishi zarurdir.

41-modd

Ushbu Konvensiyadagi hech bir narsa bola huquqlarini amalga oshirishga ko'p darajada yordam beradigan har qanday vaziyatga daxl qilmaydi hamda bunday qoidalar quyidagilarda o'z ifodasini topishi mumkin:

- ishtirokchi-davlat qonunchiligida;
- mazkur davlatga nisbatan amal qilayotgan xalqaro huquq normalarida.

II QISM

42-modd

Ishtirokchi-davlatlar tegishli va ta'sirli vositalardan foydalangan holda Konvensiyaning tamoyillari va qoidalari haqida katta yoshdagilarni ham, bolalarni ham keng xabardor qilish majburiyatini o'z zimmasiga oladilar.

43-modd

Ishtirokchi-davlatlar tomonidan ushbu Konvensiyaga muvofiq qabul qilingan majburiyatlar bo'yicha erishilgan taraqqiyotni ko'rib chiqish maqsadida quyida ko'zda tutilgan vazifalarni ado etadigan Bola huquqlari bo'yicha qo'mita ta'sis qilinadi.

Qo'mita o'zining yuksak ma'naviy fazilatlarini hamda ushbu Konvensiyada qamrab olingan sohalarida vakolati deb e'tirof etilgan o'n nafar ekspertdan iboratdir. Qo'mita a'zolari ishtirokchi-davlatlar tomonidan o'z fuqarolari ichidan saylanadilar hamda ular shaxsan ishtirok etadilar, binobarin, adolatli ravishda jug'rofiy taqsimlanishga, shuningdek, bosh huquqiy tizimlarga e'tibor beriladi.

Qo'mita a'zolari ishtirokchi-davlatlar tomonidan ko'rsatilgan shaxslar ro'yxatiga kiritilganlar orasidan yopiq ovoz berish yo'li bilan saylanadilar. Har bir ishtirokchi-davlat o'z fuqarolari orasidan bitta shaxsni ko'rsatishi mumkin.

Qo'mitaga dastlabki saylov ushbu Konvensiya kuchga kirgan kundan e'tiboran olti oydan kechikmasidan, keyin esa har ikki yilda bir marta o'tkaziladi. Har bir saylov kunidan kamida to'rt oy oldin Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibi ishtirokchi-davlatlarga ikki oy mobaynida o'z nomzodlarini taqdim etish taklifi bilan xat orqali murojaat qiladi. So'ngra Bosh kotib ko'rsatilgan barcha nomzodlar ro'yxatini alifbo tartibida ishtirokchi-davlatlar nomini qayd etgan holda tuzib chiqadi hamda bu ro'yxatni ushbu Konvensiya ishtirokchidavlatlariga taqdim etadi.

Saylovlar Bosh kotib tomonidan chaqiriladigan Birlashgan Millatlar Tashkilotining markaziy muassasalarida ishtirokchi-davlatlar kengashlarida o'tkaziladi. Ishtirokchidavlatlarning uchdan ikki qismi kvorumni tashkil etadigan ana shu kengashlarda Qo'mita tarkibiga saylangan deb eng ko'p ovoz olgan hamda ishtirokchi-davlatlarning kengashida ishtirok etayotgan va ovoz berishda qatnashayotgan vakillarining mutlaq ko'pchilik ovozini to'plagan nomzodlar hisoblanadilar.

Qo'mita a'zolari to'rt yillik muddatga saylanadilar. Ular nomzodlari takroran ko'rsatilgan taqdirda qayta saylanish huquqiga egadirlar. Birinchi saylovlarda saylangan besh a'zoning vakolat muddati ikki yillik davr oxirida tugaydi, birinchi saylovdan keyinog'zudlik bilan aynan shu besh a'zo kengash Raisi tomonidan qur'a tashlash orqali aniqlanadi.

Qo'mita a'zolaridan birovfasi vafot etgan yoki iste'foga chiqqan yoxud u qandaydir sababga ko'ra Qo'mita a'zosi vazifalarini bundan keyin bajara olmay qolgan taqdirda o'sha Qo'mita a'zosini ko'rsatgan ishtirokchi-davlat Qo'mita qo'llabquvvatlashi sharti bilan qolgan muddatga o'z fuqarolari orasidan boshqa ekspert tayinlaydi.

Qo'mita o'zining tartib-qoidalarini o'rnatadi.

Qo'mita ikki yillik muddatga o'zining mansabdor shaxslarini saylaydi.

Qo'mita sessiyalari, odatda, Birlashgan Millatlar Tashkilotining markaziy muassasalarida yoki Qo'mita tanlagan boshqa har qanday qulay joyda o'tkaziladi. Qo'mita o'z sessiyalarini, odatda har yili o'tkazadi. Qo'mita sessiyasining davom etishi Bosh Assambleya qo'llab-quvvatlashi sharti bilan ushbu Konvensiya ishtirokchi-davlatlarining kengashida aniqlab qo'yiladi va zaruraga qarab qayta ko'rib chiqiladi.

Qo'mita o'zining vazifalarini ushbu Konvensiyaga muvofiq samarali bajarishi uchun uni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibi zarur xodimlar va moddiy mablag' bilan ta'minlaydi.

Ushbu Konvensiyaga binoan ta'sis etilgan Qo'mita a'zolari Bosh Assambleya tomonidan belgilab qo'yilgan tartib va shartlarda Birlashgan Millatlar Tashkiloti mablag'lari hisobidan Bosh Assambleya tasdiqlagan rag'batlantirishlarni oladilar.

44-modd

Ishirokchi-davlatlar Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibi orqali Qo'mitaga Konvensiyada e'tirof etilgan huquqlari mustahkamlash yuzasidan qabul qilingan choratadbirlar haqida hamda ana shu huquqlarini amalga oshirishda erishilgan taraqqiyot haqida ma'ruzalar taqdim etish majburiyatini oladilar.

Konvensiya kuchga kirganidan keyin ikki yil mobaynida tegishli ishtirokchi-davlat uchun;

keyinchalik har besh yilda.

Ushbu moddaga muvofiq taqdim etiladigan ma'ruzalarda mazkur Konvensiya bo'yicha majburiyatning bajarilish darajasiga ta'sir etuvchi omil va qiyinchiliklar, agar ular mavjud bo'lsa, ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, ma'ruzalarda yetarli axborot ham o'z ifodasini topadi, toki mazkur mamlakatda Konvensiyaning amal qilish borasida Qo'mita to'la tasavvurga ega bo'lsin.

Qo'mitaga har tomonlama dastlabki mufassal ma'riza taqdim etgan ishtirokchi-davlat ushbu moddaning 1-b bandiga binoan taqdim etiladigan keyingi ma'ruzalarda ilgari bayon qilingan asosiy axborotni takrorlashga zarurat bo'lmaydi.

Qo'mita ishtirokchi-davlatlardan ushbu Konvensiyaning bajarilishiga taalluqli bo'lgan qo'shimcha axborot so'rab olishi mumkin.

Qo'mita faoliyati to'g'risidagi ma'ruzalar ikki yilda bir marta Bosh Assambleyaga Iqtisodiy va ijtimoiy Kengash vositachiligidan taqdim etiladi.

Ishirokchi-davlatlar ma'ruzalari o'z mamlakatlarida keng oshkora bo'lishini ta'minlaydilar.

45-modd

Konvensiyaning samarali amalga oshirilishiga ko'maklashish va ushbu Konvensiyada qamrab olingan sohalaridagi xalqaro hamkorlikni rag'batlantirish maqsadida:

Birlashgan Millatlar Tashkilotining ixtisoslashgan muassasalari, Bolalar jamg'armasi hamda Birlashgan Millatlar Tashkiloti boshqa organlari ushbu Konvensiyaning ular vakolati doirasiga kiradigan qoidalarini amalga oshirishga doir masalalar muhokama qilinaotgan paytda vakil yuborish huquqiga egadirlar. Qo'mita Birlashgan Millatlar Tashkilotining ixtisoslashgan muassasalari, Bolalar jamg'armasi va boshqa vakolatli organlariga agar maqsadga muvofiq deb topsa, ularning tegishli vakolat doirasiga kiradigan masalalarda Konvensiyaning amalga oshirilishiga doir ekspertlar xulosasini taqdim qilishni taklif etishi mumkin. Qo'mita Birlashgan Millatlar Tashkilotining ixtisoslashgan muassasalari, Bolalar jamg'armasi hamda Birlashgan Millatlar Tashkiloti boshqa organlariga o'z faoliyat doirasiga kiradigan sohalarida Konvensiyaning amalga oshirilishi haqida ma'ruzalar taqdim qilishni taklif etishi mumkin.

Qo'mita Birlashgan Millatlar Tashkilotining ixtisoslashgan muassasalari, Bolalar jamg'armasi va boshqa vakolatli organlariga, agar maqsadga muvofiq deb topsa, ishtirokchi-davlatlarning texnik maslahat yoki yordam so'ralgan yoxud shunga ehtiyoj ko'rsatib o'tilgan har qanday ma'ruzalarini, shuningdek, Qo'mitaning ana shunday ilimos yoki ko'rsatmalarga doir fikr-mulohaza va takliflarini, agar ular mavjud bo'lsa, qayta yo'llaydi.

Qo'mita Bosh Assambleyaga o'z nomidan Bosh kotibga bola huquqlariga taalluqli alohida masalalar yuzasidan tadqiqotlar o'tkazishni taklif etishni tavsiya qilishi mumkin;

Qo'mita ushbu Konvensiyaning 44- va 45-moddalariga muvofiq olinadigan axborotga asoslangan umumiy ahamiyatga molik taklif va tavsiyalar kiritishi mumkin. Umumiy ahamiyatga molik bunday taklif va tavsiyalar manfaatdor har qanday ishtirokchi-davlatga oldindan yo'llanadi hamda ishtirokchidavlatlarning fikr-mulohazalari bilan birgalikda, agar mavjud bo'lsa, Bosh Assambleyaga ma'lum qilinadi.

III QISM

46-modd

Ushbu Konvensiya barcha davlatlar tomonidan imzolash uchun ochiqdir.

47-modd

Ushbu Konvensiya ratifikatsiya qilinishi zarur. Ratifikatsiya yorliqlari saqlab qo'yish uchun Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga topshiriladi.

48-modd

Ushbu Konvensiya unga har qanday davlatning qo'shilishi uchun ochiqdir. Qo'shilish to'g'risidagi hujjatlar saqlab qo'yish uchun Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga topshiriladi.

49-modd

Ushbu Konvensiya yigirmanchi ratifikatsiya yorlig'i yoki qo'shilish to'g'risidagi hujjat saqlab qo'yish uchun Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga topshirilgan sanadan e'tiboran o'ttizinchi kun o'tgandan keyin kuchga kiradi.

Ushbu Konvensiyani ratifikatsiya qiladigan yoki unga qo'shladigan har bir davlat uchun yigirmanchi ratifikatsiya yorlig'i yoxud qo'shilish to'g'risidagi hujjat saqlab qo'yishga topshirilgan sanadan e'tiboran mazkur Konvensiya bunday davlat uni ratifikatsiya qilish yoki qo'shilish to'g'risidagi hujjatni saqlab qo'yishga topshirilgandan keyingi o'ttizinchi kundan boshlab kuchga kiradi.

50-modd

Har qanday ishtirokchi-davlat Konvensiyaga tuzatish taklif qilishi va uni Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga taqdim etishi mumkin. Shundan so'ng Bosh kotib taklif etilgan tuzatishni ishtirokchi-davlatlarga mana shu takliflarni ko'rib chiqish va ularni ovozga qo'yish maqsadida ishtirokchidavlatlarning konferensiyasini chaqirish tarafdorimi, degan so'rov bilan qayta yo'llaydi. Agar mana shunday xabar yetkazilgan sanadan boshlab to'rt oy mobaynida ishtirokchi-davlatlarning kamida uchdan bir qismi shunday konferensiyani chaqirishni yoqlab chiqsa, Bosh kotib bunday konferensiyani Birlashgan Millatlar Tashkiloti belgisi ostida chaqiradi. Bu konferensiyada ishtirok etayotgan va ovoz berishda qatnashayotgan ishtirokchi-davlatlarning ko'pchiligi ovozi bilan qabul qilingan har qanday tuzatish tasdiqlash uchun Bosh Assambleyaga taqdim etiladi.

Ushbu moddaning 1-bandiga muvofiq qabul qilingan tuzatish uni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi tasdiqlagandan keyin hamda ishtirokchi-davlatlarning uchdan ikki aksariyat qismi qabul qilgan taqdirda kuchga kiradi.

Tuzatish kuchga kirgandan keyin u mana shu tuzatishni qabul qilgan ishtirokchi-davlatlar uchun majburiy bo'lib qoladi, boshqa davlatlar uchun esa ushbu Konvensiya qoidalarini hamda ular qabul qiladigan keyingi har qanday tuzatishlar majburiy hisoblanadi.

51-modd

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibi davlatlar tomonidan ratifikatsiya yoki qo'shilish paytida bildirilgan e'tiroz matnini qabul qilib oladi hamda barcha davlatlarga yuboradi.

Ushbu Konvensiyani maqsad vazifalariga mos tushmaydigan e'tirozga yo'l berilmaydi.

E'tiroz Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga yuborilgan tegishli bildirishnoma yo'li bilan istalgan paytida olib tashlanishi mumkin, so'ngra Bosh kotib bu haqda barcha davlatlarga xabar yetkazadi. Bunday bildirishnoma uni Bosh kotib qo'lga olgan kundan boshlab kuchga kiradi.

52-modd

Har qanday ishtirokchi-davlatning ushbu Konvensiyani Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga yozma ravishdagi bildirishnoma yuborish asosida bir tomonlama bekor qilishi Bosh kotib bildirishnomani olgandan keyin bir yil o'tgach, kuchga kiradi.

53-modd

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibi ushbu Konvensiyaning saqlovchisi etib tayinlanadi.

54-modd

Ushbu Konvensiyaning inglizcha, arabcha, ispancha, xitoycha, ruscha va fransuzcha asl nusxasi matnlarini teng bir xillikka ega bo'lib, saqlab qo'yish uchun Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga topshiriladi.

Ushbuni tasdiqlash uchun quyida imzo chekkan vakolatli vakillar o'zlarining tegishli hukumatlari tomonidan shunga yetarli darajada vakil qilingan bo'lib, mazkur Konvensiyani imzoladilar.

4.2. Bola Huquqlarining kafolati va uning huquqiy asoslari

Bolaning xususiy mulkka bo'lgan huquqi, bolalarni tarbiyalayotgan oilalarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, bolaning oilaviy mulkiga bo'lgan huquqi, bolaning turar joyga bo'lgan huquqlari, bolaning mehnat qilish huquqi, bolaningdam olish va bo'sh vaqtga bo'lgan huquqi, bolaning sog'lig'ini saqlash huquqi, bolaning bilim olish huquqi kabi huquqlarini ta'minlash orqali bolaning ikkinchavlod huquqlari bo'lmish iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarini

amalgama oshirish va himoya qilish davlat faoliyatining eng muhim yo'nalishi hisoblanadi.

Albatta, bu huquqlarni ta'minlab berishda tegishli maxsus qonunlarni qabul qilish va boshqa tashkiliy chora-tadbirlarni amalga oshirish, bu huquqlarni ta'minlashning yetarli kafolati hisoblanmaydi. Chunki, bunday huquqlar ham ayrim hollarda fuqarolar, mansabdor shaxslar va boshqa davlat va nodavlat tashkilotlar tomonidan buzilishi mumkin. Bunda buzilgan huquqlarni tiklash bilan bir qatorda, uni buzgan huquqbuzar subyektlar uchun tegishli ravishda javobgarlik belgilanishi, bu huquqlarni ta'minlashning kafolati bo'lishi mumkin.

Bolaning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarini buzganlik uchun, sodir etilgan huquqbuzarlikning xarakteriga qarab, huquqbuzar Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks, Jinoyat kodeksi, Fuqarolik kodeksida ko'zda tutilgan ma'muriy, jinoiy, fuqarolik yoki, moddiy javobgarlikka tortilishi mumkin.

Quyidagi bunday huquqbuzarliklar uchun javobgarlik turlariga to'rtalib o'tamiz.

Ma'muriy javobgarlik. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining "Fuqarolarning huquq va e'timolliklariga tajovuz qilinmagan huquqbuzarliklar" deb nomlanadigan 5-bobida bola huquqlarini ta'minlash sohasidagi huquqbuzarliklarning turli xillari uchun javobgarlikni ko'zda tutgan qator normalar mustahkamlab qo'yilgan. Mazkur kodeksning 42-moddasida fuqarolarning tarbiya va ta'lim berishda tilni erkin tanlashdan iborat huquqlarini buzish, tilidan foydalanishda to'sqinlik qilish va cheklash, davlat tilini, shuningdek, O'zbekiston Respublikasida yashovchi boshqa millatlar va etnolarning tilini mensimaslik uchun javobgarlik ko'zda tutilgan. Ushbu norma ta'lim sohasida kamsitilmaslik va teng huquqlik tamoyilini amalga oshirish kafolati deb hisoblanadi. Shuningdek, 2013-yili Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks bolalarni ta'lim olish huquqini buzganligi, bolalarni maktab, litsey yoki kollejda o'qitishni to'xtatishiga to'sqinlik qilganligi uchun ota-onalar yoki ularning o'rni bosuvchi shaxslarni tegishli ravishda javobgarlikka tortish bo'yicha norma bilan to'ldirildi.

Jumladan: mazkur Kodeksning bolalarni tarbiyalash va ularga ta'lim berish borasidagi majburiyatlarini bajarilmaslik masalalariga bag'ishlangan 47-moddasining 1-qismida "Ota-onalar yoki ularning o'rni bosuvchi shaxslar tomonidan voyaga yetmagan bolalarni tarbiyalash va ularga ta'lim berish borasidagi majburiyatlarini bajarilmaslik, shu jumladan, voyaga yetmagan bolalarning ma'muriy huquqbuzarlik sodir etishiga olib kelishi – eng kam ish haqining ikkidan bir qismidan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi" deb ko'rsatilgan bo'lsa, unga yangi kiritilgan 2-qismga ko'ra, "Bolalarning majburiy umumiy o'rta ta'lim,

o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi olishiga ota-onalar yoki, ularning o'rni bosuvchi shaxslar tomonidan to'sqinlik qilish - eng kam ish haqining besh baravaridan o'n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi" deb belgilab qo'yildi.

Kodeksda bevosita ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarning huquqlarini buzganlik uchun javobgarlik masalalari ko'rsatib o'tilgan bo'lib, jumladan ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar to'g'risidagi ma'lumotlarni vasiylik va homiylik organiga xabar qilmaslik (471 -modda), ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni joylashtirishda qonun hujjatlari talablarini buzish (472 -modda), vasiylik huquqini suiiste'mol qilish (48 -modda) uchun tegishli ravishda ma'muriy javobgarlik belgilangan. Bolaning mehnat sohasidagi huquqlarini buzish uchun Kodeksning 49 -moddasiga binoan javobgarlik ko'zda tutilgan. Alohida qayd etib o'tish kerakki, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga ko'shimchalar kiritish haqidagi" qonuni yoshlar o'rta ta'lim huquqbuzarlik bilan bog'liq vaziyatni yaxshilash, ularning g'ayrisotsial xatti-harakatining oldini olishga qaratilgan bo'lib, unda voyaga yetmaganlarning tungi vaqtda ota-onalaridan birining yoki, ularning o'rni bosuvchi shaxsning kuzatuvsiz restoranlarga, kafetalarga, barlarga, diskotekalarga, kinoteatrlarga, Internet va kompyuter zallarlarga, ko'ngilochar tadbirlar o'tkaziladigan boshqa binolarga kirganlik uchun ma'muriy javobgarlik joriy etilishi ko'zda tutilgan. Jahonning ko'p davlatlarida voyaga yetmaganlarning tungi vaqtda ko'ngilochar tadbirlarda ishtirok masalasi qonun hujjatlarida mustahkamlangan bo'lib, qonun hujjatlarida javobgarlik belgilangan.

Jumladan: 2009-yilda "Rossiya) eCetratsiyasida bola huquqlari asosiy kafolatlari to'g'risidagi" Qonunga 196 tegishli o'zgartish va ko'shimchalar kiritilib, unda tungi vaqt (22.00dan 06.00gacha) tushunchasi, davlat organlari, mahalliy organlari hamda ota-onalarni bolalarni sog'lom va ma'naviy yetuk tarbiyalash majburiyatlari, shuningdek, 18 yoshga to'lmagan shaxslarni tungi vaqtda kuzatuvsiz jamoat joylarga, stadionlarga, Uestoranlarga, kafetalarga, barlarga, Internet va kompyuter zallarlarga, ko'ngilochar tadbirlar o'tkaziladigan joylarga borishi, jamoat transportida yurishi uchun cheklov o'rnatilishi hamda ma'muriy javobgarlik joriy etilishi ko'zda tutilgan. 2002-yil 23 -iyuldagi Germaniyaning "Yoshlar muxofazasi to'g'risidagi" qonunida 18 yoshga to'lmagan bolalarni tungi bar va klublarda, ko'ngilochar, qimor o'yin zalalarida va shunga o'xshash joylarda bo'lishi taqiqlangan. Ayrim xorijiy davlatlarda (AQSh, Fransiya, Germaniya va boshqalar), esa tungi vaqtda alkogol ichimliklarni sotish joylari cheklangan bo'lib, voyaga yetmaganlarni uchun alkogol mahsulotini sotish va iste'mol qiladigan joylarga kiritish taqiqlangan. Buyuk Britaniyada spirtli ichimliklarni sotish 8.00dan

21.00gacha ruxsat etilgan bo'lsa, Irlandiyada esa 18 yoshga to'lmagan shaxslarni ushbu ichimliklarni bilan savdo qiladigan barlarga 21.00dan keyin kirish taqiqlanadi. Jinoyat javobgarlik. Bola huquqlarining buzilishi jinoyat javobgarlikka tortish uchun asos bo'lishi mumkin. Ta'kidlash joizki, Jinoyat kodeksida fuqarolarning, jumladan, bolalarning konstitutsiyaviy huquqlarini buzish uchun, jumladan mehnat qilish huquqini (148-moddal) buzish uchun javobgarlik ko'zda tutilgan. Bolaning sog'lig'ini saqlash huquqining kafolati bo'lib Jinoyat kodeksining quyidagi qoidalarini xizmat qiladi: voyaga yetmagan shaxslarga nisbatan: alkogol va tamaki vositalarini sotib, savdo yoki xizmat qoidalarini buzish (189-moddal), giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarni qonunga xilof ravishda o'tkazish (272-moddal), giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarni qonunga xilof ravishda o'tkazish maqsadini ko'zlab qonunga xilof ravishda tayyorlash, egallash, saqlash va boshqa harakatlar (273-moddal), giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarni iste'mol qilishga jalb etish (274-moddal). Jinoyat kodeksining 116- va 117-moddalari tibbiyot xodimlari tomonidan kash yuzasidan o'z vazifalarini lozim darajada bajarmasligi va xavf ostida qoldirilishi bolaning hayoti va sog'lig'i himoyasining kafolati hisoblanadi. Sog'liqqa bo'lgan kafolatning e'loni bo'lib, Jinoyat kodeksida ko'zda tutilgan spirti ichimliklar iste'mol qilishga, giyohvandlik yoki psixotrop hisoblanmagan, lekin kishining aql-idrokiga ta'sir qiladigan vosita va moddalarni iste'mol etishga jalb qilish bo'yicha voyaga yetmagan shaxsni g'ayritijimoiy xattharakatlarga jalb qilish to'g'risidagi modda hisoblanadi (127-moddal). Ushbu modda bo'yicha huquqbuzar tegishli mudatga ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanishi ko'zda tutiladi. Oila kodeksining 153-moddasiga binoan, fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish daftariidagi va boshqa hujjatlardagi farzandlikka oluvchilar farzandlikka olinganlarning ota-onasi emasligini bildiradigan mazmunda yozuvlar bilan tanishtirish bu yozuvlardan ko'chirmalar va boshqa ma'lumotlarni farzandlikka oluvchilarning rozilgisiz, agar ular vafot etgan bo'lsa vasiylik va homiylik organining rozilgisiz berish taqiqlanadi. Ushbu qoidani buzganlik uchun Jinoyat kodeksida javobgarlik belgilangan. Jinoyat kodeksining 125-moddasida farzandlikka olish sirini oshkor qilish uchun sanksiyalar ko'zda tutilgan "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi qonunning 10- va 11-moddalari bolani ekspluatatsiya qilishning barcha shakllaridan va ota-onalar tomonidan suiste'mol qilinishidan himoya qilish majburiyatini davlat zimmasiga yuklaydi.

Oila kodeksida ota-onalik huquqlaridan mahrum qilish va ularni cheklash shartlari, oqibatlarini, bunday shaxslarni bolalari bilan ko'rishni, ota-onalik huquqini cheklanishni bekor qilish, Bolaning hayoti yoki sog'lig'i bevosita xavf ostida qolganda bolani olish, Sudda bolalar tartibiyasi bilan bog'liq nizolarni ko'rishda

176

vasiylik va homiylik organining ishtiroki, Bolalarni tarbiyalash bilan bog'liq ishlar bo'yicha sudning hal qiluv qarorlarini ijro etish tartib qoidalarini belgilangan (79-89 moddalari). Ota-onalarning majburiyatlarini bajarishdan bosh tortsa, shu jumladan, aliment to'lashdan bo'yin tovlasa, uzsiz sabablarga ko'tara o'z bolasini tug'ruxona yoki boshqa davolash muassasidan tarbiya, aholini ijtimoiy himoyalash muassasasi va shunga o'xshash boshqa muassasalardan olishdan bosh tortsa, ota-onalik huquqini suiste'mol qilsa, bolalarga nisbatan shafqatsiz muomalada bo'lsa, jumladan jismoniy kuch ishlatasa yoki ruhiy ta'sir ko'rsatsa, mutassili ichki bozlik yoki giyohvandlikka muhtalo bo'lsa, o'z bolalarining hayoti yoki sog'lig'iga yohud eri xotining hayoti yoki sog'lig'iga qarshi gasddan jinoyat sodir qilgan bo'lsa (79- moddal), Ota-onalik huquqlaridan mahrum etish qonun asosida va sud tomonidan amalga oshiriladi. Ota-onalik huquqlaridan mahrum etish bo'yicha ishlar ota yoki ona, prokuror yoki vasiylik va homiylik organlari da'vo arizasiga binoan ko'riladi. Bolaning mehnat sohasidagi huquqlarini buzish uchun javobgarlik. Bolaning mehnat sohasidagi huquqlarini buzganlik uchun ish beruvchining javobgarligi Ma'muriy kodeksda ko'zda tutilgan bo'lib, uning tartibi va proseduralari Kodeksning 187-197-moddalarida belgilangan. Fuqarolik – huquqiy javobgarlik. Fuqarolik kodeksiga binoan, moddiy va ma'naviy zarar yetkazish orqali bola huquqlariga oid qonun hujjatlarni buzish uchun Fuqarolik protsessual kodeksida belgilangan sud tartibida fuqarolik-huquqiy javobgarlikka tortish ko'zda tutilgan.

4.3. Bola huquqlarini ta'minlashda davlat organlarining o'rni va roli

Albatta, barcha sohalarida bo'lgani kabi, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari bola huquqlarini ta'minlash va himoya qilish sohasida ham muhim va hal qiluvchi rolni o'ynaydi. Chunki, bu sohada davlat siyosatini amalga oshirishi, qonunchilikni takomillashtirish va boshqa huquqiy, tashkiliy masalalarning qanchalik muvaffaqiyatli amalga oshirilishi davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining qanchalik demokratik va samaradorligi bilan Evosita bog'liqdir.

O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuniga binoan, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari o'z vazifalari doirasida quyidagi vakolatlarni amalga oshiradi: bola huquqlarini ta'minlash bo'yicha yagona davlat siyosatini shakllantirish va amalga oshirish; bola huquqlarini ta'minlash bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni belgilash; bola huquqlarining kafolatlari to'g'risidagi qonun hujjatlarni ijro etish; bola huquqlari,

177

erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash bo'yicha davlat dasturlari hamda hududiy dasturlarni ishlab chiqish va ro'yobga chiqarish; bola huquqlarini ta'minlash bo'yicha davlat organlari, bolalar muassasalari, tashkilotlar faoliyatini muvofiqlashtirish va nazorat qilish; bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha davlat siyosatini ro'yobga chiqarishga doir tadbirlarni belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti mablag'lari va qonun hujjatlarida taqdimlangan boshqa manbalar hisobidan moliyalashtirish; davlatga qarashli bolalar muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va nodavlat bolalar muassasalarini rivojlantirishga ko'maklashish chora-tadbirlarini ko'rish; bola huquqlarini ta'minlash masalalari yuzasidan O'zbekiston 5 respublikasining xalqaro majburiyatlari bajarilishini nazorat qilish hamda xalqaro tashkilotlarda O'zbekiston Respublikasining manfaatlarini ifodalash; axborot-ma'rifiy faoliyatini amalga oshirish; ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarni qo'llab-quvvatlash masalalarini hal etish.

Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin. Bola huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari himoya qilinishini ta'minlash, davlat organlari va boshqa organlarning, tashkilotlarning bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha faoliyatini muvofiqlashtirish maqsadida qonun - hujjatlarida belgilangan tartibda bola huquqlari bo'yicha vakolatli organ tashkil etilishi mumkin. Bolalarga oid davlat siyosatini hayotga tatbiq etish bo'yicha davlat organlarining asosiy vazifalarini va vakolatlarini tartibga solishga, ularning faoliyatining ustuvor yo'nalishlarini va shakllarini belgilashga qaratilgan. Shuningdek, ushbu modda Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyada nazarda tutilgan bola huquqlarini ta'minlash bo'yicha turli davlat organlari o'rtasidagi, davlat organlari va milliy nodavlat hamda xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi faoliyatini muvofiqlashtirish va o'zaro ta'sirini kuchaytirish maqsadida kompleks choralar ko'rish zarurligi to'g'risidagi qoidalarining amalga oshirilishini ta'minlaydi.

Bola huquqlarining himoya qilinishini ta'minlaydigan organlar tizimi inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha umumiy davlat tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi va bu tizimga quyidagi davlat organlari kiradi: $\frac{3}{4}$ Bola huquqlari va erkinliklarining kafolatchisi - davlat boshlig'i, ya'ni, mamlakatdagi barcha hokimiyat vakolatlarini muvofiqlashtiruvchisi sifatida - O'zbekiston Respublikasi Prezidenti $\frac{3}{4}$ Vakillik organlari sifatida - oliy vakillik organi sifatida: O'zbekiston 5 respublikasi Oliy Majlis palatalari, mahalliy vakillik organlari organlari sifatida: viloyat, tuman va shahar xalq deputatlari kengashlari; $\frac{3}{4}$ Ijro etuvchi hokimiyat organlari sifatida - O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, vazirliklar, idoralar, ijro xokimiyatiga qarashli boshqa davlat tuzilmalari hamda mahalliy

davlat boshqaruvi organlari, ya'ni hokimiyatlar; $\frac{3}{4}$ Sudlov hokimiyati organlari sifatida - O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi, Oliy sudi, Oliy xo'jalik sudi, fuqarolik va jinoiy ishlar bo'yicha viloyat, Toshkent shahar sudlari, xarbiy va xo'jalik sudlari tarkibida sud tizimini tashkil etadigan sud organlari; $\frac{3}{4}$ Nazorat organi sifatida - O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi va unga buyunsundigan prokuraturalar; $\frac{3}{4}$ Inson huquqlari bo'yicha milliy institutlar sifatida: Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman), Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston 5 respublikasi Milliy markazi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi amaldagi qonunchilikni monitoring instituti) 98.

Bola huquqlarini ta'minlash bo'yicha yagona davlat siyosatini shakllantirish va amalga oshirish va bola huquqlarini ta'minlash bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni belgilash. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga binoan, O'zbekiston Respublikasi ichki va tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlarini belgilash va hamda strategik dasturlarni, jumladan bola huquqlarga oid dasturlarni qabul qilish O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik Palatasi va 6eratining birgalikdagi vakolatlariga kiradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy hayoti, ichki va tashqi siyosatiga oid eng muhim masalalarni, jumladan bola huquqlarini ta'minlash masalalari bo'yicha har yili O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga ma'ruzalar taqdim etadi. Shunday qilib, bola huquqlariga oid yagona davlat siyosatini shakllantirish O'zbekiston 5 respublikasi Oliy Majlisi va O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan amalga oshiriladi. Davlat siyosatini shakllantirishda va amalga oshirishda iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy sohalarining samarali faoliyatiga rahbarlikni ta'minlaydigan O'zbekiston 5 respublikasi Vazirlar Mahkamasi faol ishtirok etadi. Hukumat davlat boshqaruvi organlar tizimiga va o'zi tashkil etadigan xo'jalik boshqaruvi organlariga boshchilik qiladi, ularning hamjihatlik bilan faoliyat ko'rsatishini ta'minlaydi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi vakolatiga ta'lim, sog'liqni saqlash, mehnat, va aholini ijtimoiy himoya qilish va boshqa sohalarida yagona davlat siyosatini amalga oshirish kiradi. 2003-yil 29-avgustdagi "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi to'g'risida"gi Qonunning 6-moddasiga binoan, Vazirlar Mahkamasi vazirliklar, davlat qumitalari, idoralari va boshqa davlat va xo'jalik organlarining faoliyatini muvofiqlashtiradi va yo'naltiradi, ularning faoliyatini tartibga soladigan nizomlarni tasdiqlaydi. Vazirliklar va idoralar faoliyatini ushundan, jumladan bola huquqlariga oid masalalar bo'yicha faoliyati ushundan ham nazoratni amalga oshirib, Vazirlar Mahkamasi vazirliklar, davlat qumitalari idoralari va boshqa davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarining qarorlarini qonunchilikka zid kelgan hollarda bekor qilish huquqiga ega. %evostia bolalar huquqlarini ta'minlash masalalari bilan

Vazirlar Mahkamasining ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya masalalari bo'yicha Axborot-tahlil departamenti shug'ullanadi. Vazirliklar va idoralar, boshqa davlat boshqaruv organlari o'zlari boshchilik qiladigan sohalarida yagona davlat siyosatini amalga oshirishni ta'minlaydi. Masalan, 2004-yil 5-avgustdagi Vazirlar Mahkamasining Qarori bilan tasdiqlangan Xalq ta'limi vazirligi to'g'risidagi Nizomga binoan, vazirlikning asosiy vazifalariga maktabgacha bo'lgan, umumiy, o'rta va maktabdan tashqari ta'limning rivojlanishiga, pedagogik kadrlarning, ayniqsa boshlang'ich maktab o'qituvchilarining sifatini va professional darajasini ko'tarishga qaratilgan yagona davlat siyosatini amalga oshirish kiradi.

Ta'kidlash joizki, bola huquqlarini ta'minlash bo'yicha davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari va ustuvor vazifalari bola huquqlarini amalga oshirish bo'yicha Pehanizmlar va proseduralarga oid masalalar bo'yicha qabul qilinayotgan qonunlarda va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda hamda ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar huquqlarini ta'minlashga bag'ishlangan har yilgi va maxsus davlat dasturlarida o'z aksini topadi. Davlat hokimiyati va boshqaruv organlari bola huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash bo'yicha qonun-hujjatlar va davlat (hududiy) dasturlarining ijrosini ta'minlaydi.

Bolaning yashash, sog'lig'ini saqlash, bilim olish, zo'ravonlik va ekspluatatsiyadan himoyalash, dam olish va boshqa bo'lgan huquqlari hamda boshqa huquqlari va erkinliklari tegishli qonun hujjatlar bilan tartibga solinadi va Xalq ta'limi vazirligi, Sog'liqni saqlash vazirligi, Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi, Adliya vazirligi, Ichki ishlar vazirligi, Bosh prokuratura va joydagi prokuraturalar, fuqarolik va jinoyat ishlari bo'yicha sudlar, Inson huquqlari bo'yicha Oliy Majlis vakili, vasiylik va homiylik organlari, davlat hokimiyati va boshqaruv, mahalliy organlari tomonidan ta'minlanadi. Davlat organlari, bolalar muassasalari tomonidan bola huquqlarini ta'minlashga oid qonun-hujjatlarini va O'zbekiston Respublikasining xalqaro majburiyatlarini ijro etilishini muvofiqlashtirish va nazorat qilish bola huquqlari masalalari bilan shug'ullanadigan davlat organlarining muhim vakolatlaridan biri hisoblanadi. Mustaqillik yillari mobaynida O'zbekiston Respublikasida Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya qoidalariga asosida bola huquqlarini ta'minlash bilan shug'ullanadigan davlat organlarining faoliyatini muvofiqlashtirish modeli shakllandi. Bu sohada qonun-hujjatlarini amalga oshirish masalalari bo'yicha davlat organlarining faoliyatini muvofiqlashtiruvchi, davlat va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni ta'minlaydigan asosiy organ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi bo'ladi. Masalan, 1996-yil 29-avgustda qabul qilingan va 2007-yil 2-oktabrda o'zgartirishlar va qo'shimchalar

kitirilgan "Sog'liqni saqlash to'g'risida"gi Qonunda ko'rsatilganidek, Vazirlar Mahkamasining vakolatiga fuqarolarning sog'lig'ini saqlash, oilani, onalikni va bolalikni muhofaza etish bo'yicha davlat boshqaruv organlari va xo'jalik subyektlarining faoliyatini muvofiqlashtirish va nazorat qilish kiradi. Idoraning ichki faoliyatini muvofiqlashtirishmasdan bola huquqlarini ta'minlashini tasavvur qilish mumkin emas, unda yuqori davlat organlari quyi, ya'ni ularga bo'yusnadigan tuzilmalarning faoliyatini muvofiqlashtirishadi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi ta'lim muassasalarining faoliyatini muvofiqlashtiradi va uslubiy rahbarlikni amalga oshiradi. Idoralararo muvofiqlashtirish darajasida ham katta ish olib borilib, u kelib chiqayotgan muammolarni birgalikda hal etish uchun Vazirlar Mahkamasi tomonidan hamda vazirliklar, idoralar va bolalar muassasalari tomonidan amalga oshiriladi. Ayni paytda, O'zbekiston Respublikasida Bolalar huquqlarini va qonuniy manfaatlarini monitoring va nazorat qilish milliy tizimi shakllangan bo'lib, uni shartli ravishda ichki va tashqi monitoring va nazoratga ajratish mumkin. Ichki monitoring va nazorat bola huquqlarini ta'minlash sohasidagi vaziyatni monitoring qilishda namoyon bo'lib, muayyan sohada bola huquqlarini bevosita amalga tabiiq qiladigan quyi tuzilmalar va idoralarga qarashli bo'limlar usidan yuqori organlar tomonidan amalga oshiriladi.

Davlat organlari, bolalar muassasalari va tashkilotlarning faoliyati yuzasidan tashqi monitoring va nazorat qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi davlat organlari tizimida yaratilgan quyidagi maxsus institutlar tomonidan amalga oshiriladi:

- Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Vakili;
 - Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazi;
 - O'zbekiston Respublikasi Prezident huzuridagi Amaldagi qonunchilikni monitoring qilish instituti;
 - Adliya vazirligi, Bosh prokuratura, Ichki ishlar vazirligi tizimida faoliyat olib boradigan inson huquqlari himoya qilish bo'yicha maxsus tuzilmalar (inson huquqlari bo'yicha boshqarmalar);
 - O'zbekiston Respublikasi Oliy sud huzuridagi sud qonunchiligini Gemokartlashtirish va libeallashirish va sud tizimini mustaqilligini ta'minlash bo'yicha tadqiqotlar markazi;
 - Voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiyalar (mazkur komissiya faoliyati to'g'risida keyingi paragrafda batafsil o'tiladi). Bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha choralarni moliyalashtirish va moddiy-texnik ta'minlash.
- "Bolalar huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi qonunning 5-moddasida

bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha davlat siyosatini amalga oshirish uchun moliyalashtirishni ta'minlash zaruriyati aniq ko'rsatilgan. Bu moliyalashtirish davlat tomonidan va mamlakat qonunchiligi bilan taqdimlangan boshqa manbalar bilan ta'minlanishi kerak. BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasini bajarish uchun davlat bolalarning ijtimoiy harajatlari ta'minlash uchun, ayniqsa milliy, viloyat va tuman darajalarida sog'liqni saqlash, farovonligini oshirish va ta'lim sohalarida ajratiladigan byudjet mablag'larini qayta ko'rib chiqishi kerak. Qonun davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining bola huquqlariga oid davlat siyosatini moddiy-texnikaviy va moliyaviy ta'minlash bilan bog'liq vakolatlarini belgilaydi. Qonun O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti va boshqa qonun bilan taqdimlangan manbalar hisobidan bola huquqlarini himoya qilishga oid davlat siyosatini amalga oshirish bo'yicha tadbirlarni belgilangan tartibda moliyalashtirish, bu mablag'larini davlat bolalar muassasalarining moddiy - texnikaviy asosini mustahkamlash, nodavlat bolalar muassasalarining rivojlanishiga ko'maklashish, ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirish bo'yicha majburiyatlarni davlat zimmasiga yuklaydi. Bola huquqlari bo'yicha turli hil faoliyatlarini moliyalashtirish tartibi qonunda belgilangan.

Masalan, "Sog'liqni saqlash to'g'risida"gi O'zbekiston 5respublikasi Qonunida (9-modd) quyidagi sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish manbalari nazarda tutilgan:

Davlat byudjeti mablag'larini, tibbiy sug'urtalash mablag'larini, fuqarolarning sog'liqni saqlashga mo'ljallangan aniq maqsadga yo'naltirilgan fondlari, tibbiy-profilaktika muassasalar tibbiy yordam ko'rsatish uchun olgan mablag'larini, ixtiyoriy va xavriya badallari, bank kreditlari va boshqa qonun bilan taqdimlangan manbalar. "Ta'lim to'g'risida"gi qonunning 31-moddasida ko'rsatilganidek, davlat ta'lim muassasalarining moliyalashtirishi Uespublika va mahalliy byudjet, hamda byudjetdan tashqari mablag'lar hisobidan amalga oshiriladi. Shunday qilib, O'zbekiston tegishli davlat organlari orqali o'zining xalqaro majburiyatlarini bajarish doirasida bolalar huquqlarini ta'minlash uchun nafaqat qonuniy va tashkiliy choralar, balki ijtimoiy-iqtisodiy, moliyaviy va moddiy-texnikaviy choralar ham ko'radi, ulardan boshlang'ich va umumiy o'rta ta'lim tizimini, ularning sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarga yordam Eerish uchun foydalaniladi. Bola huquqlarini ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlarni moliyalashtirish davlat byudjeti hisobidan, ijtimoiy manbalar (jamoa tashkilotlarning fondlari), xalqaro tashkilotlar (YUNISEF va boshqa) mablag'larini hisobidan amalga oshiriladi. Bola huquqlariga oid xalqaro majburiyatlarni bajarilishini nazorat qilish. Davlat organlariga bola huquqlarini ta'minlash masalalari bo'yicha O'zbekiston 5respublikasining xalqaro majburiyatlarini

bajarilishini nazorat qilish va O'zbekiston Respublikasining manfaatlarini xalqaro tashkilotlarda himoya qilish vakolati berilgan. Shu munosabat bilan, ta'kidlash joizki, "O'zbekiston 5respublikasi xalqaro shartnomalar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 27-moddasiga binoan, O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari qat'iy va majburiy ravishda bajarilishi lozim. O'zbekiston hukumati ularni bajarish uchun choralarini ishlab chiqadi va xalqaro majburiyatlarini, jumladan bola huquqlariga oid majburiyatlarni bajarish uchun ma'sul bo'lgan vazirliklarni va idoralarni belgilaydi. O'zbekiston Respublikasi tegishli vazirliklar va idoralari vakolatiga kiradigan masalalar bo'yicha xalqaro majburiyatlarni bajarish uchun bevositama'sul. Ushbu davlat organlari BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyasi va boshqa tegishli xalqaro hujjatlarining qoidalarini bajarilishi to'g'risidagi milliy ma'ruzalar uchun ma'lumot taqdim etadilar. Axborot - ma'rifiy faoliyat. "Bola huquqlarining katoatlari to'g'risida"gi Qonun va boshqa qonun hujjatlar haqida axborot berish bola huquqlarini samarali himoya qilinishini ta'minlaydi va shuning uchun axborot-ma'rifiy faoliyat bola huquqlarini himoya qilish masalalari bilan shug'ullanadigan davlat organlarining muhim vakolati hisoblanadi. U aholi, bolalar, huquqni muhofaza qilish organlari, NNT vakillari, fuqarolarning o'z o'zini boshqarish organlarining bola huquqlarini himoya qilish va ularia rioya etish masalari bo'yicha bilimni oshirishga qaratilgan. Axborot-ma'rifiy choralar doirasida davlat organlari bola huquqlarini ta'minlash masalalariga oid O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari, O'zbekiston qo'shingan xalqaro huquqiy hujjatlar, bola huquqlari bilan shug'ullanadigan davlat va nodavlat tuzulmalarning huquqlari va majburiyatlari to'g'risida axborot berishlari, bola huquqlari buzilgan taqdirda ularni himoya qilish usullari va shakllarini tushuntirishi kerak. Shuningdek, bola huquqlariga bag'ishlangan ma'rifiy faoliyat maktabgacha va maktab ta'lim muassasalarida bola huquqlari bo'yicha ta'lim tizimini shakllanishida, tegishli adabiyot chop etilishida, seminarlar, treninglar, konfeUensiyalar, subhatlar va aholi bilan uchrashuvlar olib borilishida, bolalarning ijtimoiy ahvolini yaxshilash bo'yicha horijiy tajribani o'rganishda namoyon bo'ladi. Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarni qo'llab-quvvatlash. Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarni qo'llab-quvvatlash davlat organlarining muhim vakolati hisoblanadi.

Bu toifadagi bolalarga Qonun 3-moddasiga binoan nogironlar, jismoniy va yoki, ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar, ota-onalari qaramog'isiz qolgan bolalar, yetimlar, maxsus bolalar muassasalarida tarbiyalanayotgan bolalar, turar joyi bo'lmagan bolalar, kam ta'minlangan oilalardan bolalar, hamda jinoyi javobgarlikka tortilgan va jazo o'tash muassasalarida bo'lgan, zo'ravonlik vaktsipluatsiyadan, qurqlii mojarolar va tabiiy ofatlar natijasida jabrlangan

bolalar kiradi. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar huquqlari himoya qilish bo'yicha maxsus choralari va proseduralar nazarda tutilgan bo'lib, Bolalar farovonligini ta'minlash bo'yicha Milliy harakatlar dasturida ularni himoya qilish bolalarni qo'llab-quvvatlashning ustuvor yo'nalishi G'eb belgilangan. Ushbu dasturning 5-bo'limi maxsus sharoitlarda bo'lgan bolalarga yordam ko'rsatish bo'yicha aniq choralarni ko'rsatadi. Bundan tashqari, "Bolalar huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi qonunning 3-bobida ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar huquqlarining qo'shimcha kafolatlari aks etilgan. Davlat hokimiyati va boshqaruv organlari ularning vakolatini belgilaydigan hujjatlar asosida boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin. Masalan, yagona statistik ma'lumot va hisobot tizimini o'rnatish, bola huquqlarini amalga oshirish masalalari bo'yicha ma'lumotlarni to'plash, bola huquqlarini tartibga solishni takomillashtirishda ishtirok etish, bola huquqlari sohasidagi vaziyatni yaxshilashga ko'maklashadigan organlar va tuzilmalarni shakllantirish barcha davlatning muhim vazifasi hisoblanadi. Shu yerda alohida qayd etish lozimki, "Bolalar huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi qonunda bola huquqlarini, e'timotlarini va qonuniy manfaatlarini ta'minlash hamda davlat va boshqa organlar bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha tashkilotlar faoliyatini monitoring qilish maqsadida bola huquqlari bo'yicha vakil institutini tashkil etish e'timoli ko'zda tutilgan.

O'QITISHDA TAVSIYA ETILADIGAN PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR

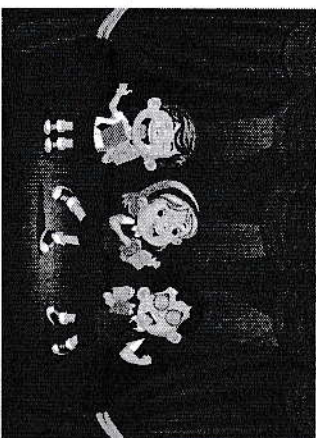
Sahna

Trening maqsadi:

- tinglovchilarning ijodiy imkoniyatlarini o'chish;
- tinglovchilarda tashkilotchilik va a'ktyorlik qobiliyati hamda mahorati malakalarini rivojlantirish;
- sahna madaniyati, a'ktyorlik mahorati va no'fiqlik san'atining asosiy elementlarini ko'rsatish.

Treningdan kutiladigan natija:

Bu mashg'ulot tinglovchilarga sahna mahorati elementlari, talablari haqida ma'lumot beradi. Bu ma'lumotlar tinglovchilarga harbiy qism va muassasalar dajamoaviy ijodiy ishlar, guruhda turli tadbirlarni tayyorlash

mobaynida yordam beradi.

Tarbiyaviy va mafkuraviy ishlar organlari, shaxsiy tarkib, tashkilotchilarga esa o'quv yili davomida tadbirlar va

tarbiyaviy ishlarini qanday yo'lga qo'yish, shu bilan birgalamalgaga e'tibor berish kerakligini bilish imkonini beradi.

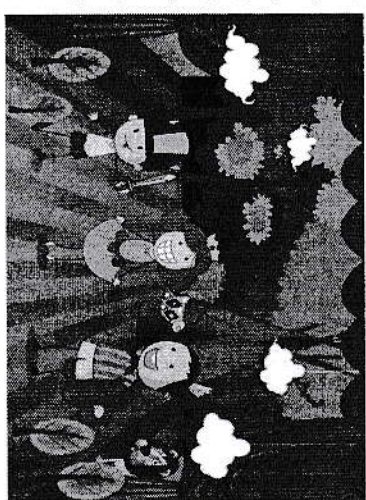
Treningni o'tkazish tartibi.

Mashg'ulot o'tuvchi tinglovchilarni mashg'ulotni o'tkazish qoidalari bilan tanishtiradi va 5 kishilik kichik guruhlarga bo'linishni taklif qiladi. Har bir guruh ichida

qatnashchilarning roli quyidagicha taqsimlanadi: sahnalashtiruvchi rejissyor, boshlovchi, xoreograf, ssenarist, ijro etuvchi (qo'shichi, raqqos, yumorist).

Shundan so'ng guruh a'zolari topshiriqlar yozilgan quyidagi mazmundagi kartochkalarni oladilar (yoki tanlaydilar):

- biron-bir tadbirning ssenariyini tuzing;
- tuzilgan ssenariy bo'yicha 30 daqiqalik adabiy-musiqaviy kompozitsiya tayyorlang va uni sahnalashtiring, unda boshlovchining chiqishi, raqs va qo'shiq ijrosi, yumor, monolog, kompozitsiyaning ommaviy tugallanishini ko'rish mumkin bo'lsin

(kompozitsiyaga qatnashchilari kichik guruhlarning barcha a'zolari bo'lishi mumkin);

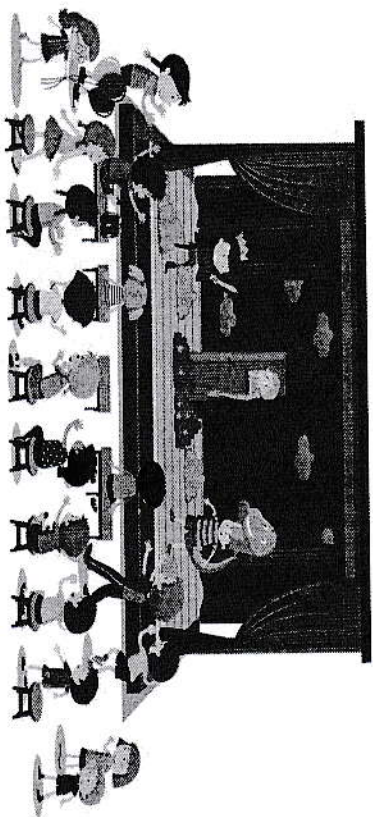
- adabiy-musiqaviy kompozitsiyaga mos kerakli jihoz, musiqa, kiyimlar, dekoratsiyalarni tanlang, shuningdek, joyni hozirlang (bu topshiriq qo'l ostidagi mavjud narsalar va shu yerdagi bor imkoniyatdan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi).

Kichik guruhlar tomonidan topshiriqlarni bajarib taqdimot qilishlari uchun 30-40 daqiqa ajratiladi. Tayyorgarlik tugagandan so'ng mashg'ulotning keyingi bosqichi - taqdimot boshlanadi.

Taqdimot davomida guruhlar o'z ijodiy ishlari va mahoratlarini namoyish

etadilar.

1. Yakuniy bosqichda tarbiyachi tinglovchilar bilan quyidagi savollar orqali bajarilgan ishlar bo'yicha fikrlarini aniqlaydi:
 2. Ushbu treningdan qanday qiziq narsalarni o'rgandingiz?
 3. Nima yoqdi? Nega? Siz uchun nima yangilik bo'ldi?
 4. Qaysi ssenariy va sahnalashtirish Sizga ko'proq yoqdi? Nega?
 5. Kompozitsiyaning sahnalashtirilishi bo'yicha Sizning fikringiz, hamma narsasibga olinganmi?
 6. Boshlovchilar, raqqoslar, qo'shiqchilar, monologchilar, bezakchilar va boshqalarning chiqishi haqida Sizning fikringiz;
 7. Nimalar ustida yana ishlash kerak va yana nimalarni bilish kerak deb o'ylaysiz?
 8. Siz mashg'ulot mobaynida ko'rgan narsalaringizga qanday o'zgartirishlar kiritgan bo'lardingiz?
- Muhokama jarayonida, shuningdek, uning yakunida mashg'ulot o'tuvchi rejissura, kompozitsiya, raqs, sahna madaniyati, sahnalashtirish haqida ba'zi maslahatlarni beradi.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR:

1. Bolalarni huquqiy tarbiyalashda qonun hujjatlaridan qanday foydalanish mumkin?
2. "YUNESKO" tashkilotida bolalarni himoya qilish to'g'risida qanday huquqiy konvensi mavjud?
3. Bola huquqlarining kafolati haqida tushunchalar?
4. Bola huquqlarining asosi nimalardan iborat?

186

5. Bola huquqlarini ta'minlashda davlat organlarining o'rni va roli qay darajada?

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Odam savdosiga qarshi kurash sohasidagi milliy va xalqaro huquq normalari/Tuzuvchilar L.Ishogova, K. Hamroyeva. -T.: "Yurist-media markazi", 2010.
2. Odam savdosi jabrlanuvchilarini jazolamaslik qoidasini implementatsiya qilishga qaratilgan siyosat va qonunchilikka oid tavsiyalar. YEXHTning Odamsavdosiga qarshi kurashish bo'yicha maxsus vakili va koordinatori byurosi, 2013
3. Ombudsman v Uzbekistane. Sbornik statey. T.: Izdatelstvo «Jaxon», 2001.
4. Onalik va bolalik davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi: (Ilmiy analiy anjumanga taqdim etilgan ma'ruzalar matni) /Ma'sul maharrir: N.Jurayev. - T.:O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi 2001.
5. Paritsiya Xanigan Molodej ispe Wovayunqaya trudnosti. Per. s fran. Gersik A.M. M.: «Interdialekt», 1999.
6. Prava reEenka: mejdnarodnee i nasionalnee standarto. Sbornik statey,- T.: Izdatelskiy dom "Eidenu", 2000.
7. Prava cheloveka. Uchebnik-xrestomatiya /pod red. A.Saidova. -T.: UMED, 2001.
8. Raxmonov b. Mahmudov F. Bola huquqlarini himoya qilishning xalqarohuquqiy asoslari. -T.: CHASHMA PRINT, 2011.
9. Rashidov K. O'zbekiston Respublikasi xalqaro shartnomalarining tuzilishi, bajarilishi va bekor qilinishi. (Parlament a'zolari uchun amaliy qo'llama). -Toshkent, 2012
10. Saidov A., Bakayeva F., Tillabayev M. Nasionalney sentr po pravam cheloveka v 2011 godu. -T.: NSPCh, 2012
11. Nasionalney sentr Respubliki Uzbekistan po pravam cheloveka: stanovleniye I razvitiye /Otv. red. A.X.Saidov. -T., 2007.
12. Saidov A.X., Juzioniy A. Sharq va inson huquqlari: tarixiy-huquqiy lavhalar.T.: Ijtimoiy fikr, 1998.
13. Saidov A. Xalqaro huquq. -T.: «Adabiyot i jang'armasi», 2001.
14. Safarov O., Maxmudov M. Oila ma'naviyati. -T.: «Ma'naviyat», 1998.
15. Sbornik mejdnarodnex dokumentov Komiteta OOn po pravam reEenka /Otv. Ued. A.X.Saidov. -T.: NSPCh, 2014.
16. Sog'lom avlod - bizning kelajagimiz: to'plan // Taxrir xay'ati: 187

СОДЕРЖАНИЕ

Введение	4
МОДУЛЬ. I. СИСТЕМА ОБРАЗОВАНИЯ И ЕЕ ПРАВОВАЯ ОСНОВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	5
1.1. Система дошкольного образования в Республике Узбекистан	5
1.2. Современный подход к дошкольному образованию	10
1.3. Альтернативные формы дошкольного образования	25
1.4. Цели и задачи дошкольной организации	36
1.5. Специфические формы обучения в развитых странах.	43
1.6. Описание структуры системы дошкольного образования	54
МОДУЛЬ. II. ПРАВОВЫЕ И НОРМАТИВНЫЕ ОСНОВЫ СИСТЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.	66
2.1. Государственные требования к развитию детей младшего и дошкольного возраста	66
2.2. Концепция развития системы дошкольного образования Республики Узбекистан до 2030 года	77
2.3. Положение о Государственном ДОУ Республики Узбекистан	86
МОДУЛЬ. III. ГОСУДАРСТВЕННАЯ УЧЕБНАЯ ПРОГРАММА ПЕРВОЙ СТУПЕНИ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	104
3.1. Цели, задачи и основные принципы государственной учебной программы дошкольной организации «Первая ступень».	104
МОДУЛЬ. IV. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРАВОВЫХ ДОКУМЕНТОВ В ПРАВОВОМ ОБРАЗОВАНИИ ДЕТЕЙ	150
4.1. Конвенция ЮНЕСКО о правах ребенка	150
4.2. Гарантия прав ребенка и ее правовая основа	173
4.3. Роль государственных органов в обеспечении прав ребенка	177

TABLE OF CONTENTS

Introduction	4
MODULE I. EDUCATION SYSTEM IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN AND ITS LEGAL BASIS	5
1.1. Preschool education system in the Republic of Uzbekistan	5
1.2. A modern approach to preschool education	10
1.3. Alternative forms of preschool education	25
1.4. Goals and objectives of the preschool organization	36
1.5. Specific forms of education in developed countries.	43
1.6. Description of the structure of the preschool education system	54
MODULE. II. LEGAL AND REGULATORY FUNDAMENTALS OF THE PRESCHOOL EDUCATION SYSTEM.	66
2.1. State requirements for the development of primary and preschool children	66
2.2. The concept of development of the preschool education system of the Republic of Uzbekistan until 2030	77
2.3. Regulations on the State MTC of the Republic of Uzbekistan	86
MODULE. III. THE FIRST STEP PRESCHOOL EDUCATIONAL STATE CURRICULUM	104
3.1. Goals, objectives and basic principles of the state curriculum of the preschool organization "First Step"	104
MODULE. IV. USE OF LEGAL DOCUMENTS IN LEGAL EDUCATION OF CHILDREN	150
4.1. UNESCO Convention on the Rights of the Child	150
4.2. Guarantee of the rights of the child and its legal basis	173
4.3. The role of government agencies in ensuring the rights of the child	177

R.Nosirova, M.Abdullayeva, G.Gaynazarova,
G.Tojiboyeva, Z.Kurbonova, L.Narimbetova

MAKTABGACHA TA'LIMNING MEYORIY ASOSLARI
(O'quv qo'llanma)

Muharrir:	X. Taxirov
Tehnik muharrir:	S. Melikuzi'va
Musahhih:	M. Yunusova
Sahifalovchi:	A.Ziyamuhamedov

Nashriyot litsenziya № 2044, 25.08.2020 й
Bichimi 60x84¹/₁₆ "Times new roman" garriturasi, kegli 14.
Offset bosma usulida bosildi. Shartli bosma tabog'i. Adadi 100 dona.

Malik print co МУЖКда чоп этилди.